

Herziening van het beslagverbod roerende zaken

Een achterhaalde regeling bij de tijd gebracht

Herziening van het beslagverbod roerende zaken

Een achterhaalde regeling bij de tijd gebracht

mr. M.I. Cazemier
mr. B.T.M. Duivenvoorden
mr. J. Feikema
prof. mr. A.W. Jongbloed
J. Nijenhuis
mr. J. Rijsdijk
mr. J.H. Rutten
prof. mr. F.R. Salomons
A.C.C.M. Uitdehaag

Met een inleiding door mr. A. Hammerstein,
raadsheer in buitengewone dienst bij de Hoge Raad

*“Waar niets is,
verliest de keizer
zijn recht”*

Eerder verschenen KBvG Preadvies:

– Openbare exploitatie en ambtelijke publicaties. Artikel 54 en enkele andere artikelen van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering opnieuw bezien. (2011)

Meer informatie over deze en andere uitgaven van Sdu Uitgevers vindt u op: www.sdu.nl

Voor overige vragen kunt u terecht bij:

Sdu Klantenservice

Postbus 20014

2500 EA Den Haag

tel.: 070 - 378 9880

Vormgeving: SD Communicatie, Rotterdam

ISBN: 978 90 1238 985 3

NUR: 820

© 2012, Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders, Den Haag

Alle rechten voorbehouden. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG).

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl).

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich te wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro). Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de afwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever deswege geen aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventueel voorkomende fouten en onvolledigheden.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, technical, photocopying, recording or otherwise, without the publisher's prior consent. While every effort has been made to ensure the reliability of the information presented in this publication, Sdu Uitgevers neither guarantees the accuracy of the data contained herein nor accepts responsibility for errors or omissions or their consequences.

Een woord van dank

Aan dit preadvies is belangeloos meegewerkt door een groot aantal direct of indirect betrokkenen. Zonder hen had dit advies wellicht wel geschreven kunnen worden, maar had het zeker niet de relevantie en diepgang gehad die het nu heeft. De KBvG wil dan ook in de eerste plaats de wetenschappers, politici, maatschappelijke stakeholders, juristen en magistraten danken die hun visie op en ervaringen met het beslag op roerende zaken met ons wilden delen, in het bijzonder Alexander Brenninkmeijer, Karen Broeckx, Peter Broekveldt, Sharon Gesthuizen, Fred Hammerstein, Joke de Kock, Toon van Mierlo, Saskia Noorman-den Uyl, Jeroen Recourt en Ard van der Steur.

Niet minder erkentelijk zijn wij voor de inspanningen van professionals op diverse terreinen die ervoor gezorgd hebben dat de informatie in dit preadvies accuraat, correct en historisch verantwoord is. In dit kader moeten in ieder geval genoemd worden: Mireille Netten-Defaux, Iwona Reints Bok, Tine Scheele en Wessel van Setten, maar zeker ook Geert Benedictus, Berend Engberts, Maarten van Ingen, Vino Timmerman, Dion Voeten en het Bureau Wsnp. Ook mogen Annie Cox en Ingrid Meuwissen van de bibliotheek van de Rechtbank Roermond niet onvermeld blijven, gezien de ondersteuning die zij hebben geboden bij een deel van het literatuuronderzoek.

Veel inhoudelijke steun hebben wij ook gekregen van alle leden van de beroepsgroep die de enquête hebben beantwoord. Van de leden die daarboven in enige vorm een extra inspanning hebben geleverd, danken wij in het bijzonder Chris Bakhuis-van Kesteren, Bram Buik, Frans Engelage, Leo Netten, Saskia Peijnenburg, Robin Groen en Norbert Tijhuis.

Een bijzonder woord van dank richten wij aan de drie rechters die met het oog op de wetenschappelijke meerwaarde bereid waren om hun uitspraak toe te lichten, maar die om begrijpelijke redenen geen persoonlijke profilering in dit preadvies beogen.

Het rechtsvergelijkend hoofdstuk had niet geschreven kunnen worden zonder de input van een groot aantal buitenlandse collegae. Het is hartverwarmend dat zij de tijd en moeite hebben genomen bij te dragen aan een project dat buiten hun eigen grenzen tot nieuwe inzichten kan leiden. De KBvG dankt in dit kader in het bijzonder Chris Bell, Guna Berlande, Ulf Böling, Carlos Calvo, Mathieu Chardon, Olof Dahnell, Rafal Fronczek, Horst Hesterberg, Helle Jardorf, Zoran Kuret, Miklos Krejniker, Roderick Macpherson, Andrea Mascioli, Franz Mohr, Jonny Nauste, Oxana Novicov, Luis Ortega, Papuna Papiashvili, Jurai Podkonicky, Janek Pool, Dovile Satkauskiene, Urška Toplak, Charissa Voet, David Walker en het Bulgaarse BCPEA-team.

Last but not least danken wij de medewerkers van het Bureau van de KBvG voor het verzetten van het extra werk dat het uitbrengen van dit preadvies heeft meegebracht.

Jeroen Rijdsdijk
Jeroen Nijenhuis

Onderzoeksopzet en plan van behandeling

Het onderhavige preadvies kent twee doeleinden. Het eerste doel is het verkrijgen van inzicht in de opzet en werking van het beslagverbod roerende zaken zoals dat sinds 1838 in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is geregeld, waarbij als einddatum van het manuscript in beginsel 1 september 2012 geldt. Het tweede doel is een wetenschappelijke verkenning naar de mogelijkheden om het beslagverbod te herzien, uitmondend in een aanbeveling aan de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie.

In dit preadvies is ten behoeve van voornoemde doeleinden de volgende hoofdvraag geformuleerd: moet het beslagverbod roerende zaken worden herzien en zo ja, op welke manier? Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden, moet eerst antwoord worden gegeven op de volgende tien deelvragen.

- 1 Welke ontwikkeling kent het beslagverbod?
- 2 Hoe heeft de levensstandaard zich ontwikkeld vanaf de negentiende tot het begin van de eenentwintigste eeuw en wat betekent dit voor het beslagverbod?
- 3 Hoe steekt het beslagverbod in andere Europese landen inhoudelijk in elkaar en wat kan Nederland daarvan leren?
- 4 Wat zijn de belangrijkste beslagbeperkingen op de hoofdregel van de artikelen 3:276 BW en 435 lid 1 Rv en hoe verhouden deze zich tot het beslagverbod?
- 5 Hoe steekt het beslagverbod inhoudelijk in elkaar?
- 6 Welke beperkingen kent het faillissementsrecht?
- 7 Hoe kijken voor de KBvG belangrijke stakeholders aan tegen een modernisering van het beslagverbod?
- 8 Hoe wordt het beslagverbod in de praktijk toegepast en hoe verhoudt dit zich tot de ministerieplicht?
- 9 Hoe kijkt de beroepsgroep aan tegen een modernisering van het beslagverbod?
- 10 Op welke manieren kan het beslagverbod roerende zaken worden herzien, wat zijn de voor- en nadelen van elke mogelijkheid en welke variant heeft de voorkeur van de auteurs van het preadvies?

De opzet van het onderzoek is de volgende. De centrale hoofdstukken behandelen elk een bepaald aspect van het beslagverbod roerende zaken. Zij beginnen alle – op het eerste, inleidende hoofdstuk na – met een inleiding en eindigen met een deelconclusie, waarin de in de inleiding uiteengezette subvragen worden beantwoord. Het bronnenmateriaal dat bij dit onderzoek is gebruikt, bestaat uit wetgeving, jurisprudentie, literatuur, interviews met stakeholders en beroepsbeoefenaren en een enquête over de praktische toepassing van het beslagverbod die is afgenomen onder (kandidaat-)gerechtsdeurwaarders.

De opbouw van het voorliggende werk ziet er als volgt uit. In *hoofdstuk 1* worden eerst de bredere contouren van het executie- en beslagrecht geschetst, waarbinnen het beslagverbod roerende zaken zijn eigen plaats heeft. *Hoofdstuk 2* besteedt aandacht aan de geschiedenis van het beslagverbod. In *hoofdstuk 3* wordt vervolgens de ontwikkeling van de levensstandaard besproken aan

de hand van vier thema's: techniek, loonontwikkeling, gezondheid en socialezekerheidswetgeving. Hiermee wordt een context gegeven voor het verschuiven van de armoedegrens in de afgelopen twee eeuwen. *Hoofdstuk 4* behelst een rechtsvergelijkend onderzoek waarin de Nederlandse regeling vergelijken wordt met het beslagverbod in 32 andere Europese landen.

In *hoofdstuk 5* wordt de verhaalsbevoegdheid van de schuldeiser besproken, die zijn grenzen vindt daar waar de wet goederen uitsluit van verhaal. In dit kader is er vanzelfsprekend ruim aandacht voor het hoofdontwerp van dit preadvies: de artikelen 447 en 448 Rv. Ook andere belangrijke beslagbeperkingen komen aan de orde, zoals de beslagvrije voet (art. 475b e.v. Rv) en het beslagverbod op voor de openbare dienst bestemde goederen (art. 436 Rv). Daarnaast wordt kort stilgestaan bij de beperkingen in faillissement.

In *hoofdstuk 6* komen voor de KBvG belangrijke stakeholders aan het woord over een mogelijke herziening van het beslagverbod. *Hoofdstuk 7* besteedt aandacht aan de mening van de beroepsgroep over de modernisering van de artikelen 447 en 448 Rv en gaat aan de hand van de uitkomsten van de enquête in op de praktische toepassing van het beslagverbod. Hierbij wordt een koppeling gemaakt met de ministerieplicht. *Hoofdstuk 8* bevat de mogelijkheden tot herziening van het beslagverbod en de aanbeveling aan de staatssecretaris. De afronding vat ten slotte de voorgaande hoofdstukken samen en geeft antwoord op de hierboven geformuleerde hoofdvraag.

Inhoud

Een woord van dank | 7

Onderzoeksopzet en plan van behandeling | 9

Lijst van afkortingen | 17

Technische inleiding | 19

Hoofdstuk 1 Executie- en beslagrecht in het algemeen | 25

1.1 Inleiding | 27

1.2 Algemeen | 29

1.3 Executie en executoriale titel | 31

1.4 Doel en functie van een beslag | 31

1.5 Categorieën beslagen | 33

1.6 De bescherming van de bij een beslag betrokkenen | 37

1.7 Lijfswang | 40

1.8 Dwangsom | 42

1.9 Bijzondere onderwerpen | 45

Hoofdstuk 2 Het beslagverbod in historisch perspectief | 47

2.1 Inleiding | 49

2.2 De Franse invloed in de Nederlandse wetgeving verklaard | 49

2.2.1 De totstandkoming van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering | 54

2.3 Wetsgeschiedenis | 57

2.3.1 De wettekst van 1838 | 57

2.3.2 De wettekst van de Code de procédure civile | 59

2.3.4 De wettekst van 1966 | 60

2.3.5 De wettekst van 1990 | 62

2.3.6 De wettekst van 1992 | 63

2.3.7 De huidige wettekst | 64

2.3.8 Tussenbalans I | 65

2.4 Pleidooien voor herziening van het beslagverbod | 66

2.4.1 Fruin | 66

2.4.2 Marx | 67

2.4.3 Venema | 67

2.4.4 Cornelis | 68

2.4.5 Boh | 69

2.4.6 Neve | 69

2.4.7 Buik | 69

2.4.8 Redactie Executief | 71

2.4.9 Jongbloed | 71

- 2.4.10 Landelijk Overleg Sociaal Raadslieden | 72
- 2.4.11 KBvG I | 73
- 2.4.12 Commissie-Van der Winkel | 73
- 2.4.13 KBvG II | 74
- 2.4.14 Tussenbalans II | 74
- 2.5 Jurisprudentie | 74
 - 2.5.1 Rb. Den Haag 4 mei 1897 | 74
 - 2.5.2 HR 27 augustus 1900 | 75
 - 2.5.3 Hof Den Haag 26 juni 1933 | 76
 - 2.5.4 Rb. Haarlem 14 september 1945 | 76
 - 2.5.5 Rb. Zwolle 20 november 1963 | 76
 - 2.5.6 HR 14 juni 1991 | 77
 - 2.5.7 HR 28 maart 1997 | 78
 - 2.5.8 HR 29 juni 2007 | 79
 - 2.5.9 Rb. Assen 14 mei 2009 | 80
 - 2.5.10 Hof Leeuwarden 20 april 2010 | 81
 - 2.5.11 Rb. Den Haag 29 november 2010 | 82
 - 2.5.12 Rb. Arnhem 19 december 2011 | 82
 - 2.5.13 Tussenbalans III | 83
- 2.6 De jurisprudentie nader verklaard | 84
- 2.7 Conclusie | 87

Hoofdstuk 3 De ontwikkeling van het welvaartspeil en het bestaansminimum | 89

- 3.1 Inleiding | 91
- 3.2 Periode 1800-1900 | 92
 - 3.2.1 Tijdsbeeld | 92
 - 3.2.2 Technologische ontwikkeling | 93
 - 3.2.3 Loonontwikkeling | 96
 - 3.2.4 Gezondheid | 98
 - 3.2.5 Socialezekerheidswetgeving | 100
- 3.3 Periode 1900-1945 | 103
 - 3.3.1 Tijdsbeeld | 103
 - 3.3.2 Technologische ontwikkeling | 104
 - 3.3.3 Loonontwikkeling | 105
 - 3.3.4 Gezondheid | 107
 - 3.3.5 Socialezekerheidswetgeving | 108
- 3.4 Periode 1945-1980 | 109
 - 3.4.1 Tijdsbeeld | 109
 - 3.4.2 Technologische ontwikkeling | 111
 - 3.4.3 Loonontwikkeling | 112
 - 3.4.4 Gezondheid | 114
 - 3.4.5 Socialezekerheidswetgeving | 115
- 3.5 Periode 1980-heden | 116
 - 3.5.1 Tijdsbeeld | 116

Inhoud

3.5.2	Technologische ontwikkeling	118
3.5.3	Loonontwikkeling	119
3.5.4	Gezondheid	122
3.5.5	Socialezekerheidswetgeving	123
3.6	Conclusie	125
Hoofdstuk 4 Beslagvrije goederen in rechtsvergelijkend perspectief		127
4.1	Inleiding	129
4.2	Frankrijk	130
4.3	Duitsland	137
4.4	Engeland	139
4.5	België	142
4.6	Luxemburg	147
4.7	Schotland	148
4.8	Scandinavië	152
4.8.1	Noorwegen	152
4.8.2	Zweden	152
4.8.3	Denemarken	153
4.8.4	Finland	154
4.9	De Baltische staten	155
4.9.1	Estland	155
4.9.2	Letland	156
4.9.3	Litouwen	156
4.10	Midden- en Oost-Europa	157
4.10.1	Bulgarije	157
4.10.2	Georgië	157
4.10.3	Polen	157
4.10.4	Moldavië	159
4.10.5	Hongarije	159
4.10.6	Tsjechië	160
4.10.7	Rusland	161
4.11	Zuid-Europa	161
4.11.1	Oostenrijk	161
4.11.2	Italië	162
4.11.3	Portugal	163
4.11.4	Spanje	163
4.12	Landen op de Balkan	164
4.12.1	Albanië	164
4.12.2	Bosnië en Herzegovina	164
4.12.3	Kroatië	164
4.12.4	Macedonië	165
4.12.5	Montenegro	165
4.12.6	Kosovo	166
4.12.7	Servië	166

- 4.12.8 Slovenië | 166
- 4.13 Conclusie | 167

Hoofdstuk 5 De grenzen van het verhaalsrecht | 169

- 5.1 Inleiding | 171
- 5.2 De hoofdregel van de artikelen 3:276 BW en 435 lid 1 Rv | 172
- 5.3 Het beslagverbod roerende zaken | 176
 - 5.3.1 Inleiding | 176
 - 5.3.2 Bed, beddengoed en kleding (art. 447 onder 1° Rv) | 178
 - 5.3.3 Gereedschappen (art. 447 onder 2° Rv) | 178
 - 5.3.4 Spijs en drank (art. 447 onder 3° Rv) | 180
 - 5.3.5 Gelden in de consignatiekas (art. 447 onder 4° Rv) | 179
 - 5.3.6 Boeken en werktuigen en gereedschappen voor kunst en wetenschappen (art. 448 Rv) | 180
 - 5.3.7 De waarde van de artikelen 447 en 448 in het huidige tijdsgewricht | 181
- 5.4 Overige beslagbeperkingen | 183
 - 5.4.1 Beslagvrije voet | 183
 - 5.4.2 Goederen bestemd voor de openbare dienst | 186
 - 5.4.3 Misbruik van bevoegdheid | 188
- 5.5 Beperkingen van het faillissementsbeslag | 193
 - 5.5.1 De failliete boedel (art. 20 Fw) | 193
 - 5.5.2 Specifiek uitgezonderde goederen (art. 21 Fw) | 195
 - 5.5.3 Niet-bovenmatige inboedel (art. 295 lid 4 onder b Fw) | 196
- 5.5 Conclusie | 198

Hoofdstuk 6 Stakeholders aan het woord | 199

- 6.1 Inleiding | 201
- 6.2 Algemeen | 202
- 6.3 Beslag op roerende zaken: principe en effect | 202
- 6.4 Een ultimum remedium | 204
- 6.5 Eerste levensbehoeften | 204
- 6.6 Hoe te herzien? Een wettelijk kader ... | 205
- 6.7 ... of een open definitie? | 206
- 6.8 Boedelbeslag als drukmiddel | 207
- 6.9 ... en misbruik van bevoegdheid | 208
- 6.10 Het gereedschap van de ambachtsman en de werkman | 209
- 6.11 Te kwader of te goeder trouw | 210
- 6.12 Conclusie | 211

Hoofdstuk 7 Gerechtsdeurwaarders aan het woord | 213

- 7.1 Inleiding | 215
- 7.2 De uitkomsten van vraag 1 | 215
 - 7.2.1 Geen strikte toepassing van het beslagverbod | 215
 - 7.2.2 Strikte toepassing van het beslagverbod | 217

Inhoud

7.2.3	De praktijk van de huidige regelgeving	217
7.3	De uitkomsten van vraag 2	219
7.3.1	Beslag op zaken van kinderen	219
7.3.2	Geen beslag op zaken van kinderen	220
7.3.3	De praktijk van de huidige regelgeving	220
7.4	De uitkomsten van vraag 3	221
7.4.1	Voor een herziening van het beslagverbod	221
7.4.2	Tegen een herziening van het beslagverbod	222
7.4.3	De praktijk van de huidige regelgeving	224
7.5	De uitkomsten van vraag 4	225
7.5.1	Zaken tot een bepaalde waarde vrijgesteld van beslag	225
7.5.2	Zaken niet tot een bepaalde waarde vrijgesteld van beslag	225
7.5.3	De praktijk van de huidige regelgeving	226
7.6	De uitkomsten van vraag 5	227
7.6.1	Een executieverkoop brengt voldoende op	227
7.6.2	Een executieverkoop brengt niet voldoende op	228
7.6.3	De praktijk van de huidige regelgeving	229
7.7	De ministerieplicht: wiens brood men eet, diens woord men spreekt?	230
7.7.1	Algemeen	230
7.7.2	Strekking van de ministerieplicht	231
7.7.3	Een worsteling	233
7.7.4	Ministerieplicht versus beslagverbod	239
7.7.5	Hoe verder?	241
7.8	Conclusie	244
	Hoofdstuk 8 Mogelijkheden tot herziening en aanbeveling	247
8.1	Inleiding	249
8.2	Korte aanduiding van de vier varianten	250
8.3	Concept voor een voorstel van wet (met memorie van toelichting)	251
8.4	Conclusie	279
	Afronding	283
	Literatuurlijst	289
	Jurisprudentieoverzicht	299
	Trefwoordenregister	301
	Over de auteurs	303

Lijst van afkortingen

aant.	aantekening
AB	Administratief rechtelijke beslissingen
art.	artikel
ABRvS	Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State
A-G	advocaat-generaal
AOW	Algemene Ouderdomswet
Awb	Algemene wet bestuursrecht
BenGH	Benelux-Gerechtshof
BER	Tijdschrift Beslag en Executie in de Rechtspraak
Btag	Besluit tarieven ambtshandelingen
BW	Burgerlijk Wetboek
B & W	burgemeester en wethouders
BV	besloten vennootschap
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CdPC	Code de procédure civile
c.q.	casu quo
c.s.	cum suis
diss.	dissertatie
e.a.	en anderen
enz.	enzovoort
e.v.	en verder
etc.	et cetera
Fw	Faillissementswet
Gdw	Gerechtsdeurwaarderswet
GS	Groene Serie
Hof	Gerechtshof
HR	Hoge Raad
hfdst.	hoofdstuk
i.v.m.	in verband met
JB	Jurisprudentie bestuursrecht
jo.	juncto
KB	koninklijk besluit
KBvG	Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders
KG	Kort Geding
LJN	Landelijk Jurisprudentie Nummer
MvA	Memorie van Antwoord
MvT	Memorie van Toelichting
NBW	Nieuw Burgerlijk Wetboek
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
NJB	Nederlands Juristenblad
NJF	Nederlandse Jurisprudentie Feitenrechtspraak

Herziening van het beslagverbod roerende zaken

N.o.	Nationale ombudsman
nr.	nummer
NV	naamloze vennootschap
o.a.	onder andere
o.i.d.	of iets dergelijks
p.	pagina
par.	paragraaf
Rb.	rechtbank
red.	redactie
Rv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
RvdW	Rechtspraak van de Week
SCP	Sociaal Cultureel Planbureau
Sr	Wetboek van Strafrecht
Stb.	Staatsblad
t.b.v.	ten behoeve van
TCR	Tijdschrift voor Civiele Rechtspleging
Trb.	Tractatenblad
TRG	Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis
TvI	Tijdschrift voor Insolventierecht
vgl.	vergelijk
V-N	Vakstudie Nieuws
W	Weekblad van het Recht
WAO	Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering
WWB	Wet werk en bijstand
WFR	Weekblad voor Fiscaal Recht
Wsnp	Wet schuldsanering natuurlijke personen

Technische inleiding

Het executie- en beslagrecht zijn in zeker opzicht de tanden van het recht. Gelukkig is het in een democratische rechtsstaat normaal dat regels worden nageleefd, contracten worden uitgevoerd en de burgers zich ook in andere opzichten gedragen met respect voor elkaars rechten en meestal ook hun verplichtingen nakomen. Dit neemt niet weg dat er talrijke geschillen bestaan die om een oplossing vragen en dat het in vele gevallen noodzakelijk is die oplossing af te dwingen. Recht zonder sancties is ontoereikend. Het is in ons land met de naleving van rechterlijke uitspraken nu ook weer niet zo fraai gesteld. Uit de gegevens die mij bekend zijn, blijkt dat rechterlijke vonnissen menigmaal niet ten uitvoer gelegd kunnen worden als gevolg van onmacht of onwil van de schuldenaar. Ik noem als voorbeeld door de rechter opgelegde omgangsregelingen en betaling van onderhoudsbijdragen. De eerste categorie blijkt in de praktijk lastig afdwingbaar. Dat is ook begrijpelijk omdat de rechter voorzichtig is met het opleggen van zware sancties die niet alleen de ouders maar ook de kinderen treffen. De tweede categorie kent betere mogelijkheden, zeker na de introductie van een landelijk inningsorgaan, maar stuit natuurlijk op de grenzen van de financiële mogelijkheden van de onderhoudsplichtige. Mensen die in betalingsproblemen raken, zijn per definitie niet financieel draagkrachtig en verhaal van schulden levert dan ook vaak niets op. De schuldenaar vertoont nog al eens de neiging de financiële mogelijkheden in zware rookgordijnen te verbergen en helaas is er een niet te verwaarlozen categorie die zich aan iedere verantwoordelijkheid wil onttrekken. Dan is het tijd voor hardere maatregelen. De centrale vraag luidt: hoe hard mogen deze maatregelen zijn? En hoe ver mag de schuldeiser gaan bij het onder druk zetten van de schuldenaar? Dwang moet effectief zijn, omdat het resultaat telt. Dwang mag echter niet onzorgvuldig of inhumain zijn, omdat niet alleen het resultaat telt, maar ook de gevolgen moeten worden meegewogen. De schuldeiser kan niet zijn zin krijgen ten koste van de volledige ondergang van de schuldenaar.

Beperkt tot het beslagrecht rijzen vragen over de noodzaak, de redelijkheid en de proportionaliteit van het beslag. Een beslag treft de belanghebbende (beslagene, geëxecuteerde) in zijn mogelijkheden over hem toebehorende zaken te beschikken. In zoverre betekent dit een beperking van een absoluut recht als eigendom. Het heet een ontoelaatbare inbreuk op dit recht te zijn, omdat de schuldenaar met zijn gehele vermogen instaat voor zijn schulden. Daarom is van belang dat de deugdelijkheid van het recht waarvoor beslag gelegd wordt, voldoende aannemelijk is. Als dit zo is, zal een beslag niet spoedig als vexatoir worden beschouwd. Toch wordt hierover misschien in ons land te licht gedacht. Het verlot tot het leggen van beslag wordt eenvoudig en gemakkelijk verleend en de opheffing van het beslag kost dan de nodige moeite, omdat de rollen zijn omgedraaid. Het beslag ligt er nu eenmaal en dan moet de beslagene voldoende redenen geven aan de voorzieningenrechter om het ongedaan te maken. Een van deze redenen kan zijn dat het disproportioneel is. Professor Jongbloed wijst daarop in hoofdstuk 1. Deze reden is meestal gemakkelijk aantoonbaar. Voor een vordering van € 10.000 is geen beslag op een zaak van veel hogere waarde nodig. Ik meen dat de toetsing verder moet gaan dan dit kwantitatieve gegeven. De aard van de vordering, de persoon van de schuldenaar en de overige omstandigheden kunnen (en moeten) een rol spelen. De aard van de vordering kan een onbetwiste zakelijke/commerciële schuld zijn, waarvan de niet-voldoening aanstonds

reden oplevert voor invorderingsmaatregelen, maar het kan ook een boterzachte overeenkomst van geldlening zijn in de familiale sfeer of een bancaire geldlening waarop al jaren trouw wordt afgelost en waarbij een geringe achterstand is ontstaan. In dit verband is een belangwekkende vraag of de goede trouw van de schuldenaar een gezichtspunt is. Ik meen van wel. Naarmate de kwade trouw van de schuldenaar meer blijkt, is het leggen van beslag minder gauw vexatoir. Kwade trouw is in het kader van insolventie ook een relevant gezichtspunt.

In dit preadvies gaat het om een (voor de praktijk) belangrijke vraag: moet het beslagverbod roerende zaken worden herzien? De schuldenaar staat weliswaar met zijn gehele vermogen in voor zijn schulden, maar mag de schuldeiser in het kader van beslag en executie alle aan de schuldenaar toebehorende zaken beslaan en uitwinnen? Het antwoord luidt vanzelfsprekend ontkennend, omdat de redelijkheid, de proportionaliteit en de rechtvaardigheid in de gegeven omstandigheden een rol spelen. Het beslag mag niet tot onaanvaardbare gevolgen leiden. Onaanvaardbaar is in elk geval dat het beslag het de schuldenaar onmogelijk maakt zijn leven op een menswaardige manier voort te zetten. In feite zoeken we naar de grenzen van een humane behandeling naar de maatstaven van niet alleen een democratische rechtsstaat, maar ook die van een welvarende verzorgingsstaat. Iemand mag niet tot de bedelstaf worden veroordeeld. De schuldenaar mag niet beneden het bestaansminimum geraken. Dit geldt, naar mijn mening in nog sterkere mate, voor degenen die van hem afhankelijk zijn en meestal niet verantwoordelijk zijn voor het onvoldaan blijven van de schulden. Bij de discussie over wat de beslagvrije ruimte moet zijn, gaat het altijd om de spanning tussen optimale verhaalsmogelijkheden ten gunste van de schuldeiser en de grens van het minimumbestaan voor de schuldenaar. Uit de bijdragen aan dit preadvies, dat verdeeld is over acht hoofdstukken, blijkt dat er nog andere factoren in het geding zijn. Tot het vermogen van de schuldenaar behoren vele gebruikszaken die voor hem en zijn gezin van grote waarde zijn, maar die als verhaalsobject nauwelijks iets opbrengen. Het meubilair, de bedden, de (oude) fiets, de computer van enkele jaren oud, de televisie (als het niet een splinternieuwe flatscreen is), de wasmachine, het speelgoed van de kinderen. Hier spelen disproportionaliteit en een humane behandeling een eigen rol. De tweede categorie is bijvoorbeeld van groot belang voor de aanwezige levensmiddelen en kleding en misschien ook wel de ‘zaken van hoogstpersoonlijke aard’, al kunnen daartoe misschien ook sieraden met enige waarde worden gerekend. De derde categorie is al een hele oude: de beroepsbenodigdheden. Daartoe reken ik alle zaken die iemand nodig heeft om zijn vak/beroep te kunnen blijven uitoefenen, zoals gereedschap of apparatuur en boeken. Als het over zeer kostbare zaken gaat die een hoge executieopbrengst hebben, zal twijfel kunnen ontstaan over het antwoord op de vraag of deze zaken buiten het beslag vallen. Ik meen dat de wet daarover duidelijkheid moet verschaffen. Dat kan in de vorm van een financiële grens: tot bedrag € x blijven deze zaken beslagvrij, zoals thans is geregeld in artikel 448 lid 1 (bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen). Daaruit volgt onmiddellijk een nieuwe vraag: wie beslist dan welke zaken binnen de beslagvrije ruimte vallen? Artikel 448 lid 1 bepaalt thans: te zijner keuze. Opmerkelijk is dat de beroepsgroep zich in grote meerderheid tegen een financiële grens verklaart (hoofdstuk 7). Ten slotte is er de categorie van gezelschapsdieren en andere dieren. Het rechtsvergelijkend overzicht laat een bonte variëteit zien van uiteenlopende aantallen koeien, varkens en kippen. Naar Belgisch recht bijvoorbeeld: 1 koe, 12 schapen of geiten naar keuze van de beslagene. Niet echt een leuke keuze, lijkt me. In Nederland is deze bepaling sinds 1992 geschrapt.

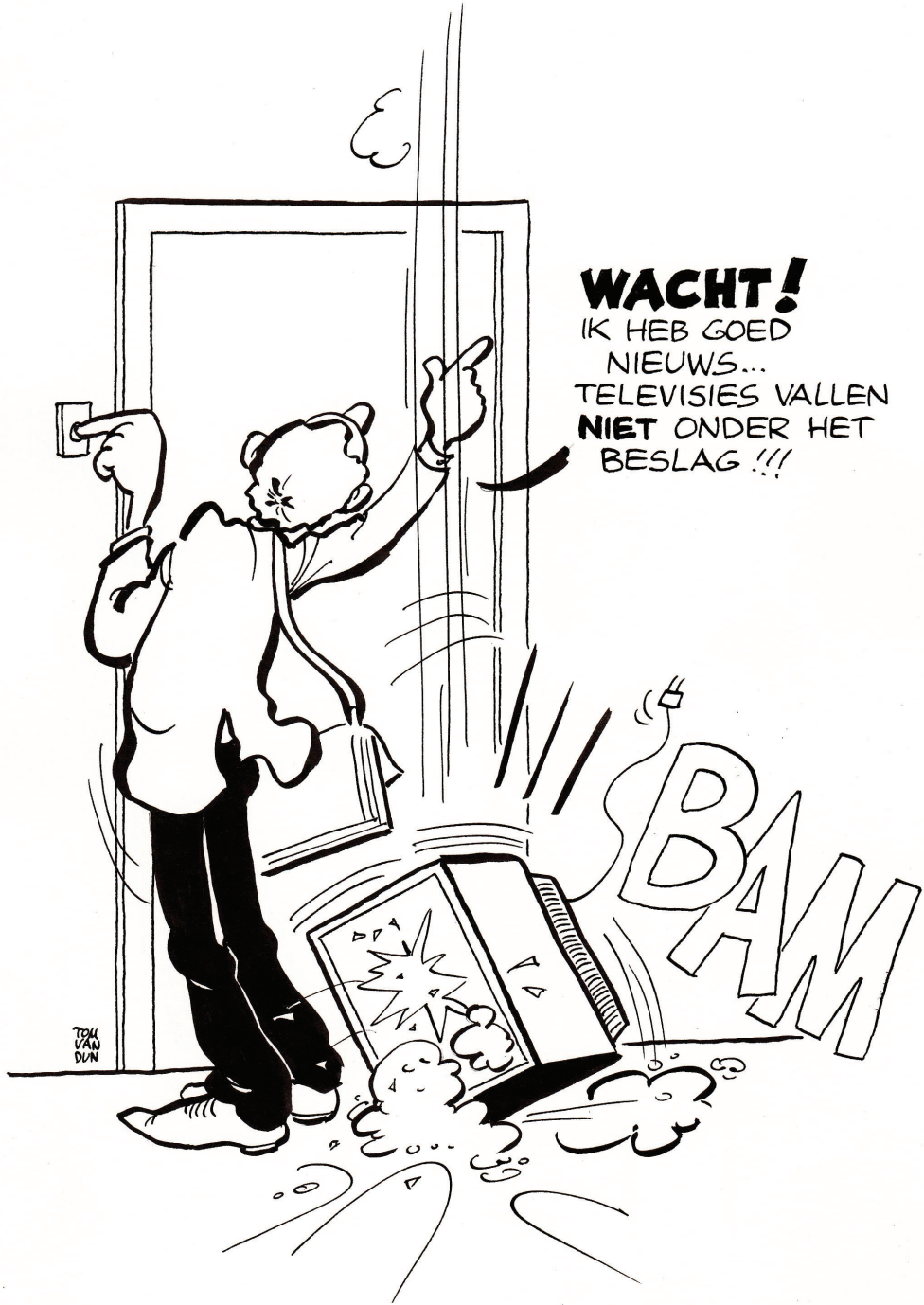
Er blijven twijfelgevallen. Muziekinstrumenten kunnen tot de categorie ‘beroepsvoorwerpen’ behoren, maar ook tot de categorie ‘speelgoed’ of ‘opleidingsinstrumenten’ voor kinderen. De wasdroger en de dvd-speler zijn voor vele mensen belangrijk maar ook weer niet essentieel. Wat te denken van een fototoestel of een filmapparaat? Soms nauwelijks iets waard in geld, soms ook zeer kostbaar. Wat te doen als iemand fotograaf van beroep is? Alles afnemen maakt hem brodeloos voor de rest van zijn leven. Wat is dan wijsheid? Ik beschik over een tamelijk grote juridische boekerij die ik voor mijn werk gebruik. De aanschafwaarde is enorm, maar de verkoopwaarde is bijna te verwaarlozen. Er is een tijd geweest dat een goede bibliotheek nog wat opbracht, maar tegenwoordig gaat het hooguit om zeldzame exemplaren waar liefhebbers en verzamelaars voor bestaan. Boeken hebben dus een zeer uiteenlopende waarde. Het is daarom ook een vraag of de wetgever alles tot in detail moet beschrijven. Ik ben daarvan geen voorstander, maar lezing van de opvattingen van de schrijvers, de jurisprudentie en de wettelijke regeling heeft mij geleerd dat het toch de voorkeur verdient in plaats van een globale regeling een tamelijk uitgebreide en gespecificeerde regeling te maken. In dat licht keek ik naar het ontwerp en zag ik dat de ontwerper met dezelfde vraag had geworsteld: hoe globaal en hoe precies moet de regeling zijn om werkbaar te blijven?

Hoewel ik bewondering heb voor de creativiteit van de alternatieve regelingen in het voorstel van professor Salomons (dat hij in nauw overleg met de heren Rijdsdijk en Nijenhuis heeft opgesteld), zie ik zowel voor- als nadelen in een keuzemenu dat de schuldenaar in staat stelt zelf prioriteiten te stellen. Ik begrijp het voordeel ervan, omdat de schuldenaar het best zelf kan bepalen welke zaken voor hem het meest belangrijk, onmisbaar of urgent zijn. Mijn principiële bezwaar is dat die keuze in beginsel strijdig is met het stelsel van een verbod van beslag op roerende zaken. Het is aan de wetgever en vervolgens aan de gerechtsdeurwaarder en uiteindelijk aan de rechter om te bepalen welke zaken onder beslag kunnen vallen of niet. Ik vind het ook onjuist om de schuldenaar met het oplossen van lastige dilemma’s te belasten. Het zal vaak gaan om de keuze tussen twee kwaden. Een uitzondering moet gemaakt worden voor de gevallen waarin de gerechtsdeurwaarder meerdere zaken van dezelfde soort ziet of voor gevallen waarin van vele zaken slechts een beperkt gedeelte buiten het beslag kan blijven, bijvoorbeeld alleen de meest essentiële werktuigen of boeken. Dan is de schuldenaar als enige in staat een afweging te maken die leidt tot het voor hem minst nadelige resultaat. Bij gebreke van een keuze beslist de gerechtsdeurwaarder. Ik vind overigens dat de clause in het voorstel ‘houdt de executant naar redelijkheid rekening met de door de geëxecuteerde geuite voorkeuren’ al veel kou uit de lucht haalt. Die clause is een uitvloeisel van de algemene regel dat ook bij beslag rekening moet worden gehouden met de gerechtvaardigde belangen van de schuldenaar. De procedure langs de kantonrechter, variant III, lijkt me uit praktisch oogpunt te ingewikkeld en zij levert waarschijnlijk ook vaak te veel vertraging op. Ik heb niet goed kunnen vaststellen waarom de weg langs de kantonrechter de voorkeur verdient boven de rechtbank of de voorzieningenrechter. Mijn voorkeur gaat uit naar de bevoegdheid van de voorzieningenrechter in alle executiegeschillen, waarbij de thans bestaande wettelijke mogelijkheid dat de gerechtsdeurwaarder een beslissing van de voorzieningenrechter uitlokt, gehandhaafd moet worden.

Per saldo voel ik – met de schrijvers van het preadvies – het meest voor een globale wettelijke regeling, die aansluit bij de regelingen van de Faillissementswet, zoals artikel 295 lid 4 onder b. Ik ben het met de ontwerper van een nieuwe regeling eens dat bij algemene maatregel van bestuur waar nodig verduidelijking en concretisering kan worden gegeven. Daarbij kan veel inspiratie worden opgedaan in het hoofdstuk dat de buitenlandse wettelijke regelingen beschrijft (hoofdstuk 4). Naar huidige algemeen gedeelde inzichten mag de schuldenaar niet in een situatie worden gebracht die hem onder de humanitaire bestaansgrens brengt. Uit de opvattingen van de beroepsgroep zelf blijkt dat dit ook de gangbare praktijk is. In zoverre kan het belang van een wettelijke regeling die alles tot in detail regelt ook worden gerelativeerd. Zeker als het gaat om gevallen waarin kinderen onevenredig door het beslag getroffen kunnen worden, is er alle reden tot de terughoudendheid die de (meeste) gerechtsdeurwaarders zichzelf blijken op te leggen. Voor een modernisering is het zeker tijd en het ontwerp van professor Salomons (hoofdstuk 8) biedt daartoe een prima uitgangspunt. Variant II van het voorstel sluit aan bij de toepasselijkheid van een behoorlijk schuldhulpverleningstraject. Daarmee wordt mijns inziens terecht een verbinding gelegd waardoor ook wordt bereikt dat de schuldenaar te goeder trouw moet zijn (in de zin dat hij zijn problemen wil oplossen) wil hij extra bescherming genieten. In mijn ogen maakt het deze variant aantrekkelijk en evenwichtig.

Door een groot aantal invalshoeken te kiezen, uitlopend van meningen uit de praktijk, praktische ervaring van de beroepsbeoefenaar, juridische en maatschappelijke analyse, rechtsvergelijking en toetsing van de fundamentele beginselen van het beslagrecht, wordt een breed en diepgaand inzicht gegeven in de aspecten van het beslagverbod. De noodzaak van herziening komt duidelijk naar voren. De keuze voor een bepaalde oplossing zal uiteindelijk een politieke zijn, maar die steunt dan wel een op een zeer grondige voorbereiding.

A. Hammerstein, raadsheer in buitengewone dienst bij de Hoge Raad

WACHT!

IK HEB GOED
NIEUWS...
TELEVISIES VALLEN
NIET ONDER HET
BESLAG !!!

TOU
VAN
DUN

1

Executie- en beslagrecht in het algemeen

Hoofdstuk 1

Executie- en beslagrecht in het algemeen¹

A. W. Jongbloed

1.1 Inleiding

Een bekend adagium luidt: 'Afspraak is afspraak'. In de praktijk houden velen zich aan hun belofte, want zoals een ander adagium luidt: 'Belofte maakt schuld'. De vraag kan worden gesteld hoe de juridische positie moet worden gekenschetst van degene die zich niet wil of kan houden aan de eerder gemaakte afspraak. Kort gezegd is er dan sprake van wanprestatie, een tekortkoming. Belangrijk is of de eerder gedane afspraak toch kan worden afgedwongen. Het antwoord is genuanceerd: het hangt ervan af. Allereerst moet worden gezien of de afgesproken prestatie nog kan worden geleverd. Als dat niet het geval is, zal vaak schadevergoeding in geld moeten worden voldaan. Een voorbeeld biedt degene die een zaak (zoals een woonhuis of een schilderij) tweemaal verkoopt. Er kan maar eenmaal worden geleverd en de teleurgestelde tweede koper zal genoegen moeten nemen met schadevergoeding in geld. Kan de prestatie nog verricht worden, dan moet worden onderscheiden om wat voor soort verplichting het gaat. Gaat het om een feitelijk doen of niet doen (nalaten), dan kan de rechter de gerechtigde machtigen zelf te handelen of een derde in de arm te nemen. Wordt in strijd met de afspraak op de erfafscheiding een stenen muur van drie meter hoogte gebouwd, dan kan die muur worden afgebroken en kan de afgesproken houten schutting van twee meter alsnog worden geplaatst (vgl. art. 3:299 BW). Moet een rechtshandeling worden verricht, dan kan de rechter zijn uitspraak in de plaats van de wilsverklaring van de wederpartij laten treden of in de plaats van de rechtshandeling in haar geheel. Ook kan een dwangvertegenwoordiger worden benoemd (vgl. art. 3:300 BW). Een voorbeeld biedt de onwillige verkoper van een woonhuis. Gaat het om een geven, dan moet worden onderscheiden of het gaat om geld of om een roerende c.q. onroerende zaak. In dergelijke gevallen biedt het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering een oplossing doordat beslag gelegd kan worden.² Moest een geldsom worden voldaan, dan is verhaalsbeslag mogelijk: er wordt beslag gelegd en uiteindelijk wordt de beslagen zaak verkocht, waarna de gerechtigde uit de verkoopopbrengst wordt voldaan. Ging het om de zaak zelf, dan kan beslag tot afgifte (van een roerende zaak) of tot levering (van een onroerende zaak) worden gelegd en verkrijgt de gerechtigde uiteindelijk de eigendom. Dat daarbij gebruik gemaakt wordt van de mogelijkheid van beslag heeft ermee te maken dat op die wijze de schuldenaar de rechthebbende niet of nauwelijks kan benadelen. In andere gevallen biedt de mogelijkheid van reële executie een

¹ Dit hoofdstuk is een bewerking van hoofdstuk 18 van Jongbloed & Ernes (red.) 2011.

² Het materiële verhaalsrecht is geregeld in Boek 3 BW titel 9 tot en met 11, het formele verhaalsrecht gedeeltelijk in zowel titel 11 Boek 3 BW als in Boek 2 Rv en Boek 3 Rv, art. 700 e.v.

oplossing en in weer andere gevallen moet toevlucht worden gezocht tot het gebruik van dwangsom of lijfswang (gijzeling).

Wat de wetgever vrijwel steeds heeft uitgesloten, is het recht in eigen hand nemen (eigenrichting).³ Uitgangspunt is dat de gerechtsdeurwaarder⁴ de centrale persoon is die handelend optreedt en een en ander in goede banen leidt. Zo wordt voorkomen dat een schuldeiser feitelijk een voorrangspositie verkrijgt, want uitgangspunt van de wet is dat alle zaken van de schuldenaar voor verhaal vatbaar zijn en dat alle schuldeisers gelijkstaan (vgl. art. 3:276 BW). Dat is een mooi uitgangspunt, maar niet meer dan dat. In de praktijk ontvangt de belastingdienst een overgroot gedeelte van de opbrengst en gewone schuldeisers (de concurrente crediteuren) moeten met een gering percentage genoegen nemen. Verder kunnen afspraken worden gemaakt over het verhaal: als de geldlening niet wordt terugbetaald, kan als eerste verhaal worden gezocht op ...⁵ Ook zijn niet alle zaken (volledig) voor beslag vatbaar. Denk aan loon en uitkeringen waarvoor een beslagvrije voet geldt en aan de in de artikelen 447 en 448 Rv genoemde zaken: kleding, bed en beddengoed, eten en drinken voor een maand. Evenmin is het mogelijk om beslag te leggen op bijvoorbeeld kinderbijslag, omdat dit naar de mening van de wetgever ten goede moet komen aan het kind.

Het is zinvol om duidelijk te maken wat met de termen 'beslag' en 'executie' wordt bedoeld en ook om mogelijke misverstanden weg te nemen. Onder beslag moet volgens *Van Dale*⁶ worden verstaan: "arrest op goederen, hetzij tot tenuitvoerlegging van een vonnis, hetzij als middel tot bewaring van recht." In het eerste geval is sprake van zogenoemd 'executoriaal beslag' en in het tweede geval van 'conservatoir beslag', wat door de Belgen zo mooi 'bewarend beslag' wordt genoemd. Executie betreft de tenuitvoerlegging van een rechterlijke uitspraak of de inbeslagname en verkoop van iemands goederen wegens een schuld.⁷ Kortom, het gaat bij het executie- en beslagrecht om het tot gelding brengen van rechterlijke uitspraken. Beslag is geen executiemiddel, maar dient ter voorbereiding van sommige (niet alle) vormen van executie. Het is geen doel, maar hulpmiddel bij het verkrijgen van datgene waarop men krachtens een rechterlijke uitspraak recht blijkt te hebben. Verder is het mogelijk tot executie over te gaan zonder beslag te leggen (vgl. reële executie, lijfswang en dwangsom). Op deze plaats wordt het executie- en beslagrecht in het algemeen aan de hand van theorie en praktijk besproken, waarbij aandacht is voor definities, doel en functie van een beslag en de verschillende categorieën beslagen. Vooruitlopend op hoofdstuk 5 wordt alvast kort ingegaan op het beslagverbod roerende zaken.⁸

3 De uitzonderingen betreffen o.a. art. 5:44 (overhangende beplanting en doorschietende wortels) en art. 7:206 lid 3 (verhelpen gebrek aan gehuurde) BW.

4 Deze kan zich hierbij zo nodig laten bijstaan door de sterke arm, te weten de politie en in het bijzonder de ME (vgl. art. 444 en 557 Rv).

5 Ook kan worden afgesproken dat overal verhaal op mag worden genomen behalve op een speciaal schilderij omdat dit een erfstuk is.

6 Geerts & Heestermans 1992, p. 337 en 338.

7 Duidelijker is de omschrijving van Dirix, Tilleman en Van Orshoven: "Ambtshandeling van een gerechtsdeurwaarder waarbij hij de goederen aanwijst en beschrijft waarop de tenuitvoerlegging zal plaatsvinden"; Dirix, Tilleman & Van Orshoven 2001, p. 51.

8 Het onderscheid tussen goederen, zaken en rechten alsook tussen roerend en onroerend komt hierna in par. 1.5 aan de orde.

1.2 Algemeen

Rechterlijke uitspraken worden onderverdeeld in condemnatoire, constitutieve en (zuiver) declaratoire uitspraken. Bij de (zuiver) declaratoire uitspraken betreft het een verklaring voor recht (vgl. art. 3:302 BW) en kan er geen tenuitvoerlegging plaatsvinden. Bij constitutieve uitspraken scheidt de rechter een nieuwe rechtstoestand door bijvoorbeeld een (koop- of arbeids-) overeenkomst te ontbinden. Ook in dit geval is tenuitvoerlegging niet nodig: constitutieve uitspraken werken van rechtswege. Slechts de condemnatoire uitspraken, die een veroordeling inhouden, moeten ten uitvoer worden gelegd als daaraan niet vrijwillig wordt voldaan. Daarbij is het van belang onderscheid te maken tussen verplichtingen om te doen, na te laten (niet te doen) en om te geven (vgl. art. 3:296 BW). Bij de verplichting om te geven wordt in de regel onderscheid gemaakt tussen verplichtingen om geld te geven en andersoortige verplichtingen (afgifte van aandeel in een BV, auto, woonhuis, enz.), omdat de wetgever hiervoor specifieke bepalingen in de wet heeft opgenomen. Tot slot moet worden bedacht dat tenuitvoerlegging soms niet mogelijk is en we de grenzen van het recht bereiken: wie de maan heeft gekocht, wie het gezag over een kind heeft verkregen dat wordt verborgen in een land ver weg of wie nog vele euro's tegoed heeft van iemand die op de rand van het bestaansminimum balanceert, ziet zich soms met de harde werkelijkheid van alledag geconfronteerd en moet zijn aspiraties opgeven. Hetzelfde geldt als de schuldenaar alleen nog beschikt over kleding, gereedschap en eten en drinken voor een dag of wat. Het gaat dan om goederen die op grond van de wet (art. 447 Rv) niet in beslag (en ook niet geëxecuteerd) genomen kunnen worden. Kortom, om de goederen die in dit preadvies centraal staan.

Ook kan onderscheiden worden naar het doel: gaat het om verhaal of om afgifte c.q. levering. Heb ik eindelijk mijn droomhuis gevonden en is een 'voorlopige' koopovereenkomst gesloten, dan wil ik als de verkoper niet compareert bij de notaris het betreffende huis alsnog in eigendom verkrijgen; schadevergoeding in geld is dan niet relevant, zodat conservatoir beslag tot afgifte wordt gelegd (vgl. art. 730 e.v. Rv). Maar heb ik een vordering van vele duizenden euro's op iemand, dan zal ik zijn bezittingen (waaronder onroerende zaken) in verhaalsbeslag willen doen nemen, zodat ze kunnen worden verkocht en ik uit de opbrengst wordt voldaan (vgl. art. 725 e.v. Rv).

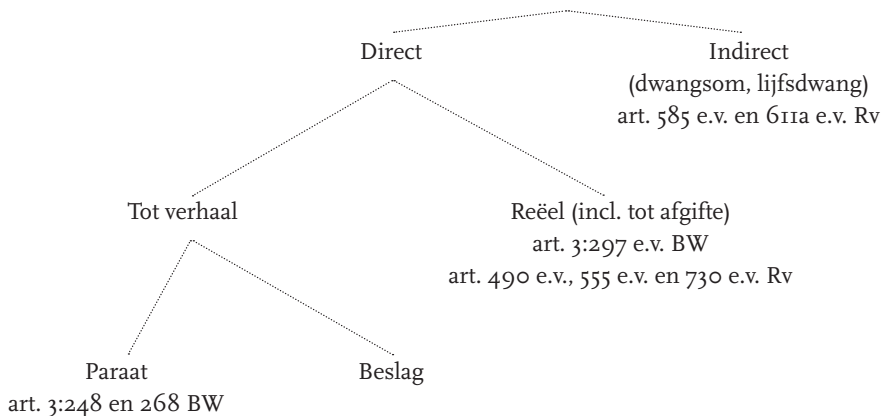
Een ander onderscheid betreft de vraag of de overeengekomen prestatie rechtstreeks wordt verkregen, of die prestatie via indirecte dwang wordt verkregen, dan wel dat een substituuut wordt verkregen. Wordt een door Van Gogh vervaardigd schilderij getiteld 'De aardappeleters' verkocht, dan kan, als de eigenaar dat niet aan de verkoper levert, dit schilderij in beslag genomen worden en na een toewijzende uitspraak door de gerechtsdeurwaarder aan de gerechtigde worden afgegeven, waarmee de eigendom op de verkrijger is overgegaan (vgl. ook art. 3:297 BW). Hoe echter te oordelen als iemand een lezing moet houden over een gespecialiseerd onderwerp of als een artiest zich verbonden heeft ergens op te treden? Wie op 30 april 's avonds in Groningen moet optreden, maar al bij voorbaat aangeeft een korte vakantie in het buitenland te prefereren, kan niet worden ontvoerd en simpel op het podium worden gezet: dat levert nog niet het overeengekomen optreden op. Bovendien kan een zanger vals gaan zingen, een toneelspeler uit zijn rol vallen, een cabaretier zijn tekst vergeten, enzovoort. In een dergelijk geval wil als het

een persoonsgebonden prestatie betreft een greep in de portemonnee nog weleens een oplossing bieden: als de betrokkene niet optreedt in Groningen, zo kan de rechter bepalen, moet een bedrag van bijvoorbeeld € 10.000 aan dwangsommen worden betaald en dat betekent in de regel dat de toegezegde prestatie alsnog wordt geleverd.

Reële executie houdt in dat de schuldeiser door executie de prestatie krijgt waar hij recht op heeft, bijvoorbeeld de levering van een huis. Een en ander is geregeld in de artikelen 3:296-301 BW. Verplichtingen om te geven, zijn altijd reëel executabel; een verplichting om te doen, is dit soms wel, soms niet. Bijvoorbeeld: men geeft de schilder Aat Veldhoen opdracht een portret te maken, maar wat te doen als hij 'niet geïnspireerd' blijkt te zijn? Een verplichting om niet te doen, is ook niet altijd reëel executabel: denk aan een straatverbod dat overtreden wordt. Het is nagenoeg onmogelijk iemand 24 uur per dag in de gaten te houden en zo te beletten het straatverbod te schenden, want 'ontsnappen' door bijvoorbeeld een achteruitgang blijft vaak mogelijk.

Dat levert onderstaand schema op:

Executie

Een laatste onderscheid dat kan worden gemaakt, is of er al dan niet een executoriale titel aanwezig is. Is er een executoriale titel (vgl. art. 430 Rv), omdat er sprake is van bijvoorbeeld een toewijzende rechterlijke uitspraak, een notariële akte of een uitgevaardigd dwangbevel, dan kunnen executoriale maatregelen worden genomen. Wordt executoriaal beslag gelegd, dan kan bijvoorbeeld de in beslag genomen onroerende zaak worden verkocht (vgl. art. 430 e.v. Rv). Is er (nog) geen executoriale titel, dan kan slechts conservatoir beslag worden gelegd: het is een middel ter bewaring van recht (vgl. art. 700 e.v. Rv). Dit om te voorkomen dat als de procedure voor de rechter is gevoerd en men in het gelijk is gesteld, de wederpartij alle bezittingen buiten het bereik van de 'winnaar' heeft gebracht.

1.3 Executie en executoriale titel

Wie tot tenuitvoerlegging wil overgaan, is aan zekere regels gebonden. In het voorgaande is al aangegeven dat eigenrichting nagenoeg onbekend is in het Nederlandse recht: men mag niet op eigen houtje optreden. Uitgangspunt is dat men moet beschikken over de grosse van een rechterlijke uitspraak – hetzij een vonnis hetzij een beschikking – die de bevoegdheid tot tenuitvoerlegging oplevert. Zou dit anders zijn dan zou dat tal van burenruzies opleveren (de ene buur verplaatst eigenhandig de door een ander geplaatste schutting), de handel belemmeren (een leverancier die meent dat een rekening nog niet is betaald, legt beslag op de bankrekening van zijn afnemer), enzovoort. Dit blijkt ook uit artikel 430 Rv. In lid 3 worden ook ‘andere bij de wet als executoriale titel aangewezen stukken’ genoemd. Daarbij valt te denken aan bijvoorbeeld dwangbevelen van de belastingdienst en de Dienst Uitvoering Onderwijs, een arbitraal vonnis voorzien van een exequatur (vgl. art. 1062 Rv), maar ook aan buitenlandse rechterlijke of arbitrale uitspraken voorzien van een exequatur (vgl. art. 985 e.v. en 1075 en 1076 Rv) of de grosse van een proces-verbaal van een minnelijke schikking (vgl. art. 87 lid 3 Rv). Een belangrijke categorie wordt verder gevormd door de in artikel 430 lid 1 genoemde grossen van in Nederland verleden authentieke akten, zoals een notarieel verleden geldleningovereenkomst, waarin is vermeld dat bij te late aflossing van rente en/of hoofdsom de auto van de geldlener mag worden verkocht om met de opbrengst de achterstand in te lopen.

1.4 Doel en functie van een beslag

Kort gezegd heeft het leggen van beslag twee functies: allereerst het blokkeren van de beschikkingsmacht van degene ten wiens laste beslag is gelegd en daarnaast (specifiek bij verhaalsbeslagen) individualisatie, concretisering.

Door beslag te leggen wordt de beschikkingsmacht beperkt van degene ten wiens laste beslag wordt gelegd: er kan niet meer ten nadele van de beslaglegger worden vervreemd of bezwaard. De beslagschuldenaar wordt niet beschikkingsonbevoegd, maar de beschikkingshandelingen na het beslag kunnen niet aan de beslaglegger worden tegengeworpen.

In beginsel wordt de executant beschermd tegen rechtshandelingen van de geëxecuteerde met betrekking tot de zaak. De zaak kan worden verkocht vrij van de uit die rechtshandelingen voortvloeiende rechten, lasten en beperkingen. Uiteraard worden rechtshandelingen verricht vóór het leggen van het beslag niet in hun werking beperkt. Uit HR 5 september 2008, *NJ* 2009, 154 (*Forward/Huber*) en HR 20 februari 2009, *NJ* 2009, 376 (*Ontvanger/De Jong*) blijkt dat aan het beslag zaaksgevolg toekomt, zodat een overdracht of faillissement de beslaglegger niet deert.⁹

Die bescherming blijkt bijvoorbeeld uit artikel 505 lid 2, eerste zin, Rv. In de praktijk blijkt dat als in de openbare registers een beslag is ingeschreven, een onroerende zaak onverkoopbaar is. Wie wil een huis kopen als het risico bestaat dat het huis door de beslaglegger wordt verkocht? Ook bij roerende zaken geldt de bescherming van de beslaglegger: artikel 453a lid 1 Rv, maar

⁹ Vgl. De Greve 2009, p. 42-52 en Van der Kwaak 2009, p. 132-139.

volgens lid 2 worden derden te goeder trouw beschermd. Wordt beslag gelegd op een auto, dan is dat uiterlijk niet waarneembaar: er wordt geen sticker op de auto geplakt met als tekst 'deze auto is op (...) door gerechtsdeurwaarder (...) in beslag genomen'.¹⁰

Uitzonderingen op de regel van de blokkerende werking bij onroerende zaken vinden we in artikel 505 lid 2 Rv voor de verhuur van woonruimte en in lid 3 is het antwoord op de zaak van het Baarns beslag¹¹ te vinden. Dit lid strekt ter bescherming van de kopers van onroerende zaken en hypotheekhouders tegen beslagen die zij op het moment van het verlijden¹² van de transportakte respectievelijk hypotheekakte nog niet konden kennen, omdat die beslagen toen nog niet in de openbare registers waren ingeschreven.

Een derde-beslagene¹³ moet de zaken onder zich houden op straffe van onwaarde van elk in weerwil van het beslag gedane betaling (vgl. art. 475 en 702 Rv). Overigens is het zo dat als de derde 'per ongeluk' een foutieve verklaring aflegt, deze niet de nadelige gevolgen daarvan hoeft te dragen.¹⁴

Kortom, de beslagschuldenaar wordt beschikkingsonbevoegd ten opzichte van de beslaglegger (vgl. art. 453a, 475h, 505 en 702 Rv), maar hij behoudt wel de feitelijke macht over de zaak.

Daarnaast is (specifiek bij verhaalsbeslagen) sprake van individualisering/concretisering. Als beslag gelegd wordt op 'de inboedel' van meneer Jansen, kan de gerechtsdeurwaarder daar niet mee volstaan. Wat valt onder het beslag? Ook de fiets die geleend is? En stel dat de beslagschuldenaar een breedbeeldtelevisie heeft, dan moet die niet vervangen kunnen worden door een oude portable televisie. Het is van belang dat bij de beslaglegging duidelijk wordt wat wel en wat niet onder het beslag valt. Daarom wordt door de gerechtsdeurwaarder nauwkeurig vermeld wat deze in beslag heeft genomen: een breedbeeldtelevisie merk Philips, type abc 123; drie eetkamerstoelen kleur zwart, een houten tafel, enzovoort.¹⁵

Wat een beslag echter niet tot gevolg heeft, is dat de beslaglegger voorrang of prioriteit verkrijgt bij de inning van de vordering of dat sprake is van een separatistpositie. Verder moet men erop bedacht zijn dat de opbrengst van een met hypotheek belaste zaak in eerste instantie ertoe dient de hypotheekschuld af te lossen.

Omdat het leggen van beslag een ingrijpende maatregel is, moet men blijven binnen de grenzen der redelijkheid om de vordering te incasseren: beslag mag niet vexatoir zijn (het mag niet een onredelijke belasting voor de beslagschuldenaar opleveren). Wie een bedrag van € 10.000 heeft te vorderen, kan beslag laten doen leggen op de inboedel, het woonhuis, de bankrekening,

10 Dit effect kan wel worden bereikt door de gerechtelijke bewaring ex art. 446 Rv. In Duitsland en Oostenrijk wordt wel een 'Pfandsiegel' ('Kuckuck') geplakt.

11 HR 30 januari 1981, NJ 1982, 56.

12 Dat wordt dan ook met dag, uur en minuut aangegeven.

13 De beslagene is degene onder wie beslag wordt gelegd. De beslagschuldenaar is degene ten laste van wie beslag is gelegd. Vaak is de beslagschuldenaar tevens de beslagene. Is er sprake van derdenbeslag, dan ligt dit anders.

14 Vgl. HR 30 november 2001, NJ 2002, 419 (*De Jong/Carnifour*) en HR 24 november 2006, NJ 2007, 540, 1104 (*Stichting Nederland FIC/Van Lieshout*).

15 Het laat zich raden dat voor gerechtsdeurwaarders het leggen van beslagen bij juweliers, boekhandels en speelgoedzaken niet tot hun favoriete bezigheden behoort.

1 Executie- en beslagrecht in het algemeen

enzovoort. Maar als blijkt dat er beslag gelegd is op bijvoorbeeld een ring met een waarde van € 50.000 of dat het woonhuis een 'overwaarde' heeft van € 150.000, zal er in de regel weinig noodzaak bestaan de beslagen voor het overige te handhaven, omdat het ernaar uitziet dat met de verkoop van de ring c.q. het woonhuis de vordering kan worden geïncasseerd.

Tot slot kan hier worden vermeld dat het strafbaar is zaken aan een beslag te onttrekken (vgl. art. 198 Sr).

1.5 Categorieën beslagen, de uitwerking daarvan en beslagfasen

Op grond van de artikelen 3:276 BW en 435 lid 1 Rv staat het de executant vrij beslag te leggen op alle¹⁶ voor beslag vatbare goederen,¹⁷ waartoe hij bevoegd is zijn vordering te verhalen.¹⁸ Dit is een zin die de nodige vragen oproept. Allereerst kan worden vermeld dat beslagen er in allerlei soorten en maten zijn.

De volgende categorieën van beslagen kunnen worden onderscheiden:

- naar titel (conservatoir – executorial; is er een executoriale titel?);
- naar strekking (gaat het om verhaal of afgifte/levering?);
- naar object (waarop wordt beslag gelegd?);
- roerende zaken die geen registergoed zijn;¹⁹
- roerende zaken die wel registergoed zijn;
- onroerende zaken;
- vorderingen;
- vliegtuigen;
- enzovoort.
- naar persoon (bij wie wordt beslag gelegd?):
 - onder de schuldenaar (bijvoorbeeld beslag op de inboedel in het woonhuis van de schuldenaar);
 - onder een derde (derdenbeslag, vgl. art. 475 e.v. en 718 e.v. Rv);
 - (zelden voorkomend) onder de beslaglegger zelf (eigenbeslag, vgl. art. 479h e.v. en 724 Rv).

16 Dit betekent dat de schuldeiser op verschillende goederen tegelijkertijd beslag mag leggen. Zo kan hij beslag laten leggen op roerende en onroerende zaken, maar uit kosten oogpunt zal hij vaak slechts beslag doen leggen op één categorie zaken. In principe is de schuldeiser niet beperkt in zijn keuze, maar het laat zich raden dat er sprake van misbruik van bevoegdheid kan zijn als voor een relatief geringe vordering beslag wordt gelegd op vele roerende goederen en bij voorbaat al vaststaat dat de opbrengst meer dan voldoende zal zijn.

17 Niet voor beslag vatbaar is bijv. een uitkering krachtens de Algemene Kinderbijslagwet; ook valt te denken aan de art. 447 en 448 Rv en 21 Fw.

18 In beginsel zal slechts verhaal kunnen worden genomen op zaken van de schuldenaar. Soms is dit anders. Vgl. de art. 3:284, 285, 287 lid 2 en 292, art. 8:211 e.v. BW, het bodembeslag van de fiscus ex art. 21 Invorderingswet en borgtocht (art. 7:850 e.v. BW). Er kan worden afgesproken dat verhaal slechts mogelijk is op bepaalde goederen van de schuldenaar: alleen op de antieke klok of alles behalve die antieke klok, maar ook primair verhaal op een tweede woning.

19 Uit art. 3:3 lid 1 BW volgt dat onroerend zijn de grond, de nog niet gewonnen delfstoffen, de met de grond verenigde beplantingen, evenals de gebouwen en werken die duurzaam met de grond zijn verenigd, hetzij rechtstreeks, hetzij door vereniging met andere gebouwen of werken. Lid 2 bepaalt dat roerend zijn alle zaken die niet onroerend zijn. Zaken zijn – vgl. art. 3:2 BW – de voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten. Goederen is een ruimere term: namelijk alle zaken en vermogensbestanddelen (art. 3:1 BW), terwijl blijkens art. 3:10 BW registergoederen goederen zijn voor welke overdracht of vestiging inschrijving in de daartoe bestemde openbare registers noodzakelijk is.

Door de vele voorgeschreven formaliteiten en termijnen lijkt het beslagrecht weinig toegankelijk te zijn. Het gaat er echter om maximaal acht fasen (meestal komen maar enkele fasen voor)²⁰ te onderscheiden die op elkaar aansluiten.

- I *Betekening* (van de executoriale titel) of indiening van het verlofrekest (als conservatoir beslag gelegd moet worden). Voor alle duidelijkheid: deze fase wordt voor de volledigheid, maar in feite ten onrechte – want voorafgaande aan het beslag – vermeld.
- II *Creëren van het beslag* bij exploit of proces-verbaal van de gerechtsdeurwaarder met inachtneming van de voor een geldig beslag vereiste formaliteiten.²¹
- III *Overbetekening* van het beslag aan bepaalde door de wet genoemde personen om deze op de hoogte te brengen van het beslag (zoals de beslagschuldenaar bij beslag onder een derde).²²
- IV (Bij conservatoir beslag:) instellen van de *eis in de hoofdzaak* om te bewerkstelligen dat de door de voorzieningenrechter gegeven machtiging om beslag te doen leggen ten gronde wordt getoetst.
- V (Bij conservatoir derdenbeslag:) *overbetekening* van de eis in de hoofdzaak aan de derdebeslagene.
- VI *Betekening van de uitspraak* (in de hoofdzaak) aan de beslagschuldenaar (en mogelijke derden onder wie beslag is gelegd).
- VII *Verklaring*: in geval van beslag onder een derde moet deze opgave doen van hetgeen hij van of voor de beslagschuldenaar onder zich heeft.
- VIII *Executie* van het beslagobject: het beslagobject wordt uitgewonnen waarna de executant het hem toekomende (namelijk een geldbedrag dan wel de prestatie zelf) ontvangt.

De wetgever heeft gekozen voor een systematische opbouw. In artikel 430 e.v. Rv worden regels gegeven voor de gerechtelijke tenuitvoerlegging van vonnissen, beschikkingen en authentieke akten,²³ terwijl titel 4 van Boek 3, artikel 700 e.v. Rv, over middelen tot bewaring van recht gaat.²⁴ Hoewel in de praktijk vaak allereerst conservatoir beslag wordt gelegd, stelt de wetgever de executoriale vorm voorop. In beide gevallen wordt begonnen met algemene regels te formuleren (art. 430-438c en 700-710a) die algemene gelding hebben. Zo geldt in alle gevallen dat er geen beslag ten laste van de Nederlandse Staat kan worden gelegd (art. 436 en 703 Rv), dat de overhandiging van de executoriale titel aan de gerechtsdeurwaarder deze tot het doen van de executie machtigt (behalve ten aanzien van lijfswang; art. 434 Rv) en wanneer een conservatoir beslag overgaat in een executoriaal beslag (art. 704 Rv). Daarbij is het onverschillig of er sprake is van een beslag op een roerende of een onroerende zaak, onder de schuldenaar zelf of onder een derde. Voor het leggen van sommige conservatoire beslagen is echter vereist dat er sprake is van vrees voor verduistering (vgl. art. 711 lid 1, 714, 725 en 768 Rv): er moet aangegeven worden dat er een gerede kans is dat het beslagobject verdwijnt dan

20 Bij een conservatoir derdenbeslag komen alle fasen voor.

21 Vaak betreft het de omschrijving van de beslagen zaak in het beslagexploot en de betekening van een afschrift van het exploit aan de beslagschuldenaar. Verder is het beslagobject van belang. Bij beslag op een onroerende zaak komt daar nog bij de inschrijving in de openbare registers (vgl. art. 505 lid 1 Rv).

22 Een ander voorbeeld is de hypotheekhouder bij executoriaal beslag op een onroerende zaak (vgl. art. 508 Rv).

23 Kortom, de gevallen waarin een executoriale titel aanwezig is. Vgl. Jongbloed 2009, p. 611-640.

24 Er is nog geen executoriale titel.

wel in waarde vermindert.²⁵

Vervolgens geeft de wetgever per beslagobject specifieke regels. Bij beslag op een onroerende zaak moet inschrijving daarvan plaatsvinden in de openbare registers (vgl. art. 505 Rv), terwijl deze publiciteit niet bestaat bij roerende zaken. In het eerste geval kan de gerechtsdeurwaarder het beslag leggen vanachter zijn bureau (een zogenoemd 'bureaubeslag'), maar in het laatstgenoemde geval moet hij ter plekke aanwezig zijn.²⁶ Evenzo moet als er beslag wordt gelegd onder een derde degene ten laste van wie beslag is gelegd daarvan op de hoogte worden gebracht (art. 475i Rv) en moet de derde na vier weken een formulier invullen om aan te geven of deze al dan niet (en zo ja: wat) iets van de beslagene onder zich heeft (art. 476a Rv).²⁷

Het onderscheid tussen de diverse beslagobjecten blijkt ook bij de beslagvrije goederen c.q. de beslagvrije voet. In de artikelen 447 en 448 Rv noemt de wetgever zaken waarop van oudsher geen beslag kan worden gelegd omdat de wetgever dit inhumain vindt: onder andere bed en beddengoed, kleding, eten en drinken voor een maand. Artikel 475a Rv sluit daarbij aan voor het derdenbeslag en in artikel 475b e.v. wordt vervolgd met een beslagvrije voet voor lonen en uitkeringen. Wie gehuwd is of samenwoont, mag maandelijks over circa²⁸ € 1200 blijven beschikken om eten en drinken te kopen, woonlasten te voldoen, kleding te kopen, enzovoort. Het betekent dat een vordering van € 2000 niet in een keer kan worden geïncasseerd als de (gehuwde) beslagschuldenaar een nettoloon heeft van minder dan € 3200.²⁹

De wetgever zorgt ervoor dat een conservatoir beslag naadloos kan overgaan in een executoriaal beslag (vgl. art. 704 en 702 Rv). Mede daarom treffen we bij de regels van het conservatoir beslag veel verwijzingen aan naar de regels betreffende het executoriaal beslag. Een mooi voorbeeld hiervan is artikel 718 Rv dat expliciet verwijst naar artikel 475 Rv.

Ook verwijst de wetgever bij de ene beslagvorm naar de regeling van een andere beslagvorm (vgl. art. 725 Rv). Soms worden hierna weer correcties aangebracht.

Uitgangspunt is dat beslag slechts kan worden gelegd op een bestaande zaak. Anders zouden grote problemen ontstaan: iemand die een vordering heeft op een metselaar, zou beslag kunnen leggen bij alle aannemers in de wijde omgeving voor het geval de betrokkene daar ooit zou gaan werken, terwijl degene die een vordering heeft op een fokker van rashonden, beslag zou leggen op alle pups die ooit geboren zouden worden. De wetgever acht dat begrijpelijkerwijs geen gelukkige zaak en heeft beslag op toekomstige goederen uitgesloten. Er bestaat echter een uitzondering op deze regel, die is te vinden in artikel 475 Rv: als bij een derdenbeslag uit

25 Dat het beslagobject verdwijnt, kan zich bijv. voordoen bij een roerende zaak: een auto kan eenvoudig worden verkocht. Waardevermindering bestaat als een hypotheek wordt gevestigd op een onroerende zaak, want bij verkoop zal de opbrengst voor de beslaglegger geringer zijn.

26 Denk ook aan het 'aan de ketting leggen' van een schip; vgl. art. 564 lid 1 (wordt aan boord gedaan) en lid 3 Rv (nodige maatregelen treffen om het vertrek van het schip te beletten).

27 Doel is zinloze procedures te voorkomen. Stel dat beslag is gelegd op een bankrekening die geen positief saldo heeft, in een dergelijk geval zal de beslaglegger geen geld kunnen krijgen.

28 De berekening van de beslagvrije voet is te vinden in art. 475d Rv: er moet o.a. rekening worden gehouden met de premie van een zorgverzekering, het inkomen van de partner en binnen zekere grenzen de woonlasten.

29 Ervan uitgaande dat het beslag alleen op het loon kan worden gelegd.

een al bestaande rechtsverhouding iets rechtstreeks wordt verkregen, is dit voor beslag vatbaar. Het betekent dat op de maandelijke huursom en het maandelijks uit te betalen loon slechts eenmaal beslag hoeft te worden gelegd om werking te hebben. Dat is ook praktisch en voorkomt dat de werknemer bijvoorbeeld twee dagen voordat het loon zal worden uitbetaald om een voorschot vraagt. Wat niet onder het begrip 'rechtstreeks verkrijgen uit een al bestaande rechtsverhouding' kan worden gebracht, kan niet al voor de komst worden beslagen. Zo wordt bij beslag op een bankrekening het saldo op dat moment gefixeerd: er kan niets meer worden afgeschreven ten nadele van de beslaglegger, maar bedragen die worden bijgeboekt vallen niet onder het beslag,³⁰ tenzij het een rentebijboeking betreft die samenhangt met de betrokken rekening. Het betekent dat soms diverse malen beslag wordt gelegd door een schuldeiser die verwacht dat een aanzienlijk bedrag op de bankrekening zal worden gestort.

Overigens hoeft een vordering nog niet opeisbaar te zijn om daarvoor beslag te kunnen leggen.

Beslag op onroerende zaken komt in de praktijk veel voor: onroerende zaken zijn immers niet 'weg' te maken en vertegenwoordigen een behoorlijke waarde. Bij roerende zaken bestaat altijd de mogelijkheid dat de schuldeiser misgrijpt, omdat zij zijn overgedragen aan een derde te goeder trouw (vgl. art. 3:86 BW en 453a Rv) en moeten voor een aanzienlijke vordering diverse zaken te gelde worden gemaakt (deze hebben vaak een geringe waarde; wat brengt een tweedehandstelevisie op?).

Een speciale beslagvorm treffen we aan in de op 1 mei 2007 in werking getreden regeling betreffende rechtspleging in zaken betreffende rechten van intellectuele eigendom (Boek 3, titel 15). In artikel 1019b lid 1 wordt de mogelijkheid geopend om bij wijze van voorlopige maatregel conservatoir bewijsbeslag te leggen ten laste van degene die mogelijk inbreuk maakt of dreigt te maken op intellectuele eigendomsrechten. In artikel 1019c zijn de voorschriften opgenomen en artikel 1019d geeft aan dat de gerechtsdeurwaarder een proces-verbaal van constatering opmaakt.³¹

30 Zie al HR 7 juni 1929, NJ 1929, 1285 (*Postgiro-arrest*) en HR 25 februari 1932, NJ 1932, 301 (*Loonbeslag-arrest*).

31 Vgl. Bodewes 2009.

Dit levert het volgende schema op:

Beslagobject	Executoriaal	Conservatoir
I <i>Algemene bepalingen</i>	430-438c	700-710a
II <i>Tot verhaal</i>		
Roerende zaak	439-474	711-713
Effecten	474a-474bb	714-717
Aandelen op naam NV/BV	474c-474i	714-717
Onroerende zaak	502-540	725-727
Schepen	562a-581	728-728b
Luchtvaartuigen	584a-584q	729-729e
Vorderingen (onder derden)	475-479a	718-723
Loon	475a-475g	718-723
Alimentatiebeslag	479b-479g	718-723
Eigenbeslag	479h-479k	724
Vreemdelingenbeslag		765-767
III <i>Reëel</i>		
Afgifte roerende zaak	491-500	730-737
Schepen	582	730-737
Luchtvaartuig	584r	730-737
Levering		730-737
Deelgenotenbeslag		733
Paulianabeslag		737
Maritaal beslag		768-770c ³²

1.6 De bescherming van de bij een beslag betrokkenen

Zoals vermeld wordt in de praktijk een procedure vaak begonnen door conservatoir beslag te leggen. Het zal duidelijk zijn dat als de aspirant-beslagschuldenaar een mededeling krijgt in de trant van ‘U kunt volgende week vrijdag om 10.00 uur gehoord worden omtrent het verzoek beslag te mogen leggen op Uw bankrekening’, er tegen die tijd geen geld meer op de bankrekening staat. Conservatoir beslag moet in zekere zin een ‘verrassingsaanval’ zijn. Daarom wordt ex artikel 700 Rv een verzoekschrift ingediend bij de voorzieningenrechter³³ en wordt in beginsel de aspirant-

32 Uitgangspunt van de regeling is het executoriaal beslag. Die regeling is ex art. 702 Rv van overeenkomstige toepassing op het bijbehorende conservatoir beslag. Met elk executoriaal beslag correspondeert een conservatoire vorm. Het omgekeerde geldt echter niet: er zijn conservatoire beslagen zonder executoriale pendant.

33 Bevoegd tot het verlenen van verlof is blijkens art. 700 lid 1 Rv de voorzieningenrechter van het arrondissement waar:
– bij beslag op een zaak: de zaak zich bevindt;
– bij beslag op een recht (zoals een vordering): de beslagschuldenaar woont en/of de derde onder wie beslag wordt gelegd woont.

beslagsschuldenaar niet gehoord.³⁴ De voorzieningenrechter zal het verlot echter slechts verlenen als deze goede gronden voor het beslag aanwezig acht, terwijl de vraag of van een goede grond sprake is, uitgebreid moet worden getoetst in een hoofdprocedure. Is al een (hoofd)procedure aanhangig, dan bestaat er wat dat betreft geen probleem. Is er nog geen hoofdprocedure aanhangig, dan wordt het verlot verleend onder de voorwaarde dat binnen een door de voorzieningenrechter te bepalen termijn een dergelijke hoofdzaak aanhangig wordt gemaakt (vgl. art. 700 lid 3 Rv).³⁵ Het begrip 'hoofdzaak' kan daarbij ruim worden opgevat: een procedure voor de rechtbank, een internationale arbitrage in Parijs en zelfs een kort geding.³⁶ Soms is het mogelijk dat de (advocaat van de) aspirant-beslagsschuldenaar aangeeft van tevoren op een mogelijk verzoek gehoord te willen worden (bijv. bij een mogelijk vexatoir beslag), in welk geval er wordt gezegd dat het beslag zwart is gemaakt.³⁷ In ieder geval biedt artikel 705 Rv de mogelijkheid de voorzieningenrechter in kort geding te vragen het beslag op te heffen; in zekere zin is er sprake van een uitgesteld hoor en wederhoor. De voorzieningenrechter zal zich, als er al een uitspraak in een bodemprocedure is gegeven, in de regel daardoor laten leiden, maar een verplichting daartoe bestaat niet. In HR 30 juni 2006, NJ 2007, 583 (*Bijl/Van Baalen*) werd uitgemaakt dat een vordering tot opheffing van een conservatoir beslag op de grond dat de vordering tot verzekering waarvan dat beslag is gelegd, door de bodemrechter in eerste aanleg is afgewezen, in het geval tegen dat vonnis hoger beroep is ingesteld, niet zonder meer moet worden toegewezen, ook niet onder het voorbehoud van kennelijke misslagen in de uitspraak van de bodemrechter. Ook in een zodanig geval moeten de wederzijdse belangen van partijen worden afgewogen. De omstandigheid dat de bodemrechter in eerste aanleg in de hoofdzaak al uitspraak heeft gedaan, moet daarbij wél worden meegewogen. Van de voorzieningenrechter kan overigens niet worden gevergd dat hij in zijn vonnis mede een voorlopige beoordeling geeft van de kans van slagen van het door de beslaglegger tegen het vonnis in eerste aanleg ingestelde hoger beroep. Verdedigd werd ook dat in een dergelijk geval de voorzieningenrechter het beslag in beginsel moet opheffen, tenzij de beslaglegger aannemelijk maakt dat zijn belangen bij handhaving van het beslag zwaarder wegen dan de belangen van de beslagene bij opheffing daarvan. De Hoge Raad oordeelde echter dat een zodanige regel de voorzieningenrechter te zeer zou beperken in de te dezen geboden belangenafweging, waarin alle omstandigheden van het geval moeten worden betrokken, waaronder omstandigheden die niet de deugdelijkheid van de vordering betreffen ter zake waarvan het beslag is gelegd, zoals de mate waarin het beslag bezwaarlijk is voor de beslagene. Ook in een dergelijk geval ligt het in de eerste plaats op de weg van degene die opheffing van het conservatoire beslag vordert, met inachtneming van de beperkingen van de kortgedingprocedure aannemelijk te maken dat de door de beslaglegger gepretendeerde vordering ondeugdelijk is – waarvoor het afwijzende vonnis in de bodemprocedure, gelet op

34 In het algemeen geldt dat als het verzoekschrift voor 10.00 uur is ingediend, het verlot na 14.00 uur beschikbaar is. Zie daarvoor: <http://www.rechtspraak.nl> bij de betreffende rechtbank.

35 Opmerking verdient dat de termijn van art. 700 lid 3 Rv een rechterlijke en geen wettelijke termijn is, zodat de Algemene termijnenwet niet van toepassing is.

36 HR 26 februari 1999, NJ 1999, 717 (*Ajax/Reule*). In HR 3 oktober 2003, NJ 2004, 557 (*Ontvanger Almelo/Heemhorst BV*) is uitgemaakt dat ook een belastingaanslag hoofdzaak in de zin van art. 700 lid 3 Rv kan zijn.

37 Soms wordt in een dergelijk geval de aspirant-beslaglegger voor het verlenen van het verlot gehoord om een (nadere) toelichting te geven. In dat geval is sprake van grijs beslag. Zie hiervoor: <http://www.rechtspraak.nl> bij de betreffende rechtbank (vaak onder 'informatie voor advocatuur'). De rechtbanken die geen zwart of grijs beslag kennen, hebben toegezegd een kort geding ex art. 705 Rv strekkende tot opheffing van het beslag op zeer korte termijn te behandelen.

hetgeen hiervoor is overwogen, dus niet zonder meer beslissend is –, of dat het voortduren van het beslag om andere redenen niet kan worden gerechtvaardigd. Een fraai voorbeeld waarbij de voorzieningenrechter zijn eigen koers bepaalde is Rb. Haarlem 19 januari 2007, *NJF* 2007, 112 (bevestigd door Hof Amsterdam 28 juni 2007, *NJF* 2007, 424 (*Hilber/Holland Casino*)). In casu had Holland Casino beslag gelegd op het pensioen van ex-werknemer Hilber, hoewel in een eerdere procedure niet was komen vast te staan dat Hilber Holland Casino voor ettelijke miljoenen had opgelicht, maar inmiddels was een FIOD-rapport verschenen waaruit bleek dat Hilber wel degelijk over bankrekeningen in Zwitserland kon beschikken en er transacties waren met een ‘verdachte’ vennootschap.

Vaak wordt in het beslagrekest gevraagd het verlot ‘op alle dagen en uren uitvoerbaar bij voorraad’ te verklaren. Dit betekent dat verlot ook ten uitvoer kan worden gelegd als een rechtsmiddel wordt aangewend en dat ook beslag kan worden gelegd buiten de normale termijnen als bedoeld in artikel 64, 438b en 700 lid 2 Rv (werkdagen en zaterdag, tussen 7.00 uur en 20.00 uur).³⁸ Aldus kan een gerechtsdeurwaarder in de nacht van zaterdag op zondag beslag op een schip leggen.

Is executoriaal beslag gelegd, dan biedt artikel 438 Rv de mogelijkheid een executiegeschil aan te spannen.³⁹ Daarbij kan alleen de wijze van executie worden getoetst. Het is niet de bedoeling op deze wijze een verkapt extra rechtsmiddel aan te wenden.⁴⁰ Aldus biedt de wet bij executoriaal beslag via artikel 438 Rv minder mogelijkheden tot ingrijpen dan bij conservatoir beslag via artikel 705 Rv. Het verschil in benadering zit erin dat bij conservatoir beslag er (nog) geen executoriale titel is en het de voorzieningenrechter dan vrijstaat in te grijpen (bijv. omdat toekomstig verhaal wordt veiliggesteld via een bankgarantie, maar ook op grond van een belangenafweging). Bij executoriaal beslag daarentegen is het onderliggende geschil in beginsel al definitief beslist en past slechts een toetsing in het kader van misbruik van (beslag)bevoegdheid doordat sprake is van een onevenwichtigheid.

Wordt ten onrechte geëxecuteerd c.q. beslag gelegd, dan is de betrokkene gehouden tot schadevergoeding.⁴¹ In de praktijk gebeurt het wel dat geëxecuteerd wordt op basis van een kortgedinguitspraak, terwijl naderhand óf in hoger beroep óf in een bodemprocedure anders wordt geoordeeld. Onderscheiden moet worden of die andersluidende uitspraak in dezelfde procedure dan wel in een andere procedure wordt gegeven. Wordt die andersluidende uitspraak in dezelfde procedure gegeven en wordt de lagere uitspraak vernietigd, dan ontvalt de kracht aan die eerdere uitspraak met terugwerkende kracht en blijken de dwangsommen achteraf niet verschuldigd te zijn geweest. De verbeurde dwangsommen zijn onverschuldigd betaald (vgl. art. 6:203 BW)

38 Daarbij zij aangetekend dat diverse voorzieningenrechtters niet overtuigd zijn dat ‘op alle dagen en uren’ beslag wordt gelegd en die zinsnede schrappen in het concept-verlot.

39 Het artikel maakt deel uit van de algemene bepalingen en is bijvoorbeeld ook van toepassing in geval van een veroordeling tot ontruiming. Stel dat de ontruiming is aangezegd tegen 20 september en per 1 oktober andere woonruimte is gevonden. Bij afweging van de wederzijdse bepalingen kan de balans doorslaan ten gunste van degene wiens ontruiming is aangekondigd.

40 Vgl. HR 22 april 1983, *NJ* 1984, 145 (*Ritzen/Hoekstra*).

41 Zie HR 11 april 2003, *NJ* 2003, 440 (*Hoda/Mondi*): op de beslaglegger rust een risicoaansprakelijkheid voor de gevolgen van het door hem gelegde beslag, indien de vordering waarvoor beslag is gelegd geheel ongegrond blijkt te zijn. Dit is vaste rechtspraak.

en moeten worden gerestitueerd. Een andere situatie doet zich voor als de andersluidende uitspraak in een andersoortige procedure wordt gegeven: naderhand wordt in de bodemprocedure een contraire uitspraak gedaan en wordt geoordeeld dat geen (of een lagere) dwangsom moest worden opgelegd. Naar het oordeel van de Hoge Raad is bij niet-voldoening aan een veroordeling in kort geding, die met een dwangsom was versterkt, de dwangsom definitief verbeurd en hangt de verschuldigdheid van deze dwangsommen niet af van de in de hoofdzaak te geven beslissing.⁴² Dit wordt 'gecorrigeerd' doordat een andersluidend oordeel in de bodemprocedure tot gevolg kan hebben dat de partij die door dreiging met executie van een kortgedingvonnis zijn wederpartij tot nakoming van dat vonnis heeft gedwongen, achteraf blijkt onrechtmatig jegens die wederpartij te hebben gehandeld en uit dien hoofde tot schadevergoeding gehouden kan zijn.

Is er sprake van een derdenbeslag dan moet overbetekening van het verkregen verlof c.q. de hoofdvordering aan de derde plaatsvinden (vgl. art. 704, 719, 721, 722 Rv).

Ook derden te goeder trouw genieten bescherming. Is sprake van een derdenbeslag, dan moet de derde een verklaring afleggen van hetgeen hij onder zich heeft (vgl. art. 476a Rv). Soms is dat eenvoudig te constateren. Banken zullen snel inzicht hebben in hetgeen zij onder zich hebben. Maar wie een pakhuis verhuurt, zal moeten nagaan wat daarin is opgeslagen. Bovendien kan de derde een fout maken. Een bankmedewerker neemt een verkeerd bedrag over, de verhuurder telt zaken dubbel of men vergist zich in de formele partij: United Meat Packers Export of United Meat Packers Ballyhaunis, terwijl men gefocust is op United Meat Packers. In een dergelijk geval geldt volgens de Hoge Raad dat de enkele omstandigheid dat een derde-beslagene op voet van de artikelen 476a en 476b Rv heeft verklaard dat hij een bedrag aan de geëxecuteerde schuldig is, niet rechtvaardigt dat de derde-beslagene verplicht is om hetgeen hij volgens zijn verklaring schuldig is, te voldoen. Aangenomen moet worden dat het de derde-beslagene in beginsel vrijstaat zijn verklaring te herroepen of te wijzigen. Maar onder omstandigheden kan een derde-beslagene onrechtmatig handelen door een onjuiste verklaring af te leggen.⁴³ De omstandigheid dat de derde-beslagene overeenkomstig de door hem afgelegde, later onjuist gebleken verklaring, op aanmaning van de gerechtsdeurwaarder bedragen afdraagt, maakt dit niet anders, omdat die afdracht op zichzelf niet impliceert dat daarvoor een rechtsgrond bestond.⁴⁴ Een en ander is eruit te verklaren dat de derde tegen zijn wens bij de beslaglegging wordt betrokken (en zelfs kosten moet maken) en daarom geen schade mag lijden bij een fout.

1.7 Lijfswang

In titel 5 Boek 3 treffen we de regeling van de lijfswang of gijzeling aan. Het is een indirect executiemiddel dat al vele eeuwen wordt toegepast en een geaccepteerd juridisch dwangmiddel vormde dat met de nodige behoedzaamheid⁴⁵ werd toegepast.

42 Aldus HR 16 november 1984, NJ 1985, 547 (*Ciba-Geigy/Voorbraak*) en HR 22 december 1989, NJ 1990, 434 (*Kempkes/Samson*).

43 Vgl. HR 30 november 2001, NJ 2002, 419 (*De Jong/Carnifour*).

44 HR 24 november 2006, NJ 2007, 540 (*FIC/Van Lieshout*).

45 Art. 434 Rv eist een specifieke rechterlijke uitspraak.

Lijfswang is uit zijn aard strikt persoonlijk. Dit betekent dat lijfswang niet kan worden toegepast tegen de erfgenamen van de veroordeelde schuldenaar. Er is sprake van beneming van de persoonlijke vrijheid: de betrokkene wordt overgebracht naar een Huis van Bewaring (art. 596 Rv). Lijfswang kan slechts op natuurlijke personen *pro se* worden toegepast en niet op natuurlijke personen als orgaan van een rechtspersoon. Evenzo kan lijfswang niet plaatsvinden jegens vennoten van een vennootschap onder firma of een commanditaire vennootschap als er sprake is van een kwalitatieve veroordeling en niet van een eigen veroordeling.

Lijfswang is in het algemeen mogelijk van vonnissen en beschikkingen, mits deze niet een veroordeling tot het betalen van geld inhouden. Gaat het wel om een veroordeling tot betaling van geld, dan moet de weg van (verhaals)beslag worden gevolgd voor de incasso. Wel is een zekere nuancering op haar plaats. Betreft het een veroordeling tot betaling van een geldsom aan een derde, dan kan de eiser niet overgaan tot gewone executie door executoriaal beslag en heeft hij mitsdien belang bij de mogelijkheid door een indirect executiemiddel (in casu lijfswang) die betaling c.q. uitspraak desondanks af te dwingen. Voorts kan worden gedacht aan veroordelingen welke mede een verplichting tot betaling van een geldsom inhouden, mits een dergelijke veroordeling verbonden is aan de veroordeling tot een andere prestatie en de betaling van de geldsom geen overwegend deel van de veroordeling uitmaakt.

Artikel 430 lid 1 Rv noemt de executoriale titels. Hier wordt beklemtoond dat lijfswang in principe slechts mogelijk is uit hoofde van een rechterlijke uitspraak waarbij dit is uitgesproken (vgl. ook art. 434 Rv). Het betekent dat aan lijfswang in beginsel een rechterlijke uitspraak ten grondslag moet liggen en lijfswang in de hier bedoelde gevallen niet kan plaatsvinden uit hoofde van een authentieke akte zijnde niet een rechterlijke uitspraak (bijv. een notariële akte). Lijfswang op basis van een notariële akte is slechts mogelijk in de in sub b bedoelde specifieke gevallen. Arbiters kunnen geen lijfswang aan hun uitspraken verbinden. Allereerst levert hun uitspraak niet direct een executoriale titel op, daarnaast kent het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering hen dit sanctiemiddel niet toe.

Lijfswang is ook mogelijk in verband met onderhoudsverplichtingen.⁴⁶ Dat de wetgever deze categorie uitdrukkelijk noemt, heeft te maken met de mogelijkheid van executie in Nederland van buitenlandse alimentatievonnissen alsook van authentieke akten. Achtergrond is dat moet worden voorkomen dat personen die verplicht zijn een uitkering tot levensonderhoud te verstrekken zich aan die verplichting zouden kunnen onttrekken zonder zich te bekommeren om het lot van de tot onderhoud gerechtigde. Deze vorm van lijfswang (alimentatielijfswang) is bedoeld voor degenen die zich aan geregelde arbeid onttrekken, telkens van werkgever veranderen om aan loonbeslag (zie art. 479b e.v. Rv) te ontkomen en/of aanwezige vermogensbestanddelen op naam van derden zetten. De gewone executiemiddelen schieten in dergelijke gevallen tekort, zodat lijfswang als *ultimum remedium* overblijft.

46 Vgl. HR 29 januari 2010, *RvdW* 2010, 227.

1.8 Dwangsom

De dwangsom, zoals opgenomen in artikel 611a e.v. Rv, is een bijkomende veroordeling van de schuldenaar om aan de schuldeiser een geldsom te betalen, zonder enig verband met de schade die de schuldeiser ondergaat of zal ondergaan ingevolge niet of niet-tijdige uitvoering van de hoofdverbintenis,⁴⁷ om aldus op de schuldenaar druk uit te oefenen opdat hij de tegen hem uitgesproken hoofdveroordeling zal nakomen. Zij wordt meestal berekend per dag vertraging in de uitvoering van de veroordeling of per overtreding van de veroordeling (vgl. art. 611b Rv). Zonder dit executiemiddel zouden vele rechterlijke beslissingen niet meer kracht hebben dan een zuiver declaratoire uitspraak en weinig effectief zijn. De belangrijkste reden voor het bestaan van het instituut van de dwangsom is dat de rechter door een dwangsom op te leggen de schuldenaar een extra prikkel tot (spoedige) nakoming van de hoofdveroordeling verschaft. Die prikkel treft hem bovendien juist daar waar hij er erg gevoelig voor is: in zijn vermogen. Omdat het opleggen van een dwangsom voorts een minder zware (want niet op de persoon van de schuldenaar drukkende) maatregel is dan het toepassen van lijfswang of reële executie, zal de rechter er veelal de voorkeur aan geven aan zijn uitspraak het opleggen van een dwangsom te verbinden boven de beide andere genoemde mogelijkheden. Van het opleggen van een dwangsom kan ook een preventieve werking uitgaan, terwijl reële executie pas aan de orde kan komen als duidelijk is dat de wederpartij in verzuim is.

Bij de op 1 april 1933 in werking getreden Wet van 29 december 1932, *Stb.* 676, heeft de dwangsom een op de wet gebaseerde plaats in ons recht verkregen. Thans berust de regeling van de dwangsom op de Benelux-Overeenkomst houdende Eenvormige Wet betreffende de dwangsom van 26 november 1973 (*Trb.* 1974, 6). Deze regeling is voor Nederland op 1 januari 1978 in werking getreden. Om een uniforme interpretatie van de regeling te waarborgen bepaalt artikel 4 Overeenkomst dat het Benelux-Gerechtshof kennis zal kunnen nemen van vragen inzake de uitleg van de Overeenkomst en de uit acht artikelen bestaande Eenvormige Wet betreffende de dwangsom, welke artikelen de Staten in hun nationale wetgeving moeten opnemen vanaf de dag van de inwerkingtreding van de Overeenkomst. In Nederland betreft het de artikelen 611a-611h Rv. Artikel 611i Rv (ook arbiters mogen een dwangsom opleggen) berust op artikel 2 Overeenkomst, waarin is bepaald dat iedere Staat het recht heeft de Eenvormige Wet aan te vullen met bepalingen waarin aangelegenheden worden geregeld waarvoor geen regeling is gegeven, mits die bepalingen niet in strijd zijn met de Overeenkomst of de Eenvormige Wet.

Het door de dwangsom bestreken terrein behoort tot het privaatrecht en niet tot het strafrecht; er wordt niet, zoals met de strafsancie, beoogd de dader te treffen. Bovendien valt een verbeurde dwangsom, zoals zal blijken, niet toe aan de Staat. Evenzo is er geen sprake van een speciale vorm van schadevergoeding. Uit artikel 611a lid 1, eerste zin, Rv 'onverminderd het recht op schadevergoeding (...)' blijkt dat de dwangsom niet moet worden gezien als een speciale vorm van (contractuele of buitencontractuele) schadevergoeding (zie art. 6:103 BW). Beide staan naast elkaar: de schadevergoeding wordt berekend ongeacht of er al dan niet sprake is van

⁴⁷ De rechter mag bij het bepalen van de hoogte van de dwangsom wel rekening houden met het financiële belang van de hoofdveroordeling; vgl. HR 19 februari 2010, *NJ* 2010, 295 (*afwikkeling nalatenschap notaris Postma*).

een dwangsom en, zo ja, ongeacht de hoogte van de te verbeuren dwangsom. Betaalde dwangsommen moeten dan ook niet in mindering strekken op de eventueel verschuldigde schadevergoeding, zoals ook bij het ex aequo et bono vaststellen van het bedrag van de schadevergoeding de al betaalde dwangsommen buiten beschouwing behoren te blijven.

Een veroordeling tot betaling van een dwangsom is, evenals lijfswang, een indirect executiemiddel en betreft een bijkomende veroordeling om druk uit te oefenen op de schuldenaar, opdat deze de tegen hem uitgesproken hoofdveroordeling zal nakomen. Zonder dit executiemiddel zouden vele rechterlijke beslissingen niet meer kracht hebben dan een zuiver declaratoire uitspraak en weinig effectief zijn. De veroordeling tot betaling van een dwangsom heeft een bijkomend karakter: zij kan slechts als een bijkomende veroordeling aan de hoofdveroordeling worden toegevoegd.

Uit artikel 611a lid 1, tweede zin, Rv blijkt dat geen dwangsom kan worden opgelegd ter zake van de betaling van een geldsom als hoofdveroordeling. Deze uitzondering is door de rechtspraak beperkt. Allereerst valt te wijzen op de uitspraak *Houtappel/Hoofdgroep 'Verzekering'*:⁴⁸ aan de veroordeling tot afgifte van eens anders penningen kan de oplegging van een dwangsom worden verbonden.⁴⁹ Deze nuancering kan worden verklaard uit het feit dat bij een veroordeling tot betaling aan een derde de eiser niet kan overgaan tot gewone executie door executoriaal beslag en mitsdien belang heeft bij de mogelijkheid door een indirect executiemiddel, oplegging van een dwangsom, die betaling af te dwingen. Daarnaast kan een dwangsom worden verbonden aan een veroordeling welke mede een verplichting tot betaling van een geldsom inhoudt, mits deze verbonden is aan de veroordeling tot een andere prestatie en de betaling van de geldsom geen overwegend deel van de veroordeling uitmaakt. Anderzijds valt blijkens BenGH 24 mei 2004, NJ 2004, 566 (*Commerzbank/Sabena Interservice Center*) onder de uitzondering ook het bevel dat door een rechter in kort geding aan een partij wordt gegeven om een geldsom ter beschikking te stellen van een andere partij in het kader van een voorlopige regeling van de contractuele betrekkingen tussen die partijen.

Geen dwangsom kan ook worden opgelegd als het een arbeidsverplichting van een werknemer betreft. Uit artikel 7:659 lid 2 BW blijkt dat een rechtsvordering tot nakoming van een arbeidsverplichting van de werknemer niet met een dwangsom kan worden gesanctioneerd. Niet uitgesloten worden echter verplichtingen die weliswaar niet zonder de arbeidsovereenkomst zouden zijn ontstaan, maar die geen betrekking hebben op verplichtingen die kenmerkend zijn voor de arbeidsovereenkomst.

Gaat het om een persoonlijk te verrichten prestatie dan kan het aanwenden van een dwangsom een effectieve prikkel tot nakoming vormen, maar in de praktijk zal dit veelal geen gunstige invloed op de beoogde kwaliteit hebben (zoals het schilderen van een portret).

Uitgangspunt is dat een eenmaal verbeurde dwangsom voor het gehele bedrag blijft verbeurd en dat de rechter niet tot aanpassing van het bedrag van de dwangsom of tot opheffing van de

48 HR 9 september 1949, NJ 1950, 595.

49 Zo ook BenGH 9 april 1981, NJ 1982, 190 (*Geens/Scholten*).

veroordeling tot betaling van een dwangsom kan overgaan op het moment dat de uit de hoofdveroordeling voortvloeiende situatie definitief is. Naderhand kan echter op grond van specifieke omstandigheden de behoefte bestaan de hoogte van de dwangsom te herzien of de (tot nakoming prikkelende) werking van de dwangsom op te schorten of zelfs op te heffen. Artikel 611d Rv biedt hiervoor een handvat en strekt ertoe onbillijkheden te voorkomen. Verkeert de veroordeelde in de onmogelijkheid om aan de veroordeling te voldoen dan schieten de opgelegde dwangsommen hun doel voorbij. De veroordeelde wil wel, maar kan niet; hij is buiten staat. Bij zijn onderzoek kan de rechter de vraag betrekken in hoeverre de veroordeelde zich in die positie heeft gebracht.⁵⁰ Het enkele feit dat de veroordeelde in de mening verkeert aan de hoofdveroordeling geheel en tijdig te hebben voldaan, betekent niet dat er sprake is van onmogelijkheid om aan de hoofdveroordeling te voldoen in de zin van artikel 611d. Bij een tijdelijke of gedeeltelijke onmogelijkheid zal de rechter de dwangsom opschorten respectievelijk verminderen. Er is ook sprake van onmogelijkheid in de zin van deze bepaling indien het onredelijk zou zijn meer inspanning en zorgvuldigheid te vergen dan de veroordeelde heeft betracht.⁵¹ Tot slot kan worden vermeld dat er sprake kan zijn van onmogelijkheid gedurende de periode dat het in het eerste vonnis in kort geding vervatte (met een dwangsom versterkte) verbod niet is nagekomen nadat en omdat de veroordeelde door dezelfde voorzieningenrechter in een tweede, nadien vernietigde, uitvoerbaar bij voorraad verklaarde uitspraak in kort geding was ontslagen van de verplichting tot naleving van dat verbod.⁵² Bij een blijvende of algehele onmogelijkheid zal de rechter de dwangsom geheel opheffen.

Een dwangsom verjaart door verloop van zes maanden na de dag waarop zij is verbeurd; zo volgt uit artikel 611g lid 1 Rv. In afwijking van artikel 3:324 BW is in verband met de eisen van redelijkheid en billijkheid gekozen voor een verjaringstermijn van slechts zes maanden. De schuldeiser zou anders door slechts stil te zitten het bedrag van de verbeurde dwangsommen al te zeer kunnen laten oplopen, soms zelfs zonder dat de schuldenaar zich daarvan bewust is.

Noch het recht van de schuldeiser op de verbeurde dwangsom noch de daartegenover staande verplichting van de veroordeelde wordt na zes maanden tenietgedaan. Slechts de mogelijkheid om het verbeurde bedrag aan dwangsommen op te vorderen, gaat na deze periode verloren; er resteert een natuurlijke verbintenis in de zin van artikel 6:3 BW. Het blijft de schuldenaar vrijstaan alsnog tot betaling van die verbeurde dwangsommen over te gaan. Omdat de mogelijkheid om het verbeurde bedrag aan dwangsommen op te vorderen tenietgaat, is (er is sprake van bevrijdende verjaring) eveneens verjaard de bevoegdheid om de veroordeling, waarbij de dwangsom is opgelegd, te executeren.

Tot slot kan worden vermeld dat blijkens artikel 611h Rv voor de bepaling van de rechterlijke bevoegdheid en de vatbaarheid voor hoger beroep geen rekening wordt gehouden met de dwangsom, terwijl in artikel 611i Rv door de Nederlandse wetgever aan arbiters (scheidslieden) de bevoegdheid is toegekend dwangsommen aan hun uitspraak te verbinden.

50 Maar blijkens BenGH 29 april 2008, NJ 2008, 309 (*Pet Center/Schouten*) kan de rechter in het geval de onmogelijkheid die de veroordeelde aanvoert het gevolg is van een eigen gebrek aan zorgvuldigheid, daterend van vóór de veroordeling, slechts onder bijzondere omstandigheden de in art. 611d Rv bedoelde maatregelen weigeren.

51 BenGH 25 september 1986, NJ 1987, 909 (*Van der Graaf/Agio*) en HR 21 mei 1999, NJ 2000, 13 (*Pleasure/Delray*).

52 BenGH 25 mei 1999, NJ 2000, 14 (*Greenib/Aaltink*).

1.9 Bijzondere onderwerpen

Een bijzondere bewarende maatregel is het geschillenbewind als bedoeld in artikel 710 Rv. In een dergelijk geval worden goederen waarover geschil bestaat onder bewind gesteld op vordering van de meest gerede partij door de voorzieningenrechter in kort geding. Gedurende het bewind wordt het beheer uitgeoefend door een derde, de bewindvoerder. Deze heeft een zorgplicht ten aanzien van de goederen. Geschillenbewind kan in plaats van beslag, maar kan ook naast beslag worden gevorderd.

Als de schuldenaar geen bekende woonplaats in Nederland heeft, wordt er zogenoemd 'vreemdelingenbeslag' gelegd (zie art. 765-767 Rv). Aangezien ingevolge de EEX-verordening uitspraken van rechters van de aangesloten landen na een exequatur hier te lande ten uitvoer gelegd kunnen worden, is artikel 767 Rv voor die gevallen niet van toepassing.

Het is mogelijk meermalen beslag op hetzelfde goed te leggen (vgl. o.a. art. 457, 478 en 513 Rv). Indien er op een zaak meer beslagen zijn gelegd, wordt zij (in principe) verkocht door de beslaglegger die het oudste executoriale beslag heeft gelegd (zie o.a. art. 458 Rv). De verdeling van de opbrengst geschiedt overeenkomstig artikel 3:276 e.v. BW (alle schuldeisers zijn gelijk, tenzij voorrang bestaat zoals pand of hypotheek).

Maritaal beslag, zoals bedoeld in de artikelen 768c-770 Rv, komt voor in het kader van (echt)scheidingsprocedures tussen echtgenoten of geregistreerde partners en heeft het bewaren van tot een (huwelijksgoederen)gemeenschap behorende goederen tot doel. Het is een conservatoir beslag dat geen executoriale tegenhanger kent en eindigt zodra een gemeenschapsgoed aan de betreffende echtgenoot wordt toebedeeld (want daarmee is het gestelde doel bereikt: voorkomen dat de andere echtgenoot het 'wegmaakt' of in waarde doet dalen). Als een scheidingsverzoek is ingesteld, is de voorzieningenrechter van die rechtbank bevoegd, want het scheidingsverzoek geldt als eis in de hoofdzaak. Dat laatste geldt zelfs als het scheidingsverzoek inmiddels is toegewezen.

Zoals al vermeld, is het mogelijk meermalen beslag te leggen op dezelfde zaak. Gaat het om een samenloop van verhaalsbeslagen (vgl. art. 480 e.v. en art. 551 e.v.) dan moet de gerechtsdeurwaarder die als eerste beslag legde de opbrengst verdelen. Is er geen sprake van een bevoorrechte vordering dan delen de beslagleggers naar evenredigheid van hun vordering en het is niet zo dat de oudste beslaglegger als eerste wordt voldaan, waarna uit het restant vervolgens achtereenvolgende beslagleggers worden voldaan. Betreft het samenloop van beslagen tot afgifte/levering, dan prevaleert ex artikel 3:298 BW degene met het oudste materiële recht.⁵³ Voor samenloop van een verhaalsbeslag met een beslag tot afgifte/levering moge verwezen worden naar de artikelen 497 en 736 Rv.

53 Dit is niet altijd degene die als eerste beslag legde. Denk aan de dubbele verkoop van een woonhuis op respectievelijk 1 en 6 mei. Als de tweede koper op 8 mei beslag tot levering legt en de eerste koper op 9 mei, zal in beginsel de eerste koper de levering ex art. 3:300 BW kunnen bewerkstelligen.

Gerechtsdeurwaarders zijn betrokken bij dagvaardingen en beslagen, maar ook bij gedwongen ontruiming. Afdeling 6 titel 3 Boek II (art. 555-558 Rv) is een uitwerking van artikel 3:297 BW, waar in het algemeen het recht van executie van een veroordeling tot een prestatie is uitgesproken. Met het opnemen in de wet van deze afdeling gelden voor het eerst algemene bepalingen ter zake van de gedwongen privaatrechtelijke ontruiming; elders zijn specifieke bepalingen te vinden. Bijvoorbeeld artikel 6 Tijdelijke wet huurkoop onroerende zaken, waar is bepaald dat een ontruimingsvonnis (...) niet binnen negen maanden na de betekening daarvan ten uitvoer kan worden gelegd. Vanzelfsprekend zijn de algemene regels van de artikelen 430-438b toepasselijk. Hoewel uit de plaatsing in Boek 2, titel 3 lijkt te volgen dat de afdeling slechts toepasselijk is op de ontruiming van onroerende zaken, verzet niets zich tegen (analogische) toepassing op de ontruiming van roerende zaken als een caravan, een woonwagen of een woonboot. Blijkens artikel 556 Rv geschiedt de gedwongen ontruiming door een gerechtsdeurwaarder, die zich kan doen bijstaan door één of twee getuigen. Daarmee wordt duidelijk gemaakt dat de feitelijke ontruiming geschiedt door de gerechtsdeurwaarder en niet door de in het gelijk gestelde partij zelf; dat zou op eigenrichting neerkomen. Voorop staat een schadevrije afvoer en bewaring van de aan de geëxecuteerde toebehorende inboedel alsook dat de ontruiming op een behoorlijke wijze plaatsvindt. Met het aanwijzen van de gerechtsdeurwaarder is dit gewaarborgd. Uit die aanwijzing volgt ook dat de gerechtsdeurwaarder bepaalt wanneer en op welke wijze wordt ontruimd; belangen van openbare orde staan daarbij ten achter. Overigens moet de gerechtsdeurwaarder wel contact onderhouden met het openbaar bestuur,⁵⁴ dat belast is met de handhaving van de openbare orde. Op grond van artikel 2 Politiewet kan de gerechtsdeurwaarder de hulp inroepen van de politie. De gerechtsdeurwaarder is bevoegd alles te doen wat redelijkerwijs nodig is om de ontruiming te bewerkstelligen. Opmerkelijk is artikel 557a Rv. Allereerst omdat daar in de leden 1 en 2 de tenuitvoerlegging van een rechterlijke uitspraak medeafhankelijk wordt gesteld van een beslissing van het Openbaar Bestuur. De rechter moet informatie inwinnen bij het college van B&W van de gemeente waar de onroerende zaak zich bevindt omtrent het al dan niet bepalen van een termijn op grond van lid 1. Zolang daaromtrent niet is beslist, kan het bevel tot ontruiming niet ten uitvoer worden gelegd. Dit is slechts anders als dit onverenigbaar is met het belang van degene op wiens vordering het bevel tot ontruiming wordt gedaan. Opmerkelijk is ook lid 3, dat een zogenoemde executio popularis inhoudt: de rechter kan bevelen dat ook opvolgende anonieme gebruikers de onroerende zaak moeten ontruimen. Het betreft een discretionaire bevoegdheid, die niet ambtshalve kan worden uitgeoefend; zie 'desgevorderd'. De termijn gedurende welke de bevoegdheid tot ontruiming kan worden uitgeoefend, is beperkt tot één jaar. Die termijn zal veelal niet in de ontruimingsuitspraak worden opgenomen; de bepaling lijkt te zijn geschreven voor de executerende gerechtsdeurwaarder.

Tot slot zij erop gewezen dat rechterlijke uitspraken niet tot in lengte van jaren kunnen ten uitvoer worden gelegd, maar dat die mogelijkheid verjaart (vgl. art. 3:324 en 325 BW).

54 Zie art. 14 Gdw.

2

Het beslagverbod in historisch perspectief

Hoofdstuk 2

Het beslagverbod in historisch perspectief

J. Rijsdijk, J. Feikema, B.T.M. Duivenvoorden en A.W. Jongbloed

2.1 Inleiding

Een historisch kader is nodig om enig inzicht te krijgen in de ontwikkelingen en achtergronden van het beslagverbod. Dat inzicht kan de lezer helpen bij het bepalen van een standpunt; wie weet waar hij vandaan komt, kan wellicht beter bepalen waar hij heen wil. Waar de beschrijving van een geschiedenis begint is tamelijk willekeurig; begint men te ver terug, dan is het verband met het heden zoek. Begint men te laat, dan mist men belangrijke oorzaken en daarmee inzichten. Het beslagverbod vindt zijn oorsprong in het Franse recht. Het zijn de artikelen 592 en 593 van de Code de procédure civile die model hebben gestaan voor onze huidige regeling. Dat vraagt om een nadere uitleg. In paragraaf 2.2 wordt daarom de Franse invloed op de Nederlandse wetgeving verklaard. Gekozen is voor een beschrijving van de ontwikkelingen op hoofdlijnen, die begint in de gouden eeuw en enkele jaren na de Belgische omwenteling eindigt met de totstandkoming van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Verder voert de tekst de lezer van de wetsgeschiedenis van de artikelen 447 en 448 Rv (par. 2.3) naar de pleidooien die in de loop van de tijd in de literatuur zijn gehouden om het beslagverbod te herzien (par. 2.4). Vervolgens gaat de tekst over in een bespreking van de belangrijkste jurisprudentie (par. 2.5) om uit te monden in een bijdrage waarin drie rechters hun mening geven over het beslagverbod (par. 2.6). In paragraaf 2.7 wordt afgesloten met een conclusie, die een optelsom vormt van alle deelconclusies.

2.2 De Franse invloed in de Nederlandse wetgeving verklaard

De Republiek der Zeven Verenigde Provinciën was ondanks haar geringe omvang een machtige speler in het krachtenveld om de Europese hegemonie. Een machtsspel dat zich in toeneemende mate ook op het wereldtoneel afspeelde.¹ Haar rijkdom en grootheid had de Republiek onder andere te danken aan haar centrale ligging in Europa die de Amsterdamse stapelmarkt voor alle landen toegankelijk maakte. Op de Amsterdamse beurs kwamen vanuit de hele wereld vraag en aanbod samen. De stad bood, zoals Kossmann het verwoordt, “een entrepot waar de Europese kooplui de waren en het kapitaal aantreffen die zij nodig hadden en waar zij het prijspeil konden bepalen”. Bovendien vonden zij in de Republiek de schepen en de mankracht om die waren naar alle bestemmingen ter wereld te vervoeren.²

1 Boels 2011, p. 149.

2 Kossmann 1986, p. 31.

Vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw raakte de Republiek echter geleidelijk in een neerwaartse spiraal.³ Economische neergang en het gegeven dat andere staten economisch, militair en cultureel steeds sterker werden, zorgden ervoor dat de Republiek haar vooraanstaande positie verloor. De Republiek was niet langer het economische en culturele centrum van de wereld, maar een land met een status die in gestaag tempo afbrokkelde en dat zijn positie in de internationale politiek nog slechts door coalitievorming in stand kon houden.⁴ En dat deed pijn, met name bij de opkomende patriotten die zich verzetten tegen de macht van de regenten en de patriciërs die in de steden heersten. De regenten werd verweten onderling de banen te verdelen en hun privébezittingen stevig in handen te houden zonder de nodige investeringen te doen in handel en leger. De veranderde rol van de Republiek had tot gevolg dat buitenlandse invloeden steeds bepalender werden voor haar interne aangelegenheden, en daarmee voor haar bestuurlijke en politieke ontwikkeling.⁵

De aanvallen van de patriotten richtten zich niet alleen op de regenten en patriciërs, maar ook tegen stadhouder Willem V. Hij kreeg de schuld van het economisch verval. In een woedend en vlot geschreven anoniem pamflet, getiteld 'Aan het volk van Nederland' (1781), betoogde Joan Derk van der Capellen tot den Poll⁶ dat de stadhouders vooral uit waren op de gecentraliseerde en absolute macht in de Republiek en met behulp van het leger zonder enige terughoudendheid de vrijheden van het volk hadden aangetast.⁷ Illustratief is de diepe verontwaardiging waarmee Van den Capellen schrijft over de ambities van Frederik Henderik:⁸

“Frederik Hendrik volgde zijn broer Maurits niet alleen op in dezelfde macht, maar wist ook nog bij de stadhoudersschappen die hij reeds bezat door list en kuiperijen zijn neef Willem Frederik het stadhouderschap van Groningen en Drenthe afhandig te maken, en die vorst zo lang te plagen en te treiteren dat hij hem uit verdriet ook nog alle recht op het erfstadhouderschap van Friesland afstond. Hierna bewerkte hij in 1640 een huwelijk tussen zijn zoon Willem II en Maria, dochter van Karel I, Koning van Engeland. Niets anders dan de begeerte de macht van zijn Huis te vergroten en zich door de verbintenis met het Koninklijk Huis van Engeland te sterken, school achter deze toeleeg. De Koningin-Moeder, Henriëtte van Frankrijk, had er het initiatief toe genomen in Engeland, waar men eerst meende dat het beneden de waardigheid van een koningsdochter, die drie rijken zou kunnen erven, was om zich te verbinden met een klein prinsje, dat slechts in dienst was van een republiek, die bovendien bij velen nog de naam van rebellen droeg. Maar men bracht Vorst Karel aan 't verstand, dat die naam er niets toe deed,

3 De gevolgen daarvan waren vooral voor de lagere regionen van de bevolking merkbaar: door o.a. het verval van de stapelmarkt en het stagneren van de scheepsbouw verdween er veel werkgelegenheid.

4 Algemeen wordt het Rampjaar 1672 als breekpunt gezien. De lasten van de oorlog tegen Engeland, Frankrijk, het Prinsbisdom Luik en het Prinsbisdom Münster, gepaard met twee natuurrampen, veepest en paalrot die de dijken aantastte, gingen de krachten van de Republiek te boven. Daarnaast markeert het jaar 1672 het einde van het stadhouderloze tijdperk en het inluiden van de zilveren eeuw; Schöffer e.a. 1988, p. 167-262.

5 Boels 2011, p. 149.

6 Pas honderd jaar na het verschijnen van het pamflet stond onomstotelijk vast dat hij de auteur was. Er waren al wel vermoedens.

7 Groen 2007, p. 116 en 117.

8 Fredrik Hendrik werd geboren als enige zoon uit het huwelijk tussen Willem van Oranje en Louise de Coligny.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

en dat de Stadhouder inderdaad de Soeverein van de Republiek was, ofschoon hij er de titel niet van voerde.”⁹

Dit betoog vond vruchtbare grond in de patriottenbeweging, die met een beroep op de ideeën van de Franse verlichting een einde wilde maken aan de absolutistische neigingen van de stadhouders en de democratisering in de Republiek wilde stimuleren. Willem V, geconfronteerd met het toenemend verzet tegen zijn bewind, zag zich genoodzaakt Den Haag te ontvluchten, maar werd met hulp van zijn zwager Fredrik Willem II, de nieuwe koning van Pruisen, in 1787 in zijn macht hersteld. Vele opstandige patriotten vluchtten naar Frankrijk.¹⁰

In de winter van 1794-1795 trok het Franse leger de Republiek binnen om een einde te maken aan het stadhouderlijk bewind. In het kielzog van het Franse leger keerden ook vele gevluchte patriotten terug.¹¹ Het werd al spoedig duidelijk dat de Fransen de Nederlanden in tegenstelling tot België niet wilden annexeren. Zij erkenden de individualiteit van het Hollandse volk als een vast gegeven. Kossmann wijst erop dat het voor de Fransen in eerste instantie ook niet nuttig was om ons land, dat zo vreemd was aan het hunne, in te lijven.¹² Dat neemt niet weg dat Frankrijk de Republiek wel degelijk als een vazalstaat beschouwde en dat er geen twijfel bestond over de vraag wie de scepter zwaaide. Pas in de loop der jaren voelde Frankrijk zich gedwongen om zich steeds ingrijpender met de interne aangelegenheden van zijn vazalstaten te bemoeien. Maar in 1795 konden de Hollanders nog hun eigen revolutie binnen door de Fransen bepaalde grenzen zonder overhaasting doorvoeren. Op 1 maart van dat jaar werd de Bataafse Republiek uitgeroepen. In plaats van de fragmentarische Unie moest er een moderne eenheidsstaat komen, aldus Groen, gebaseerd op de principes van de Franse revolutie. Daartoe zou een grondwet moeten dienen. Dat bleek gemakkelijker gezegd dan gedaan: nadat Willem V met zijn familie in 1795 naar Engeland was gevlucht,¹³ bleken de groeperingen die de macht in handen hadden gekregen hopeloos verdeeld. Toen in mei 1797 een ontwerpgrondwet werd gepresenteerd, bleek dat een lijvig compromis van 918 (!) artikelen tussen federalisten, unitariërs en moderaten,¹⁴ in de volksmond ook wel het ‘Dikke Boek’ genoemd, dat door het Nederlandse volk in een referendum massaal werd afgewezen.¹⁵

Na deze afwijzing moesten de genoemde partijen, tussen wie de al moeizame politieke verhoudingen door de uitslag van het referendum verder op scherp waren komen te staan, in een door de verkiezingen nauwelijks gewijzigde samenstelling proberen tot een nieuw ontwerp te komen. De kans dat zij ditmaal wel tot een aanvaardbaar compromis zouden komen, werd

9 De gehele tekst is te lezen op www.dbnl.nl (zoek op *Joan Derk van der Capellen tot den Poll*). Aldaar is de geciteerde passage te vinden op p. 76 en 77.

10 Groen 2007, p. 117.

11 Idem, p. 117.

12 Kossmann 1986, p. 80.

13 De ballingen vertrokken vanuit Scheveningen met aan boord Willems vrouw Wilhelmina, de erfprinses Wilhelmina (Mimi) en kleinzoon Guillot (de latere Koning Willem II) vroeg in de morgen naar de Britse eilanden. Willem V bleef nog wegens zijn verantwoordelijkheden en vertrok later op de dag. Over zijn vertrek schrijft Van Meerkerk: “Het was laat in de middag van 18 januari toen de vissersboot het ruime sop koos. Slechts enkele uren later marcheerden de Franse troepen Den Haag binnen”; Van Meerkerk 2009, p. 7, 118, 179 en 180.

14 Rosendaal 2005, p. 20.

15 108.761 mensen stemden tegen, slechts 27.955 voor; Groen 2007, p. 118.

niet hoog geschat. Dat was ook de reden waarom de Fransen, die het in hun ogen voor de Bataafse Republiek kenmerkende getalm zat waren,¹⁶ op 22 januari 1798 een radicale staatsgreep onder leiding van de Nederlandse generaal Daendels steunden, waarbij alle leden van de Nationale Vergadering die er gematigde of federalistische standpunten op nahielden werden opgepakt.¹⁷ Vanaf dat moment ging het snel: de Fransen ontwierpen een nieuwe, op unitarische leest geschoeide grondwet, die slechts enkele maanden later al in werking trad.

Nieuwe onrust bleef echter niet lang uit. Al in juni 1798 maakte een nieuwe staatsgreep een einde aan het radicale bewind. De Republiek, ooit een baken van rust in een in brand staand Europa, stond nu zelf in vuur en vlam. De regering werd overgenomen door de moderaten. Die waren volgens Kossmann echter zo bevreesd voor revolutionaire experimenten, dat zij hun kracht vooral verbruikten aan angstige maatregelen ter voorkoming van mogelijke onrust en nalieten om de noodzakelijke regelingen te treffen ten aanzien van de openbare financiën, de rechtspraak en de plaatselijke besturen.¹⁸ In 1801 maakte Napoleon, sinds 1799 aan de macht in Frankrijk, een einde aan het moderate regime. Onder zijn druk kwam er een nieuwe grondwet tot stand. De meer democratische principes van 1798 maakten plaats voor het autoritaire beginsel.¹⁹ Het Bataafse Gemenebest was een feit.

In 1806 werd Lodewijk Napoleon, op last van zijn broer, koning van het Koninkrijk Holland om ons land beter te kunnen controleren. Hij zou zichzelf tijdens een toespraak in Amsterdam als ‘koning van Olland’ hebben geïntroduceerd.²⁰ Daarmee hoopte Napoleon de Republiek meer in dienst te stellen van de Franse belangen. Het pakte echter anders uit. Lodewijk genoot in zijn nieuw verworven koninkrijk zelfs een zekere populariteit doordat hij meer naar zijn Hollandse adviseurs dan naar de wensen van zijn broer luisterde. Onder Lodewijk kon de economische en juridische eenwording van de Nederlanden een nieuwe stap maken. Op 1 mei 1809 trad het Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland in werking en daarmee was onze eerste privaatrechtelijke codificatie een feit:

“(…) worden vastgesteld de navolgende poincten, welke by de dadelijke invoering van het Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland, en gearresteerd by ons besluit van heden, zullen worden nagekomen. Het Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland zal kracht van wet hebben, onmiddellyk na middernacht van den 30sten van Grasmaand 1809, van dat tyd stip af aan zyn alle Regters, Openbare aanklagers, alle Onderdanen van het Koninkrijk en voorts allen en een legelyk, ieder voor zoveel hen aangaat, gehouden zich daarnaar te gedragen. (...)” Was getekend in het Koninklijk Paleis te Amsterdam: Lodewyk, gecontrasigneerd door C.F. van Maanen.²¹

16 Boels 2011, p. 133.

17 Groen 2007, p. 118.

18 Kossmann 1986, p. 86.

19 Het jaar 1799 was voor heel Europa van grote betekenis. Napoleons coupe van 18 brumaire (9 november) betekende een beslissende wending in de Franse en de Europese geschiedenis. De Republiek werd zowel door de Britten als de Fransen als een belangrijke strategische positie gezien. Volgens Van Sas lag de sleutel tot de overwinning van Frankrijk in de Lage Landen; Van Sas 2004, p. 330-332.

20 De uitspraak is een overlevering. Lodewijk Napoleon wilde het Nederlands machtig worden. Lezen, verstaan en schrijven schijnen gelukt te zijn. Spreken bleef echter een groot probleem; Beliën e.a. 1996, p. 167.

21 KB van 24 februari 1809, onder meer gepubliceerd op 21 maart in de *Leeuwarder Courant*. Ontleend aan: Lokin, Milo & Van Rhee (red.) 2010, p. 1.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

Deze gebeurtenis markeerde volgens Milo een waterscheiding in de beoefening van ons privaatrecht: “Plakkaten, Publicatiën, Ordannantiën, Landregten, Reglementen, Keuren, Statuten, Octrooijen en Costumen waren alle verworden tot waardeloos papier, het gemene Romeinse recht, “alcuni avanzi di legge di un antico popolo conquistatore”,²² mocht niet langer te hulp worden geroepen. Het was formeel afgeschaft. Een nieuw wetboek kwam daarvoor exclusief in de plaats.”²³ Lang zou dit echter niet van kracht blijven.

De toenemende ontevredenheid van Napoleon over het bewind van zijn broer leidde ertoe dat in het grote organisatiedecreet van oktober 1810 werd aangekondigd dat het koninkrijk per 1 januari 1811 deel zou gaan uitmaken van het Franse keizerrijk. Dit betekende dat de Franse bestuursorganisatie in de Nederlanden werd ingevoerd. Ook trad de Code Napoleon²⁴ stapsgewijs in werking. “Le Code Napoleon sera mis en activité.”²⁵ Boels wijst erop dat zulke grote wijzigingen niet direct waren te realiseren: “Daarom was het in het Franse systeem gebruikelijk om voor de betrokken gebieden een gouvernement-generaal in te richten, onder leiding van een gouverneur-generaal en met intendanten voor de diverse takken van bestuur. Hun taak was het begeleiden van en toezicht houden op de invoering van het Franse stelsel en het vereffenen van oude zaken.”²⁶

Als het aan Napoleon had gelegen was de Code Civil al op Nieuwjaarsdag 1808 van kracht geworden. Lodewijk wist dat in eerste instantie echter te voorkomen.²⁷ De Code bestond uit vier wetboeken: de Code de procédure civile (het Wetboek van Burgerlijke Rechtspleging), de Code commerce (het Wetboek van Koophandel), de Code pénal (het Wetboek van Strafrecht) en de Code d’instruction criminelle (het Wetboek van Strafvordering), die kort na elkaar in werking traden. In de artikelen 592 en 593 CdPC werd een aantal beslagvrije zaken genoemd, die later als basis hebben gediend voor ons huidige beslagverbod.

Na Napoleons mislukte veldtocht naar Rusland in 1812, algemeen beschouwd als het keerpunt in de napoleontische oorlogen, begon het keizerrijk duidelijke scheuren te vertonen. In de Nederlandse departementen nam de onrust toe. Die bereikte zijn hoogtepunt na de Volkerenslag bij Leipzig in november 1813, waarin Napoleon door de verenigde coalitielegers van Rusland, Pruisen, Oostenrijk en Zweden werd verslagen, en een anti-Franse legereenheid de voormalige Hollandse grenzen wist te naderen. Vele hooggeplaatste Fransen verlieten het land. In het ontstane machtsvacuüm nam na enige aarzeling een driemanschap onder leiding van Gijsbert Karel van Hogendorp het initiatief tot het afwerpen van het Franse juk en vroeg erfprins Willem, de zoon van de inmiddels overleden oud-stadhouder Willem V, naar de Nederlanden terug te keren, nu niet als stadhouder van een Republiek, een statenbond van soevereine gewesten, maar, in het

22 De woorden van Beccaria zijn in het Nederlands vertaald door Lokin en Zwalve: “wat wrakhout uit de wetgeving van een veroveraarsvolk uit de oudheid”; Lokin & Zwalve 1986, p. 126. De zinsnede is afkomstig uit: Beccaria 1829, p. ix. Ontleend aan: Lokin, Milo & Van Rhee (red.) 2010, p. 1.

23 Idem, p. 1.

24 De Code Napoleon wordt in het vervolg van dit preadvies aangeduid als Code Civil.

25 Bij keizerlijke decreten van 18 oktober 1810, 8 november 1810 en 6 januari 1811, voor de verschillende departementen; Fortuijn 1839, p. 11-13 en 69. Ontleend aan: Lokin, Milo & Van Rhee (red.) 2010, p. 7.

26 Boels 2011, p. 154 en 155.

27 Lokin, Milo & Van Rhee (red.) 2010, p. 6.

verlengde van Lodewijk Napoleon, als koning der Nederlanden.²⁸

2.2.1 De totstandkoming van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

Na de ommekeer van zaken in 1813, zoals De Pinto de herstelde onafhankelijkheid van de Nederlanden omschreef,²⁹ bepaalde artikel 6 van het Besluit van 1 december dat de Franse wetgeving voorlopig van kracht bleef in het vorstendom.³⁰ Nog datzelfde jaar riep prins Willem een commissie in het leven die een nieuwe grondwet moest ontwerpen. Zij kwam eind december 1813 voor het eerst bijeen. Korte tijd later al presenteerde zij een voorstel, dat op 29 maart 1814 tijdens de Vergadering van Notabelen werd goedgekeurd. Een dag later werd prins Willem ingehuldigd als soeverein vorst. Artikel 100 van de Grondwet van 1814 schreef de invoering voor van “een algemeen Wetboek van burgerlijk regt, lijfstraffelijk regt, van den koophandel, en van de zamenstelling der regterlijke magt en de manier van procederen”.

Op 18 april 1814 benoemde Willem I een commissie voor het ontwerpen van een regeling van nationale wetgeving.³¹ Het commissielid Bijleveld kreeg als taak om een wetboek van burgerlijke rechtsvordering te ontwerpen. Zijn ontwerp, dat door hem met de nodige voortvarendheid werd samengesteld, bevatte 455 artikelen met 76 formulieren. Bij de beraadslagingen in de voltallige commissie onderging het nog enkele veranderingen, die de hoofdopzet niet wezenlijk raakte. Op 17 februari 1815 bood de commissie haar ontwerp, samen met enkele andere voorstellen, aan Willem aan. Het bevatte 480 artikelen, gevolgd door 76 formulieren. De artikelen waren verdeeld over tien titels, waarvan de vijfde in zestien hoofdstukken was verdeeld. Het ontwerp werd op 2 februari 1815 doorgezonden naar de Raad van State, maar de kort daarop volgende samenvoeging van Nederland en België tot het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, bracht het proces tot stilstand. Niet alleen moest er een nieuwe grondwet worden ontworpen, ook moesten de Belgische vertegenwoordigers geraadpleegd worden over het buiten hun medewerking tot stand gekomen voorstel. Dat leidde tot enkele wijzigingen.³²

Willem kondigde op 24 augustus 1815 een nieuwe grondwet af. Kort daarvoor had hij de soevereiniteit van de samengevoegde Nederlanden op zich genomen.³³ De Grondwet van 1815

28 Boels 2011, p. 155.

29 De Pinto 1857, p. 3.

30 *Stb.* 3.

31 Van Rossem/Cleveringa 1972, p. xxix.

32 *Idem*, p. xxx-xxxii.

33 Het aannemen van de soevereiniteit ging in stappen. Na de ‘bevrijding’ van Nederland kwam Willem in november 1813 in Scheveningen aan en “niet zonder verbazing merkte hij, dat hij (...) met macht werd overstelt”.

De kwestie van de soevereiniteit is dan nog niet rond. Kossmann verwoordt het aldus: “Maar op 1 december, direct na Willems aankomst, bood het algemeen bestuur hem de soevereiniteit aan. Willem aanvaardde die uit handen van het volk, (...) en op voorwaarde, dat een constitutie de volksvrijheid verzekeren zou.” Men was het eens over het oprichten van een constitutionele monarchie “maar wat de juridische basis ervan was, of de constitutie een geschenk van de nieuwe soevereine vorst moest worden geacht dan wel een constitutie gesteld door het volk bij de overdracht van zijn soevereiniteit, deze netelige vragen werden door de vage formuleringen die men koos, niet beantwoord.”

Op 16 maart 1815 nam Willem, die tot dan toe slechts de titel Soeverein Vorst had gedragen, de titel van Koning der Nederlanden aan en werd hij Koning Willem I.

Overigens zag Willem zijn soevereiniteit zelf anders: “De Staten-Generaal, die een begroting verwerpen en zo een constitutionele regering onmogelijk maken, vernietigen de grondwet en zichzelf, omdat zij slechts dankzij de grondwet bestaan, maar niet mij, die al vóór de grondwet soeverein was”; Kossmann 1986, p. 95, 96, 101 en 105.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

kwam vooral tot stand door wat de Belgen schamper de ‘arithmétique hollandaise’ noemde. De in meerderheid calvinistische Staten-Generaal, diep verdeeld over de vrijheid van godsdienst, keurde het ontwerp af. Willem, niet voor een gat te vangen, telde echter een deel van de tegenstemmen bij de ja-stemmers op, waardoor het voorstel het alsnog haalde. Overigens hadden veel katholieke Belgische notabelen de stemming in Den Haag aan zich voorbij laten gaan, omdat zij zich onvoldoende in het ontwerp gekend voelden. De aloude tegenstellingen tussen het calvinistische Nederland gedomineerd door het Holland van boven de rivieren en het katholieke meer Bourgondische België onder de rivieren, bleken onoverbrugbaar en de eerste scheuren in de onderlinge relatie tekenden zich af. Na de grondwetperikelen kreeg het codificatieproces, nu in samenspraak met de Belgen, een vervolg.

In 1816 verscheen een ontwerp voor een burgerlijk wetboek. Kemper, de bewerkster daarvan, was van mening dat zijn werk niet geheel zonder invloed kon blijven op de eerder door de commissie van 1814 gedane voorstellen, voornamelijk niet op het ontwerp-rechtsvordering. Naast enkele kleine wijzigingen werd, in de woorden van De Pinto, “een meer omvangrijke wijziging voorgesteld, die zag op het afstemmen van de tiende titel over arbitrereren met titel achtien van Boek IV van het ontwerp-BW”. In deze gewijzigde vorm telde het ontwerp-rechtsvordering 470 artikelen; de inleiding bleef dezelfde behalve dat de hoofdstukken van de vijfde titel afdelingen werden.³⁴

Het ontwerp-BW werd eveneens in handen gesteld van een Belgische commissie, die in een op 31 december 1816 uitgebracht verslag de nodige scepsis toonde. Het belangrijkste punt van kritiek vormde het ontworpen vierde boek, waarvan zij ‘une partie des matières’ wensten te zien overgebracht naar het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Aan deze wens werd in het herziene ontwerp-1816, dat op 22 november 1820 bij de Tweede Kamer werd ingediend, geen gevolg gegeven. Sterker nog, het vierde boek werd zelfs nog wat uitgebreid. Men vond weliswaar dat de scheiding tussen de stof van het Burgerlijk Wetboek en die van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering anders moest worden getrokken dan zij tot dusver in de ontwerpen was uitgestippeld, aldus Van Rossem/Cleveringa, maar er bestond verdeeldheid over de vraag hoe zij dan precies behoorde te lopen.³⁵ Uiteindelijk werd gekozen voor de gemakkelijkste weg: men besloot de kwestie aan de regering over te laten.

Die kwam op 21 oktober 1824 met ontwerpen van wet die in hoofdzaak gelijk waren aan het vierde boek BW, zoals dat ten slotte kracht van wet kreeg, maar zij behield zich het recht voor om nader te overwegen, “of het door onderscheidene titels, handelende over het stellig regt van regtsvorderingen, vonnissen, arresten, lijfswang en andere, afgescheiden van de wijze van regtspleging, zouden behooren te worden aangevuld” en in die richting werd sterke druk op haar uitgeoefend.³⁶ De regering ging echter niet overstag. Op 18 oktober 1827 kwamen ontwerpen voor een wetboek van burgerlijke rechtspleging in, die grotendeels aan de Franse Code de procédure civile waren ontleend, zij het met de nodige afwijkingen. Een andere inspiratiebron vormde het Geneefse Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van

34 De Pinto 1857, p. 4.

35 Van Rossem/Cleveringa 1972, p. xxxv.

36 Idem, p. xxxvi.

29 september 1819, dat overigens zelf ook de nodige overeenkomsten vertoonde met het Franse wetboek.

In de zitting van de Staten-Generaal in 1828 werden alle ontwerpen, houdende de onderscheiden titels, waaruit het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering zou komen te bestaan, door de regering aangeboden. Alle ontwerpen werden aangenomen, met uitzondering van de zeventiende titel van het derde boek: 'over de voorzieningen in geval van kennelijk onvermogen van eenen schuldenaar, welke op een later moment werd vastgesteld'.³⁷ Aanvankelijk was het de bedoeling dat het nieuwe wetboek en andere delen van de codificatie op 1 januari 1830 werden ingevoerd. Vertraging in de behandeling van het Wetboek van Strafvordering zorgde er echter voor dat aan dit voornemen geen gevolg kon worden gegeven en bij KB van 5 juli 1830, *Stb.* 41, werd de invoering dan ook op middernacht tussen 31 januari en 1 februari 1831 bepaald.³⁸

Van de beoogde invoering van de hierboven besproken wetgeving zou voorlopig echter niets komen door de opstand en de afscheiding van België.³⁹ Aan de Belgische omwenteling lag een combinatie van factoren ten grondslag, maar als de voornaamste redenen worden over het algemeen de autoritaire regeerstijl van Willem I en de dominantie van de provincie Holland gezien, waartegen de weerstand in de Zuidelijke Nederlanden steeds groter werd.⁴⁰ Nederland ging verder als het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden.⁴¹ De wetboeken die in samenspraak met de Belgen tot stand waren gekomen, moesten aan de nieuwe situatie worden aangepast. Ook wilde men een aantal veranderingen doorvoeren. Bij KB van 24 februari 1831, *Stb.* 1, werd de algemene herziening van de wetboeken bevolen. Tot de voorbereiding van de herziening van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering ging men in 1836 over, nadat een laatste poging om de grenzen tussen dit wetboek en Boek IV BW te verschuiven reeds tevoren in het zand was gelopen. Bij KB van 12 januari 1837 werden de eerste elf herzieningsontwerpen aan de Staten-Generaal aangeboden. Op 1 oktober 1838 trad het gehele wetboek dan eindelijk in werking.⁴²

37 De Pinto 1857, p. 4 en 5.

38 Van Rossem/Cleveringa 1972, p. xxxvii.

39 De Pinto 1857, p. 5.

40 Van Sas en Kossmann wijzen Willem I aan als voornaamste oorzaak voor het mislukken van het samengestelde koninkrijk. Van Sas: "Het cumulatief effect van de kritiek op het regime van Willem I leidde aan het eind van de jaren twintig (van de negentiende eeuw) tot een ernstige gezagscrisis." Hij vervolgt: "De crisis waarin het Verenigd Koninkrijk in de jaren 1828-1830 kwam te verkeren, was in aanleg een puur politieke crisis." Het bewind en de persoon van Willem I bleken niet bestand tegen de vrijheidsdrang van het opkomende burgerlijke liberalisme. Van Sas schrijft: "Willem I's natuurlijke neiging in kritieke situaties liever niets te doen dan het verkeerde besluit te nemen, kostte hem misschien zijn Koninkrijk"; Van Sas 2004, p. 102 en 470.

Kossmann is steviger in zijn kritiek: "De Koning, kortaf, stijfhoofdig, lang van memorie als zijn vader, maar arbeidzamer en intelligenter, was als deze in wezen een aarzelend man, vlug gekwetst, met opwallingen van woede en korzelige wanhoop." Hij vervolgt: "Deze moeilijke, eenzame man kon noch macht delegeren noch samenwerken met anderen"; Kossmann 1986, p. 104 en 105.

Enige relativering van het bovenstaande is op haar plaats: het is niet juist een man verantwoordelijk te houden; het was het bestuur dat niet voldoende in staat was op de veranderde tijdgeest in te spelen. Willem I heeft in de na-napoleontische restauratie zijn rol gespeeld. De splitsing van het Verenigd Koninkrijk heeft in 1840 tot zijn aftreden geleid.

41 Boels 2011, p. 156.

42 De Pinto 1857, p. 5.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

2.3 Wetsgeschiedenis

In deze paragraaf wordt de wetsgeschiedenis van de artikelen 447 en 448 Rv besproken. Het vertrekpunt wordt gevormd door de wetteksten zoals die in 1838 luiden, het eindpunt van de vorige paragraaf. Vervolgens worden de wijzigingen die sinds de inwerkingtreding van het beslagverbod hebben plaatsgevonden kort besproken. Tussendoor wordt aandacht besteed aan de artikelen 592 en 593 CdPC, die, zoals we in het voorgaande zagen, aan de basis hebben gestaan van onze regeling van het beslagverbod.

2.3.1 De wettekst van 1838⁴³

Artikel 447 – Geen beslag op roerende zaken mag, uit welken hoofde ook, gedaan worden:

- 1°. Op zaken, welke de wet verklaard voor onroerend goed door bestemming;
- 2°. Op het noodige bed en beddengoed van personen tegen welke het beslag wordt gedaan, of van hunne bij hun inwonende kinderen, noch op de kleederen, waarmee de eerstgenoemde en hunnen kinderen gekleed en gedekt zijn;
- 3°. Op de toerusting van personen in krijgsveld volgens hunne dienst en graad;
- 4°. Op de gereedschappen van ambachtslieden en werklieden, tot hun persoonlijk bedrijf behoorende;
- 5°. Op den in het huis voorhanden zijnde voorraad van spijs en drank, dienende tot de behoefte van het huisgezin, gedurende eene maand.

Artikel 448 – Insgelijks kan er geen beslag gelegd worden:

- 1°. Op de boeken betrekkelijk tot het beroep van den persoon tegen wien het beslag gedaan wordt, tot de som van twee honderd gulden, te zijner keuze;
- 2°. Op de werktuigen en gereedschappen, dienende tot eenig onderwijs, of beoefening van kunsten en wetenschappen, ten bedrage van dezelfde som, en te zijner keuze;
- 3°. Eindelijk, op eene koe, of twee zwijnen, of twee geiten of vier schapen, ter keuze van dengenen tegen wien het beslag gedaan wordt, met het benoodigde stroo en voeder voor dat vee gedurende eene maand;

Echter zullen de zaken in dit artikel opgenoemd, kunnen worden in beslag genomen;

- 1°. Wegens levensbehoefden, verstrekt aan den persoon tegen wien het beslag gedaan is;
- 2°. Wegen de gelden verschuldigd aan personen welke de voorwerpen vervaardigd, hersteld of verkocht hebben;
- 3°. Wegens huren en pachten van onroerende goederen waarin of waarop de gemelde zaken voorhanden zijn.

De ratio achter het beslagverbod⁴⁴ is dat de wetgever een aantal eerste levensbehoefden en bestaansmiddelen van de beslagene veilig heeft willen stellen door te bepalen dat daarop geen beslag mag worden gelegd. De Pinto verwoordt het aldus: “De menscheijkheid, het openbaar belang, ja, het belang der schuldeischers zelve hebben (...) eenige uitzonderingen doen toelaten, welke men hier beschreven vindt; die uitzonderingen betreffen de eerste en noodzakelijkste

⁴³ Wet van 3 maart 1828, *Stb.* 1828, 50.

⁴⁴ In hfdst. 5, par. 5.3, wordt uitgebreid ingegaan op het beslagverbod roerende zaken. In deze paragraaf wordt slechts een eerste duiding gegeven.

levensbehoefte van den schuldenaar en zijn gezin, of die gereedschappen en andere voorwerpen, welke hem onontbeerlijk zijn tot de eerlijke voortzetting van zijn beroep; en dit laatste vooral is in het ware belang van den schuldeischer niet minder dan van den schuldenaar. Wanneer men het toch dezen laatste onmogelijk maakte om het vervolg zijnen toestand weder te verbeteren, en om door arbeid en vlijt de geleden verliezen te herstellen, dan was daarmede tevens voor den schuldenaar alle hoop vervlogen om eenmaal zijne schuldvordering, die door de executie misschien slechts half voldaan is kunnen worden, ook voor de wederhelft te kunnen verhalen. Maar de staat, de maatschappelijke orde vooral hebben er het grootste belang bij, dat men eenen schuldenaar niet, door hem van alles te berooven, dwingt tot het uiterste (...). Wat zal dan het onvermijdelijk gevolg zijn? Bedelarij, luiheid, ledigheid, en uiteindelijk diefstal en doodslag.”⁴⁵ Van den Emden toont zich minder uitvoerig, maar voert dezelfde achterliggende redenen aan: “Hoewel hetgeen een schuldenaar bezit tot onderpand der rechten van zijne schuldeischers strekt, opdat deze uit de opbrengst daarvan het hun toekomende kunnen verhalen, wil de wet toch niet dat men den geëxecuteerde alles afneemt; dit zou in strijd zijn met de eischen der humaniteit (...). Het verbod, om op genoemde voorwerpen beslag te leggen, is ook in het belang van de openbare orde en dus van den Staat. Een geëxecuteerde, wiens bed en kleederen, zoowel van hem zelve als van zijne kinderen, en ook zijn gereedschappen worden ontnomen, zou armlastig worden en door burgerlijke en kerkelijke armbesturen moeten ondersteund worden, en bij gemis van gereedschappen zou hij ook verder niet in het onderhoud van zich en de zijnen kunnen voorzien (...).”⁴⁶

De artikelen verschillen van elkaar in de zin dat artikel 447 een absoluut beslagverbod bevat, dat wil zeggen: op de in dit artikel genoemde goederen mag in geen geval beslag worden gelegd, en artikel 448 bevat een relatief beslagverbod, dat inhoudt dat beslag op de in dit artikel genoemde goederen in beginsel niet is toegestaan, maar dat het verbod niet geldt indien de vordering waarvoor verhaal wordt genomen betrekking heeft op ‘levensbehoefte’, verstrekt aan de beslagene en zijn gezin, of voortvloeit uit vervaardiging, herstel of verkoop aan de beslagene van de betreffende zaken.

Overigens blijkt uit de parlementaire behandeling van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering niet dat het beslagverbod onderwerp van uitvoerig debat is geweest. Sterker nog, over de beslagvrije zaken werd met geen woord gerept. De discussie in het parlement spitste zich vooral toe op de in artikel 439 voorgestelde beveltermijn van twee dagen, die in de CdPC nog één dag had bedragen.⁴⁷ Uit hetgeen de kamerleden Donker Curtius van Tienhoven en Van de Poll aanvoerden, blijkt dat in die tijd nog heel anders over de positie van de schuldenaar wordt gedacht dan tegenwoordig. Eerstgenoemde: “Waarom een termijn toestaan aan de schuldenaar tussen bevel en beslag. Die schuldenaar weet toch allang dat er een veroordelend vonnis is. Hij had de executie moeten voorkomen door eerder te betalen (...). Ik kan niet begrijpen waarom een deurwaarder die bevel heeft gedaan om te voldoen aan een uitvoerende titel, verplicht is twee dagen later terug te komen om de beslagen goederen te beschrijven, waarvan het

45 De Pinto 1857, p. 598 en 599.

46 Van den Emden 1905, p. 78.

47 Art. 583 van de genoemde wet.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

grootste gedeelte inmiddels kan zijn verdwenen.” En Van de Poll: “Het humanitaire systeem dat men aanneemt, keert zich tegen de schuldeiser.”⁴⁸

2.3.2 De wettekst van de Code de procédure civile⁴⁹

Artikel 592 – In beslag zullen niet mogen genomen worden:

- 1°. Het geen de wet onroerend uit hoofde van bestemming verklaart;
- 2°. Het noodige bed en beddengoed voor de beslagene, hunne kinderen die bij hen wonen, de kleederen met welke de beslagene gekleed en gedekt zijn;
- 3°. De boeken tot het beroep van den beslagene behoorende, tot de som van driehonderd franken toe, te zijner keuze;
- 4°. De werktuigen en gereedschappen tot onderwijs, waarneming der wetenschappen en kunsten dienende, ten bedrage van dezelfde som en ter keuze van den beslagene;
- 5°. De toerusting der personen in krijgsveld, naar hun dienst en graad;
- 6°. De gereedschappen van ambachtslieden, tot hun persoonlijk bedrijf behoorende;
- 7°. Meel en kleine graanvruchten, tot onderhoud van de beslagene en zijn huisgezin voor een maand lang vereischt;
- 8°. Eindelijk, een koe, of drie schapen, of twee geiten, ter keuze van den beslagene, met het stroo en voeraadje tot de strooing en voeding voor deze beesten gedurende een maand lang vereischt.

Artikel 593 – De gezegde voorwerpen zullen om generlei schuld, zelfs niet jegens den staat, in beslag kunnen worden genomen, ten zij wegens middelen van levensonderhoud aan den beslagene verstrekt, of wegens gelden aan vervaardigers of verkoopers van die voorwerpen, of wel aan de genen die tot het koopen, maken, of herstellen daarvan, geld geleend hebben, verschuldigd; voor pachten en oogsten van landeryen, tot welker bebouwing zij gebruikt zijn, huren van fabrieken, molens, wijn-, cyder- of olijpersen, werkplaatsen (usines) waar dezelve toe behooren, en huren van woonplaatsen, tot persoonlijke woning van den schuldenaar dienende.

In de vorige paragraaf is uitgebreid stilgestaan bij de Code Civil, zodat op deze plaats volstaan kan worden met een enkel woord. De Code was geen revolutionair wetboek, maar sloot grotendeels aan bij het voorheen geldende recht en gaf nauwelijks blijk van vernieuwing.⁵⁰ Wel betekende het kort na elkaar invoeren van vier wetboeken aan het begin van de zeventiende eeuw in Frankrijk een ingrijpende inbreuk met de oude situatie op het gebied van het recht in dat land. Deze codificatie had volgens Van den Berg twee karakteristieke eigenschappen. Allereerst betekende zij een definitieve breuk met de tot dan toe geldende rechtsbronnenleer, waarin het lokale recht centraal stond. Daarnaast bracht zij rechtseenheid in geheel Frankrijk

48 Noordziek 1885, p. 180 en 186.

49 Harreman gaat uitgebreid in op de inwerkingtreding van de CdPC: “De Code de procédure civile is als wetboek in verschillende delen op 24 en 27 april, respectievelijk 1, 2, 8 en 9 mei 1806 voor het toenmalige Frankrijk – toentertijd tevens omvattende de gebieden van het huidige Zeeuws-Vlaanderen, Noord-Brabant en Limburg – vastgesteld en afgekondigd en op 1 januari 1807 in werking getreden (art. 1401). Na inlijving van de (overige) Nederlandse gebieden bij Frankrijk op 9 juli 1810, is de Code de procédure civile vanaf 1 maart 1811 ook voor deze gebieden executoir verklaard”; Harreman 2007, p. 4.

50 Lokin, Milo & Van Rhee (red.) 2010, p. 25.

en maakte zo een einde aan de tot dan toe heersende rechtsverscheidenheid.⁵¹ In Nederland heeft de Code gegolden van 1811 tot 1838, zij het vanaf 1813 met een belangrijke afwijking.⁵²

Het eerste wetboek van de Code Civil, de Code de procédure civile, werd in 1807 in Frankrijk ingevoerd. Aan de basis van dit wetboek stond de Ordinance civile van 1667, die het oude Franse recht weergaf.⁵³ De redenen achter de invoering van de artikelen 592 en 593 CdPC waren vergelijkbaar met die achter het Nederlandse beslagverbod: menslievendheid en de belangen van de staat en de schuldeiser.⁵⁴ Dat mag geen verbazing wekken, omdat de artikelen 447 en 448 van de Franse regeling zijn afgeleid. Overigens verschilde deze ratio aanzienlijk van die van het Romeinse beslagverbod, waaraan de Franse regeling op haar beurt was ontleend. Lipman zegt hierover: “Te Rome was veeleer de zorg voor de behoorlijke voldoening der belastingen dan juist de menslievendheid de oorzaak, dat de gereedschappen tot den landbouw behorende niet konden worden in beslag genomen: soldaten genoten altijd het ‘beneficium competentie’; noch aan hen derhalve noch aan een ‘ander’, die dit voorrecht kon inroepen, vermogten de middelen ontnomen te worden om in het dagelijks levensonderhoud te voorzien. Voor het overige schijnt in het Romeinsche recht omtrent de inbeslagneming van dergelijke eerste levensbehoeften veel meerdere gestrengheid bij geregelijke inbeslagneming, dan bij die welke ten gevolge van overeenkomst geschiedde, te hebben plaats gegrepen.”⁵⁵

De Code de procédure civile kende slechts één absoluut beslagverbod, dat voor bed, bedden-goed en kleding. Voor de andere uitzonderingen gold een relatief beslagverbod: deze zaken konden voor bepaalde vorderingen wel in beslag worden genomen. De Franse regeling was dus aanzienlijk strenger dan de Nederlandse, zoals die in 1838 van kracht werd.

2.3.4 De wettekst van 1966⁵⁶

Artikel 447 – Geen beslag op roerende goederen mag, uit welken hoofde ook, gedaan worden:

- 1°. Op zaken, welke de wet verklaard voor onroerend goed door bestemming;
- 2°. Op het noodige bed en beddengoed van personen tegen welke het beslag wordt gedaan, of van hunne bij hen inwonende kinderen, noch op de kleederen, waarmee de eerstgenoemde en hunne kinderen gekleed en gedekt zijn;
- 3°. Op de toerusting van personen in krijgsveld, volgens hunnen dienst en graad;
- 4°. Op de gereedschappen van ambachtslieden en werklieden, tot hun persoonlijk bedrijf behorende;
- 5°. Op den in het huis voorhanden zijnde voorraad van spijs en drank, dienende tot de behoefte van het huisgezin, gedurende eene maand;
- 6°. Op het ingevolge artikel 320c, 320q of 320t in de kas der gerechtelijke consignaties gestorte bedrag.

51 Van den Berg 1995, p. 1.

52 De hernieuwde zelfstandigheid van de Nederlanden betekende dat de band met het Franse Cour de cassation werd verbroken, dat vervangen werd door het Hoog Gerechtshof der Vereenigde Nederlanden, het voormalige Keizerlijk gerechtshof in Den Haag. In art. 102 van de Grondwet van 1814 werd voorzien in een ‘Hoogen Raad der Vereenigde Nederlanden’; Van Rossem/Cleveringa 1972, p. xxviii.

53 Idem, p. xi. Ook dat betrof volgens De Bosch Kemper een stellig recht dat door wetenschappelijke uitlegkunde diende te worden aangevuld, een beknopte en duidelijke grondslag geschikt om een luisterrijke rechtsgeleerdheid te leggen, zoals de Leges Juliae; De Bosch Kemper 1838, p. 1-15.

54 Van den Emden 1905, p. 78.

55 Lipman 1841, p. 196.

56 Wet van 3 juni 1965, *Stb.* 1965, 329.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

Artikel 448 – Insgelijks kan er geen beslag gelegd worden:

- 1°. Op de boeken betrekkelijk tot het beroep van den persoon tegen wien het beslag gedaan wordt, tot de som van twee honderd gulden, te zijner keuze;
- 2°. Op de werktuigen en gereedschappen, dienende tot eenig onderwijs, of beoefening van kunsten en wetenschappen, ten bedrage van dezelfde som, en te zijner keuze;
- 3°. Eindelijk, op eene koe, of twee zwijnen, of twee geiten of vier schapen, ter keuze van dengenen tegen wien het beslag gedaan wordt, met het benooidigde stroo en voeder voor dat vee gedurende eene maand;

Echter zullen de zaken in dit artikel opgenoemd, kunnen worden in beslag genomen;

- 1°. Wegens levensbehoeften verstrekt aan den persoon tegen wien het beslag gedaan is;
- 2°. Wegen de gelden verschuldigd aan personen welke die voorwerpen vervaardigd, hersteld of verkocht hebben;
- 3°. Wegens huren en pachten van onroerende goederen waarin of waarop de gemelde zaken voorhanden zijn.

Op 10 oktober 1957 kwam in Brussel tot stand het Verdrag nopens de beperking van de aansprakelijkheid van eigenaren van zeeschepen,⁵⁷ ook wel het Verdrag van Brussel genoemd. Het Verdrag trad op 31 mei 1968 voor Nederland in werking. Het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering werd door wijziging van de artikelen 320a-320z aan dit Verdrag aangepast.⁵⁸ Deze artikelen hadden betrekking op de beperking van de aansprakelijkheid in het zee- en binnenvaartrecht. De reder⁵⁹ van een schip kon zijn aansprakelijkheid voor bepaalde vorderingen uitsluiten door ter zekerheid van zijn crediteuren geld in de kas der gerechtelijke consignaties te storten. Gelet op de aard van de regeling was het niet mogelijk op dit bedrag beslag te leggen en dat leidde tot een nieuwe uitzondering in artikel 447 onder 6°.⁶⁰

57 *Trb.* 1958, 46.

58 *Kamerstukken II* 1963/64, 7248, nr. 3, p. 6-10 (MvT).

59 Niet alleen de reder kon zijn aansprakelijkheid beperken, maar ook de eigenaar, de bevrachter, de huurder of een andere gebruiker van een zeeschip.

60 Al in 1920 had de Staatscommissie-Gratama (ingesteld bij KB van 4 november 1911, nr. 40) in haar ontwerp geadviseerd het beslagverbod te herzien. Dit ontwerp kwam volgens Van Rhee tot stand naar aanleiding van een regeringsopdracht uit 1911 die zijn oorsprong vond in ontevredenheid over het bestaande burgerlijk procesrecht: "Deze ontevredenheid werd onder andere geuit tijdens de vergadering van de Nederlandse juristenvereniging in 1907. Preadviseur Caroli inventariseerde toen de klachten die in Nederland over het burgerlijk procesrecht bestonden en noemde daarbij onder meer de traagheid van de rechtsbedeling, de ongelijke positie van partijen, het gemis aan elasticiteit in de procedure en, daarmee, samenhangend, het feit dat partijen te veel aan geschriften gebonden zijn (onder andere door het ontbreken van een bevredigende mondelinge behandeling), alsmede het feit dat noch de rechter noch partijen voldoende middelen worden toegekend om de waarheid aan het licht te brengen"; Van Rhee 2000, p. 332.

Over de grondslag van het beslagverbod sprak de commissie zich expliciet uit: "De grondslag der uitzonderingen (...) is in zoover een sociale, dat de gehele economische ondergang van den schuldenaar moet worden voorkomen, dat hij in staat moet blijven door zijn arbeid in zijn levensonderhoud te blijven voorzien. Van de andere zijde moet het den schuldenaar ook niet te gemakkelijk worden gemaakt zich aan de nakoming der door hem aangegane, althans als gevolg van zijner handelingen op hem rustende verplichtingen te onttrekken."

De commissie stelde voor artikel 447 te vernummeren tot 448, dat dan zou komen te luiden:

"Uitwinning geschiedt niet van:

- a. het noodige bed en beddegoed van de kleederen, tot dagelijksch gebruik vereischt;
- b. andere voorwerpen, noodig ter verpleging van zieken en kraamvrouwen;
- c. de uitrusting van personen in krijgsdienst, volgens hun rang;
- d. de gereedschappen van ambachtslieden en werklieden;
- e. den in het huis voorhanden voorraad van spijs en drank, dienende tot noodzakelijk onderhoud gedurende eene maand;

2.3.5 De wettekst van 1990⁶¹

Artikel 447 – Geen beslag op roerende goederen mag, uit welchen hoofde ook, gedaan worden:

- 1°. Op zaken, welke de wet verklaard voor onroerend goed door bestemming;
- 2°. Op het noodige bed en beddengoed van personen tegen welke het beslag wordt gedaan, of van hunne bij hen inwonende kinderen, noch op de kleederen, waarmee de eerstgenoemde en hunne kinderen gekleed en gedekt zijn;
- 3°. Op de toerusting van personen in krijgsveld, volgens hunnen dienst en graad;
- 4°. Op de gereedschappen van ambachtslieden en werklieden, tot hun persoonlijk bedrijf behoorende;
- 5°. Op den in het huis voorhanden zijnde voorraad van spijs en drank, dienende tot de behoefte van het huisgezin, gedurende eene maand;
- 6°. Op het ingevolge artikel 320c in de kas der gerechtelijke consignaties gestorte bedrag.

Artikel 448 – Insgelijks kan er geen beslag gelegd worden:

- 1°. Op de boeken betrekkelijk tot het beroep van den persoon tegen wien het beslag gedaan wordt, tot de som van twee honderd gulden, te zijner keuze;
- 2°. Op de werktuigen en gereedschappen, dienende tot eenig onderwijs, of beoefening van kunsten en wetenschappen, ten bedrage van dezelfde som, en te zijner keuze;
- 3°. Eindelijk, op eene koe, of twee zwijnen, of twee geiten of vier schapen, ter keuze van dengenen tegen wien het beslag gedaan wordt, met het benoodigde stroo en voeder voor dat vee gedurende eene maand;

Echter zullen de zaken in dit artikel opgenoemd, kunnen worden in beslag genomen;

- 1°. Wegens levensbehoeften verstrekt aan den persoon tegen wien het beslag gedaan is;
- 2°. Wegen de gelden verschuldigd aan personen welke die voorwerpen vervaardigd, hersteld of verkocht hebben;
- 3°. Wegens huren en pachten van onroerende goederen waarin of waarop de gemelde zaken voorhanden zijn.

Op 10 oktober 1976 kwam in Londen tot stand het Verdrag inzake beperking van aansprakelijkheid voor maritieme vorderingen.⁶² Dit verdrag verving het in de vorige paragraaf besproken Verdrag van Brussel.⁶³ De Nederlandse wet moest aan dit Verdrag worden aangepast. Een geheel nieuwe regeling van het zee- en binnenvaartrecht trad in werking. Deze regeling bracht een vereenvoudiging met zich mee van de artikelen 320q en 320t Rv. Een technische wijziging van artikel 447 onder 6° was het gevolg; de woorden ‘art. 320q en 320t’ werden geschrapt.

f. de gereedschappen noodig voor het bereiden en gebruiken van dien spijs en drank;
g. de boeken, bestemd voor kerk- en schoolgebruik;
h. brieven, registers, andere huiselijke of familiepapieren en koopmansboeken;
Alles voor zoover deze goederen bestemd zijn ten gebruike van den schuldenaar of zijn huisgezin.”
Artikel 448 zou vernummerd worden tot 449, dat dan zou komen te luiden:

“Uitwinning geschiedt ook niet van:

- a. de boeken betreffende het beroep van den schuldenaar, tot de som van tweehonderd gulden, te zijner keuze;
- b. de werktuigen en gereedschappen, noodig tot het geven van onderwijs of het beoefenen van kunsten of wetenschappen door den schuldenaar, tot dezelfde som, te zijner keuze;
- c. eene koe of twee zwijnen of twee geiten of twee schapen tot keuze van den schuldenaar met het benoodigde stroo en voeder voor dat vee gedurende eene maand”; Staatscommissie-Gratama 1920, p. 255-257.

61 Wet van 14 juni 1989, *Stb.* 1989, 239.

62 *Trb.* 1980, 23 en *Trb.* 1984, 31.

63 Van Mierlo, Nispen & Polak (red.) 2010, p. 984 en 985.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

2.3.6 De wettekst van 1992⁶⁴

Artikel 447 – Geen beslag op roerende zaken mag, uit welchen hoofde ook, gedaan worden:

- 1°. op het nodige bed en beddegoed van de geëxecuteerde en de inwonende leden van zijn gezin en op de kleren, waarmee zij gekleed en gedekt zijn;
- 2°. op de gereedschappen van ambachtslieden en werklieden, tot hun persoonlijk bedrijf behorende;
- 3°. op de in het huis voorhanden zijnde voorraad van spijs en drank, dienende tot de behoefte van het huisgezin, gedurende een maand;
- 4°. op het ingevolge artikel 320c in de kas der gerechtelijke consignaties gestorte bedrag.

Artikel 448 – 1. Evenmin kan beslag worden gelegd op de boeken die de geëxecuteerde nodig heeft voor zijn beroep, en op de werktuigen en gereedschappen, dienend tot enig onderwijs of de beoefening van kunsten en wetenschappen, telkens tot een bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen bedrag en te zijner keuze.

2. De in het eerste lid bedoelde zaken kunnen wel in beslag worden genomen voor vorderingen:
 - 1°. wegens levensbehoeften verstrekt aan de geëxecuteerde en de inwonende leden van zijn gezin;
 - 2°. ter zake van de vervaardiging of het herstel van deze zaken of de verkoop daarvan aan de geëxecuteerde.

Op 1 januari 1992 traden de Boeken 3 ‘Vermogensrechten in het algemeen’, 5 ‘Zakelijke rechten’ en 6 ‘Algemeen gedeelte van het Verbintenissenrecht’ van het Nieuw Burgerlijk Wetboek in werking.⁶⁵ Daarmee kreeg de langstlopende wetgevingsoperatie uit de Nederlandse geschiedenis verder vorm.⁶⁶ Het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering moest worden aangepast aan de invoering van de genoemde boeken. De wetgever volstond echter niet met aanpassing. Hij heeft van de gelegenheid gebruik gemaakt een aantal verouderde regelingen ingrijpend te wijzigen. Dit betrof met name de regeling van de uitvoerbaarheid bij voorraad, het executie- en beslagrecht, de gerechtelijke bewaring en de procedures betreffende een nalatenschap of een gemeenschap.⁶⁷

Hoewel de minister van Justitie in de memorie van toelichting erkent dat de artikelen 447 en 448 een sterk verouderd karakter dragen, zijn zij niet ingrijpend gewijzigd. Hij zegt hierover: “De aanpassing (van de genoemde artikelen) is een kwestie die het kader van de onderhavige Invoeringswet te buiten gaat.”⁶⁸ Wel heeft een aantal aanpassingen en redactionele verbeteringen plaatsgevonden, en is een aantal bepalingen, die door de tijd waren achterhaald, geschrapt.

64 Wet van 7 mei 1986, *Stb.* 1986, 295, samen met de Wet van 2 april 1991, *Stb.* 1991, 19.

65 Samen met de titels 1, 7, 9 en 14 van Boek 7 ‘Bijzondere overeenkomsten’.

66 Van Zeben, Reehuis en Slob beschrijven de eindeloosheid van het wetgevingsproces: “Al op 25 april 1947 kreeg Meijers bij KB de opdracht om een Nieuw Burgerlijk Wetboek te ontwerpen. In de samenleving was onvrede ontstaan over het feit dat het geldende recht niet meer in het Burgerlijk Wetboek was terug te vinden. Hoewel Meijers voortvarend te werk ging en op 6 april 1954 het eerste gedeelte van zijn Ontwerp aan de Koningin aanbood, trad Boek 1 ‘Personen- en familierecht’ pas op 1 januari 1970 in werking, zesentwintig jaar later – te weten op 26 juli 1976 – gevolgd door Boek 2 ‘Rechtspersonen’”; Van Zeben, Reehuis & Slob 1993, p. XI. Het wetgevingsproces is nog altijd niet voltooid, omdat na de inwerkingtreding van Boek 10 ‘Internationaal privaatrecht’ (Wet van 19 mei 2011, *Stb.* 2011, 279) op 1 januari 2012 de mogelijkheid bestaat dat op termijn nog een negende boek zal worden ingevoerd; of dat er ooit zal komen, is een vraag die niet op korte termijn beantwoord zal kunnen worden.

67 Deze opsomming is ontleend aan Reehuis & Slob 1992, p. XV.

68 *Kamerstukken II* 1980/81, 16 593, nr. 3, p. 36 (MVT).

Artikel 447 onder 1° is geschrapt, omdat in het NBW geen zaken die door bestemming onroerend zijn, meer voorkomen. Ook is de bepaling onder 3° geschrapt. Dat op de toerusting van personen in krijgsdienst geen beslag mag worden gelegd, volgt uit artikel 436.

De andere bepalingen van artikel 447 zijn hierdoor vernummerd. Verder is wat onder het nieuwe artikel onder 1° is te vinden verduidelijkt in die voege dat het niet alleen betrokken is op inwonende kinderen, maar op alle inwonende gezinsleden, derhalve ook op bijvoorbeeld de echtgenoot en de stief- of pleegkinderen.

In artikel 448 is in het eerste lid in één bepaling samengevat wat voorheen onder 1° en 2° werd bepaald. Het bepaalde onder 3° is vervallen, omdat het als waarborg voor een bestaansminimum zijn betekenis geheel verloren heeft.⁶⁹

In artikel 448 lid 2 is de bepaling onder 3° geschrapt. De voorrechten van de huurder en de verpachter en het pandbeslag keerden niet terug in het NBW.

De verwijzing naar de artikelen 320q en 320t kon vervallen, nu na inwerkingtreding van de Wet van 14 juni 1989, *Stb.* 23, betreffende de beperking van aansprakelijkheid van de eigenaren van binnenschepen, die artikelen geen storting meer voorschrijven.

In de memorie van toelichting stelde de minister nog dat deze wijzigingen niet als definitieve oplossing zijn bedoeld en dat een verdergaande herziening van het beslagverbod in studie is genomen. Als hij enige tijd later gevraagd wordt naar de voorlopige resultaten, antwoordt hij dat in de huidige praktijk niet van zodanige problemen is gebleken dat een geheel nieuwe regeling van de materie urgent is en dat er daarom vanaf is gezien daarvoor een plaats in het wetgevend programma in te ruimen.⁷⁰

2.3.7 De huidige wettekst⁷¹

Artikel 447 – Geen beslag op roerende zaken mag, uit welken hoofde ook, gedaan worden:

- 1°. op het nodige bed en beddegoed van de geëxecuteerde en de inwonende leden van zijn gezin en op de kleren, waarmee zij gekleed en gedekt zijn;
- 2°. op de gereedschappen van ambachtslieden en werklieden, tot hun persoonlijk bedrijf behorende;
- 3°. op de in het huis voorhanden zijnde voorraad van spijs en drank, dienende tot de behoefte van het huisgezin, gedurende een maand;
- 4°. op het ingevolge artikel 642c in de kas der gerechtelijke consignaties gestorte bedrag.

Artikel 448 – 1. Evenmin kan beslag worden gelegd op de boeken die de geëxecuteerde nodig heeft voor zijn beroep, en op de werktuigen en gereedschappen, dienend tot enig onderwijs of de beoefening van kunsten en wetenschappen, telkens tot een bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen bedrag en te zijner keuze.

69 In hfdst. 3 wordt ingegaan op het veranderde karakter van de Nederlandse samenleving.

70 Reehuis & Slob 1992, p. 116.

71 Wet van 31 oktober 1996, *Stb.* 1996, 348.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

2. De in het eerste lid bedoelde zaken kunnen wel in beslag worden genomen voor vorderingen:
 - 1°. wegens levensbehoeften verstrekt aan de geëxecuteerde en de inwonende leden van zijn gezin;
 - 2°. ter zake van de vervaardiging of het herstel van deze zaken of de verkoop daarvan aan de geëxecuteerde.

In de memorie van toelichting bij de Invoeringswet Boek 8 van het Burgerlijk Wetboek was toegezegd dat de wet inzake de beperking van de aansprakelijkheid voor maritieme vorderingen en de wet regeling beperking van aansprakelijkheid van eigenaren van binnenschepen tegelijkertijd zouden worden ingevoegd in Boek 8 van het Burgerlijk Wetboek.⁷² Met de Wet van 31 oktober 1996 werd aan die toezegging gevolg gegeven. In het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering wordt een nieuwe titel 'Van rechtspleging inzake beperking van aansprakelijkheid van scheepseigenaren' ingevoegd. De artikelen 320a-320z worden naar die nieuwe afdeling verplaatst. Wederom heeft dit een technische wijziging van artikel 447 (inmiddels) onder 4° tot gevolg: artikel 320c wordt vernummerd tot 642c.

2.3.8 Tussenbalans I

De artikelen 447 en 448 zijn sinds hun inwerkingtreding nauwelijks gewijzigd, hoewel meer dan eens het voornemen heeft bestaan om de regeling te herzien. De wijzigingen van dit artikel in 1966, 1990 en 1997 hielden direct verband met de ontwikkelingen in het zee- en binnenvaartrecht. De eerste leidde tot een nieuwe uitzondering onder 6° en de andere twee waren louter technisch van aard. In 1992 heeft in beide artikelen een aantal aanpassingen en redactionele verbeteringen plaatsgevonden en is een aantal bepalingen, die door de tijd waren achterhaald, geschrapt. Het betroffen de eerste wijzigingen van artikel 448 Rv. Zaken die tot de eerste levensbehoeften gerekend kunnen worden, zijn in de loop van de tijd niet toegevoegd.

72 *Kamerstukken II 1986/87, 19 979, nr. 3, p. 1 (MvT).*

In de onderstaande schema's wordt per artikel een overzicht gegeven van de wetswijzigingen.

Artikel 447

Datum van inwerkingtreding	Bijzonderheden	Ondertekening	Bekendmaking	Kamerstukken	Bekendmaking
01-01-1997	Wijziging	31-10-1996	Stb. 1996, 548	24061	Stb. 1996, 585
01-01-1992	Wijziging	07-05-1986 samen met 02-04-1991	Stb. 1986, 295 samen met Stb. 1991, 199	16593	Stb. 1990, 90 samen met Stb. 1991, 199
	Vervallen	07-05-1986	Stb. 1986, 295	16593	Stb. 1990, 90
01-05-1990	Wijziging	14-06-1989	Stb. 1989, 239	19770	Stb. 1990, 137
01-04-1966	Wijziging	03-06-1965	Stb. 1965, 239	7248	Stb. 1966, 53
01-10-1838	Nieuwe regeling	03-03-1828	Stb. 1828, 50		Stb. 1838, 12

Artikel 448

Datum van inwerkingtreding	Bijzonderheden	Ondertekening	Bekendmaking	Kamerstukken	Bekendmaking
01-01-1992	Wijziging	07-05-1986 samen met 03-12-1991	Stb. 1986, 295 samen met Stb. 1991, 602	16 593	Stb. 1990, 90
01-10-1838	Nieuwe regeling	03-03-1828	Stb. 1828, 50		Stb. 1838, 12

2.4 Pleidooien voor herziening van het beslagverbod

Het beslagverbod heeft in ruim 170 jaar niet op veel belangstelling van de wetgever kunnen rekenen. Hoe anders is dat in de literatuur, waar herhaaldelijk is betoogd dat de regeling uitbreiding nodig heeft. Een overzicht van die pleidooien wordt in deze paragraaf gegeven. Het resultaat is een kleurrijke bloemlezing die inzicht geeft in de praktijk van het beslag op roerende zaken door de jaren heen.

2.4.1 Fruin⁷³

In 1892 promoveerde Fruin op zijn proefschrift *Het deel van het vermogen dat niet voor executie vatbaar is*. Hierin onderzocht hij de vraag in hoeverre de bepalingen over de onvatbaarheid van beslag voldoen aan de behoeften van die tijd en of het wenselijk is nieuwe regels te stellen in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Fruin besteedde in dit kader uitvoerig aandacht aan het beslagverbod. De artikelen 447 en 448 Rv geven volgens hem blijk van een noodzakelijk wantrouwen in de menselijkheid van de schuldeisers. De lijst van roerende zaken die voor de schuldenaar onmisbaar zijn en hem niet ontnomen mogen worden, is in zijn ogen nogal

73 Mr. Th.A. Fruin was advocaat en procureur.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

schraal en hij vond daarom dat deze vanuit het oogpunt van het algemeen belang sterk moet worden uitgebreid en ook naar het voorbeeld van de nieuwe executiewetten elders in Europa. Bij deze constatering blijft het. Hij gaf geen concrete suggesties voor zaken die aan het beslagverbod zouden kunnen worden toegevoegd.⁷⁴

2.4.2 Marx⁷⁵

In 1936 pleitte Marx voor een uitbreiding van het beslagverbod. Achtergrond was dat door hem was geconstateerd dat veel schuldenaren zich failliet lieten verklaren, welk faillissement dan weer werd opgeheven wegens gebrek aan baten, waarna schuldeisers zich alsnog verhaalden op de minimale vermogensbestanddelen van de schuldenaar. Hij was van mening dat de wetgever iedere uitwinning van personen, van wie een faillissement eerder was opgeheven wegens gebrek aan baten, zou moeten verbieden en dat in die lijn artikel 447 Rv zodanig moest worden aangepast dat “de gefailleerde en beslagene, alsmede hunne gezinsleden, niet in de noodzakelijkheid moeten worden gebracht in bed te blijven liggen bij gebreke van het noodigste op het gebied van zit-, eet- en stookutiliën”.⁷⁶

2.4.3 Venema⁷⁷

Twintig jaar later, in 1956, kwam ook Venema tot de conclusie dat het beslagverbod vanuit ethisch en praktisch oogpunt aanpassing nodig heeft. Hij constateerde dat over artikel 447 Rv nauwelijks tot geen jurisprudentie is verschenen – een schuldenaar die zijn gehele inboedel door beslag verloren ziet gaan, zou volgens hem niet de kracht hebben voor een enkel stuk daarvan te vechten –, maar dit betekende in zijn ogen niet dat het genoemde artikel geen aanpassing behoeft. Hij wees erop dat het vanuit ethisch oogpunt misbruik van recht is om beslag te leggen op zaken waarvan op voorhand duidelijk is dat de opbrengst van die zaken in geen verhouding staat tot de waarde van die zaken. Venema meende dat het executierecht maatschappelijk tot zeer onwenselijke situaties kan leiden, nu dat de mogelijkheid biedt de inboedel van de schuldenaar te beslaan en te verkopen. Ook in die tijd kwam het al voor dat er beslag op roerende zaken werd gelegd om de onwillige schuldenaar, onder dreiging van verkoop van zijn inboedel, tot betaling te bewegen.⁷⁸ Hij achtte het onwenselijk op deze wijze druk uit te oefenen. Wel stelde hij voor om lijfswang toe te staan om de schuldenaar tot betaling te bewegen.⁷⁹

Ook constateerde Venema een ander probleem: de beslagen goederen hebben in het algemeen een dergelijk lage opbrengst, dat zij in veel gevallen niet eens de kosten van het beslag zullen dekken. Hij pleitte ervoor de wet zodanig aan te passen dat geen beslag mag worden gelegd op de hoogst noodzakelijke inboedel en dat evenmin beslag mag worden gelegd op de inboedel die voor het levensonderhoud van de beslagene noodzakelijk is. Hij erkende dat hiermee de onwillige schuldenaar sterk in bescherming wordt genomen, maar achtte het onwenselijk dat

74 Fruin 1892, p. 1, 3-12, 47-98 en 115.

75 Mr. A.J. Marx was advocaat en procureur.

76 Marx 1936, p. 445.

77 Mr. R. Venema was secretaris van de Gemeentelijke Dienst van Sociale Zaken in Amsterdam.

78 Zie uitgebreid over de praktijk van het beslag op roerende zaken: hfdst. 7.

79 Venema 1956, p. 745-747.

door beslaglegging op de hoogst noodzakelijke inboedel en de inboedel die voor het levensonderhoud van de beslagene noodzakelijk is, het gezin van de schuldenaar ernstige schade wordt toegebracht. Wel meende hij dat moet worden nagegaan of de mogelijkheid van gijzeling moet worden uitgebreid. Hij stelde, ter rechtsbescherming van de beslagene, ook voor dat op straffe van nietigheid van het beslag in het proces-verbaal van beslaglegging de bepaling over de niet voor beslag vatbare goederen moet worden opgenomen, alsmede dat wordt opgenomen op welke wijze tegen een dergelijk onrechtmatig beslag kan worden opgekomen.⁸⁰

2.4.4 Cornelis

In datzelfde jaar reageerde Cornelis op het artikel van Venema. Cornelis gaf aan dat Venema wel een zeer eenzijdig beeld geeft van de praktijk in die tijd en sterk partij kiest voor de belangen van de schuldenaar waarbij hij de rechtmatige belangen van de schuldeiser uit het oog verliest. Hij gaf aan dat uit artikel 1177 BW oud⁸¹ volgt dat de schuldenaar met zijn hele vermogen aansprakelijk is voor zijn schulden en dat artikel 447 Rv slechts een zeer beperkte verzachting is van dit uitgangspunt. Hij stelde dat dit artikel slechts tot doel heeft om te voorkomen dat lijf- en beddengoed openbaar verkocht worden, zodat “geen geëxecuteerde schuldenaren als nudisten over straat gaan of zich in woon- of slaapvertrek in paradijcostum moeten tooien”.⁸²

Vervolgens belichtte Cornelis de belangen van de schuldeiser. Hij stelde hiertoe dat het vermogen van 80% van de Nederlanders bestaat uit het meubilair en dat dit meubilair dus de enige waarborg is die zij aan de schuldeisers bieden. Een verbod op beslag op meubilair zou ertoe leiden dat een wanbetaler zich niet geroepen voelt zijn schuldeisers te betalen en maling krijgt aan een veroordelend vonnis, omdat dit vonnis in de praktijk niet te executeren zal zijn. Hij achtte dit een onwenselijke ontwikkeling en gaf aan dat het maatschappelijk verkeer behoefte heeft aan een stok achter de deur.⁸³

Cornelis gaf aan dat deze stok achter de deur met verstand wordt gehanteerd en dat zelfs na veroordelend vonnis een betaling in termijnen wordt toegestaan. Volgens Cornelis werden slechts weinig vonnissen door beslag op roerende zaken geëxecuteerd. Hij gaf aan dat dit in de grote steden wellicht anders is en dat daar onwenselijke misstanden op het gebied van de executie zullen bestaan.⁸⁴

Om die onwenselijke misstanden op het gebied van executie tegen te gaan en ter bescherming van de belangen van de beslagene, stelde Cornelis voor dat bij wet geregeld wordt dat de gerechtsdeurwaarder van elk proces-verbaal van beslaglegging en van elk proces-verbaal van verkoop een kopie aan de president van de rechtbank en/of aan het ministerie van Justitie moet zenden. Dit zorgt er volgens hem voor dat duidelijk wordt in hoeveel gevallen er beslag

80 Idem, 748-750.

81 Art. 1177 BW oud is de voorganger van het huidige art. 3:276 BW en luidde: “Alle de roerende en de onroerende goederen van den schuldenaar, zoo wel tegenwoordige als toekomstige, zijn voor deszelfs persoonlijke verbindtenissen aansprakelijk.”

82 Cornelis 1956, p. 911.

83 Idem, p. 911 en 912.

84 Idem, p. 912.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

wordt gelegd op ‘snert-inboedeltjes’⁸⁵ en dit zou de gerechtsdeurwaarder bewegen niet al te lichtvaardig tot beslag op roerende zaken over te gaan.⁸⁶

2.4.5 Boh⁸⁷

Het artikel van Venema heeft kennelijk de pennen losgemaakt en leidde in 1956 ook tot een reactie van Boh.

In dit artikel in *Justitia* leverde Boh stevige kritiek op het artikel van Venema. Boh voerde aan dat een gerechtsdeurwaarder niet lichtvaardig omgaat met het leggen van beslag op roerende zaken en dat elke gerechtsdeurwaarder zich terdege bewust is van de impact die een dergelijk executiemiddel heeft op de leefomstandigheden van een schuldenaar. Bij het voorstel van Venema om het executiemiddel gijzeling ook toe te kunnen passen bij het onbetaald laten van geldvorderingen plaatste Boh de nodige kanttekeningen. Hij meende dat een onverbeterlijke wanbetaler door dit middel niet zal worden geïntimideerd. Daarnaast waarschuwde Boh dat bij gijzeling het element van wraakzucht heel licht kan insluipen. Tot slot voerde hij aan dat een gijzeling niet haar vruchten af zal werpen in die gevallen waarin de schuldenaar simpelweg het geld niet heeft om zijn vorderingen te voldoen. Boh zag de oplossing in het verlenen van een (wettelijke) bevoegdheid aan gerechtsdeurwaarders om zelfstandig betalingsregelingen te treffen met schuldenaren, waarbij de gerechtsdeurwaarder de belangen van de schuldenaar en schuldeiser moet afwegen.⁸⁸

2.4.6 Neve⁸⁹

Na het artikel van Boh in 1956 bleef het geruime tijd stil. In 1979 verscheen een publicatie van Neve in *de Gerechtsdeurwaarder*.⁹⁰ In dit artikel gaf hij, onder verwijzing naar de herziening van het Franse beslagverbod, aan dat de artikelen 447 en 448 wel een opknapbeurt zouden kunnen gebruiken. Daarnaast pleitte hij voor aanpassing van de regeling van het beslag op roerende zaken, in die zin dat hij stelde dat er behoefte is aan modernisering van de wijze van verkoop van de beslagen zaken. Neve meende dat verkoop ter plaatse niet ideaal is en leidt tot meer ongerechtvaardigde winsten aan opkopers dan opbrengst ten behoeve van schuldeisers. Ook pleitte hij voor afschaffing van bewaarders, dan wel het invoeren van een regeling dat de houder van de in beslag genomen goederen deze moet houden voor de beslaglegger zolang er beslag op ligt.⁹¹

2.4.7 Buik⁹²

Buik constateerde in 1999 dat de problematiek van het beslag op roerende zaken kleiner is geworden sinds de mogelijkheid bestaat om beslag te leggen op uitkeringen, maar zeker niet is opgelost. Hij stelt voor om middels een gedragsregel vanuit de KBvG tot een oplossing te

85 De gebruikte term komt geheel voor rekening van Cornelis.

86 Idem, p. 912 en 913.

87 J.M. Boh was gerechtsdeurwaarder te Hilversum.

88 Boh 1956, p. 29-40.

89 P.A. Neve was gerechtsdeurwaarder te Tilburg.

90 Niet te verwarren met het huidige blad *de Gerechtsdeurwaarder*.

91 Neve 1979, p. 296-298.

92 A. Buik is gerechtsdeurwaarder te Leiden.

komen.⁹³ Dit zou ertoe moeten leiden dat op de volgende roerende zaken geen beslag (meer) mag worden gelegd:

- fornuis (maar ook magnetronoven, indien geen fornuis aanwezig is);
- koelkast;
- eettafel met stoelen;
- elementair speelgoed voor kinderen;
- pannen en overig keukengerei;
- ledikanten, bedden en beddengoed;
- kleding;
- wasmachine;
- stofzuiger;
- kasten;
- servies.⁹⁴

Daarnaast vindt Buik dat het leggen van beslag op roerende zaken, zonder intentie om die zaken te verkopen en dat slechts tot doel heeft om de schuldenaar een betalingsregeling te laten treffen, zeker in de gevallen waarin al beslag op het inkomen ligt, een voorbeeld van misbruik van bevoegdheid. Een dergelijke betalingsregeling leidt ertoe dat de schuldenaar minder dan 90% van zijn inkomsten overhoudt, waarvan de wetgever bij het vaststellen van de beslagvrije voet heeft gesteld dat dit net voldoende is om de lopende verplichtingen te voldoen. Het 'afdwingen' van een betalingsregeling zal hierdoor leiden tot het ontstaan van nieuwe schulden.⁹⁵

Buik wijst op de Wsnp. Indien een schuldenaar wil worden toegelaten tot de wettelijke schuldsanering zal deze sommige bezittingen moeten verkopen. De minister heeft destijds geen wettelijke regeling voor het te gelde maken van roerende zaken aan de Wsnp toe willen voegen, maar heeft tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer wel gezegd dat voorkomen moet worden dat de schuldenaar voor de herinrichting van zijn woning nieuwe verplichtingen moet aangaan of dat hij een beroep zou moeten doen op de bijzondere bijstand. Buik concludeert hieruit dat de beslagbepalingen in de praktijk veel ruimer zouden moeten worden uitgelegd en dat alleen bovenmatige inboedel verkocht zou mogen worden.⁹⁶

De wetgever stelt volgens Buik veel regels hoe omgegaan moet worden met het leggen van loonbeslag, maar laat dat na bij beslag op roerende zaken. Hij is van mening dat, zolang regelgeving ontbreekt, de beroepsgroep op basis van zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid zelf moet bepalen op welk deel van de inboedel beslag kan worden gelegd. Hij voert aan dat de schuldenaar en zijn gezin altijd moet kunnen blijven beschikken over een bestaansminimum. Ook is het volgens Buik aan de beroepsgroep om te bepalen hoe er omgegaan moet worden met gelijktijdig beslag op inkomen en roerende zaken. Hij ziet echter ook het probleem dat een dergelijk beleid gefrustreerd kan worden door andere invorderaars, zoals de fiscus. Om

93 Buik 1999, p. 59.

94 Deze opsomming is ontleend aan een uitgebreider, niet gepubliceerd artikel van Buik over dit onderwerp.

95 Idem, p. 60 en 61.

96 Idem, p. 61-64.

die reden opteert hij voor een wettelijke regeling. Hij stelt voor om artikel 447 lid 1 Rv, in lijn met lid 2 van dat artikel, als volgt aan te passen: “Geen beslag op roerende zaken mag, uit welken hoofde ook, gedaan worden op de inboedel van de schuldenaar, noodzakelijk voor eenvoudige bewoning door de schuldenaar en zijn eventuele gezin.”⁹⁷

2.4.8 Redactie Executief

De redactie van *Executief* liet zich in 2002 ook uit over het beslagverbod. De redactie concludeerde dat de huidige regeling tamelijk beperkt is en kan leiden tot discussie. Indien de gerechtsdeurwaarder weigert beslag te leggen op zaken die niet zijn opgenomen in de huidige regeling, maakt hij zich, strikt genomen, schuldig aan wanprestatie jegens zijn opdrachtgever.⁹⁸ In een dergelijk geval zou het op de weg van de gerechtsdeurwaarder liggen om op grond van artikel 438 lid 4 Rv een renvooiprocedure te starten. Om een dergelijke discussie te voorkomen, is de redactie van *Executief* van mening dat de wetgever buiten kijf stelt welke zaken beslagvrij moeten zijn. Daarbij wordt het voorstel gedaan dat voor de meeste categorieën goederen een maximumbedrag moet worden bepaald en dat indien een dergelijk goed een lagere waarde heeft dan dit maximumbedrag er geen beslag op die zaak mag worden gelegd. De redactie is van mening dat het initiatief tot het doorvoeren van deze aanpassing bij de beroepsgroep moet liggen en stelt voor dat de KBvG richtlijnen hiertoe opstelt en deze ter kennis brengt van de minister.⁹⁹

2.4.9 Jongbloed¹⁰⁰

In 2003 liet Jongbloed zich in zijn oratie over bijzondere beslagen ook uit over dit onderwerp. Jongbloed is hierin van mening dat de huidige regeling beperkt is en is ingegeven door het uitgangspunt dat de schuldenaar met zijn gehele vermogen instaat voor zijn schuldeisers en dat een te ruime beslagbeperking afbreuk doet aan de verhaalsmogelijkheden van de schuldeiser. Jongbloed voert aan dat de artikelen over het beslagverbod moeten worden aangepast aan de normen van deze tijd. Hij wijst erop dat de huidige regeling de gerechtsdeurwaarder in een lastig parket kan brengen als hij in opdracht van zijn cliënt beslag moet leggen op alle zaken van de schuldenaar en de gerechtsdeurwaarder daarbij een auto aantreft die van generlei waarde is, maar die de schuldenaar nodig heeft voor zijn werk, of andere voor de schuldenaar essentiële inboedel. De weigering om aan die opdracht te voldoen is feitelijk een wanprestatie richting zijn cliënt. Uiteraard kan de gerechtsdeurwaarder dan een renvooiprocedure ex artikel 438 lid 4 Rv aanhangig maken en Jongbloed acht het niet uitgesloten dat de rechter dan bepaalt dat de belangen van de schuldeiser bij beslag en verkoop niet opwegen tegen de belangen van de schuldenaar om over de zaken te blijven beschikken.¹⁰¹

97 Idem, p. 64 en 65.

98 Art. 6:74 BW.

99 Redactie *Executief* 2002, p. 155.

100 Prof. mr. A.W. Jongbloed is hoogleraar executie- en beslagrecht aan de Faculteit Recht, Economie, Bestuur en Organisatie van de Universiteit Utrecht en een van de auteurs van dit preadvies.

101 Jongbloed 2003, p. 50-52.

Volgens Jongbloed moet de wetgever dan ook buiten kijf stellen op welke zaken geen beslag mag worden gelegd. Ook moet de wetgever bepalen tot welk bedrag dergelijke zaken vrij moeten zijn van beslag, zodat de schuldeiser beslag kan leggen op het bovenmatige en een schuldenaar zich derhalve tevreden moet stellen met een doorsnee inboedel. De wetgever moet daarbij aansluiten bij de regelingen zoals deze in Duitsland, Engeland en Frankrijk gelden. Zo mag in Engeland geen beslag worden gelegd op stoelen, tafels, verwarmingsapparatuur, een koelkast, vloerkleden en kookgerei. Evenmin mag daar beslag worden gelegd op een computer met een waarde van minder dan £ 1000 indien deze voor scholing dient.¹⁰²

2.4.10 Landelijk Overleg Sociaal Raadslieden

Een aantal jaar later, in 2008, verschijnt het rapport *Mensen met schulden in de knel* van het LOSR. In dit rapport wordt geconstateerd dat gerechtsdeurwaarders, onder dreiging met beslag op inboedel, aandringen tot het treffen van een betalingsregeling, terwijl er al beslag ligt op het inkomen. Hierdoor is er voor de schuldenaar onvoldoende financiële ruimte om zijn vaste lasten te betalen, hetgeen leidt tot het ontstaan van nieuwe schulden. Ook volgt uit het rapport dat gerechtsdeurwaarders regelmatig beslag op inboedel leggen, terwijl op voorhand al duidelijk is dat er niets te halen valt. Het beslag wordt dan met een ander doel gebruikt (druk uitoefenen), dan waarvoor het is bedoeld (te gelde maken van vermogen).¹⁰³

Als drukmiddel komt het voor dat de gerechtsdeurwaarder weliswaar een executieverkoop aankondigt, maar niet tot verkoop overgaat. Een dergelijke handelwijze heeft slechts oplopende kosten voor de schuldenaar tot gevolg. Daarnaast is het LOSR van mening dat een executieverkoop voor de schuldenaar vaak een groot financieel nadeel oplevert, nu in een dergelijk geval noodzakelijke inboedel onder de marktwaarde wordt verkocht en de schuldenaar gedwongen is nieuwe schulden te maken om vervangende inboedel aan te schaffen. Ter voorkoming van dergelijke excessen stellen de auteurs voor de Verordening beroeps- en gedragsregels gerechtsdeurwaarders zodanig aan te passen dat de gerechtsdeurwaarder het aankondigen of nemen van maatregelen niet voor een ander doel mag gebruiken, dan waarvoor ze zijn gegeven (verbod van détournement de pouvoir). Ook komt de LOSR tot de conclusie dat het huidige beslagverbod sterk verouderd is en pleit zij voor een uitbreiding van het beslagverbod, zoals dat nu ook geldt voor de Wsnp, door niet-bovenmatige inboedel uit te sluiten van beslag.¹⁰⁴ Daarbij zouden dan wel in een lijst die noodzakelijke goederen moeten worden opgenomen die in ieder geval als niet bovenmatig worden aangemerkt. Hierbij moet

102 Idem, p. 52 en 53.

103 MoGroep/LOSR 2008, p. 31 en 32.

104 Art. 295 lid 4 onder b Fw.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

in ieder geval gedacht worden aan de eerste levensbehoeften, zoals een fornuis, stoelen, tafels en een bankstel.^{105 106}

2.4.11 KBvG I

In 2009 verschijnt in het *Algemeen Dagblad* een interview met mr. J.M. Wisseborn, voorzitter van de KBvG, waarin hij pleit voor uitbreiding van het beslagverbod.¹⁰⁷ Naar aanleiding van dat interview zijn er in een aantal Nederlandse dagbladen artikelen gepubliceerd waarin de directeur van de KBvG, mr. K.M. Weisfelt, bevestigt dat de beroepsorganisatie het wenselijk acht om de huidige wetgeving op het gebied van het beslagverbod aan te passen.¹⁰⁸ De beroepsorganisatie uit de wens dat de regels met betrekking tot inbeslagname soepeler worden, in die zin dat voorwerpen als televisie, computer en koelkast niet in beslag genomen mogen worden. Volgens haar is de wetgeving op dit gebied sterk gedateerd.

2.4.12 Commissie-Van der Winkel¹⁰⁹

In 2009 verschijnt het rapport *Noblesse Oblige*, over de doeltreffendheid en doelmatigheid van het functioneren van de KBvG. Hierin wordt onder meer aandacht besteed aan de relatie tussen de gerechtsdeurwaarder en de schuldenaar. De commissie komt tot de conclusie dat de landelijke bevoegdheid van de gerechtsdeurwaarder ertoe heeft geleid dat de kennis over een bepaalde schuldenaar verspreid is over diverse gerechtsdeurwaarders die los van elkaar beslag leggen op de vermogensbestanddelen van de schuldenaar. Hierdoor is er een grote kans dat de ene executie de andere in de wielen rijdt, hetgeen de belangen van de schuldenaar schaadt. Ook geeft de commissie aan dat het leggen van beslag op roerende zaken in de zekerheid of de aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid dat dat beslag meer zal kosten dan dat het oplevert, uitsluitend om de schuldenaar onder druk te zetten, vexatoir is en niet datgene wat een behoorlijk handelend gerechtsdeurwaarder betaamt. De commissie stelt daarom voor dat de KBvG meer duidelijkheid schept omtrent de spelregels bij het leggen van beslag, in het bijzonder bij beslag op roerende zaken.¹¹⁰

105 MoGroep/LOSR 2008, p. 32-34.

106 Het LOSR heeft het rapport aangeboden aan de staatssecretaris van Justitie, die met een reactie is gekomen. Deze voert aan dat het door het LOSR voorgestelde verbod van *détournement de pouvoir* al volgt uit art. 8 van de Verordening beroeps- en gedragsregels gerechtsdeurwaarders. De staatssecretaris is er geen voorstander van niet-bovenmatige inboedel van beslag uit te sluiten, waardoor er op termijn geen beslag meer zou kunnen worden gelegd op standaardinboedel. Het gedeelte van de inboedel dat als standaard wordt beschouwd, vertegenwoordigt volgens haar immers een steeds grotere vermogenswaarde die buiten het bereik van verhaal door de schuldeisers blijft. Evenmin is de staatssecretaris voorstander van het opstellen van een lijst met inboedelgoederen die al dan niet tot een standaardinboedel behoren en derhalve al dan niet in beslag genomen zouden kunnen worden, nu een dergelijk overzicht per gezinssituatie verschillend zou moeten zijn en per jaar zou moeten worden bijgesteld aan de hand van actuele ontwikkelingen. Zij stelt voor dat in overleg tussen het LOSR en de KBvG een leidraad wordt opgesteld die meer duidelijkheid kan scheppen op dit vlak; *Kamerstukken II* 2007/08, 24 515, nr. 138, p. 3.

107 'Deurwaarder laat tv en koelkast staan', *Algemeen Dagblad* 20 maart 2009, www.ad.nl (zoek op de titel van het artikel).

108 Twee voorbeelden: 'Deurwaarders willen computer laten staan', *Volkskrant* 20 maart 2009, www.volkskrant.nl (zoek op de titel van het artikel) en 'Deurwaarders willen koelkast en pc laten staan', *NRC Handelsblad* 20 maart 2009, www.nrc.nl (zoek op de titel van het artikel).

109 Mr. A.R. van der Winkel was voorzitter van de commissie. Hij is nu nog president van de Rb. Almelo, maar zal per 1 januari 2013 voorzitter zijn van het gerechtsbestuur van het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden als de Wet Herziening Gerechtelijke Kaart (Wet van 12 juli 2012, *Stb.* 2012, 313) in werking treedt.

110 Commissie-Van der Winkel 2009, p. 41-44.

2.4.13 KBvG II

Drie jaar later, in 2012, verschijnt het rapport *Paritas Passé*, een in opdracht van de KBvG uitgevoerd onderzoek over onder meer de knelpunten die schuldenaren in een problematische schuldsituatie ervaren. Daarin wordt geconcludeerd dat de huidige regeling zwaar verouderd is en dat de wetgeving vrijwel geen bescherming biedt wanneer noodzakelijke goederen in beslag worden genomen. In dit rapport wordt onder meer de aanbeveling gedaan om de lijst van goederen waarop geen beslag mag worden gelegd uit te breiden tot de meest noodzakelijke goederen van bestaan. Hiertoe wordt aangevoerd dat de huidige beslagmogelijkheden zeer ruim zijn en dat deze ertoe leiden dat schuldenaren ver gaan om executoriale verkoop van hun inboedel te voorkomen. Zo gaan, onder dwang van een executoriale verkoop, schuldenaren minnelijke betalingsregelingen aan met als gevolg dat het inkomen van de schuldenaar onder de beslagvrije voet komt, waardoor nieuwe schulden ontstaan. Uitbreiding van de zaken waarop geen beslag mag worden gelegd tot de meest noodzakelijke goederen van bestaan zal er, aldus het rapport, toe leiden dat het beslag een instrument wordt zoals het beslag op inkomen: de schuldenaar houdt alleen het absoluut noodzakelijke (maar niet minder) over.¹¹¹

2.4.14 Tussenbalans II

De roep om herziening van het beslagverbod is van alle tijden, maar is de laatste jaren luider geworden. Dat laatste is niet verwonderlijk: het toenemend aantal schuldeisers met preferente bevoegdheden heeft veel mensen in de financiële problemen gebracht, zoals Jungmann e.a. in het rapport *Paritas Passé* helder uiteenzetten. Gerechtsdeurwaarders en schuldhulpverleners worden dagelijks geconfronteerd met kwetsbare mensen die hun hoofd nauwelijks boven water kunnen houden en maken zich zorgen. Opvallend daarbij is dat alle pleidooien in essentie op hetzelfde neerkomen: de lijst van beslagvrije goederen moet worden uitgebreid.

2.5 Jurisprudentie

In deze paragraaf wordt stilgestaan bij de belangrijkste jurisprudentie die over het beslagverbod is verschenen. Gemaakte keuzes zijn altijd arbitrair en dat is in dit geval niet anders. De auteurs van dit hoofdstuk hebben echter gestreefd naar een zo evenwichtig mogelijke verdeling in de tijd, door niet specifiek de nadruk te willen leggen op het afgelopen decennium. Dat zou ook geen recht doen aan de strekking van dit hoofdstuk.

2.5.1 Rb. Den Haag 4 mei 1897¹¹²

Uit het vonnis blijkt dat beslag is gelegd op:

- a. een tweepersoons houten ledikant en de daartoe behorende twee kapok kussens, een kapok peluw, een kapok matras, twee linnen lakens, een molton deken, een zijden gestikte deken;
- b. een vrouwenkostuum en bonten kraag;

¹¹¹ Jungmann e.a. 2012, p. 28, 29, 44 en 62. Op pagina 29 van dit rapport wordt het onderhavige preadvies aangekondigd.

¹¹² W 7027.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

- c. een paar laarzen, een onderbroek, een hemd, een kleerenklopper, een paar sokken en een zakboekje;
- d. een bus copalvernis;
- e. de muziektas en muziekboeken.

De rechtbank overwoog in zijn vonnis uitdrukkelijk dat de bepalingen van de artikelen 447 en 448 Rv een uitzondering zijn op de algemene regel van verhaal en dus strikt geïnterpreteerd moeten worden.

De rechtbank oordeelde vervolgens als volgt over deze zaken:

Het ledikant mag in beslag genomen worden nu dat niet onder artikel 447 onder 2° valt. De overige onder a genoemde zaken vallen wel onder het verbod van de genoemde bepaling.

De onder b genoemde zaken behoren aan de echtgenote van degene ten laste van wie het beslag is gelegd. Omdat de man en de vrouw in gemeenschap van goederen zijn gehuwd en deze zaken tot de gemeenschappelijke boedel behoren, wordt het beslag ook geacht ten laste van de vrouw te zijn gelegd en kan zij haar rechten doen gelden. De zaken vallen derhalve onder het verbod van artikel 447 onder 2°.

Ook de onder c genoemde zaken vallen naar de mening van de rechtbank onder het verbod van artikel 447 onder 2°.

De copalvernis is naar het oordeel van de rechtbank geen gereedschap in de zin van artikel 447 onder 2°, maar 'een materie, een verfstof' en mag derhalve in beslag worden genomen.

De muziektas en de muziekboeken vallen onder het verbod van artikel 448 onder 2°. Het feit dat deze zaken behoren tot het beroep van de echtgenote en niet tot dat van degene ten laste van wie het beslag is gelegd, doet daaraan niets af nu dat vereiste niet in die bepaling wordt gesteld, daar waar dat wel het geval is bij artikel 447 onder 2° en 3°.

2.5.2 HR 27 augustus 1900¹¹³

In deze zaak moest de Hoge Raad onder meer oordelen of de in beslag genomen fiets (vélocipède), bascule en gewichten onder het beslagverbod van artikel 447 onder 4° Rv vallen.

Een commissionair en winkelier in kruidenierswaren was in staat van faillissement verklaard en had deze zaken niet afgegeven c.q. verantwoord aan de curator en was daarvoor door de rechtbank en het hof veroordeeld. De commissionair stelde dat hij de zaken niet hoefde af te geven, omdat die niet tot de boedel behoorden en beriep zich daarbij op artikel 447 onder 4°.

113 W 7487. De restrictieve uitleg van het begrip 'ambachtslieden en werklieden' volgt ook uit Rb. Utrecht 12 mei 1938, NJ 1938, 967 (*Philips/Jacobse*): "Een winkelier in radioartikelen, die tevens reparaties verricht, is niet een ambachtsman of werkmán in den zin van art. 447 onder 4° Rv."

De Hoge Raad oordeelde dat de beslagverboden een uitzondering zijn op de algemene regel en dat het slechts bepaalde categorieën van personen of voorwerpen raakt en dat het verbod “geene uitbreiding tot andere gedooft”.

Onder ambachtsman of werkman valt slechts “degeen die zich zijn levensonderhoud in hoofdzaak door handenarbeid verschaft”, aldus de Hoge Raad, die daarbij onder meer naar de oude Franse bepalingen verwees.

2.5.3 Hof Den Haag 26 juni 1933¹¹⁴

Ook het hof moest zich uitlaten over de reikwijdte van artikel 447 onder 4°.

De appellanten stelden dat de ratio van dit verbod is dat de arbeidsman alles moet worden gelaten wat noodzakelijk is om als ambachtsman te bestaan.

Het hof volgde deze ruime interpretatie niet en stelt dat de strekking van de bepaling niet uitgebreid mag worden buiten “de beteekenis der duidelijke bewoordingen”. De term ‘gereedschappen’ wordt dan ook beperkt uitgelegd: zaken waarmee hij zijn arbeid verricht.

Ladders, schragen en verfmolens zijn zaken die hij, naar het oordeel van het hof, van tijd tot tijd nodig heeft om met zijn gereedschappen arbeid te verrichten en vallen naar zijn mening dus niet onder het verbod van artikel 447 onder 4°.

2.5.4 Rb. Haarlem 14 september 1945¹¹⁵

In een kort geding bepaalde de president dat ook een cirkelzaag onder het beslagverbod van artikel 447 onder 4° valt. Bepalend daarvoor was dat ook voor de door een motor gedreven cirkelzaag, net als bij een gewone handzaag, “handenarbeid noodig is” en dat de cirkelzaag “in de huidige maatschappij behoort tot het bedrijf van een houtbewerker, die door handenarbeid in zijn levensonderhoud moet voorzien, zoodat hij als een ambachts- of werkman is te beschouwen”.

2.5.5 Rb. Zwolle 20 november 1963¹¹⁶

In een geschil over het voorrecht van de verpachter overwoog de rechtbank dat het begrip ‘gereedschap’ van artikel 447 Rv moet worden uitgelegd als “kleine voor persoonlijk gebruik bestemde voorwerpen, noodzakelijk om het vak te kunnen blijven uitoefenen”.

114 NJ 1934, 72L (*Stuyfzand/Staat*). In deze uitspraak wordt het vonnis van de Rb. Den Haag van 12 november 1931 (NJ 1932, 452) bevestigd, waarin de rechtbank oordeelde dat “onder het begrip: ‘gereedschappen van ambachtslieden en werklieden, tot hun persoonlijk bedrijf behorende’ in art. 447 onder 4° Rv, valt slechts het gereedschap van den door handenarbeid in zijn onderhoud voorzienden ambachtsman of werkman, doch daaronder kunnen niet worden gebracht werktuigen en hulpmiddelen, gebezigd in eene het schildersbedrijf uitoefende onderneming”.

115 NJ 1946, 749.

116 NJ 1964, 247 (*HDM/Staat*).

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

2.5.6 HR 14 juni 1991¹¹⁷

Het ging in dit arrest om een op roerende zaken van een gynaecoloog gelegd beslag. In een executiegeschil vordert hij opheffing, maar de president wijst het verzoek af.¹¹⁸

In hoger beroep overwoog het Hof Den Haag dat de bepaling van artikel 447 onder 4° Rv restrictief moet worden uitgelegd en wees het verzoek eveneens af.¹¹⁹

De gynaecoloog stelde cassatieappel in tegen onder meer deze restrictieve uitleg van het hof.

De Hoge Raad oordeelde dat de uitzonderingen die in de artikelen 447 onder 2°, 4° en 5° en 448 lid 1 worden gemaakt op de hoofdregel dat alle goederen van de schuldenaar blootstaan aan verhaal door zijn schuldeisers in onderling verband moeten worden gelezen. Blijkens hun bewoordingen strekken zij ertoe te voorkomen, kort gezegd, dat de schuldenaar door dit verhaal onbeperkt in zijn eerste materiële en immateriële levensbehoeften of de middelen om deze te verwerven kan worden getroffen.

In dit licht moet, aldus de Hoge Raad, de in artikel 447 onder 4° gebezigde omschrijving ambachtslieden en werklieden beperkt worden uitgelegd. Daaronder vallen slechts zij die voor hun levensonderhoud van hun lichamelijke arbeid afhankelijk zijn en derhalve door uitwinning van hun gereedschap gevaar zouden lopen niet meer in dit levensonderhoud te kunnen voorzien. Een arts valt daar naar het oordeel van de Hoge Raad niet onder gelet op zijn opleiding en maatschappelijke mogelijkheden.

Een andere opvatting zou volgens de Hoge Raad niet stroken met latere ontwikkelingen op het gebied van beperkingen ter zake van verhaal door schuldeisers. Daarbij verwees de Hoge Raad met name naar de regeling van de beslagvrije voet,¹²⁰ die ervan uitgaat dat “degene die zijn noodzakelijke uitgaven uit periodieke inkomsten moet bekostigen wel een zekere bescherming behoeft, maar slechts in die mate dat hij voor de lopende kosten van het bestaan nog juist genoeg in handen moet krijgen, ook al ligt er beslag op dit inkomen”.¹²¹

117 NJ 1991, 631 (*Csányi/Staat*).

118 Rb. Haarlem 3 november 1988, KG 1988, 462 (*Ontvanger/X*): “Het begrip ‘gereedschappen’ in art. 447 Rv is, naar voorshands wordt aangenomen, beperkt tot betrekkelijk kleine, voor persoonlijk gebruik bestemde voorwerpen, noodzakelijk om het vak te kunnen blijven uitoefenen. Een dergelijk restrictieve uitleg van dit begrip past in het systeem der wet, dat als uitgangspunt heeft dat de debiteur met zijn gehele vermogen heeft in te staan voor zijn schulden, op welk systeem de art. 447 en 448 Rv een inbreuk vormen.

Weliswaar zijn deze (voor wat betreft de onderhavige vraag in het ontwerp-Invoeringswet Boeken 3, 5 en 6 NBW niet-gewijzigde) artikelen enigermate verouderd, maar het gaat het kader van dit kort geding te buiten om daaraan een meer met de huidige maatschappelijke omstandigheden en opvattingen overeenstemmende inhoud te geven, daar in dit geval waarschijnlijk niet volstaan kan worden met een andere uitleg van deze beide artikelen, doch ook van andere artikelen die thans niet aan de orde zijn.”

119 Niet-gepubliceerde uitspraak van 19 oktober 1989.

120 Art. 475b Rv; zie uitvoerig over dit onderwerp hfdst. 5, par. 5.4.1.

121 De HR citeert uit de wetsgeschiedenis: *Kamerstukken II 1982/83, 17 897, nr. 3, p. 9* (MvT).

2.5.7 HR 28 maart 1997¹²²

In dit executiegeschil tussen een timmerman en de Ontvanger moest de Hoge Raad beoordelen of de hieronder genoemde zaken zijn aan te merken als gereedschappen in de zin van artikel 447 onder 2° Rv.

De Ontvanger had de navolgende zaken in beslag genomen:

- a. een vlak van dikte bank Nohoma Wormerveer;
- b. een cirkelzaagmachine Magic;
- c. een Bewo afkortzaagmachine;
- d. een werkbank met bankschroeven 2x;
- e. een grijze gereedschapskist;
- f. een bandschuurmachine Grit;
- g. een tafelboormachine Electric Bench Drill;
- h. een werkbank circa 7 meter lang;
- i. een Dewalt afkortzaagmachine;
- j. een werkbank met bruin blad circa 2,75 m lang, 1,25 m breed;
- k. een lintzaagmachine Clever SN600;
- l. een afzuiginstallatie t.b.v. houtbewerkingsmachines;
- m. een hangende kachel Benraad;
- n. een houten stelling circa 9 meter lang;
- o. diverse handgereedschappen;
- p. een motorrijtuig Isuzu, kenteken VG-28-SY, met kentekenbewijzen en sleutels OOISUV - 14800206 D 26030105.

Het hof oordeelde dat slechts de onder m, n en p vermelde zaken niet door het verbod van artikel 447 onder 2° Rv getroffen worden.¹²³

De Hoge Raad bepaalde opnieuw dat bij de beoordeling vooropgesteld moet worden dat de uitzondering die in artikel 447 onder 2° wordt gemaakt op de in artikel 3:276 BW tot uitdrukking gebrachte hoofdregel dat een schuldeiser in beginsel zijn vordering op alle goederen van de schuldenaar kan verhalen, ertoe strekt, te voorkomen, kort gezegd, dat dit verhaal aan de schuldenaar de mogelijkheid ontnaemt om door zijn arbeid te voorzien in zijn eerste materiële en immateriële levensbehoeften. Daaruit moet naar het oordeel van de Hoge Raad worden afgeleid dat de term 'gereedschappen' in artikel 447 onder 2° ziet op de roerende zaken die de in deze bepaling bedoelde ambachtlieden nodig hebben om met hun arbeid een zodanig inkomen te verwerven dat zij voor de lopende kosten van het bestaan nog juist genoeg in handen krijgen.¹²⁴

¹²² NJ 1997, 453 (*Blaauw/Ontvanger*).

¹²³ De president had in Rb. Haarlem 21 juli 1995 (*Blaauw/Ontvanger*) nog een restrictieve uitleg gegeven aan het begrip 'gereedschappen' in de zin dat daar geen hulpmiddelen onder konden worden verstaan: "Voorts is (...) terecht betoogd dat de inbeslaggenomen werkbanken, de afzuiginstallatie en de gereedschapskast zijn aan te merken als hulpmiddelen waarmee de arbeid niet zelf wordt verricht, zodat (...) deze zaken niet onder (...) de term ('gereedschappen') zijn te rekenen."

¹²⁴ In een niet-gepubliceerde uitspraak van de Rb. Zutphen van 16 augustus 2007 (87248/KG ZA 07-191) sluit de voorzieningenrechter in kort geding aan bij deze uitleg van art. 447 onder 2° Rv en bepaalt dat geen beslag mag worden gelegd op twee aanhangwagens van een autohandelaar, die onmisbaar zijn voor het vervoeren van zijn handelsvoorraad: "Door het beslag en de ophanden zijnde verkoop van de aanhangwagens wordt eiser ernstig in

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

Het feit dat een schuldenaar een beroep kan doen op de Algemene Bijstandswet, waardoor aan de functie van het beslagverbod de ratio is komen te ontvallen en er thans te meer grond is voor een restrictieve uitleg van de bepaling, zoals de Ontvanger had betoogd, is daarbij niet van invloed omdat de voorzieningen ingevolge de Algemene Bijstandswet een subsidiair karakter hebben. Naar het oordeel van de Hoge Raad moet naar huidige maatstaven worden aangenomen dat met het in artikel 447 Rv vervatte beslagverbod mede wordt beoogd te voorkomen dat het een schuldenaar, die ambachtsman of werkman is, door executoriale verkoop van zijn gereedschappen, onmogelijk wordt gemaakt zelf in de voor zijn onderhoud noodzakelijke inkomsten te voorzien en dat hij daardoor in de noodzaak komt te verkeren beroep te doen op de voorzieningen van de Algemene Bijstandswet.

De Hoge Raad bepaalde in deze zaak verder dat niet in het algemeen kan worden gezegd dat het begrip 'gereedschappen' in de hier bedoelde zin is beperkt tot handgereedschappen, althans tot zaken van beperkte omvang en beperkte waarde, maar dat daaronder ook zijn begrepen machines die voor de in artikel 447 onder 2° bedoelde ambachtslieden en werklie-den te verrichten werkzaamheden onmisbaar zijn. Ook valt geen onderscheid te maken tus-sen hulpmiddelen en gereedschappen in die zin dat zaken die behoren tot de eerstgenoemde categorie niet onder het beslagverbod zouden kunnen vallen.¹²⁵

De Hoge Raad volgde het hof dat de timmerman de onder a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l en o nodig heeft voor de uitoefening van zijn arbeid, mede omdat het oordeel nauw verweven is met een waardering van de omstandigheden van het geval zodat zij in cassatie niet op juistheid kan worden getoetst.

2.5.8 HR 29 juni 2007¹²⁶

De Hoge Raad moest zich in deze zaak uitlaten over de reikwijdte van het beslagverbod van artikel 21 Fw jo. 447 Rv in het geval een vennootschap onder firma¹²⁷ en de vennoten in staat van faillissement zijn verklaard.

De curator had aangekondigd de gereedschappen te verkopen, waarop de vennoten de rechter-commissaris hadden verzocht dit te verbieden en de curator te gebieden de gereedschappen aan hen ter hand te stellen. De rechter-commissaris stelde echter vast dat de ene vennoot al een baan had gevonden waarvoor hij geen eigen gereedschap nodig heeft, en dat de ander had aangegeven dat het voor hem geen enkel probleem zou zijn om op korte termijn een baan te vinden. De rechter-commissaris trok hieruit de conclusie dat de vennoten ook zonder het bezit van de litigieuze gereedschappen in staat zijn om met hun ambacht de kost te verdienen en wees het verzoek af.

zijn werkzaamheden belemmerd en is (...) voldoende aannemelijk dat hij op korte termijn de lopende kosten van het bestaan niet meer zal kunnen voldoen. (...) Het beslag op de twee aanhangwagens zal derhalve worden opge-heven."

125 Broekveldt toont zich kritisch over deze uitspraak: "Het bepaalde in de art. 447 en 448 (...) leent zich, aangezien het hier om een uitzondering gaat op de algemene regel van art. 3:276 (BW), in beginsel niet voor al te extensieve interpretatie. Toch heeft de Hoge Raad de reikwijdte van deze bepalingen (in dit arrest) behoorlijk uitgebreid door het begrip 'werktuigen en gereedschappen' niet te beperken tot zaken van slechts een beperkte omvang of geringe waarde"; Broekveldt 2003, p. 143.

126 *RvdW* 2007, 642 (*X c.s./mr Nguyen q.q.*).

127 In zijn uitspraak van 1 september 1999, V-N 2000/5.28 oordeelde de Rb. Zwolle dat een vennootschap onder firma met personeel in dienst geen persoonlijk bedrijf is in de zin van art. 447 onder 2° Rv.

In hoger beroep was de rechtbank van oordeel dat, indien een ambachtsman of werkmans stopt als zelfstandige en in loondienst gaat werken, hij geen beroep meer kan doen op de bescherming van artikel 21 onder 1° Fw jo. 447 onder 2° Rv ten aanzien van de gereedschappen.

Ook de stelling van de vennoten dat het verbod ziet op de situatie dat de handwerker het voornemen heeft om na het faillissement weer als zelfstandig werkende timmerman aan het werk te gaan, werd door de rechtbank afgewezen.

In cassatie bepaalde de Hoge Raad dat de klachten niet tot cassatie kunnen leiden en verwierp het beroep.

A-G Timmerman¹²⁸ vraagt zich in zijn conclusie af of het beslagverbod van artikel 447 onder 2° in dit geval van toepassing is, nu de zaken behoorden tot het afgescheiden vermogen van de vennootschap onder firma. Naar zijn mening hebben de drie vennoten elk voor een derde deel recht op de waarde van de onverdeelde gereedschappen uit de boedel van de vennootschap onder firma en valt dit vermogensrecht niet onder het begrip 'gereedschappen' in artikel 447 onder 2°. Helaas gaat de Hoge Raad niet nader op deze opmerking in, omdat hij niet aan een inhoudelijke behandeling van het cassatieberoep toekomt.

2.5.9 Rb. Assen 14 mei 2009¹²⁹

In deze kortgedingprocedure bepaalde de voorzieningenrechter dat het onder omstandigheden onrechtmatig kan zijn om verhaal te zoeken op andere goederen van de schuldenaar dan de goederen die in artikel 447 Rv van beslag zijn uitgezonderd.

De beslagene stelde in dit executiegeschil dat er beslag is gelegd op zaken die deel uitmaken van wat zij nodig heeft om in de eerste levensbehoeften van zichzelf en haar kinderen te kunnen voorzien.

De voorzieningenrechter overwoog dat de in artikel 447 Rv gegeven beperkingen niet langer lijken te beantwoorden aan de in brede maatschappelijke kring ervaren beperkingen die zouden moeten worden gesteld aan het verhaal dat schuldeisers op de roerende zaken van hun schuldenaar kunnen zoeken.¹³⁰

128 De KBvG heeft A-G Timmerman een aantal schriftelijke vragen mogen stellen over het beslagverbod. Op de vraag of hij zich deze zaak nog herinnerde, antwoordde hij: "Eigenlijk herinner ik mij er niet zoveel van. Ik maak ieder jaar veel conclusies (soms wel zeventig per jaar). De zaken verdwijnen dan snel uit mijn geheugen, maar ik herinner mij deze zaak toch wel een beetje, omdat dit type zaken heel weinig aan de Hoge Raad wordt voorgelegd. De reden daarvan is dat het economisch belang ervan niet groot is. Het komt niet vaak voor dat mensen over € 1550 (de waarde van de gereedschappen in deze zaak) tot aan de Hoge Raad procederen. We bekijken dat soort zaken niettemin heel serieus. Ook ging het in deze zaak om nogal feitelijke kwesties. De Hoge Raad oordeelt alleen over het recht. De kans dat een cassatieberoep slaagt, is dan niet zeer groot. Het ging overigens om gereedschappen die aan drie vennoten gezamenlijk toekwamen. Van die hele kwestie van de mede-eigendom waarbij de gezamenlijke eigenaars ook nog eens in uiteenlopende omstandigheden verkeerden (twee hadden bij faillissement wel een baan en één niet), werd in de procedure geen punt gemaakt. Dat vond ik opmerkelijk. We kunnen daarover uit eigen initiatief niets zeggen. We zijn lijdelijk. Daarover had zeker een stevige juridische boom opgezet kunnen worden."

129 LJN BV1670.

130 Bijzonder aan deze overweging is dat zij gebaseerd lijkt te zijn op het in par. 2.4.11 besproken pleidooi van de KBvG om het beslagverbod te herzien, waarnaar de voorzieningenrechter in zijn uitspraak expliciet verwijst.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

Naar zijn oordeel mag in beginsel verhaal worden gezocht op alle roerende zaken van een schuldenaar, behoudens voor zover artikel 447 Rv dat verhaal onmogelijk maakt. Hij oordeelt voorts dat bijkomende feiten en omstandigheden echter met zich kunnen brengen dat in een concreet geval het verhaal op andere dan de in artikel 447 Rv genoemde roerende zaken onrechtmatig is jegens de schuldenaar.

Een relatief beperkte opbrengst en het feit dat de openbare verkoop maar in beperkte mate tot betaling van de vorderingen waarvoor het beslag is gelegd zal kunnen leiden, zijn naar zijn mening feiten en omstandigheden waaronder een beslaglegging onrechtmatig is.

Onder de in beslag genomen goederen bevinden zich naar het oordeel van de voorzieningenrechter een aantal zaken die in de huidige tijd vallen onder het bereik van wat een gezin nodig heeft om in zijn eerste materiële en immateriële behoeften te kunnen voorzien, en wel:

- een zwart bankstel (drie- + tweezits);
- een scheepskist in gebruik als salontafel;
- een lichtbruine rechthoekige eettafel met zes stoelen;
- een lichtbruine kast met twee deuren;
- een lichtbruin dressoir met twee deuren en twee laden;
- een lichtbruin tv-meubel met twee deuren;
- een Samsung flatscreen kleurentelevisie;
- een witte Marynen koel-vriescombinatie;
- een vaatwasser;
- een Indesit gasstel;
- een Mulitech magnetron;
- een tuinset;
- een AEG wasmachine;
- een AEG droger.

Voor het ook in beslag genomen drumstel en de Toyota Starlet geldt het beslagverbod naar zijn oordeel niet.

2.5.10 Hof Leeuwarden 20 april 2010¹³¹

De beslagleggers konden zich niet vinden in de hiervoor besproken uitspraak van de voorzieningenrechter van de Rb. Assen en gingen in hoger beroep.

Het hof oordeelde dat niet kan worden volgehouden dat een beslag op de niet in de artikelen 447 en 448 Rv genoemde zaken onrechtmatig is omdat de wetgever bij het invoeren van het Nieuw Burgerlijk Wetboek en de daaraan verbonden wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering er uitdrukkelijk voor heeft gekozen de genoemde artikelen niet aan te passen.

131 L/JN BM2233.

Verder was het hof van oordeel dat een schuldeiser wel misbruik van zijn bevoegdheid kan maken door zijn vordering op bepaalde zaken van de schuldenaar te verhalen. Dat is het geval indien te verwachten valt dat de opbrengst van de executorialle verkoop van die zaken zelfs onvoldoende zal zijn om de aan de executie verbonden kosten te compenseren. Het hof overwoog verder en stelde dat een dergelijke situatie zich in de regel zal voordoen als sprake is van een normale huishouding, waarin zich buiten de zaken die strikt noodzakelijk zijn om de gewone gang van de huishouding te waarborgen, geen objecten bevinden die noemenswaardige vermogenswaarde vertegenwoordigen.

In casu was er naar het oordeel van het hof geen sprake van misbruik van bevoegdheid, nu er ook op een personenauto en een drumstel beslag was gelegd en de voorzieningenrechter ten aanzien van die zaken had bepaald dat de executie wel doorgang mocht vinden, zodat het gros van de executiekosten toch al gemaakt moest worden.

2.5.11 Rb. Den Haag 29 november 2010¹³²

In een verzoek om een voorlopige voorziening op grond van artikel 287 lid 4 Fw bepaalde de voorzieningenrechter dat dit artikel bedoeld is om een noodmaatregel te treffen in verband met de primaire levensbehoeften zoals woonruimte, levering van gas, water en elektriciteit en het kunnen beschikken over de (strikt) noodzakelijke woninginrichting. De rechtbank legde hierbij een parallel met de artikelen 447 en 448 Rv.

De voorzieningenrechter oordeelde dat de hoekbank, de witte ladekast, de witte eettafel en vier eettafelstoelen, de Dell pc en all-in-oneprinter en de wasmachine primaire levensbehoeften zijn, waarvan verzoeker het gebruik moet blijven behouden en was van oordeel dat ter zake van die zaken een voorlopige voorziening kan worden gegeven.

Ten aanzien van de andere inbeslaggenomen inboedelzaken – een rood lederen voetenbank, salontafel, een schilderij met tulpen, een tweetal replica's met 4 violisten en vijf mannen, een grote houten olifant, een flatscreen televisie van het merk Samsung, een zwarte hoge eettafel, vijf barkrukken met leren zitting, een witte ladekast en een hogedrukreiniger van het merk Karcher type K 5.000 – was de voorzieningenrechter van oordeel dat daarvoor geen voorlopige voorziening kan worden gegeven. Gelet op de door hem gelegde parallel met de artikelen 447 en 448 Rv zijn deze zaken in zijn ogen dus geen primaire levensbehoeften.

2.5.12 Rb. Arnhem 19 december 2011¹³³

Ook de voorzieningenrechter in dit executiegeschil oordeelde dat de uitzondering van artikel 447 onder 2° Rv beperkt moet worden uitgelegd in die zin dat deze slechts geldt voor degenen die voor hun levensonderhoud van hun lichamelijke arbeid afhankelijk zijn en derhalve door uitwinning van hun gereedschap gevaar zouden lopen niet meer in dit levensonderhoud te voorzien en verwees daarbij naar de uitspraak van de Hoge Raad van 14 juni 1991, zoals hiervoor besproken.¹³⁴

132 L/JN BO9260.

133 L/JN BV1580.

134 Dat doen ook de (voorzieningen)rechters in Rb. Middelburg 11 juli 2006, L/JN AZ0497 (*Tak/Ontvanger*) en Rb. Roermond 11 oktober 2006, L/JN AZ1031 (*X/Ontvanger*), zij het dat zij niet direct maar indirect naar deze uitspraak verwijzen.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

De inbeslaggenomen zaken betreffen met name voorraden en inventaris van een poolcafé en deze zaken zijn, naar het oordeel van de voorzieningenrechter, niet aan te merken als gereedschappen die de beslagene gebruikt bij lichamelijke arbeid waarvan hij afhankelijk is om in zijn levensonderhoud te voorzien.

De voorzieningenrechter oordeelde verder dat de beslagene ook niet aannemelijk heeft gemaakt dat hij door verkoop van deze goederen gevaar zou lopen niet meer in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien en dat hij andere mogelijkheden heeft om een inkomen te verwerven. Zo kan hij naar het oordeel van de voorzieningenrechter in loondienst gaan.

2.5.13 Tussenbalans III

De artikelen 447 en 448 Rv hebben nauwelijks tot jurisprudentie geleid. De eerste uitspraak over het beslagverbod die de auteurs van dit hoofdstuk hebben kunnen achterhalen dateert van 4 mei 1897, een kleine zestig (!) jaar na het van kracht worden van de regeling. De juistheid van die stelling wordt gevonden in het eerder besproken proefschrift van Fruin, dat stamt uit 1892 en waarin hij opmerkte dat de verschillende vragen die zich bij de opsomming door de (genoemde artikelen) gegeven, voordoen (...) nimmer tot jurisprudentie aanleiding hebben gegeven.¹³⁵ Hiervoor worden verschillende verklaringen gegeven: volgens Venema heeft een schuldeiser die zijn gehele inboedel door beslag verloren ziet gaan, niet meer de kracht voor een enkel stuk daarvan te vechten.¹³⁶ Cornelis, die vindt dat Venema te eenzijdig partij kiest voor de schuldenaar, trekt een andere conclusie: schuldeisers gaan in de praktijk prudent om met het beslag op roerende zaken.¹³⁷ A-G Timmerman, tot slot, vermoedt dat door de materiële overdaad van tegenwoordig zowel de beslagene als de schuldeiser hun verlies nemen, dat wil zeggen: de beslagene legt zich er in een bepaald geval bij neer dat iets niet onder het beslagverbod valt. Voor de schuldeiser geldt volgens hem het omgekeerde. Hij gelooft niet dat mensen een juridische strijd gaan voeren over een bed, tafel of boor en noemt dat ook gezond.¹³⁸

Uit het bovenstaande volgt verder dat de jurisprudentie omtrent het beslagverbod zich met name uitlaat over de begrippen 'gereedschappen' en 'ambachtslieden' van artikel 447 onder 2°, toevalligerwijs de meest open norm van het huidige beslagverbod. In hoofdlijnen kan worden geconcludeerd dat beide begrippen restrictief moeten worden uitgelegd. Onder ambachtsman of werkmans moet slechts worden verstaan zij die voor hun levensonderhoud van hun lichamelijke arbeid afhankelijk zijn en derhalve door uitwinning van hun gereedschap gevaar zouden lopen niet meer in dit levensonderhoud te kunnen voorzien. Met de term 'gereedschappen' wordt bedoeld op de roerende zaken die de in deze bepaling bedoelde ambachts- en werklieden nodig hebben om met hun arbeid een zodanig inkomen te verwerven dat zij voor de lopende kosten van het bestaan nog juist genoeg in handen krijgen. In recente (lagere) rechtspraak is de beperkte reikwijdte van het beslagverbod weliswaar bevestigd, maar komt ook naar voren dat verkoop van in beslag genomen roerende zaken in sommige gevallen onrechtmatig kan zijn. Daarvan is sprake indien de opbrengst van de executoriale verkoop van

135 Fruin 1892, p. 7.

136 Venema 1956, p. 746.

137 Cornelis 1956, p. 911.

138 In antwoord op een vraag van de KBvG.

die zaken (naar verwachting) dermate laag zal zijn dat deze zelfs onvoldoende is om de aan de executie verbonden kosten te compenseren.

2.6 De jurisprudentie nader verklaard

In het kader van dit preadvies is gesproken met drie rechters die blijkens hun uitspraken de vraag moesten beantwoorden of de regeling van de artikelen 447 en 448 Rv aan herziening toe is.

Omdat rechters er gewoonlijk prijs op stellen niet met hun persoonlijke opvattingen naar buiten te treden en zij aangaven niet per definitie het standpunt van hun gerecht weer te geven (iedere rechter maakt aan de hand van de omstandigheden van het geval een eigen afweging), is ervoor gekozen de drie interviews tot één bijdrage te laten versmelten.

Wel kan worden opgemerkt dat één rechter moest oordelen over een verzoek tot het treffen van een voorlopige voorziening ex artikel 287 lid 4 Fw om een (executoriale) verkoop van in beslag genomen roerende zaken tegen te gaan. Deze rechter was van oordeel dat de bepaling bedoeld is om een noodmaatregel te treffen in verband met de primaire levensbehoeften en trok een parallel met de artikelen 447 en 448 Rv.

Een andere (voorzieningen)rechter oordeelde dat in beginsel verhaal mag worden gezocht op alle roerende zaken van een schuldenaar, behoudens voor zover artikel 447 Rv dat verhaal onmogelijk maakt. Maar dat bijkomende feiten en omstandigheden mee kunnen brengen dat in een concreet geval het verhaal op andere dan de in artikel 447 Rv genoemde roerende zaken onrechtmatig jegens de schuldenaar is. In casu was dat naar het oordeel van de voorzieningenrechter het geval omdat – deels – beslag was gelegd op roerende zaken die naar hun aard zijn bestemd om te voorzien in de eerste levensbehoeften van een gezin, openbare verkoop daarvan – naar redelijkerwijs is te voorzien – een relatief beperkte opbrengst zou hebben en de openbare verkoop bovendien maar in beperkte mate tot betaling van de vorderingen waarvoor het beslag was gelegd, zou kunnen leiden. Deze uitspraak hield echter geen stand in hoger beroep. Daarin werd uitgesproken dat de artikelen 447 en 448 Rv een uitzondering maken op de hoofdregel van artikel 3:276 BW dat verhaal (in beginsel) mogelijk is op het gehele vermogen van de schuldenaar, maar dat nu de wetgever ter gelegenheid van de invoering van het Nieuw Burgerlijk Wetboek en de daaraan verbonden wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering er uitdrukkelijk voor heeft gekozen de artikelen 447 en 448 Rv niet aan te passen aan de tegenwoordige verhoudingen,¹³⁹ niet kan worden volgehouden dat het gelegde beslag op niet in die beide artikelen genoemde zaken onrechtmatig zou zijn. Een oplossing werd gevonden via het misbruik-leerstuk: een schuldeiser maakt misbruik van zijn bevoegdheid door zijn vordering (na het leggen van executoriaal beslag) op zaken van zijn schuldenaar te verhalen indien te verwachten valt dat de opbrengst van de executoriale verkoop van die zaken zelfs onvoldoende zal zijn om de aan de executie verbonden kosten te compenseren. Een dergelijke situatie zal zich in de regel voordoen als sprake is van een

139 Reehuis & Slob 1992, p. 116.

2 Het beslagverbod in historisch perspectief

normale huishouding, waarin zich buiten de zaken die strikt noodzakelijk zijn om de gewone gang van de huishouding te waarborgen, geen objecten bevinden die noemenswaardige vermogenswaarde vertegenwoordigen.

Uit de drie gesprekken komt naar voren dat in alle gevallen uitgangspunt was dat de belangen van de betrokkene werden afgewogen tegen die van de schuldeisers met inachtneming van het feit dat de primaire levensbehoeften c.q. woninginrichting van betrokkene niet in het gedrang mochten komen. Zo zou verkoop van een koelkast gedurende de zomermaanden worden geweigerd, maar zou dit gedurende de wintermaanden mogelijk wel worden toegestaan. Maar daarbij moet ook worden afgewogen of iemand bijvoorbeeld de plaatselijke voedselbank bezoekt, want dan worden wekelijks etenswaren verkregen en is het noodzakelijk over een koelkast te beschikken. Ook werd erop gewezen dat de waarde (in de zin van de te verwachten opbrengst) een grote rol speelt. De waarde van een tweedehandstelevisie is beperkt tot enkele tientallen euro's zodat verkoop niet voor de hand ligt, maar gaat het om een bijna nieuwe flatscreen televisie dan is sprake van een andere situatie. Zo hangt het ook bij computers (en de bijbehorende spellen), auto's, fietsen, wasmachines, fototoestellen en kinderspeelgoed af van de hoeveelheid en/of de waarde of zij al dan niet buiten beschouwing zullen blijven. Gordijnen, een eetkamermeublement, huishoudelijke apparaten als een mixer en een koffiezetapparaat, maar ook bestek, medische hulpmiddelen (zoals een gehoorapparaat en een rollator), verlichtingsapparatuur en vloerbedekking zullen niet snel voor verkoop in aanmerking komen. Gaat het echter om een wasdroger, (niet persoonsgebonden) sieraden of een professioneel muziekinstrument, dan ligt verkoop voor de hand. Dat een computer met printer van verhaal werd uitgesloten laat zich eruit verklaren dat deze apparatuur noodzakelijk is om weer werk te kunnen vinden (i.v.m. sollicitaties) c.q. behouden.

Overigens moet steeds bedacht worden dat sprake is van een uitzondering op de regel van artikel 3:276 BW aangaande het algehele verhaal op het vermogen van de schuldenaar, zodat in de praktijk in uitspraken vaak sprake zal zijn van 'strikt' noodzakelijk om de uitzondering te benadrukken.

Op die basis is mede te verklaren waarom in de hierboven genoemde situatie het hof anders oordeelde dan de voorzieningenrechter. Aan laatstgenoemde werd mede verzocht een auto en een drumstel als beslagvrij te bestempelen, maar in hoger beroep speelden die zaken geen rol meer omdat ze al waren verkocht. Daarom ook zullen vorderingen om een waslijst aan goederen buiten beschouwing te laten vaak minder succesvol zijn, omdat in een dergelijk geval er veelal voldoende goederen als verhaalsobject kunnen dienen terwijl er voldoende gebruiksgoederen resteren. Soms moet men zich maar wat behelpen.

De wetgever heeft in artikel 295 lid 4 Fw voor schuldsaneringssituaties bepaald dat de inboedel, voor zover niet bovenmatig, buiten de voor verhaal vatbare boedel valt. Iedereen is het erover eens dat met deze bepaling 'maatwerk' geleverd kan worden en dat een vergelijkbare bepaling de plaats van de artikelen 447 en 448 Rv zou kunnen innemen. Een dergelijke bepaling behoeft geen nadere uitwerking in een lijst die jaarlijks bijgewerkt zou moeten worden. In artikel 7:217 jo. 240 BW is neergelegd dat kleine herstellingen aan het gehuurde voor rekening

van de huurder komen en dit is uitgewerkt in een Besluit kleine herstellingen.¹⁴⁰ In dit geval bestaat echter de vrees dat een vergelijkbaar besluit weinig duidelijkheid zal kunnen verschaffen omdat te noemen bedragen arbitrair zullen zijn. Stel dat er zou worden aangegeven dat laptops met een waarde van maximaal € 250 niet voor verhaal in aanmerking komen. Allereerst rijst in een concrete situatie dan de vraag of de laptop niet een waarde heeft van € 240 in plaats van € 260 en als dit laatste is aangenomen, dan moet de concrete situatie in aanmerking worden genomen. Verkeert degene die een computer met een waarde van € 300 gebruikt in dezelfde situatie als de scholier die een computer met die waarde heeft, maar die nodig heeft voor wiskundige berekeningen? Bovendien kan aansluiting worden gezocht bij de schuldsaneringspraktijk en zal binnen korte tijd in de rechtspraak de nodige duidelijkheid zijn verschaft. Ook kan worden gevreesd dat de bedragen niet tijdig worden aangepast of dat in praktijkvreemde bedragen als € 262,65 resulteert als het bedrag van € 250 tweemaal met 2,5% is verhoogd. Geen taxateur zal tot een waardebepaling van € 262,50 of € 262,80 komen. Al met al mag worden verwacht dat gelet op de ervaringen aangaande artikel 295 Fw de rechtspraak en uiteindelijk de rechtspraak tot praktijkgerichte oplossingen komen. Wel verdient het aanbeveling de kantonrechter een taak in deze toe te kennen. Verwacht mag worden dat men zonder juridische bijstand uiteen kan zetten waarom juist dit goed c.q. deze goederen buiten beschouwing moeten blijven.

Ook op de vraag waarom door de wetgever de artikelen 447 en 448 Rv in de afgelopen (ruim) 170 jaar niet noemenswaardig zijn aangepast (het krijgstenue is geschrapt), wordt eenstemmig beantwoord. De bepaling heeft daartoe nooit aanleiding gegeven. Allereerst konden gerechtsdeurwaarders hun opdrachtgevers er veelal van overtuigen dat de bepaling niet letterlijk moet worden opgevat, maar dat de strekking meebracht dat de schuldenaar een menswaardig bestaan moest kunnen leiden. Persisteerde de schuldeiser dan bevestigden (voorzieningen-) rechters veelal (soms met de nodige nuances) het standpunt van de gerechtsdeurwaarders. Het wordt toegejuicht dat de KBvG een lans breekt voor aanpassing van de bepalingen, omdat die bepalingen bij niet-juridisch geschoolden tot een verkeerde conclusie leiden die niet in overeenstemming is met de rechtspraak.

Samenvattend kan worden gezegd dat deze rechters de opvatting huldigen dat de beide bepalingen in het licht van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen en de bestaande welvaart moeten worden geplaatst, zodat buiten beschouwing moet blijven wat een doorsnee huishouden heeft, maar dat voor de schuldeisers verhaal mogelijk moet zijn op luxe(re) goederen, tenzij deze een maatschappelijke noodzaak dienen (zoals computers i.v.m. sollicitatieverplichtingen). Iedereen heeft er recht op dat er een mogelijkheid is om te zitten, om te eten en om te slapen. Ook tonen zij zich voorstander van een herziening van het beslagverbod en wel in die zin dat de huidige artikelen vervangen worden door een bepaling gelijk aan artikel 295 lid 4 onder b Fw.

140 Besluit van 8 april 2003, *Stb.* 168.

2.7 Conclusie

De invloed van Frankrijk op de Nederlanden is aanzienlijk geweest, met name op het gebied van de wetgeving. Stond de Republiek vanaf 1795 onder een toenemende Franse invloed, vanaf 1811 maakte zij gedurende korte tijd deel uit van het Franse keizerrijk. In die tijd werd de Franse wetgeving, de Code Civil, hier te lande ingevoerd. De Code was geen revolutionair wetboek, maar sloot grotendeels aan bij het voorheen geldende recht en gaf nauwelijks blijk van vernieuwing. Wel betekende het kort na elkaar invoeren van vier wetboeken, waaronder de Code de procédure civile, aan het begin van de negentiende eeuw in Frankrijk een ingrijpende inbreuk met de oude situatie op het gebied van het recht in dat land. Deze codificatie had volgens Van den Berg twee karakteristieke eigenschappen. Allereerst betekende zij een definitieve breuk met de tot dan toe geldende rechtsbronnenleer, waarin het lokale recht centraal stond. Daarnaast bracht zij rechtseenheid in geheel Frankrijk en maakte zo een einde aan de tot dan toe heersende rechtsverscheidenheid. In Nederland heeft de Code gegolden van 1811 tot 1838, zij het vanaf 1813 met een belangrijke afwijking. De Code de procédure civile heeft model gestaan voor ons Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering zoals dat in 1838 tot stand kwam.

De artikelen 447 en 448 zijn sindsdien nauwelijks gewijzigd, hoewel meer dan eens het voor-nemen heeft bestaan voor een herziening. Artikel 447 is het meest aan verandering onderhevig geweest. De wijzigingen van dit artikel in 1966, 1990 en 1997 hielden direct verband met de ontwikkelingen in het zee- en binnenvaartrecht. De eerste leidde tot een nieuwe uitzondering onder 6° en de andere twee waren louter technisch van aard. In 1992 hebben in beide artikelen een aantal aanpassingen en redactionele verbeteringen plaatsgevonden en is een aantal bepalingen, die door de tijd waren achterhaald, geschrapt. Het betroffen de eerste wijzigingen van artikel 448 Rv. Zaken die tot de eerste levensbehoeften gerekend kunnen worden, zijn in de loop van de tijd niet toegevoegd.

Verder bleek dat de roep om herziening van het beslagverbod van alle tijden is, maar dat zij de laatste jaren luider is geworden. Dat laatste is niet verwonderlijk: het toenemend aantal schuldeisers met preferente bevoegdheden heeft veel mensen in de financiële problemen gebracht, zoals Jungmann e.a. in het rapport *Paritas Passé* helder uiteenzet. Gerechtsdeurwaarders en schuldhulpverleners worden dagelijks geconfronteerd met kwetsbare mensen die hun hoofd nauwelijks meer boven water kunnen houden en maken zich zorgen. Opvallend daarbij is dat alle pleidooien in essentie op hetzelfde neerkomen: de lijst van beslagvrije goederen moet worden uitgebreid.

De artikelen 447 en 448 Rv hebben nauwelijks tot jurisprudentie geleid. De eerste uitspraak over het beslagverbod die de auteurs van dit hoofdstuk hebben kunnen achterhalen, dateert van 4 mei 1897, een kleine zestig (!) jaar na het van kracht worden van de regeling. De juistheid van die stelling wordt gevonden in het eerder besproken proefschrift van Fruin, dat stamt uit 1892 en waarin hij opmerkt dat de verschillende vragen die zich bij de opsomming door de (genoemde artikelen) gegeven, voordoen (...) nimmer tot jurisprudentie aanleiding hebben gegeven. Hiervoor worden verschillende verklaringen gegeven: volgens Venema heeft een

schuldeiser die zijn gehele inboedel door beslag verloren ziet gaan, niet meer de kracht voor een enkel stuk daarvan te vechten. Cornelis, die vindt dat Venema te eenzijdig partij kiest voor de schuldenaar, trekt een andere conclusie: schuldeisers gaan in de praktijk prudent om met het beslag op roerende zaken. A-G Timmerman, tot slot, vermoedt dat door de materiële overdaad van tegenwoordig zowel de beslagene als de schuldeiser hun verlies nemen, dat wil zeggen: de beslagene legt zich er in een bepaald geval bij neer dat iets niet onder het beslagverbod valt. Voor de schuldeiser geldt volgens hem het omgekeerde. Hij gelooft niet dat mensen een juridische strijd gaan voeren over een bed, tafel of boor en noemt dat ook gezond.

Uit de bespreking van de jurisprudentie werd duidelijk dat deze zich met name concentreert op de begrippen 'gereedschappen' en 'ambachtslieden' van artikel 447 onder 2°, toevalligerwijs de meest open norm van het huidige beslagverbod. In hoofdlijnen kan worden geconcludeerd dat beide begrippen restrictief moeten worden uitgelegd. Onder ambachtsman of werkman moet slechts worden verstaan zij die voor hun levensonderhoud van hun lichamelijke arbeid afhankelijk zijn en derhalve door uitwinning van hun gereedschap gevaar zouden lopen niet meer in dit levensonderhoud te kunnen voorzien. Met de term 'gereedschappen' wordt bedoeld op de roerende zaken die de in deze bepaling bedoelde ambachts- en werklieden nodig hebben om met hun arbeid een zodanig inkomen te verwerven dat zij voor de lopende kosten van het bestaan nog juist genoeg in handen krijgen. In recente (lagere) rechtspraak is de beperkte reikwijdte van het beslagverbod weliswaar bevestigd, maar komt ook naar voren dat verkoop van in beslag genomen roerende zaken in sommige gevallen onrechtmatig kan zijn. Daarvan is sprake indien de opbrengst van de executoriale verkoop van die zaken (naar verwachting) dermate laag zal zijn dat deze zelfs onvoldoende is om de aan de executie verbonden kosten te compenseren.

De geïnterviewde rechters, tot slot, huldigen de opvatting dat de beide bepalingen in het licht van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen en de bestaande welvaart moeten worden geplaatst, zodat buiten beschouwing moet blijven wat een doorsnee huishouden nodig heeft, maar dat voor de schuldeisers verhaal mogelijk moet zijn op luxe(re) goederen, tenzij deze een maatschappelijke noodzaak dienen (zoals computers i.v.m. sollicitatieverplichtingen). Iedereen heeft er recht op dat er een mogelijkheid is om te zitten, om te eten en om te slapen. Ook tonen zij zich voorstander van een herziening van het beslagverbod en wel in die zin dat de huidige artikelen vervangen worden door een bepaling in de lijn van artikel 295 lid 4 onder b Fw.

3

De ontwikkeling van het welvaartspeil en het bestaansminimum

Hoofdstuk 3

De ontwikkeling van het welvaartspeil en het bestaansminimum

M.I. Cazemier en J. Feikema

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een beknopt historisch overzicht van een aantal maatschappelijke aspecten die van invloed zijn geweest op de ontwikkeling van de levensstandaard in de negentiende tot begin eenentwintigste eeuw. Hiermee wordt een context gegeven voor de verschuiving van de armoedegrens in de afgelopen twee eeuwen.

Na een korte uiteenzetting van de maatschappelijke kaders per tijdvak in het onderdeel 'tijdsbeeld', zullen de onderdelen 'technologische ontwikkeling', 'loonontwikkeling', 'gezondheid' en 'socialezekerheidswetgeving'¹ respectievelijk voor de negentiende, de twintigste en begin eenentwintigste eeuw aan bod komen. De ontwikkeling als geheel kenmerkt zich door een geleidelijke toename van de welvaart onder de Nederlandse bevolking, wat onder meer tot uitdrukking komt in een oplopende levensverwachting, een toenemend privé-eigendom en een stijgend inkomen.²

Deze welvaartstoename wordt in dit hoofdstuk primair objectief beschreven, dit terwijl de perceptie van de individuele levensstandaard ook een subjectief perspectief kent.

Ter illustratie: een objectieve welvaartsmaatstaf kan worden bepaald door het aandeel van de bevolking met een koopkracht die vervulling van primaire levensbehoeften mogelijk maakt. Een surplus aan inkomen brengt hierbij een zekere vrijheid in het bestedingspatroon aan en maakt een verbetering van de individuele sociaaleconomische positie mogelijk.

De onderlinge verschillen die hierdoor ontstaan, hoeven in een samenleving waarin deze verschillen als vanzelfsprekend en onvermijdelijk worden gezien, niet per se als nijpend te worden gevoeld. De stijgende welvaart heeft echter mogelijk gemaakt dat een samenleving ontstond

-
- 1 Deze aspecten bieden uiteraard geen compleet overzicht van alle menselijke handelingen en maatschappelijke bewegingen die van invloed zijn op een bepaald welvaartsniveau. Ook kennen de behandelde aspecten een zekere verwevenheid. Omwille van de proporties van dit historisch overzicht worden een paar hoofdlijnen uitgelicht.
 - 2 Met deze constatering worden gelijk de gejuridiseerde contouren van het welstandsbegrip zichtbaar: eigendom betekent in dezen een exclusief recht, dat op absolute wijze het bezit van een zaak of (loon)vorderingsrecht door iemand anders uitsluit. Het filosofisch debat heeft tevens een prejuridische visie op eigendom als natuurrecht voortgebracht, waarin gemene eigendom als een inclusief recht wordt beschreven, het recht om niet te worden buitengesloten. Uit deze zienswijze vloeien twee natuurrechten voort, namelijk (i) het recht voor een mens om voort te bestaan en (ii) het recht op alle dingen die de natuur hem voor zijn voortbestaan verschaft. Zie voor een overzicht van dit debat o.a.: Achterhuis 2008, p. 196 e.v.

waarin gelijke kansen en ontwikkelingsmogelijkheden hoog in het vaandel staan en waarin de sociale mobiliteit drastisch is toegenomen. Mensen die in weerwil van deze mogelijkheden toch op een bestaansminimum moeten rondkomen, kunnen hierdoor gemakkelijk het gevoel krijgen tekort te schieten. In navolging hiervan zal ook in de inkomens- en vermogenspositie sneller een subjectief tekort worden ervaren.³ Deze contextualiteit van armoede wordt niet alleen op het individuele niveau gevoeld: met het stijgen van de levensstandaard verschuift ook maatschappijbreed de relatieve perceptie van de armoedegrens.⁴

Aan de basis van het drempelbegrip 'acceptabele armoede'⁵ lijkt door de tijd heen echter een constante gedachte te liggen: mensen die door een schuldenpositie naar de zijlijn van de samenleving geschoven dreigen te worden, mogen door het afnemen van hun laatste bezittingen niet in de situatie komen dat een terugkeer naar volle maatschappelijke participatie nagenoeg onmogelijk dreigt te worden.

3.2 Periode 1800-1900

3.2.1 Tijdsbeeld

Als gevolg van de in hoofdstuk 2 genoemde internationale ontwikkelingen maakte de Republiek aan het einde van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw een periode van recessie door. Vier oorlogen met Engeland tastten de Nederlandse concurrentiepositie op zee aan en de koloniale opbrengsten vielen door de toegenomen competitie tegen. De verliezen werden het zwaarst gevoeld bij ondernemingen die afhankelijk waren van de stapelmarkt.⁶ Deze stagnatie van de zilveren eeuw zette door na de inlijving van eerst de Bataafse Republiek van de patriotten en vervolgens het Koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon bij Frankrijk in 1810. De economie werd daarbij bepaald niet geholpen door de invoering van het continentale stelsel door Napoleon. Onder de vlag van een dergelijk protectionisme en de algemene Europese oorlogen onder Napoleon werd de Nederlandse, maar ook de overige Europese economie zwaar onder druk gezet.⁷

In tegenstelling tot de turbulente internationale en politieke ontwikkelingen kenden de binnenlandse geografische ontwikkelingen van die tijd een zeer rustig tempo. Tot ver in de negentiende eeuw was Nederland een landbouw-stedelijke samenleving met, al vanaf de gouden eeuw, de grootste stedelijke concentraties in het westen van het land. De agrarische sector bleef hierbij tot het eind van de negentiende eeuw de belangrijkste bedrijfstak. De eerste stoomtrein, de *Arend*, reed in 1839 tussen Amsterdam en Haarlem en in de jaren daarna werden – stapvoets – steeds meer machines in fabrieken met stoomkracht aangedreven. Pas in de laatste twee decennia van de negentiende eeuw ontstond een daadwerkelijk grootschalige industrie. In samenhang met de hierbij behorende toegenomen dienstverlening bracht deze ontwikkeling een grootscheepse

3 Zie voor meer hierover o.a.: Sen 1985.

4 Een indicatie omtrent het huidige minimum is te vinden in SCP/Nibud 2009.

5 Ook wel: bestaansminimum of 'net niet arm'.

6 Ook wel: doorvoermarkt.

7 Kossmann 1986, p. 91. Overigens bracht de geïsoleerde positie van Nederland met zich dat de internationale crises van 1825, 1836 en 1847 hier te lande nauwelijks werden gevoeld; Brugmans 1961, p. 272 en 273.

migratie van het platteland naar de stad op gang.⁸ De hierdoor ontstane stedelijke overbevolking, het arbeidsoverschot en een salariëring volgens de principes van een ongereguleerde vrijemarkt-economie leidden tot een toenemende sociale nood die bekend werd als de ‘sociale kwestie’.

De Nederlandse samenleving was daarbij in de negentiende eeuw opgedeeld in een strenge hiërarchie van standen en klassen⁹ en was daarbij nauwelijks gesecculariseerd.¹⁰ De grote welstandsverschillen werden door nagenoeg iedereen als vanzelfsprekend gezien en de kerken billijkten dit onderscheid als ‘door God gegeven’.¹¹ Het inzicht dat de mens zelf in staat is de samenleving anders in te delen of beter te laten functioneren, kwam niet eerder dan eind negentiende eeuw.¹² In de nachtwakerstaat van de negentiende eeuw was het geloof in de maatschappijvormende kracht van het recht nog niet ver ontwikkeld, armoedepreventie van overheidswege was daarvoor nauwelijks tot ontwikkeling gekomen. Exemplarisch hiervoor is de lijst van zaken waarop door een schuldeiser geen beslag mocht worden gelegd, deze biedt een troosteloos uitzicht op hetgeen begin negentiende eeuw minimaal noodzakelijk werd geacht om in het bestaan te voorzien. Dit had letterlijk weinig om het lijf, wat niet in de laatste plaats samenhang met de geringe materiële welstand van veel Nederlandse burgers in die tijd. Deze armoede kende dan ook een ontegenzeggelijke uitzichtloosheid. Met name voor de lagere volksklasse bestond het leven uit niets anders dan overleven, zonder perspectief op verbetering van de levensomstandigheden door scholing of door inkomenszekerheid. Hoewel van de kinderarbeid geen statistieken zijn bijgehouden, mag uit diverse bronnen worden aangenomen dat deze praktijk alomtegenwoordig was. Kwaliteit van leven bestond hierdoor in geen enkele van de levensfasen van de werkende klasse van die tijd.

Door de toenemende bevolkingsdruk en een veranderend sociaal besef werd eind negentiende eeuw deze ‘sociale kwestie’ echter ook voor de hogere stemgerechtigde klasse urgent, getuige de al uit 1874 daterende opmerking van de liberale leider Kappeyne van de Coppello dat hij zich in deze context distantieerde van de oude leer dat “de staat niets anders is dan een grote politiemacht, die slechts te zorgen had voor de veiligheid van de personen en van de goederen”.¹³

3.2.2 Technologische ontwikkeling

In de atmosfeer van economische malaise kon van een vernieuwing van de (kleinschalige) industrie ook in Nederland nauwelijks sprake zijn.¹⁴ Begin negentiende eeuw kende Nederland

8 Van der Woud 2010, p. 19 e.v.

9 Voor een beknopte omschrijving van de standen en klassen in de negentiende eeuw zie: idem, p. 19 e.v.

10 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37944&D1=0-5&D2=a&HDR=T&STB=G1&CHARTTY=PE=2&VW=T>.

11 Van der Woud 2010, p. 166 e.v.

12 Althans in Nederland. De Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijders declareren al in 1776 dat “we believe that all men are born equal” en daar is de gelijkheid al meer vanzelfsprekend. In Frankrijk is de vanzelfsprekendheid van een standensamenleving al ten tijde van de revolutie (1798) voorzichtig losgelaten; idem, p. 166 e.v.

13 Citaat ontleend aan De Jong 1969, p. 20.

14 Hoe anders was het in Engeland: in 1777 werd in een mijnsgroeve in Cornwall de eerste stoommachine in werking gesteld, eerst als waterpomp, die het mogelijk maakte om de menselijke arbeidskracht, maar ook energie gegeneerd door trekdieren, watermolens en windmolens te vervangen door een onvermoeibare krachtbron. Waar deze vinding in Engeland en iets later o.a. ook in België grootschalig intrede vond en de industrialisatie snel voortgang maakte, liet deze ontwikkeling in Nederland nog enige tijd op zich wachten.

slechts twee stoommachines voor gebruik in de nijverheid.¹⁵ De oorzaken hiervan waren divers: ten eerste kwamen de Limburgse mijnen relatief laat tot grootschalige ontginning.¹⁶ Ook kon pas na 1850 ten volle worden geprofiteerd van een accumulatie van een aantal begunstigende factoren: er ontstond een omvangrijkere binnenlandse markt, door afbraak van het regionale mercantilisme en de stedelijke macht van de middeleeuwse gilden kreeg deze markt een meer open karakter. Hierdoor kon belemmerende wetgeving worden opgeheven en kon er op grote schaal worden geïnvesteerd in de vernieuwing van de binnenlandse infrastructuur.¹⁷ Mede ten gevolge hiervan steeg de bereidheid tot meer risicovol ondernemersgedrag, waarbij ongetwijfeld ook de sterk dalende steenkoolprijzen tussen 1843 en 1863 een rol speelden.¹⁸

Vanaf 1839 kwam geleidelijk de spoorweginfrastructuur op gang. Zeereizigers hebben vanaf dat moment nog vijftig jaar moeten wachten op de zegeningen van de stoomtechniek: het duurde tot circa 1889 tot de stoomscheepvaart door zijn – in vergelijking met de zeilscheepvaart – betrouwbare reistijden zodanige successen mocht boeken dat vele investeerders de overstap naar de groot- of kleinschalige stoomscheepvaart maakten.¹⁹

In de periode 1853-1872 werd het aantal in de nijverheid toegepaste stoomwerktuigen uitgebreid van 364 tot 1815 stuks, waarbij het grootste aantal werd ingezet in twee bedrijfstakken: de voedings- en genotsmiddeleennijverheid en de textielindustrie.²⁰ Genoemde ontwikkelingen zorgden, nadat de nodige officieuze kartels van traditionele producenten waren doorbroken, voor een rigoureuze omwenteling in productie- en distributiewijze. Toch duurde het nog tot het einde van de negentiende eeuw tot de industrie in Nederland een echt grootschalig karakter droeg: de textielindustrie in Twente bijvoorbeeld, bleef ondanks de rationalisering van de productiewijzen nog lang kleinschalig. Pas tussen 1887 en 1910 werd daar de omvang van het machinepark verdubbeld,²¹ waardoor daadwerkelijk omvangrijke fabrieken konden worden geëquipeerd.

Een voorbeeld van de efficiencyverbeteringen bieden de veranderingen in de meelmalerij: hier leidden de grootschaligheid en efficiëntere productie ook tot de broodnodige prijsverlagingen in de opvolgende fase van de bedrijfskolom, de broodbakkerijen.²² De industriële productie schiep voor de broodfabrikanten echter de noodzaak van een aangepast handelssysteem dat hen in staat moest stellen om de aan bederf onderhevige waar snel in grote hoeveelheden te vervoeren en te verkopen indien de lokale afzetmarkt ontoereikend was. Die noodzakelijke ontsluiting van de nationale markt was in dezelfde tijd gerealiseerd door het landelijke spoorwegennet.²³ Door de

15 Voor polderbemaling werden sinds 1787 al wel stoommachines ingezet; Brugmans 1961, p. 47 e.v.

16 Idem, p. 47 e.v.

17 Zie Lintsen e.a. 2005, o.a. p. 133-135, 183 en 184.

18 Idem, p. 136 en 137.

19 De Jonge 1976, p. 151 en 152.

20 In de periode 1872-1883 was de toename vooral geconcentreerd in de glas-, steen- en aardewerknijverheid en in de hout- en metaalnijverheid; De Jonge 1976, p. 176.

21 Kossmann 1986, p. 343.

22 De Jonge 1976, p. 29. De investeringen in de meelmalerijen en broodfabrieken accelereerden pas na de afschaffing van de accijnzen op meel (de Wet op het gemaal) in 1855. Hierdoor werd de eerste levensbehoefte van het volk dat merendeels op aardappelen en brood leefde, (eindelijk) dubbel ontlast; idem, p. 35.

23 Lintsen e.a. 2005, p. 139. In het kielzog van deze ontwikkelingen werd menig ondernemer ook geconfronteerd met een voorheen niet gekende vorm van (inter)nationale concurrentie met o.a. andere productiewijzen. Niet elke meel- en broodproducent heeft deze concurrentieslag overleefd; De Jonge 1976, p. 223.

efficiëntere productie steeg de broodconsumptie in een enkel decennium sterk: tussen ongeveer 1852 en 1861 nam de roggeconsumptie per hoofd van de bevolking met 20% toe, de consumptie van tarwe nam in dezelfde periode met 40% toe en tot circa 1900 zelfs met circa 300%, hetgeen een vingerwijzing is naar de grote behoefte aan primaire levensmiddelen.²⁴

In de Nederlandse huishoudens drongen de zegeningen van de opkomende techniek in de negentiende eeuw nog niet door. Het is naar huidige maatstaven nauwelijks voorstelbaar, maar de meeste Nederlanders kookten in de negentiende eeuw nog op een eenvoudig houtvuur, al dan niet voorzien van een fornuis. De meeste huishoudens kenden geen stromend water of ander comfort. De toenemende interesse van de medische wetenschap voor het belang van de persoonlijke hygiëne ten spijt, vertaalde deze kennis zich niet in toepassing in het leven van de arbeidende klasse: voor de hygiëne bleef men afhankelijk van oppervlaktewater of water uit de openbare pompen.²⁵

De winning van energie uit elektriciteit en petroleum die in de tweede helft van de negentiende eeuw mogelijk werd, wordt ook wel geduid als de tweede industriële revolutie. Als gevolg hiervan vonden eind negentiende eeuw ook andere technologische uitvindingen hun weg naar toepassingen in de nijverheid, de publieke ruimte en bij de burger thuis. De uitvinding van de dynamo door de Duitser Siemens in 1866 en de daaropvolgende uitvinding van de gloeilamp door de Amerikaan Edison in 1879 inspireerde Anton Philips in 1891 tot de grootscheepse fabricage van gloeilampen. Vanaf eind negentiende eeuw breidde de toepassing van elektriciteit zich bijna ongebreideld uit en beïnvloedde in toenemende mate het comfort van het alledaagse leven: verlichting in huis en op straat, elektromotoren in fabrieken, treinen, trams en huishoudelijke apparaten en telecommunicatie via telegraaf (uitvinding van de Italiaan Marconi, 1896), telefoon en auto. De grote massa plukte hier in de negentiende eeuw echter nog niet de vruchten van.

Daarnaast droeg de industrialisering in de negentiende eeuw ook op een andere wijze bij aan de verbetering van de levensstandaard: door de groei van het midden- en grootbedrijf ontstond er een sterke toename in de behoefte aan administratief en dus hoger opgeleid personeel. Ook de werkgelegenheid in andere dienstensectoren liet als gevolg van de industrialisering een duidelijke groei zien.²⁶

Ondanks de toegenomen welvaart in de landbouwgebieden en de uitvinding van diverse landbouwmachines, zoals maai- en dorsmachines, vonden deze slechts zeer matig aftrek, met uitzondering van de provincie Groningen.²⁷ Deels was dit te wijten aan het ruime en goedkope arbeidsaanbod, deels ook aan de onkunde van hen die met deze apparaten moesten omgaan.²⁸ Een grote efficiëncyslag in de Nederlandse landbouw bleef in de negentiende eeuw bijgevolg uit.²⁹

24 Lintsen e.a. 2005, p. 38 en 39.

25 Zie hierover uitgebreid: Van der Woud 2010, p. 63 en 242 e.v.

26 De Jonge 1976, p. 296.

27 Sneller & Bakker 1943, p. 55 e.v.

28 De Jonge 1976, p. 23.

29 Met uitzondering van de veredeling van aardappelvassen en -teelt van circa 1850.

3.2.3 Loonontwikkeling

Na de al beschreven langdurige recessie trad rond 1825 een zeker economisch herstel in, waarbij ook de landbouw zich kon herstellen van de werkloosheid die was opgetreden ten gevolge van een scherpe prijsdaling van landbouwgewassen in 1817. Nu na 1830 ook sprake was van een geleidelijke bevolkingstoename is de vraag in hoeverre het economisch herstel bijdroeg aan een stijging van relatieve arbeidsproductiviteit van de totale beroepsbevolking.

Statistieken werden nog niet bijgehouden, maar voorzichtige demografische schattingen geven aan dat in de periode 1830-1859 uitgegaan mag worden van een nominaal groeipercentage van de beroepsbevolking van circa 0,95% per jaar, waarbij ongeveer 99% van de mannen en 39,2% van de vrouwen tussen de 16 en 65 jaar geregelde inkomsten uit arbeid had.³⁰

Een stijging van de welvaart zou in theorie eenvoudig kunnen worden vastgesteld aan de hand van vermogens- en inkomensstatistieken. Door De Meere is echter geconstateerd dat dergelijk materiaal voor de periode voorafgaand aan het midden van de negentiende eeuw helaas niet beschikbaar is, waardoor met behulp van een beperkt aantal gegevens een benadering van de gemiddelde en minimale koopkracht moet worden geconstrueerd.

Het gemiddelde jaarinkomen per hoofd van de bevolking wordt voor de achttiende en aanvang negentiende eeuw geschat op f 175 à f 250.³¹ Vervolgens lijkt het erop dat in de periode 1800-1850 de inkomens nauwelijks aan fluctuaties onderhevig zijn.³² De inkomens voor hogere ambtenaren varieerden van f 300 voor een onderwijzer tot f 2800 voor de griffier van gedeputeerde staten,³³ terwijl een veldwachter vaak niet meer dan f 30 tot f 204 te besteden had. Voor veel middenstanders uit die tijd wordt het inkomen op circa f 300 geschat, terwijl voor boeren de inkomsten sterk wisselden naar bedrijfsomvang en regio.³⁴

De salariering van ambachtlieden en ongeschoolde arbeiders in de nijverheid en agrarische sector gaf weinig aanleiding tot vrolijkheid, de bedragen deden hen en hun gezinnen letterlijk op de rand van het bestaansminimum zweven. Al naargelang de provincie of bedrijfssector waar men werkzaam was ontving een arbeider een zomerdagloon van tussen de f 0,49 en f 1,08, waarbij in de winter door de seizoenarbeiders meestal weinig tot niets werd verdiend. Deze salarissen waren met name zo laag door de overvloed aan arbeidskrachten. Van het verdiende salaris ging circa 25 tot 30% naar huren en rijks- en gemeenteaccijnzen op voedingsmiddelen. Ongeveer 50 à 60% of zoveel meer als nodig was om de magen te vullen, ging op aan voedingsmiddelen zoals brood en aardappelen. In het zeldzame geval dat er nog budget over was, ontstond er ruimte voor de aanschaf van bijvoorbeeld kleding, schoeisel, brandstof of huisraad.³⁵ Zo kwam een gemiddeld gezin met vier à vijf kinderen in de provincie Utrecht jaarlijks ruim

30 De Meere 1982, p. 52 en 53.

31 http://depot.knaw.nl/2334/1/18692_291_zanden.pdf.

32 Uit het feit dat de gemiddelde arbeidsproductiviteit in deze periode niet noemenswaardig fluctueerde, zou kunnen worden afgeleid dat ook de levensstandaard een vrij constant peil kende; Lintsen e.a. 2005, p. 148.

33 Een weergave van de topinkomens uit die tijd wordt in deze omschrijving niet meegenomen.

34 De Meere 1982, p. 70 en 71. De cijfers zijn afkomstig uit 1817.

35 Idem, p. 75.

f 50 tekort.³⁶ Ook metingen in de provincie Brabant toonden aan dat in de meeste armlastige gezinnen vaak nog wel geld voor zeep, garen en tabak was, maar dat nauwelijks tot geen geld overbleef voor brandstof, olie voor een lampje, turf of kolen voor de kachel, kleding, schoeisel, geneeskundige hulp.³⁷ Tel daarbij op de bestaansonzekerheid die voortvloeit uit het daglonerschap en het schrijnende beeld is compleet: voor grote delen van de Nederlandse bevolking bestond het bestaan uit niets meer en niets minder dan een dagelijkse strijd om te (over)leven.

Niet verwonderlijk dat fluctuaties in voedselprijzen en andere kosten van levensonderhoud vrijwel direct leidden tot een toevlucht naar stichtingen die zich toededen op de armenbedeling, waarop ook een zwaar beroep werd gedaan door de zogenoemde 'thuiszittende armen', zoals ouden van dagen en arbeidsongeschikten.³⁸

In de tweede helft van de negentiende eeuw ontstond door de industrialisatie een beweging in de arbeidsvraag van vakbekwame ambachtslieden naar fabrieksarbeiders. In de periode 1860-1890 nam de arbeidsproductiviteit gemiddeld met 4,8% per jaar toe.³⁹ Mechanisatie van het productieproces maakte dat goedkoper kon worden geproduceerd, de nadelen waren echter dat de aldus ontstane arbeidsverdeling leidde tot verval van ambachtslieden tot fabrieksproletariaat en tot de opkomst van kinderarbeid.

In de positie van de allerarmsten trad aanvankelijk dan ook nauwelijks verbetering op: het dagloon voor een arbeider bedroeg ongeveer *f* 1⁴⁰ en was voor een schamel levensonderhoud nauwelijks toereikend, laat staan dat voor kleding, schoeisel, huishoudlinnen, levens- en geneeskundige verzekeringen of geneesmiddelen geld beschikbaar was. Een door Van der Woud aangehaald onderzoek over de Haagse arbeidersklasse laat zien dat er voor de meeste arbeidersgezinnen slechts middelen waren voor een eenvoudig dieet, bestaande uit aardappelen, brood en rijst met een beetje vet, wat brandstof, zeep en soda voor een enkeling aangevuld met wat groenten, bonen, peper, zout, koffie en thee.⁴¹

Het loonpeil liet pas na 1870 een stijging zien, en steeg in de periode tot 1910 met circa 70% tot *f* 1,69 per arbeider per week, de lonen voor kinderen bleven hierbij uiteraard ver achter. In diezelfde tijd daalde de prijs van het voedingsmiddelenpakket met ongeveer 20%, terwijl de huren in dezelfde periode verdubbelden.⁴² Veel meer vrije bestedingsruimte zal deze begroting niet hebben opgeleverd, al is een voorzichtige kentering zichtbaar.

36 Het jaarinkomen bedroeg circa *f* 250, waar *f* 300 nodig was om in de elementaire levensbehoeften te voorzien. Aangenomen mag worden dat dit tekort bijdroeg aan de praktijk van de kinderarbeid.

37 De Meere 1982, p. 76.

38 Idem, p. 42 e.v.

39 Lintsen e.a. 2005, p. 148.

40 De Jonge 1976, p. 17.

41 Van der Woud 2010, p. 66 en 67.

42 De Jonge 1976, p. 287-295. Overigens zijn de genoemde loonsverhogingen vermoedelijk aan de landbouwsector voorbijgegaan.

Illustratief is een open brief die een dorpsonderwijzer in 1855 aan een redacteur van *De Economist* stuurde, en waarvan de inhoud naar de mening van Van der Woud rond 1900 nog steeds actueel was:

“Maar nu wendde men zich eens tot onze eigenlijke lager volksklasse (...): men vergelijke de behoeften eens met de inkomsten, dan worden u de tranen uit de oogen geperst (...) dat de welvaart in den lageren stand niet is afgedaald. (...) Daar vraagt men dikwijls niet: wat zullen wij eten, doch: zullen wij eten? (...) Daar kan men geen andere kleding denken dan die, welke de liefdadigheid uittreikt: daar is het nachtleger (de slaappleats) vaak een walgelijke zak met kaf of stroo, en de bedekking niets meer dan eenige lompen. Zo lijden er duizenden in het land.”⁴³

Aan de horizon gloorde enig licht van de kant van de wetgever: met de opheffing van het coalitieverbod in 1872⁴⁴ kwam de voorzichtig ontstane vakbeweging uit de illegaliteit, hoewel stakingen voorlopig nog verboden bleven. De zelfstandigheid en onafhankelijkheid van een vast loon en een vrije bestedingsruimte liggen daarmee in het verschiep, al zal het er in de negentiende eeuw niet meer van komen. Dankzij de industrialisatie komt echter langzamerhand genoeg geld beschikbaar om zulke lonen te betalen en dankzij een invloedrijke arbeidersbeweging ontstaat de mogelijkheid om de uitkering van zulke lonen af te dwingen.

3.2.4 Gezondheid

De eerdergenoemde ontwikkelingen op het gebied van wetenschap en industrialisatie kregen in de tweede helft van de negentiende eeuw zowel direct als indirect hun weerslag op de gezondheid en levensverwachting van de Nederlandse burger. In paragraaf 3.2.2 zagen wij al dat de afschaffing van de Wet op het gemaal een efficiëntere broodproductie en een toename in de broodconsumptie ten gevolge had. Daarnaast leidden de veredeling van aardappelplassen en uitgekendere teeltmethoden vanaf 1850 tot een toename in de aardappelconsumptie. Samen met wat groenten, vaak ook uit de eigen moestuin, leverde dit tot eind negentiende eeuw een zeer beperkte variatie aan voedingsmiddelen op, al leidde de toename in de consumptie onmiskenbaar tot een betere gezondheidstoestand van de bevolking.⁴⁵ Deze moet echter niet overschat worden: de kwaliteit van de voeding liet – ook naar toenmalige maatstaven – voor velen te wensen over.

In een groot aantal volksbuurten vonden handelaars in bedorven goederen gretig afname van tegen sterk gereduceerde prijzen aangeboden ranzige boter, rottend fruit, slachtafval en kadavers van aan ziekten bezweken vee.⁴⁶ Op deze wijze probeerden ook de lagere standen enige variatie in het monotone menu aan te brengen.

Deze voedselmissstanden zijn grotendeels terug te brengen tot de geringe inkomenspositie van de armlastige clientèle. De koopkracht werd echter ook negatief beïnvloed door het veelvuldige drankmisbruik in die periode, dat mogelijk het gevolg was van het door arbeidsverdeling en de

43 G.B. Lalleman uit Moordrecht, ontleend aan: Van der Woud 2010, p. 68.

44 Art. 415 en 416 Sr.

45 Lintsen e.a. 2005, p. 37 en 38.

46 Zie voor een levendige weergave van de aangeboden waar: Van der Woud 2010, p. 77 e.v.

benarde arbeidsomstandigheden teloorgegangene zelfrespect van kostwinners uit het voormalige ambachtsmilieu.⁴⁷

Zowel op het platteland als in de steden waren de woonomstandigheden vaak erbarmelijk te noemen, arbeiders woonden in achterbuurten die nauwelijks afwijken van wat wij tegenwoordig sloppenwijken zouden noemen. Veel gezinnen woonden in een- of tweekamerwoning, waar het hoofdverblijf zowel tot leef-, slaap- en wasruimte als keuken diende. Er was vaak geen sprake van een adequate rookafvoer, of er was een afvoergat dat ervoor zorgde dat met de rook ook de warmte de woning snel weer verliet. Neem daarbij in overweging dat een groot aantal van deze woningen in een souterrain gelegen was waardoor bij regen, een stijgend waterpeil, of bij het wegspoelen van op straat gestorte fecaliën de woning dikwijls blank kwam te staan. Zelfs in de zomer was het er kil en onaangenaam toeven. Het lijkt onnodig om hieraan toe te voegen dat de luchtkwaliteit binnenshuis de gezondheid bepaald niet ten goede kwam: het vochtige milieu waarin ook altijd wel wasgoed hing te drogen, vormde een goede voedingsbodem voor allerlei infectieziekten.⁴⁸

De onhygiënische toestanden binnenshuis vormden geen geïsoleerd fenomeen, maar waren ingebed in een demografisch in toenemende mate overbelaste stedelijke omgeving, waarbinnen levensmiddelen, afval, vervuild water en ontlasting de natuurlijke biotoop vormden.⁴⁹ Ontlasting werd opgevangen in privaten en beerputten die in de sloppenwijken niet regelmatig werden geleegd, waardoor bewoners vaak een ton op straat of in de grachten leeggooiden. Hierbij moet ook bedacht worden dat de binnen de stadsgrenzen gehouden veemarkten en de duizenden paarden waarmee de rijken zich vervoerden de nodige ontlasting toevoegden. De bemoeienis van de hygiënisten met de verbeteringen van de openbare reinheid in de tweede helft van de negentiende eeuw leidde tot een aantal verlichtende initiatieven waaronder een experiment met tonnen en door stoomkracht aangedreven pneumatische buizen,⁵⁰ geïnitieerd door de Amsterdamse sanitaire hervormer Samuel Sarphati. Echter, pas toen in 1889 de opening van een ammoniakfabriek een winstgevende bestemming gaf aan de fecaliën werden hiermee serieuze resultaten behaald.⁵¹

Begrijpelijkerwijs verzamelden de meeste stadsbewoners hun drinkwater in regentonnen en -bakken en het stadsbestuur sloeg water op in speciaal daarvoor aangelegde waterkelders. Sommigen maakten gebruik van een collectieve waterpomp, welgestelden hadden vaak een eigen waterpomp. Arme huishoudens met onvoldoende toegang tot deze voorraden en pompen betrokken echter hun drinkwater uit sloten of grachten, met alle gezondheidsrisico's die men zich hierbij kan voorstellen.⁵²

Epidemieën kwamen dan ook frequent voor, maar werden vooral toegeschreven aan de oprispingen van stank en kwaadaardige lucht die 'miasma's' werden genoemd. Velen bezweken voortij-

47 Kooy 1957, p. 53.

48 Voor een zeer uitvoerige omschrijving van de woonomstandigheden, zie: Van der Woud 2010, p. 81-165.

49 Door Lintsen uitgebreid omschreven en geduid als 'de organische stad'; Lintsen e.a. 2005, p. 56 e.v.

50 Een vinding van de uit Haarlem afkomstige genieofficier Charles Liernur (1828-1893).

51 Lintsen e.a. 2005, p. 61-63.

52 Idem, p. 57.

dig aan malaria, cholera of tyfus. Echter, ook ondervoeding, het gebrek aan persoonlijke hygiëne, voedselvergiftiging en difterie zullen naast tal van andere doodsoorzaken een aanzienlijke rol hebben gespeeld in de mortaliteit van met name de stedelijke bevolking. Toch werd op het gebied van de epidemiepreventie ook een zekere winst geboekt door de uitvinding van het koepokvaccin (Jenner, circa 1800), vaccins tegen hondsdolheid en miltvuur (Pasteur, 1885), cholera (Haffkine, 1894) en tyfus (Wright, 1897). Een vaccinatieplicht gold echter alleen voor minvermogenden⁵³ en een kleine elite van schoolgaande kinderen,⁵⁴ waardoor de vaccinatiegraad laag bleef.⁵⁵

Ook het werk in de fabrieken zelf had een nadelige invloed op de gezondheid. De armeneesheer S.Sr. Coronel deed in 1861 een reeks van aanbevelingen omtrent de omvang van de werkplaatsen, de ventilatie en de beveiliging van de machines, die in burgerlijke kringen helaas vooral weerstand en achterdocht opriepen.⁵⁶

Over hoe het bovenstaande doorwerkte in de gemiddelde levensverwachting, zijn vrij nauwkeurig statistieken bijgehouden die laten zien dat de levensverwachting voor mannen tot 1850 ongeveer 38 jaar was en voor vrouwen gemiddeld ongeveer 40 jaar. Vanaf de generatie die werd geboren in 1860 zien we een licht stijgende lijn: rond 1900 was de levensverwachting voor vrouwen rond de 55 en voor mannen rond de 50 jaar.⁵⁷ Verrassend genoeg hadden de tot 1860 geboren generaties uit de hoogste sociale klassen een lagere levensverwachting dan de rest van de bevolking, hoewel voor de periode 1840-1879 op de voet gevolgd door de – allerlaagste – arbeidende klasse. Het hoge sterftecijfer onder de bourgeoisie was vermoedelijk te wijten aan het feit dat zij ruimtelijk niet gescheiden leefden van de meest lage klassen⁵⁸ en daardoor niet tegen besmetting waren beschermd.⁵⁹

3.2.5 Socialezekerheidswetgeving

Wie het voorgaande heeft gelezen, kan niet anders dan diep getroffen worden door de staat van verpaupering waarin een groot deel van het Nederlandse volk in de negentiende eeuw woonde en leefde. De verschijnselen van deze armoede mochten onder het paraplubegrip ‘de sociale kwestie’ met name na 1850-1870 rekenen op een toenemende belangstelling van de meer welgestelde burgers en de politiek. Echter, zeker in het begin van de negentiende eeuw was het geloof in de maatschappijvormende kracht van het recht nog niet ver ontwikkeld, armoedepreventie van overheidswege was daardoor nauwelijks tot ontwikkeling gekomen.

Toch was de balans tussen inkomen en bestedingen niet geheel aan de aandacht van de wetgever ontsnapt, zoals kan worden gelezen in de ratio die ten grondslag lag aan de invoering van het eerste algemene belastingstelsel door Alexander Gogel in 1806. Deze ratio bestond eruit dat de

53 Koning Lodewijk Napoleon voerde in 1808 een vaccinatieplicht voor minvermogenden in.

54 Het voor deze kinderen verplichte pokkenbriefje werd echter in 1857 weer ingetrokken onder druk vanuit protestants-christelijke hoek.

55 Een grootscheeps vaccinatieprogramma kwam pas op gang met de introductie van het Rijksvaccinatieprogramma in het midden van de twintigste eeuw.

56 Schwitters 1991, p. 106 en 107.

57 Van Poppel e.a. 2005, p. 14-16.

58 Denk aan de grote bevolkingsdichtheid in de steden, maar ook aan de nabijheid van ingehuurd dienstpersoneel.

59 Van Poppel e.a. 2005, p. 20 en 21.

overheid zich ervoor moest inspannen “dat elk ondeelige naar zijn vermogen betale en hierop a priori eenige berekening te maken zij; – dat de middenstand niet worde bezwaard ten behoeve of tot besparing van den rijken: – dat de lasten den armen niet verder verdrukken, opdat deze in de mogelijkheid blijve om tot eenen beteren staat te geraken: – dat de arbeid worde aangemoedigd, en nijverheid niet afgeschrikt; – dat de bedrijven vrij blijven en zoo min mogelijk beperkt; – dat men zoo veel men kan belaste datgene, wat de behoefte te boven gaat; – wat tot de weelde behoort, en wat van de vrije verkiezing der menschen afhangt.”⁶⁰

In dezelfde liberale geest noemde de Grondwet van 1815 in artikel 228 de opvoeding der arme kinderen als “eene zaak van hoog belang (...) aan de aanhoudende zorg der Regering bevolen”. Aan de plaatsing van dit artikel in het tiende hoofdstuk ‘van het onderwijs en het armbestuur’ van de Grondwet lezen we de vanaf eind achttiende eeuw bestaande opvatting dat scholing voor de werkende bevolking de primaire weg naar verbetering van hun omstandigheden inhield.⁶¹ De geringe inspanningsverplichting voor de overheid die zich in dit artikel liet lezen, vloeide voort uit de liberale opvatting dat gelijkheid voor de wet van alle burgers een laissez-faire, laissez-passer-houding ten aanzien van dergelijke maatschappelijke kwesties door de rechtsstaat rechtvaardigde, ook indien dit resulteerde in een laissez-mourir voor allen die zich materieel niet konden handhaven.⁶² De ‘aanhoudende zorg’ waarvan werd gerept, vond dan ook slechts uitwerking in een wet die regelde op welke plaats behoeftigen bijstand konden krijgen.⁶³ De uitvoering van deze bijstand was het domein van voordien al actieve, talrijke particuliere en kerkelijke verenigingen voor armoedezorg en armoedepreventie, die naar levensbeschouwing, doelgroep en soort activiteiten een zeer pluriform karakter droegen.⁶⁴

Tussen vertegenwoordigers van deze verenigingen en staatslieden uit de confessionele⁶⁵ en liberale⁶⁶ hoek laaide in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw een discussie over de rol van de staat en de particuliere en vooral kerkelijke liefdadigheidsinstellingen. Vooral de confessionelen verzetten zich tegen een gecentraliseerd armenbeleid, vanuit de gedachte dat controle door de overheid in strijd is met het principe van de door christelijke bezorgdheid ingegeven, vrijwillige, door de kerk geleide liefdadigheid.

Nadat in de Grondwet van 1848 in artikel 195 de bepaling was opgenomen dat de armenzorg door de wet moest worden geregeld, ziet in 1854 de eerste Armenwet⁶⁷ het levenslicht. Deze wet steunt op vijf grondbeginselen die er samengevat op neerkomen dat de ondersteuning van de

60 Ydema 2006, p.39.

61 Zie voor de brede gedragenheid van dit gedachtegoed o.a. de doelstelling van de in 1784 opgerichte Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die als volgt luidde: “De verbetering van het schoolwezen en de opvoeding der jeugd als de voornaamste grondslag ter vorming, verbetering en beschaving van den burger.”

62 Zie De Vries 1955, p. 10.

63 Wet van 28 november 1818, *Stb.* 40 “houdende bepalingen tot aanwijzing der plaats, waar den behoeftigen in den algemenen onderstand deelen kunnen”.

64 Bij een in 2011 afgesloten onderzoek werden in totaal 2584 Nederlandse verenigingen gevonden, waarvan op www.historici.nl een korte beschrijving te vinden is; www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/Armenzorgverenigingen.

65 O.a. De Clerq, Groen van Prinsterer en Ds. Heldring.

66 J.R. Thorbecke.

67 Wet van 28 juni 1854, *Stb.* 100 “tot regeling van het Armbestuur”. Zie hierover uitgebreid: De Vries 1955, p. 82 e.v.

armen primair in handen blijft van zelfstandig opererende kerkelijke en particuliere instellingen van weldadigheid, waarbij de burgerlijke armenzorg pas dan in beeld komt, indien een arme van deze instellingen geen bijstand krijgen kan en zijn armoede een 'volstreckte onvermijdelijkheid' kent. Hierbij moet de staatssubsidie aan weldadigheidsinstellingen tot een minimum beperkt blijven.⁶⁸

Het mag duidelijk zijn dat deze wet vooral orde op zaken stelde in een al bestaande praktijk en niet voorzag in een doortastende staatsinterventie om de eerder beschreven schrijnende toestanden te verlichten. Ook de wetswijzigingen van 1870 brachten slechts veranderingen van formele aard,⁶⁹ en ook de beperkte toepassing van het Elberfelder stelsel waarbij een verregaande beslissingsmacht over de ondersteuning in de handen van armenbezoekers wordt gelegd, biedt geen structurele oplossing voor de alomtegenwoordige armoede.⁷⁰

De schrijnende toestanden van de arbeidende klasse kwamen haarscherp aan de orde in de parlementaire enquête van 1886⁷¹ naar onder meer het kinderwetje van Van Houten waarbij de overheid voor het eerst ingreep op het terrein van de kinderarbeid en een wet tot stand bracht die fabrieksarbeid voor kinderen jonger dan twaalf jaar verbood.⁷² Echter, pas met de invoering van de Leerplichtwet in 1901 verdween de fabrieksarbeid door jonge kinderen definitief uit beeld.

Ook anderszins groeide het besef dat de werkende arme door allerlei onheil zoals ziekte of een ongeval zonder inkomen onder een zeker bestaansminimum komt te leven. Er bestond voor een werknemer weliswaar een mogelijkheid om op grond van onrechtmatige daad⁷³ zijn werkgever aansprakelijk te stellen voor de ten gevolge van een ongeval geleden inkomensschade, maar met name de beantwoording van de schuldvraag en de bewijslastverdeling leidden ertoe dat van deze mogelijkheid nauwelijks gebruik werd gemaakt.⁷⁴ Vanaf 1870 werd de oplossing voor dit probleem gevonden in de praktijk: er ontstond een sterke toename van door voornamelijk werkgevers gefinancierde sociale verzekeringen, die echter niet alle beroepsgroepen ten goede kwam doordat deze niet uit de collectieve middelen werden gefinancierd.⁷⁵

In 1901 werd uiteindelijk voorzien in een publiekrechtelijk vangnet voor de zieke of verongelukkete arbeider. Enerzijds kwam deze voorziening voort uit de wens de arbeider voor de hoogte van zijn uitkering niet afhankelijk te maken van allerlei schuldgradaties in de civiele procedure,⁷⁶ anderzijds was het streven de arbeiders te bevrijden uit de afhankelijkheid van het patronaal gunstbetoon.⁷⁷

68 Fukkink 1948, p. 5.

69 Wet van 1 juni 1870, *Stb.* 85.

70 De Vries 1955, p. 106 e.v.

71 Zie hierover uitgebreid: Sassen 1987, p. 239-249.

72 Wet van 19 september 1874 "houdende maatregelen tot het tegengaan van overmatigen arbeid en verwaarloozing van kinderen".

73 Art. 1401 BW oud.

74 Schwitters 1991, p. 252 e.v.

75 Zie hiervoor uitgebreid: Hoogenboom 2003, p. 61-73.

76 Handelingen der Staten-Generaal 1898/99, 16, p. 3 e.v., ontleend aan: Schwitters 1991, p. 275 e.v.

77 Idem, p. 47.

Maar bovenal begon aan de vooravond van de twintigste eeuw het besef te dagen dat de verzekering van arbeiders een zaak van algemeen belang was die door werkgevers gezamenlijk moest worden gefinancierd, opdat de kosten van het productieproces niet op de door de gezamenlijke burgers gefinancierde armenzorg afgewenteld zouden worden.⁷⁸

3.3 Periode 1900-1945

3.3.1 Tijdsbeeld

De periode van 1900 tot 1945 staat in het teken van een toenemende internationalisering van politiek en handel. Daarnaast laat het sociale vraagstuk, dat het gevolg is van de eerder beschreven industriële revolutie, zich steeds dringender voelen. Nederland was aan het begin van deze periode te kenschetsen als een nachtwakersstaat, echter door een toenemende welvaart en voortschrijdende invloed van de overheid groeiden in Nederland de contouren van een verzorgingsstaat. Hierdoor trad geleidelijk een zekere welstandsnivellering op aan de onderkant van de standenmaatschappij zoals die rond 1900 nog bestond. Door een beduidende verbetering van de fysieke leefomstandigheden en een aanhoudend hoog geboortecijfer⁷⁹ kende Nederland in deze periode een bevolkingsgroei van 5,1 naar 9,2 miljoen inwoners. Arbeiders trekken weg uit de sloppen in de binnensteden naar comfortabeler behuizing in stedelijke buitenwijken. De genoemde ontwikkelingen markeren tevens de opkomst van een burgerlijke cultuur als aspiratie voor de arbeidersklasse. Bovendien krijgt Nederland door de beide wereldoorlogen en de naoorlogse politieke veranderingen in Europa te maken met een toestroom van honderdduizenden gevluchte burgers en militairen.

De periode 1900-1945 laat zich opdelen door een aantal kenmerkende gebeurtenissen.

De eerste periode is die tot de Eerste Wereldoorlog, een periode waarin de Kamer een oplossing probeert te vinden voor het sociale vraagstuk zonder dat daarbij druk op de ketel staat van economische of politieke gebeurtenissen buiten Nederland. De zoektocht naar passende oplossingen werd aangezwengeld door twee ontwikkelingen: de consolidatie van de macht van de arbeidersbeweging⁸⁰ en een gunstig economisch klimaat.⁸¹ In het kielzog van het ontstaan van de vakbeweging werden in deze periode politieke partijen opgericht die elk vanuit een eigen confessionele of ideologische overtuiging stredden voor de rechten van arbeiders. Hier zien wij een steeds verder gaande verzuiling van de Nederlandse samenleving. De positieve ontwikkeling van land- en tuinbouw, handel, nijverheid en scheepvaart en de voorspoed van Indië zorgden daarnaast voor een sterke toename van belastinginkomsten die het mogelijk maakten om sociale wetten te financieren.⁸²

78 Idem, p. 11 (Bijlage I).

79 De overwegend confessionele bevolking (voornamelijk katholieken en protestanten) hechtten grote waarde aan het moederschap en een groot kindertal.

80 De spoorwegstaking van 1903 heeft als neveneffect dat de politieke aandacht voor de positie van werknemers toeneemt. Daarnaast komt – als gevolg van de discussie over een algemeen (vrouwen)kiesrecht en de vrees voor een almachtige socialistische partij – meer aandacht voor de behoefte aan een grotere bestaanszekerheid in brede lagen van de bevolking.

81 De tijdgeest laat zich goed illustreren aan de hand van de uitspraken van de Leidse hoogleraar Van Vollenhoven. Hij duidde deze voorspoedige economie als een voorbode van een structurele maatschappelijke ontwikkeling: "Er is in twintig jaar een nieuw Nederland geboren"; Van Vollenhoven 1913, p. 48.

82 De inkomsten stijgen ook aanzienlijk als gevolg van de invoering van de progressieve inkomsten- en vermogens-

In de tweede periode, die van de Eerste Wereldoorlog van 1914 tot 1918, staan de Nederlandse samenleving en economie sterk onder druk van deze allesbeheersende gebeurtenis die vlak over de grenzen plaatsvindt. Nederland blijft neutraal, maar de Engelse blokkade op de Noordzee vormde toch een bijzonder ernstige belemmering voor de buitenlandse handel. Ook de gebeurtenissen in Rusland, dat in 1917 ophield te bestaan en de daarop volgende geboorte van de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken, maakten grote indruk in Nederland. De afsluiting tot veel exportmarkten maakte duidelijk dat het niet vrij van risico's was om volledig op het vrijmarktmechanisme te vertrouwen. Het idee ontstond van een sociaaleconomisch bestel dat de middenweg houdt tussen het ongeleide superkapitalisme en het bureaucratische socialisme.

De derde periode is die van het Interbellum. Deze periode kan in twee delen worden opgesplitst, waarbij Nederland de internationale ontwikkelingen volgt. Het eerste deel van het Interbellum laat een korte periode van economische voorspoed zien, van 1919 tot 1929, bekend geworden als de 'Roaring Twenties'. De val van de beurs in Wall Street op 'Black Tuesday', 24 oktober 1929, was het begin van een ernstige crisis die van de Verenigde Staten oversloeg op Europa, vooral Duitsland kreeg het zwaar te verduren. Als belangrijke handelspartner ondervond Nederland hiervan op termijn de ernstige gevolgen. Belangrijk voor de welstand in Nederland was het vasthouden en ten slotte het loslaten van de gouden standaard.

De daaropvolgende bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog en de Duitse 'Gleichschaltungs-politik' veranderden het sociaaleconomische landschap ingrijpend.

3.3.2 Technologische ontwikkeling

In deze periode draagt met name de maatschappijbrede implementatie van technologische vindingen van rond de eeuwwisseling bij aan een belangrijke verbetering van het fysieke leefmilieu van de Nederlandse bevolking.

Door de aanleg van een landelijk spoorwegenetwerk was al voor de twintigste eeuw sprake van een ware omwenteling op transportgebied. Aan het reizen per trein waren hoge kosten verbonden, daardoor kon aanvankelijk alleen de hogere burgerij profiteren van een bekorting van de reistijden. De voortschrijdende techniek en industriële massaproductie brachten in de loop van deze periode de fiets, de tram, de motorfiets en het vervoer per bus binnen het bereik van velen.

Welgestelden konden zich de luxe van een auto veroorloven.⁸³ Dit vervoermiddel werd overigens pas interessant nadat de productiviteit in de wegenbouw vanaf 1920 toenam als gevolg van nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen in de civiele techniek.⁸⁴

belasting die op 1 mei 1893 in werking was getreden; Wet op de vermogensbelasting 1892 (Wet van 27 september 1892, *Stb.* 223).

83 De ontwikkeling van de Amerikaanse T-Ford in 1907 ten spijt, kwamen in Nederland pas tijdens het Interbellum auto's voor de middenklasse op de markt; [http://www.techniekinnederland.nl/nl/index.php?title=Vroege_autogeschiedenis_\(tot_1914\):_De_gebruiksauto](http://www.techniekinnederland.nl/nl/index.php?title=Vroege_autogeschiedenis_(tot_1914):_De_gebruiksauto). Ter illustratie: in 1900 waren er circa 200 auto's in Nederland, in 1910 2002 en in 1915 ruim 4700. In 1924 was dit aantal opgelopen tot 31.000 en in 1935 waren dit er bijna 90.000.

84 Door de ontwikkeling van materialen zoals gewapend en voorgespannen beton, konden nu ook op grotere schaal bruggen en viaducten worden gebouwd.

In 1903 werd het vliegtuig uitgevonden door de gebroeders Wright in de Verenigde Staten. Samen met het internationaal treinverkeer en de invoering van de elektrische telegraaf faciliteert deze uitvinding de opkomst en expansie van het grensoverschrijdende handelsverkeer.⁸⁵ Dat de mogelijkheden van het vliegverkeer ook een destructieve toepassing kennen, wordt duidelijk bij de bombardementen in de Tweede Wereldoorlog.

Ondanks de nieuwe vervoersmogelijkheden bleef de binnen- en buitenlandse mobiliteit onder burgers in deze periode beperkt: tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw concentreerde het verkeer zich rondom en binnen de stad. In 1940 werd vastgesteld dat treinreizigers in 83,6% van de gevallen minder dan 60 kilometer aflegden.⁸⁶ In het stedelijk verkeersbeeld domineerde nog steeds de voetganger, al dan niet vergezeld van een handkar bij wijze van vrachtvervoer.

Rond 1900 was Nederland, ondanks de industriële revolutie, nog een overwegend agrarisch land.⁸⁷ Door de modernisering van landbouwwerktuigen nam de werkgelegenheid in de agrarische sector in de periode daarna in betekenis af.⁸⁸

Diezelfde technologische ontwikkelingen deden op grote schaal hun intrede in voedselverwerkende en andere fabrieksinrichtingen. Een voorbeeld hiervan biedt de ontwikkeling in de zuivelindustrie: door verbetering van de pasteurisatietechniek kon melk langer houdbaar worden gemaakt en konden melkproducten zonder ziektekiemen worden geproduceerd. Deze techniek reduceerde ook het bacteriegehalte terwijl de natuurlijke voedingswaarde daarbij zoveel mogelijk kon worden behouden.⁸⁹ Deze rationalisering van productieprocessen leidde tegelijkertijd tot een vermindering van de werkgelegenheid in de fabrieken.

De techniek vond in deze tijd ook haar weg naar de burger thuis: woonhuizen werden comfortabeler door aansluiting op centrale drinkwaterleidingsystemen, riolen en elektriciteitscentrales.⁹⁰ Huizen konden met behulp van gloeilampen worden verlicht en in 1919 vond de eerste Nederlandse radio-uitzending plaats.

3.3.3 Loonontwikkeling

Vanaf 1900 neemt Nederland binnen Europa onafgebroken een toppositie in wat betreft de arbeidsproductiviteit. In de periode van 1900 tot 1938 deelde Nederland deze plaats met Groot-Brittannië en België.⁹¹ In tegenstelling tot deze beide landen leidde dit in Nederland niet tot een snelle toename van de productiviteit per hoofd van de bevolking. De demografische verklaring voor deze lage netto toegevoegde waarde kan worden gevonden in het hoge kindertal en de lage arbeidsparticipatie

85 In 1919 werd de KLM opgericht, die vanaf 1920 lijndiensten exploiteerde op o.a. Brussel, Parijs, Malmö en Kopenhagen. In 1924 werd voor het eerst gevlogen op Jakarta.

86 http://www.techniekinnederland.nl/nl/index.php?title=De_mobiliteitsexplosie_in_de_20e_eeuw.

87 Rond 1900 was ruim 30% van de bevolking werkzaam in de agrarische sector en de visserij.

88 Exacte cijfers zijn moeilijk aan te geven, het feit dat tussen 1900 en 1970 het aantal arbeidsplaatsen voor arbeidskrachten van buiten het boerengezin afnam van 203.000 naar 13.000 geeft aan dat het om een substantiële terugloop gaat; <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?PA=71904ned>.

89 <http://zuivelhistorienederland.nl/index.html>.

90 In 1900 was circa 20% van de bevolking aangesloten op een drinkwaterleidingsstelsel, in 1940 bedroeg dit percentage 90%; Lintsen e.a. 2005, p. 69.

91 België en Groot-Brittannië kenden beide een vroegtijdiger take-off van de industriële revolutie dan Nederland.

van gehuwde vrouwen in ons land.⁹² De toegenomen welvaart bevorderde een burgerlijke cultuur waarin gehuwde vrouwen doorgaans pas gingen werken als er sprake was van financiële nood.⁹³

Door verder gaande internationale economische banden deint Nederland mee op de internationale economische conjunctuur, waarbij ook de levensomstandigheden van individuele burgers in toenemende mate in een op- en neergaande beweging terecht komen. Zo profiteert Nederland aan het begin van de twintigste eeuw van een economische hausse, die tot en met het jaar 1916 leidt tot een gestage toename van de koopkracht.⁹⁴

Deze voorspoed stagneert tijdens de Eerste Wereldoorlog. De koopkracht van de bevolking vermindert door een snel toenemende werkloosheid in de industriële en handelssectoren en doordat de loonstijgingen geen gelijke tred houden met de stijging van de kosten van levensonderhoud. De schaarste wordt zodanig dat de regering in 1917 en 1918 overgaat tot landbouwregulering, rantsoenering en distributie van een steeds groter aantal consumptieartikelen.⁹⁵ Door de stijgende prijzen werden de armen relatief armer en de stijgende winsten maakten de rijken relatief rijker. De wrok over deze scherpere klassentegenstellingen leidden in de zomer van 1917 tot ongeregelde plundering van voedseldistributie en tot plundering van winkelvoorraden.⁹⁶

In 1919 was al twee derde van de crisisdiensten voor de distributie van grondstoffen en levensmiddelen opgeheven en begon de economie aan een zeer voorspoedige herstelperiode die zou duren tot de beurskrach van 1929. De landbouw werd hierbij zwaar getroffen, vooral boeren op de arme zandgronden worstelden om het hoofd boven water te houden. Ook fabrieksarbeiders werden zwaar getroffen, er vielen massaontslagen en vooral in sectoren die niet onder de arbeidsinspectie vielen, werden buitensporige prestaties gevergd.⁹⁷ Uit statistische gegevens van de inkomstenbelasting kan worden afgeleid dat deze ontwikkelingen leidden tot een toename van de lagere inkomensklassen, waarbij moet worden opgemerkt dat het toenemend aantal werklozen hierbij buiten beschouwing werd gelaten:

Percentage aangeslagenen per inkomenscategorie ¹	1919	1929	1938
<i>f</i> 800 tot <i>f</i> 2000 (lagere inkomens)	69%	70%	74%
<i>f</i> 2000 tot <i>f</i> 5000 (middeninkomens)	24%	24%	21%
➤ <i>f</i> 5000 (hogere inkomens)	7%	5%	5%

1 De Jong 1969, p. 91.

92 Van Zanden & Griffiths 1989, p. 18.

93 Uit dit gegeven, in combinatie met het feit dat volgens de statistieken van het CBS 20% van de beroepsbevolking uit vrouwen bestond, kan worden afgeleid dat de economische euforie in ons land ook in die dagen niet alomtegenwoordig was; <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/76A03E00-8D45-498E-9959-AB7F9FA2DAC/0/2010111jaartijdreksenpdf.pdf>.

94 Roebroek & Hertogh 1998, p. 108. Illustratief voor de voorspoedige economie: in 1913 bedroegen de reserves van de onder *nv* geëxploiteerde ondernemingen *f* 11,9 miljoen tegen *f* 3,1 miljoen in 1903; De Jonge 1976, p. 312.

95 Deze distributiebeleid kende in Nederland geen precedent. De staatspolitiek nam hiermee ongemerkt een nieuwe wending, die destijds (nog) niet als zodanig werd geduid; Kossmann 1986, p. 34 en 35.

96 De Jong 1969, p. 39 en 40.

97 Idem, p. 108.

Over de economische ontwikkelingen tijdens de Duitse bezetting is de communis opinio doorgaans weinig positief; toch zijn er gegevens beschikbaar die een genuanceerde visie rechtvaardigen. Zo betekende de Duitse bezetting voor Nederland dat de belangrijkste buitenlandse markt eindelijk weer openging, daarbij ondersteund door een Duitse exportsubsidie die helaas niet gold voor Nederlandse landbouwproducten. De werkgelegenheid in de industrie nam in deze periode met circa 8% toe. Uiteraard brachten de Hongerwinter, de 'Arbeidseinsatz' en de schade door gevechtshandelingen aan het einde van de oorlog een grote klap toe aan de economie en aan de algemene welstand.⁹⁸

3.3.4 Gezondheid

Diverse factoren, zoals een toenemende aandacht voor hygiëne en een rationelere voedselproductie, leidden in de jaren 1900-1945 tot een duidelijke verbetering van de volksgezondheid en verhoging van de levensverwachting.

Het leven in de stad ondergaat een metamorfose door de aanleg van drinkwaterleidingen en in de periode tot 1940 worden alle Nederlandse steden van riolen voorzien. Door de opkomst van badhuizen en openbare zwembaden ontstaat een badcultuur die bijdraagt aan een gezonde hygiëne.⁹⁹ Na de invoering van de Woningwet¹⁰⁰ werd fors geïnvesteerd in woningverbetering.¹⁰¹ De ruimere woningen waarin men geen voorzieningen met andere gezinnen hoefde te delen, verminderden de verspreiding van infectieziekten.

Ook de medische zorg verbeterde: door de ontwikkeling van de verkeersinfrastructuur werd het voor huisartsen aantrekkelijker om zich in plattelandsgemeenten te vestigen. Van de geboden zorg kon ook in toenemende mate gebruik worden gemaakt doordat in 1936 al 3,5 miljoen Nederlanders vrijwillig verzekerd waren tegen ziektekosten.¹⁰²

Er werd beter en regelmatigiger gegeten en er vestigde zich een uniform eetpatroon van drie maaltijden per dag. De voedingsmiddelenindustrie wordt groot door nieuwe technieken, zoals conservering van voedsel in blikken en bijvoorbeeld de ontwikkeling van uitvindingen zoals bouillonblokjes, maar denk ook aan de introductie van jam, pindakaas, margarine, etc.¹⁰³ De grotere keuze aan voedingsmiddelen en de sterke afname van de alcoholconsumptie¹⁰⁴ leidden tot een betere algehele gezondheid.

Alle ontwikkelingen weerspiegelen zich in een opmerkelijke vooruitgang van de levensverwachting in deze periode.

98 Zie voor een uitgebreide beschrijving van de Nederlandse economie gedurende de Tweede Wereldoorlog: Klemann 2007.

99 Lintsen e.a. 2005, p. 64-69.

100 Wet van 22 juni 1901, *Stb.* 158.

101 Rond 1900 bestond 80% van de woningen uit minder dan drie vertrekken. In 1947 gold dit nog slechts voor 20% van alle woningen; <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/76A03E00-8D45-498E-9959-AB7F9FA2DAC/0/2010111jaartijdreeksenpdf.pdf>.

102 Veraghtert & Widdershoven 2002, p. 177.

103 http://www.techniekinnederland.nl/nl/index.php?title=Prelude_op_de_consumptie maatschappij.

104 <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/76A03E00-8D45-498E-9959-AB7F9FA2DAC/0/2010111jaartijdreeksenpdf.pdf>.

Gemiddelde levensverwachting bij geboorte ^a	Man	Vrouw
1900	52,23	58,10
1910	57,57	64,79
1920	62,58	70,82
1930	69,12	75,84
1940	72,80	78,54

¹ <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80333ned&D1=3,7&D2=a&D3=0,80,90,100,110&D4=0,10,20,30,40,50,60,70,80,90&VW=T>.

De langere levensverwachting en verbeterde levenskwaliteit maken dat veel mensen een ander perspectief krijgen op de toekomst en de wens hebben het leven planmatiger in te delen.

3.3.5 Socialezekerheidswetgeving

De volatiele economische omstandigheden zetten de ‘sociale kwestie’ – de bescherming van de werkende klasse – hoger op de politieke agenda. De verbetering van de kwaliteit van leven leidt tot een mentaliteitsomslag: arbeiders beginnen meer te verwachten van het leven dan alleen overleven. Het overleg met de vakbeweging tijdens de Spoorwegstaking van 1903 betekende de impliciete erkenning van de vakbonden en bevestigde tevens de hegemonie van vertegenwoordigers van confessionele zuilen als spreekbuis van de werkende bevolking.

De opkomst van de moderne verzorgingsstaat ging niet zonder slag of stoot. Het idee dat maatschappelijke problemen als armoede, werkloosheid, ziekte of onwetendheid bestreden zouden kunnen worden met behulp van collectieve voorzieningen, was in de eerste helft van de twintigste eeuw geen gemeengoed. De parlementaire discussies over de diverse socialezekerheidswetten die in deze periode tot stand kwamen, lieten drie verschillende oriëntaties zien die een sterke overlap vertoonden met de zuilen waarin de samenleving was verdeeld. De in de negentiende eeuw dominante lijn van staatsonthouding werd voortgezet door de conservatieven en een groot deel van de liberalen. In de confessionele protestants-christelijke en rooms-katholieke zuilen vigeerde de opvatting dat het primaat moest liggen bij private en kerkelijke actoren, zij definieerden de verhouding tussen staat en maatschappij in termen van ‘soevereiniteit in eigen kring’ en ‘subsidiariteit’.¹⁰⁵ Progressief-liberalen en sociaaldemocraten zien een belangrijke taak voor de staat bij het ordenen en vormgeven van de economisch-maatschappelijke verhouding.

Door deze verdeeldheid en dialectiek ontstond een lappendeken aan voorzieningen waarvan de uitvoering was gedelegeerd aan een even pluriform landschap van bevoegde private- en (de)centrale overheidsinstanties, maar bijvoorbeeld ook aan vakbonden. Een aantal arrangementen was vastgelegd in de vorm van een verplichte verzekering. Doordat veel wetgeving tot stand kwam als reactie op de nood binnen bepaalde risicogroepen, droeg het samenspel van regelingen in deze opstartfase een selectief karakter.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Subsidiariteit houdt hier in concreto in dat ondersteuning door de staat was voorbehouden voor die situaties waarin geen hulp van kerk of particuliere instanties te verwachten viel.

¹⁰⁶ Voor een uitvoerige omschrijving van de genoemde ontwikkelingen zie: Trommel 1999, p. 52-55; Roebroek & Hertogh 1998, p. 107-259.

3 De ontwikkeling van het welvaartspeil en het bestaansminimum

Hierna volgen enkele voorbeelden van de ingevoerde regelingen, die echter op geen enkele wijze een compleet beeld kunnen geven van de inspanningen die binnen de regering en samenleving zijn geleverd om de scherpe kanten van de armoede te verzachten.

De herziene Armenwet van 1912¹⁰⁷ liet de armenzorg nog grotendeels in handen van kerkelijke en particuliere instellingen. De grondslag van 'volstreckte onvermijdelijkheid'¹⁰⁸ werd echter losgelaten en de lokale overheid kreeg meer bevoegdheden om de noodzakelijke verantwoordelijkheid te nemen. Langzaam maakt de ondersteuning van de werkloze arbeider zich los uit de armenzorg¹⁰⁹ en tijdens de crisis van de jaren dertig van de vorige eeuw wordt op bescheiden schaal een koppeling gemaakt met een actief werkgelegenheidsbeleid.¹¹⁰

In 1913 slaagde Talma erin – ondanks de vertragende inmenging van de goed georganiseerde medische professie¹¹¹ – om twee sociale verzekeringswetten, de Ziektewet en de Invaliditeitswet, door de Kamers te loodsen. In een verdere uitbreiding van de geneeskundige hulp voor de gehele bevolking werd voorzien door de 'Gleichschaltungspolitik' van de Duitse bezetter. Hierdoor ontstond vanaf 1941 ook een recht op specialistische en tandheelkundige hulp.¹¹²

Ook de eerder genoemde Woningwet van 1901 en de eerste discussies over een Algemene Ouderdomswet mogen hier niet ongenoemd blijven.

3.4 Periode 1945-1980

3.4.1 Tijdsbeeld

Na de Tweede Wereldoorlog was een kwart van de productiecapaciteit verdwenen. De materiële schade was enorm, landbouwgebieden stonden onder water, bruggen en spoorwegen waren vernield, talloze ontheemden zochten hun weg terug uit 'Arbeitseinsatzes' in Duitsland of de concentratiekampen in Polen. Door een grote eensgezindheid, de bereidheid hard te werken en loonconcessies heeft het land de draad weer opgepakt. Dit leidde ertoe dat in 1950 de consumptie alweer op het vooroorlogse niveau lag.¹¹³

Bij bestudering van deze ontwikkeling valt niet om het Marshalplan heen te kijken. Over de invloed daarvan op het herstel wordt inmiddels zeer verschillend gedacht. De meningen over de

107 Wet van 27 april 1912, *Stb.* 165.

108 Armen hoefden niet al hun bezittingen verbruikt te hebben voordat zij aanspraak konden maken op steun.

109 Zie Noodregeling-Treub (Handelingen der Staten-Generaal 1914/15, Bijlagen, nr. 201, sub 4) en het Werkloosheidsbesluit.

110 Tot die tijd waren pleidooien om een actievere opstelling door de overheid met een beroep op de vrije werking van de economische krachten terzijde geschoven. Dit met uitzondering van een aantal projecten in de noordelijke provincies en bijvoorbeeld het Boschplan, de aanleg van het Amsterdamse bos door werklozen. Deze projecten droegen echter geen vrijwillig karakter en door het zware, langdurige werk (zes dagen per week), ook door ouden van dagen, komt de vergelijking met dwangarbeid om de hoek kijken.

111 Zij wilden een gelijke vertegenwoordiging in de bestuursinstellingen van de ziekenfondsen en eisten o.a. een opsplitsing in een verzekering tegen inkomensderving (de Ziektewet) en een verzekering tegen ziektekosten (de Ziekenfondswet). Zie hierover uitgebreid: Veraghtert & Widdershoven 2002.

112 Ziekenfondsbesluit 1941 of 'Verordnung des Generalsekretärs im Ministerium für Soziale Angelegenheiten über das Krankenkassenwesen' ('Krankenkassenverordnung') (*Stb.* 1 augustus 1941).

113 Van Eijl, Heerma van Vos & De Rooy 2001, p. 21.

hulp van ongeveer \$ 1 miljard lopen uiteen van opvattingen als “de economie zou zonder deze hulp dezelfde groeicijfers hebben gehaald, maar dan alleen zeven of acht maanden later” tot “zonder deze hulp had het herstel vastgelopen bij gebrek aan deviezen”.¹¹⁴ Ongeacht de uiteenlopende zienswijzen kwam de Nederlandse economie na de Tweede Wereldoorlog op onnavolgbare wijze tot bloei: vanaf 1951 tot 1973 nam het bnp jaarlijks met 4,5 à 5% toe.¹¹⁵

Nederland was tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw nog sterk verzuild, waarbij meestal uitgegaan wordt van drie zuilen:

- 1 de confessionele zuil bestaande uit de protestants-christelijke en de katholieke zuil;
- 2 de sociaaldemocratische zuil;
- 3 de liberale ofwel neutrale zuil.

Tussen deze zuilen bestonden strikte scheidingen. Zo ging iemand van de katholieke zuil naar een katholieke school, sportte hij bij een katholieke sportvereniging, las hij meestal *De Volkskrant*, keek hij naar programma's van de KRO en stemde hij KVP. Ook trouwde men bij voorkeur binnen de eigen zuil in de eigen kerk.

De eerste tekenen van de ontzuiling waren (achteraf) zichtbaar geweest in de jaren vijftig van de vorige eeuw, maar met name vanaf de tweede helft van de jaren zestig zette deze ontwikkeling, onder invloed van de sterk toegenomen welvaart die secularisatie en individualisatie bracht, stevig door.

In de periode na de Tweede Wereldoorlog tot 1980 nam ook de bevolkingsgroei sterk toe, van 9,5 miljoen inwoners in 1947 tot bijna 13,7 miljoen in 1975.¹¹⁶ Deze groei gaat ook vandaag nog door en gaat gelijk op met verder gaande urbanisatie.

Bij de ontwikkeling van de economie in deze periode speelde ook de ontdekking van het aardgasveld in Slochteren een belangrijke rol. Het was weliswaar niet het eerste gasveld dat is ontdekt, maar het heeft wel de grootste impact op de welvaart in Nederland gehad. In 1960 waren er nog geen aardgasbaten voor de overheid, in 1970 beliepen die *f* 0,9 miljard en in 1980 waren deze gestegen tot *f* 6,27 miljard.¹¹⁷

De stijging van de welvaart en een betere verdeling daarvan leidden ook tot een betere toegang tot het onderwijs. Hierdoor kregen kinderen meer mogelijkheden zich te ontplooiën dan hun ouders ooit hadden gehad. Dit had niet alleen een sterke verbetering van hun economische positie tot gevolg, maar droeg ook sterk bij aan het sociaal en emotioneel welbevinden.¹¹⁸

In deze periode nam ook de woningvoorraad fors toe, van 2,2 miljoen in 1950 tot ruim 4,8 miljoen in 1980.¹¹⁹ In samenhang hiermee veranderde ook de omvang van een gezin. Bestond een

114 Idem, p. 21.

115 Schuyt & Taverne 2000, p. 269.

116 Roebroek & Hertogh 1998, p. 268.

117 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=81191NED&D1=72&D2=a&D3=0-35,40,45,50,55,60,65,70&VW=T>.

118 Schuyt & Taverne 2000, p. 311 e.v.

119 [http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71477ned&D1=0&D2=0-5-16&D3=0,3,8,13,18,23,28,3,38,43,48,53,\(1-2\)-1&VW=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71477ned&D1=0&D2=0-5-16&D3=0,3,8,13,18,23,28,3,38,43,48,53,(1-2)-1&VW=T).

gezin in 1947 nog gemiddeld uit 3,68 gezinsleden, dit was in 1980 gedaald tot 2,78.¹²⁰ Hoewel het aantal vertrekken van een gemiddelde woning niet heel sterk toenam, kwam er meer ruimte voor de individuele gezinsleden ter beschikking.

Met het uitbreken van de eerste oliecrisis in 1973 kwam er een eind aan de jarenlange economische voorspoed. Door de stijging van de lonen in de jaren zestig van de vorige eeuw verslechterde de concurrentiepositie van Nederland. Zoals in veel landen liepen in deze jaren de overheidsuitgaven sterk op in een poging de binnenlandse consumptie te stimuleren, maar hiermee werd niet het gewenste effect bereikt. Daarnaast namen de uitgaven voor de sociale zekerheid sterk toe. In Nederland werden de uitgaven vooral uit de hiervoor al genoemde aardgasbaten voldaan. De werkgelegenheid groeide minimaal en in 1983 was de werkloosheid opgelopen tot boven de 10%. Na de tweede oliecrisis in 1979 verslechterde de economische situatie verder.¹²¹

3.4.2 Technologische ontwikkeling

De ontwikkeling van de omstreeks 1920 geïntroduceerde gerationaliseerde fabriek zette door.¹²² Er kwam naast zelfwerkende en zelfcontroleerende machines een nieuwe generatie machines, de zelfregelende machines.¹²³

Waar in de ambachtelijke werkplaats hand- en hoofdwerk nog samenvielen in de ambachtsman, was dit niet meer het geval in de gerationaliseerde fabriek. Daar bestond het handwerk uit toezicht houden op de machines en het hoofdwerk uit de fabricagevoorbereiding, zoals het opstellen van het productieschema en het vaststellen van de arbeidshandeling.¹²⁴

De arbeidsproductiviteit die tijdens de wederopbouw nog daalde, onder meer door de loonmatiging, groeide in de periode van 1950-1965 spectaculair door de verdere verspreiding van de elektromotor, het investeren in een nieuwe generatie productiemachines en verdere schaalvergroting van de industrie.

De verder gaande automatisering had voor de werknemers ook negatieve gevolgen – een reeks massaontslagen was het gevolg. In het buitenland, met name in de Engelse en Amerikaanse auto-industrie, leidden deze massaontslagen aan het eind van de jaren vijftig van de vorige eeuw zelfs tot de zogenoemde ‘anti-automatiseringsstakingen’. De stakers hadden het echter niet in hun macht een verder gaande automatisering tegen te gaan.¹²⁵

Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw kwam de geautomatiseerde fabriek in opkomst, waarbij het gaat om een hoge graad van automatische gegevensverwerking in het gehele traject

120 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37556&D1=0-60&D2=0&VW=T>.

121 <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/03E81D9F-8714-4AEA-B0F7-8EC72111EA56/0/2010p19pub.pdf>.

122 Lintsen e.a. 2005, p. 166.

123 Deze stopten niet bij geconstateerde afwijkingen (zoals bij de zelfcontroleerende machines), maar herstelden zelf een bewerking, door bijv. een lege plek aan te vullen uit een hulpmagazijn of een product uit te werpen zodra het buiten een tolerantie (de grenswaarden voor spelingen) viel; idem, p. 168.

124 Idem, p. 169.

125 Idem, p. 177.

van ontwikkeling tot productie, die mogelijk werd gemaakt door computerondersteuning.¹²⁶

Enkele gebeurtenissen waaruit de grote invloed van de ontwikkeling van de techniek in deze periode blijkt, mogen op deze plaats niet ongenoemd blijven:

- de eerste trans-Atlantische televisie-uitzending in 1952;
- de uitvinding van de transistorradio in 1957;
- de eerste mens in de ruimte in 1961;
- de eerste mens op de maan in 1969;
- de uitvinding van het digitale horloge in 1976;
- de ontwikkeling van de microprocessor en de introductie van de computer voor het gezin in het begin van de jaren tachtig.

Ook de watersnoodramp in 1953 moet in dit verband worden genoemd. Naar aanleiding daarvan is immers het Deltaplan opgezet. Dit project heeft er uiteindelijk toe geleid dat Nederland als wereldexpert op het gebied van waterhuishouding wordt gezien.

3.4.3 Loonontwikkeling

De hiervoor genoemde ontwikkelingen brachten ook voor individuele burgers en gezinnen grote veranderingen met zich mee.

Men ging korter werken. In juli 1961 werd de 45-urige werkweek met de vrije zaterdag ingevoerd en ook de lonen stegen.¹²⁷ Met de stijging van de lonen werd het besteedbaar inkomen groter. Was dat in 1950 nog € 1400 per jaar, aan het einde van de besproken periode bedroeg dat al ongeveer € 12.000.¹²⁸ Ondanks de eveneens forse stijging van de gemiddelde consumentenprijzen, nam de levensstandaard voor de gewone burger sterk toe.

De groeiende economie en het groeiende (gezins)inkomen hadden een onmiskenbaar effect op het bezit van Nederlandse gezinnen. Veel elektrische apparaten deden hun intrede in de woning, zoals de wasmachine, de radio, de televisie, de diepvriezer en de vaatwasmachine.

126 Idem, p. 177.

127 Schuyt & Taverne 2000, p. 269.

128 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37662&D1=0,2,4-5,13&D2=a&HDR=T&STB=G1&VW=T>.

3 De ontwikkeling van het welvaartspeil en het bestaansminimum

De onderstaande tabel geeft een kleine indicatie van de aanzienlijke groei in het bezit van huishoudelijke gebruiksgoederen:

Het bezit van huishoudelijke gebruiksgoederen 1957-1972, in procent van het aantal gezinnen ¹	1957	1962	1972
Ijskast	3	19	88
Elektrische naaimachine	6	38	51
Gasfornuis	14	32	57
Wasmachine	31	58	86
Stofzuiger	67	93	

¹ Schuyt & Taverne 2000, p. 277.

Een nauwkeuriger beeld van de welvaartsgroei is af te leiden uit de groei van het aantal televisies, eerst zwart-wit en later kleur.

Het bezit van audiovisuele apparatuur 1951-1980 (aantal apparaten per 100 gezinnen) ¹	1951	1957	1960	1965	1970	1975	1980
Radio	77	95	97	148	172	199	222
Zwart-witte televisie		8	25	68	82	69	53
Grammofoon			46	68	93	103	
Bandrecorder			16	34	87	146	
Hifi					8	39	76
Kleurentelevisie					6	39	79
Videorecorder					1	3	

¹ Schuyt & Taverne 2000, p. 279.

Door de groei van de welvaart en het gezinsinkomen kon men zich een auto veroorloven, een aan het begin van de besproken periode nog door velen als onmogelijk geacht bezit.

Het aantal auto's in Nederland, 1950-1980 (totaal en per aantal inwoners) ¹	Totaal	Per 1000 inwoners
1950	139.000	13,8
1960	522.000	45,5
1970	2.465.000	189,1
1980	4.515.000	319,1

¹ Schuyt & Taverne 2000, p. 280.

Dat effecten elkaar kunnen versterken, blijkt wel uit het feit dat door het bezit van een auto de mobiliteit van de burgers werd vergroot, waardoor ook de mogelijkheden om de levensstandaard te vergroten toenamen.

3.4.4 Gezondheid

De Nederlanders eigenden zich gaandeweg het stedelijk eetpatroon toe, een broodmaaltijd aan het begin en het eind van de dag en 's middags een warme maaltijd. De tweede broodmaaltijd en de warme maaltijd werden later omgewisseld.¹²⁹ Tegen de jaren vijftig van de vorige eeuw had vrijwel elke Nederlander zich dit verstandige voedingspatroon, idealiter samengesteld aan de hand van de 'Schijf van Vijf', eigen gemaakt.

In de jaren vijftig van de vorige eeuw begon het snacken het uniform eetpatroon te ondergraven. Daarmee werd de aanval op de traditionele hoofdmaaltijden ingezet.¹³⁰

Het begin van deze periode, ook wel aangeduid als het 'regime van de beschaafde stad',¹³¹ kenmerkte zich door toenemende aandacht voor persoonlijke verzorging en een intensiever gebruik van sanitaire voorzieningen. Collectieve voorzieningen als badhuizen en zwembaden bleven in gebruik en veel woningen werden voorzien van sanitair en een spoeltoilet.¹³²

Het drinkwaterverbruik steeg hierdoor aanzienlijk; als voorbeeld van deze ontwikkeling kan naar Tilburg worden verwezen waar tussen 1940 en 1970 dit verbruik verviervoudigde.¹³³

In deze periode zijn ook de technische mogelijkheden van de gezondheidszorg sterk toegenomen; zo is in 1963 voor het eerst een lever getransplanteerd en in 1967 het eerste hart. Er zijn pacemakers ontwikkeld en ook veel complexe onderzoeksmethoden werden uitgewerkt. Daarnaast is de kwaliteit van de gezondheidszorg enorm verbeterd. Werden na de Tweede Wereldoorlog de ouderen nog in armenhuizen en later in bejaardentehuizen op grote zalen gezamenlijk opgevangen, aan het eind van deze periode was een eenpersoonskamer de norm. Beide factoren zorgden voor een aanzienlijke groei van de zorgsector.

Deze groei blijkt bijvoorbeeld uit de toename van het aantal ziekenhuisbedden (van 41.900 in 1950 tot 73.100 in 1980) en het aantal verpleegdagen (van 12 miljoen in 1950 tot ruim 22 miljoen in 1980). Daarbij moet uiteraard wel de groei van de bevolking in ogenschouw worden gehouden (van 10 miljoen in 1950 tot 14 miljoen in 1980).

De levensverwachting van de Nederlander stijgt in deze periode verder. Een in 1950 geboren jongen wordt gemiddeld 70 jaar terwijl een in 1980 geboren jongen gemiddeld 72 jaar wordt. Voor meisjes stijgt de levensverwachting van 73 naar 79 jaar.¹³⁴

129 Lintsen e.a. 2005, p. 41.

130 Idem, p. 50.

131 Idem, p. 70.

132 Ter illustratie: in 1947 was een douche of bad nog slechts in 17% van de woningen aanwezig. In 1977 was dit percentage opgelopen tot 93%; idem, p. 70.

133 Idem, p. 70.

134 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37360ned&D1=3&D2=a&D3=0,11,21,31,41,61,81&D4=0&VW=T>.

Ook de bevolkingsopbouw verandert; in 1950 was de verhouding tussen de ouderen en het werkende deel van de bevolking (de grijze druk)¹³⁵ nog 14% en in 1980 was dit percentage opgelopen tot 20%. Het aantal jongeren jonger dan 20 jaar ten opzichte van het werkende deel van de bevolking (de groene druk) nam in deze periode juist af, van 70% in 1950 tot 55% in 1980.¹³⁶

3.4.5 Socialezekerheidswetgeving

De ontwikkeling van de socialezekerheidswetgeving in deze periode kan worden gekenschetst door het rapport van de commissie-Van Rhijn in 1948, waarin gepleit wordt voor een sluitend en de gehele bevolking omvattend stelsel van sociale voorzieningen op de rechtsgrond dat “de gemeenschap, georganiseerd in den Staat, aansprakelijk is voor de sociale zekerheid en vrijwaring tegen gebrek van al haar leden, op voorwaarde, dat deze leden zelf het redelijke doen om zich die sociale zekerheid en vrijwaring van gebrek te verschaffen”. Dit betekende een breuk met het bestaande stelsel van werknemersverzekeringen. De nadruk kwam te liggen op de zorg van de staat voor haar burgers, de verzorgingsstaat was geboren.

Als illustratie van de vele ingevoerde voorzieningen volgt in het onderstaande een korte bespreking van de twee belangrijkste socialezekerheidswetten: de Algemene Ouderdomswet en de Algemene Bijstandswet.

Algemene Ouderdomswet

De voorloper van de Algemene Ouderdomswet, de Noodwet Ouderdomsvoorziening, is in 1947 ingevoerd. Daarin was bepaald dat de uitkering geen gunst maar een recht was. Bij het invoeren van de Noodwet was door de minister aangegeven dat binnen drie jaar een definitieve regeling tot stand zou zijn gebracht.¹³⁷ Het heeft uiteindelijk nog tot 1957 geduurd voordat de AOW werd ingevoerd.

Het uitgangspunt van de Noodwet was:

“De gedachte dat de voorziening niet beperkt dient te blijven tot de ouden van dagen, die in loondienst zijn geweest, doch dat allen, ongeacht de plaats, die zij in het maatschappelijk leven hebben ingenomen, daarvoor in aanmerking moeten kunnen komen, als hun financiële omstandigheden het noodig maken. Deze gedachte strookt met het voornemen van den eersten ondergeteekende om de toekomstige, in voorbereiding zijnde ouderdomsverzekering niet te beperken tot de loonarbeiders, doch ook de niet-loontrekkenden daarin op te nemen.”

De berekening van de uitkering was bij de Noodwet bijzonder ingewikkeld omdat deze afhankelijk was van de burgerlijke staat, de gemeenteklasse en het eigen inkomen. Als gevolg van

135 De verhouding tussen het aantal personen van 65 jaar of ouder en het aantal personen van 20 tot 65 jaar. Dit cijfer geeft inzicht in de verhouding van de ouderen tot het werkende deel van de bevolking; [http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37296ned&D1=19-21&D2=0,10,20,30,40,50,\(1-1\)-I&VW=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37296ned&D1=19-21&D2=0,10,20,30,40,50,(1-1)-I&VW=T).

136 De verhouding tussen het aantal personen van 0 tot 20 jaar en het aantal personen van 20 tot 65 jaar. Dit cijfer geeft inzicht in de verhouding van de jeugd tot het werkende deel van de bevolking; [http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37296ned&D1=19-21&D2=0,10,20,30,40,50,\(1-1\)-I&VW=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37296ned&D1=19-21&D2=0,10,20,30,40,50,(1-1)-I&VW=T).

137 Het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden om de inkomens van verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar te maken; <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/65CD877E-55FF-48C8-8629-A5D87B9E0B27/0/2012welvaartinederland.pdf>.

de regels met betrekking tot het eigen inkomen kreeg ongeveer de helft van de 65-plussers een uitkering. Landlopers en andere onmaatschappelijke lieden waren uitgesloten van de regeling.

Met de AOW werd een collectief basispensioen ingevoerd, dat werd en wordt uitgekeerd aan alle mannen en vrouwen van 65 jaar en ouder. In de woorden van de minister:

“Volgt uit de (genoemde) rechtsgrond reeds dat de gehele bevolking, omvattende loonarbeiders, zelfstandigen en de overige niet-loontrekkenden, bij deze verzekering dient te worden betrokken, evenzeer leiden overwegingen van praktische aard, zoals uit dit hoofdstuk nader zal blijken, tot het aanvaarden van een volksverzekering.”¹³⁸

De wijziging van de grondslag had ook tot gevolg dat veel meer mensen een uitkering ontvingen; in 1956 werden er nog 369.000 uitkeringen verstrekt, in 1957 waren dit er 739.000.¹³⁹

Algemene Bijstandswet

De Algemene Bijstandswet is in 1965 ingevoerd. In de memorie van toelichting geven de ministers Klompe en Veldkamp aan dat het wetsontwerp ervan uitgaat dat het verlenen van bijstand een overheidstaak is. Daarmee werd afscheidgenomen van het uitgangspunt van de (herziene) Armenwet van 1912, die de armenzorg primair omschreef als taak van de kerkelijke en particuliere instellingen.

De invoering van de Algemene Bijstandswet vormde een keerpunt in de sociale geschiedenis van Nederland. In al die eeuwen armenzorg had de ondersteuning altijd het karakter van een vernedering gehad.¹⁴⁰

Deze nieuwe visie blijkt ook uit de gewijzigde begrippen. De Algemene Bijstandswet spreekt van ‘personen’ en ‘bijstand’. In de Armenwet werd nog gesproken van ‘armen’ en ‘steunverlening’. De Algemene Bijstandswet ging verder dan alleen het aanvullen van ‘tekorten in de noodzakelijke kosten van bestaan’ en maakte ook scholing mogelijk om weer middelen tot bestaan te verkrijgen.

3.5 Periode 1980-heden

3.5.1 Tijdsbeeld

Door onder meer de oliecrisis in 1973 loopt de economie terug. Er is zelfs sprake van een negatieve economische groei. De werkloosheid groeit en het aantal uitkeringen stijgt fors.¹⁴¹ Dit geeft een indruk van de opgave waarvoor de verzorgingsstaat zich in deze periode geplaatst ziet. Het kabinet-Van Agt I komt in een reactie daarop eind jaren zeventig van de vorige eeuw met

138 *Kamerstukken II* 1954/55, 4009, nr. 3, p. 26.

139 [http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=03763&D1=0-17&D2=0,2,4,6,12,22,32,42,52,62,\(I-6\)-I&VW=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=03763&D1=0-17&D2=0,2,4,6,12,22,32,42,52,62,(I-6)-I&VW=T).

140 <http://www.canonsociaalwerk.eu/nl/details.php?cps=32>.

141 Met maar liefst 70% in de periode tussen 1975 en 1990; Roebroek & Hertogh 1998, p. 381.

3 De ontwikkeling van het welvaartspeil en het bestaansminimum

plannen¹⁴² die zijn gericht op het versterken van het bedrijfsleven, waartoe lonen, salarissen en collectieve uitgaven een pas op de plaats moeten maken. Van de beoogde ombuigingen van f 9,5 miljard wilde men in beginsel f 6,5 miljard op de sociale zekerheid bezuinigen.

Deze plannen markeerden het begin van de terugtrekende overheid, waarbij een deel van de overheidstaken door middel van verzelfstandiging en privatisering weer werd overgelaten aan de private sector. De overheid streefde daarnaast naar deregulering en probeerde haar efficiëntie te verhogen door lessen te trekken uit de werkwijzen van het bedrijfsleven.

In 1983 wordt een belangrijk omslagpunt zichtbaar in de ontwikkeling van de verzorgingsstaat. De naoorlogse explosieve groei van de collectieve uitgaven komt onder meer door de stijgende werkloosheid en de vergrijzing tot stilstand. In absolute zin stijgen de uitgaven nog wel, maar gerelateerd aan het bbp nemen ze af.¹⁴³

Vanaf dat moment wordt ook de sociale zekerheid, zij het vertraagd door politieke onenigheid, grondig herzien. Zo werden met betrekking tot de WAO en de Ziektewet begin jaren negentig van de vorige eeuw maatregelen genomen ter beperking van de instroom en het bevorderen van de uitstroom.

De maatschappij is na 1980 ook (sterk) geïndividualiseerd.¹⁴⁴ Daarbij speelden de hiervoor genoemde privatisering, maar ook de al eerder beschreven ontzuiling en ontkerkelijking een belangrijke rol.

In 2002 werd de gulden ingeruild voor de euro. Een teken van de steeds groter wordende Europese integratie.

Het einde van deze periode kenmerkt zich door de kredietcrisis, kort daarop gevolgd door de schulden crisis.¹⁴⁵ Deze leiden tot een recessie in de hele wereld. De overheid werd gedwongen opnieuw fors te bezuinigen en de Europese samenwerking komt onder druk te staan. De uiteindelijke gevolgen van de crisis zijn op het moment van dit schrijven nog niet te overzien.

142 In de nota *Bestek 81* beschreef het kabinet-Van Agt I het sociaaleconomisch beleid voor de komende jaren.

143 Roebroek & Hertogh 1998, p. 382.

144 Individualisering is het proces waarin de afhankelijkheid van het individu, zowel economisch als in normatieve zin, verlegd wordt van zijn directe sociale omgeving naar verder weg gelegen anonieme verbanden via partiële relaties, met als gevolg dat de machtsverhouding tussen het individu en zijn directe sociale omgeving gelijk wordt, en dat niet zozeer de invloed als wel het sturend vermogen van de sociale omgeving vermindert; Van Lindenberg 2008, p. 53.

145 De kredietcrisis werd veroorzaakt door het instorten van de huizenmarkt in Amerika in 2007 waardoor ook de banken in de problemen kwamen, evenals hypotheekverstrekkers. Doordat veel Amerikaanse banken hun risicovolle financiële producten ook in andere delen van de wereld hebben doorverkocht, verspreidt het betalingsprobleem in de VS zich als een olievlek over de hele financiële wereld. Sinds september 2008 krijgen ook de Europese banken problemen met gebrek aan vertrouwen. Grote institutionele beleggers en banken stoppen de kredietlijnen, waardoor banken wankelen. Steeds meer banken in Europese landen moeten worden gered door overname of nationalisatie door een overheid. Eind 2008 is er voor het eerst sprake van een recessie in de eurozone. Als eind 2009 de Europese economie weer langzaam aantrekt, ontstaat in Griekenland een nieuwe crisis: de schulden crisis. In oktober 2009 maakt de Griekse regering bekend dat Griekenland, in tegenstelling tot eerdere bekendmakingen van de overheid, kampt met een veel groter begrotingstekort en een hogere overheidsschuld.

3.5.2 Technologische ontwikkeling

De afgelopen dertig jaar heeft de maatschappij een enorme ontwikkeling doorgemaakt, met name door de ontwikkeling van de computer. Met de introductie van de Commodore 64 en de Atari ST in de jaren tachtig werd een thuiscomputer voor veel burgers bereikbaar. Ook de doorbraak van het internet in 1991 is van grote invloed gebleken. E-mail en word wide web zijn de nieuwe standaard geworden die het mogelijk maken om bestanden en berichten met hoge snelheid uit te wisselen.

De verdere ontwikkeling van de computer resulteerde ook in een nieuw soort onderneming: de geautomatiseerde fabriek.¹⁴⁶ Deze kenmerkt zich door een flexibele productieorganisatie met een hoge graad van automatische gegevensverwerking. Computers worden bij het productieproces breed ingezet, bij het ontwerpen, maar ook als ondersteuning van het management. De fabriek heeft een flexibele organisatie, waarbij een groep van machines en maximaal twintig medewerkers een soort minifabriekje in het bedrijf vormen. Mensen en machines zijn niet langer georganiseerd naar een soort bewerking, maar naar een productiesoort en voeren een scala aan bewerkingen uit.¹⁴⁷

Ook de telefonie ontwikkelt zich verder. In de jaren na 2000 verdringt de mobiele telefoon, waarin al snel een volledige computer en (video)camera worden geïntegreerd, steeds meer de vaste telefoon.

In 2010 zag de I-pad het licht, waarna de tabletcomputer snel terrein won en de desktopcomputer, maar ook de laptop marktaandeel verloren.

Het menselijk genoom wordt in deze periode in kaart gebracht, waardoor in de toekomst antwoorden op ziekten kunnen worden gevonden.

Duurzaamheid en duurzame ontwikkeling zijn de afgelopen twintig jaar gevestigde begrippen geworden. Voor allerlei activiteiten en producten zijn duurzame varianten ontstaan, die variëren van voedsel, hout en koffie tot bankieren en duurzame energie.

De techniek krijgt een andere functie in het huishouden. Het accent is verschoven naar gemak, sfeer en naar de persoonlijke behoeften van de individuele gezinsleden. Zaken als de magnetron, de vaatwasser, de wasdroger en de dvd-speler deden hun intrede. De ontwikkelingen volgen elkaar snel op: was de videorecorder rond het jaar 2000 een algemeen verschijnsel in de woningen, nu is die in bijna geen enkel huishouden meer te vinden.

Producenten zoals Philips voorzagen eind jaren tachtig van de vorige eeuw in de toekomst een 'pienter huis'. Een huis dat een netwerk heeft waarin verwarming, verlichting en beveiliging op afstand zijn te bedienen met de mobiele telefoon en dat in staat is rekening te houden met de voorkeuren van individuele bewoners. Anderen voorzagen rond die tijd een toekomst voor een

146 Lintsen e.a. 2005, p. 177.

147 Idem, p. 178.

duurzaam huis met zonneboilers, zonnecellen en zeer zuinige apparatuur.¹⁴⁸ Veel van die zaken zijn voor ons al niet meer ongewoon.

De J van de maatschappij neemt vanaf het begin van de eenentwintigste eeuw een grote vlucht. In 2010 beschikte 91% van de Nederlandse huishoudens over ten minste één computer of laptop met internetaansluiting.¹⁴⁹ Van alle gebruikers is 84% iedere dag vanuit huis online en 14% wekelijks.¹⁵⁰ In het voorjaar van 2011 telde Nederland ruim 6 miljoen mobiele internetters.¹⁵¹ Het zijn indrukwekkende cijfers die aangeven hoezeer de samenleving is veranderd.

3.5.3 Loonontwikkeling

Het gestandaardiseerde inkomen¹⁵² van een Nederlands huishouden bedroeg in 2010 gemiddeld € 23.000. In 1977 was dit met € 18.600 nog een kwart minder.¹⁵³

De toename van het gemiddelde inkomen kan onder meer toegeschreven worden aan de groei van de arbeidsproductiviteit die zich vertaalde in loonsverhoging. Daarnaast speelt ook de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen een belangrijke rol.¹⁵⁴

Het aantal werknemers met een tijdelijk contract¹⁵⁵ is het afgelopen decennium toegenomen (van 13% in 2001 naar 18% in 2011).¹⁵⁶ Een verschijnsel dat zich met name voordoet in tijden van laagconjunctuur. Werkgevers zijn dan onzekerder over de toekomst en de arbeidsmarkt is ruimer, met als gevolg dat zij meer gebruik maken van de mogelijkheid om mensen op basis van een tijdelijk contract te laten werken.

Het Sociaal Cultureel Planbureau heeft in 2009 het rapport *Genoeg om van te leven* gepresenteerd, waaruit naar voren komt wanneer huishoudens in de ogen van groepen burgers naar de huidige Nederlandse maatstaven genoeg hebben om van te leven. In dit kader zijn vier focusgroepen diverse keren bijeengekomen om over het genoemde onderwerp te discussiëren. Elke focusgroep formuleerde een gezamenlijke visie, die gedetailleerd werd uitgewerkt voor verschillende soorten huishoudens: een alleenstaande van 35 respectievelijk 75 jaar, een paar zonder kinderen, een alleenstaande moeder met twee kinderen en een paar met drie kinderen.¹⁵⁷

148 Idem, p. 271.

149 www.wingez.nl/group/social-media-groep/files/view/542/.

150 "Surfen op internet is een levensbehoefte geworden net zoals je iedere dag eet en drinkt. We gebruiken internet vooral nog als informatiebron, maar het medium wordt in toenemende mate gebruikt voor vermaak, interactieve communicatie en onlinetransacties. Sociale media zijn aan een opmerkelijke opmars bezig", aldus prof. Van Dijk bij de presentatie van de Trendrapportage Computer- en Internetgebruik 2011; http://www.utwente.nl/ctit/cfes/nieuws/2011_11_nederlandinternet.doc/.

151 <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/vrije-tijd-cultuur/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-067-pb.htm>.

152 Het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden om de inkomens van verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar te maken; CBS 2012, p. 113.

153 Idem, p. 113.

154 Participeerden in 1987 nog slechts 35% van de vrouwen op de arbeidsmarkt, in 2007 was dit percentage opgelopen tot 57%. Het aandeel vrouwen dat een betaalde baan heeft voor minimaal 12 uur per week, is in deze periode dus aanzienlijk toegenomen; Janssen, Hoksbergen & Van der Ploeg 2009, p. 17.

155 <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/vrije-tijd-cultuur/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-067-pb.htm>.

156 <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/publicaties/artikelen/archief/2012/2012-3628-wm.htm>.

157 SCP/Nibud 2009.

Hieruit volgt dat alle groepen een absolute opvatting van armoede hebben: er is onvoldoende geld om bepaalde behoeften te bevredigen. Om welke behoeften het daarbij gaat, kan variëren van de eerste levensbehoeften (onderdak, voedsel en kleding) tot aan hogere behoeften, zoals keuzevrijheid en persoonlijke ontwikkeling.¹⁵⁸

Een aantal passages uit het rapport heeft betrekking op roerende zaken:

“Alle groepen vinden dat het gezin meer apparatuur nodig heeft dan de alleenstaanden. Een mixer, een combimagnetron of een wasdroger worden wel bij de eenoudergezinnen en de paren met kinderen genoemd, maar de alleenstaanden en de paren zonder kinderen krijgen deze apparatuur niet in hun pakket. Alleen groep D kent de jongere alleenstaanden nog een combimagnetron toe. Groep B vindt voor zowel jongere als oudere alleenstaanden een gewone magnetron voldoende, terwijl groep A voor huishoudens zonder kinderen zelfs dat niet noodzakelijk acht. Verder worden de afwasmachine en aparte diepvrieskist niet als noodzakelijk beschouwd en blijken ook de keukenmachine, de broodbakmachine en de biertap voor alle groepen een overbodige luxe. Koken moet op een gasfornuis; de elektrische of keramische kookplaat wordt niet genoemd, hoewel ook wordt opgemerkt dat er in huurwoningen niet altijd een keuze is.”¹⁵⁹

“Alle groepen vinden dat een net niet arm huishouden toekan met een goedkope beeldbuis-tv, geen flatscreen. Ook vinden de meeste groepen dat de huishoudens een gewone audioset moeten hebben. Alleen groep A meent dat de huishoudens toekunnen met een goedkopere draagbare audioset. Het Nibud heeft voor alle huishoudens een gewone én een draagbare set, evenals groep B voor het paar met kinderen. Alle groepen vinden dat huishoudens met kinderen en het paar zonder kinderen een dvd-speler moeten hebben. Een dvd-recorder of spelcomputer vindt geen enkele groep noodzakelijk. Ook een computer en een internetaansluiting worden noodzakelijk geacht voor net niet arme huishoudens.”¹⁶⁰

Op basis van de uitspraken van de groepsleden kan de volgende tabel worden opgesteld, waarin is aangegeven welke zaken zij als eerste levensbehoeften beschouwen en voor welke groepen.

158 Geen van de vier groepen definieerde armoede in termen van relatieve achterstand ten opzichte van de rest van de bevolking. Opmerkelijk is ook dat geen enkele groep refereerde aan het ontvangen van een bijstandsuitkering of aan een bepaald inkomensniveau; SCP/Nibud 2009, p. 45.

159 Idem, p. 90.

160 Idem, p. 93.

3 De ontwikkeling van het welvaartspeil en het bestaansminimum

	jonge alleenstaande	oudere alleenstaande	paar zonder kinderen	alleenstaande moeder	paar met kinderen
mixer				X	X
combimagnetron	X			X	X
wasdroger				X	X
magnetron	X	X			
afwasmachine					
diepvrieskist					
keukenmachine					
broodbakmachine					
biertap					
gasfornuis	X	X	X	X	X
beeldbuis tv	X	X	X	X	X
flatscreen tv					
audioset	X	X	X	X	X
draagbare audioset					X
dvd-speler			X	X	X
dvd-recorder					
spelcomputer					
computer	X	X	X	X	X

Het aantal huishoudens met een laag of langdurig laag inkomen is in deze periode gedaald.¹⁶¹ Daarbij is ook het gemiddeld vermogen van het Nederlandse huishouden in deze periode sterk toegenomen. Bedroeg dit in 1993 nog € 57.000, in 2010 was dit opgelopen tot € 166.000.¹⁶² Dit laatste is voornamelijk het gevolg van de sterk gestegen waarde van onroerend goed: veel van dit vermogen zit dan ook vast in de eigen woning of bestaat alleen op papier, omdat op de woning een – gedeeltelijk – aflossingsvrije hypotheek is gevestigd. Nu de woningprijzen dalen, krimpt het gemiddeld vermogen van de Nederlandse gezinnen weer.¹⁶³

161 CBS/SCP 2011, p. 18.

162 Het mediaan vermogen – het bedrag waarvoor geldt dat 50% van de populatie een lager of even groot vermogen heeft – beliep in 1993 € 14.000 en in 2010 € 33.000; <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37860gvh&D1=a,1,13&D2=0&D3=0-2,10-13&HD=080603-1718&HDR=G3&STB=T,G2> (1993-2000) en <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=80056NED&D1=a&D2=0&D3=a&HD=090713-1432&HDR=G1,T&STB=G2> (2010-2011).

163 Voor statistieken van de aantallen verkochte woningen, gemiddelde koopsommen en prijsindexen, zie de vastgoedcijfers op: <http://www.kadaster.nl/perskamer/dashboard/default.html>. Ook wordt aangenomen dat parlementaire discussies over het al dan niet handhaven van de hypotheekrenteaftrek van invloed zijn geweest op de recente prijsontwikkelingen op de onroerendgoedmarkt.

Tegelijkertijd is het aantal huishoudens met betalingsachterstanden verdubbeld.¹⁶⁴ Een groeiend aantal huishoudens heeft dan ook onvoldoende geld om enkele van de hierboven genoemde, als noodzakelijk beschouwde, levensbehoeften te voldoen en bungelt daarmee aan de onderkant van de welvaartspiramide.¹⁶⁵ Deze verminderde liquiditeit gaat gelijk op met een aantal andere ontwikkelingen die mogelijk een verklaring kunnen bieden. Neem de hiervoor genoemde sterk gestegen waarde en aankooprijzen van onroerend goed. Deze waardestijging werd in de recente economische hausse mogelijk gemaakt door soepeler kredietregels. Door de lage rentes en het stimuleren van maximaal lenen en minimaal aflossen¹⁶⁶ (ook wel aangeduid als: 'goedkoop geld') is door overkreditering een hypotheeklast ontstaan waarvan schuldenaren na een terugval in inkomen de soms wrege vruchten plukken.¹⁶⁷ Ook huurders hebben hun maandelijkse lasten sterk zien stijgen. De huidige conjuncturele werkloosheid met een toenemend aantal gedwongen ontslagen en een stijgend aantal zzp'ers zonder opdrachtgever draagt bij aan de verminderde solvabiliteit. De aangekondigde versoepeling van het ontslagrecht¹⁶⁸ zal bij een gelijkblijvende economische neergang mogelijk een verder oplopende schuldenlast van de Nederlandse huishoudens aankondigen.

3.5.4 Gezondheid

De levensverwachting van de Nederlander neemt in deze periode verder toe. Wordt een in 1981 geboren jongen gemiddeld 72 jaar, een in 2010 geboren jongen wordt gemiddeld 78 jaar. Voor meisjes stijgt de levensverwachting van 79 naar 82 jaar.¹⁶⁹

Ook de bevolkingsopbouw verandert; in 1980 was de verhouding tussen de ouderen en het werkende deel van de bevolking (de grijze druk)¹⁷⁰ nog 20%, in 1980 was dit percentage opgelopen tot 26%. Het aantal jongeren jonger dan 20 jaar nam ten opzichte van het werkende deel van de bevolking (de groene druk) in deze periode juist af, van 55% in 1980 tot 39% in 2011.¹⁷¹

De sterfte aan hart- en vaatziekten is in de afgelopen dertig jaar gehalveerd. Toch is dit samen met kanker de grootste doodsoorzaak. In 2008 omvatte elk van beide groepen rond de 30% van de sterfgevallen.¹⁷² Het fors verminderde aantal rokers is hier mede de oorzaak van.¹⁷³

Het veranderde eetpatroon, dat is samen te vatten als 'te veel en verkeerd', is medeoorzaak van

164 Van 3% in 2000 naar 6% in 2010; <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70264ned&D1=a&D2=0&D3=a&VW=T>.

165 In 2000 23% van de huishoudens en in 2010 29%; <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70264ned&D1=a&D2=0&D3=a&VW=T>.

166 <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/AEA26DB2-5205-4480-8B6D-897D651830EE/0/2011armoedesignalement2011.pdf>.

167 In lagere rechtspraak wordt deze overkreditering op individueel niveau echter primair gezien als een eigen verantwoordelijkheid van de hypotheekgever; Rb. Leeuwarden 6 april 2012, LjN BW4207.

168 Zie de Hoofdlijnennotitie aanpassing ontslagrecht en WW; bijlage bij *Kamerstukken I*, 2010/11, 32 500, nr. W, p. 2.

169 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71950ned&D1=0-1,7&D2=a&D3=0,7,14&D4=0&D5=0&VW=T>.

170 De verhouding tussen het aantal personen van 65 jaar of ouder en het aantal personen van 20 tot 65 jaar. Dit cijfer geeft inzicht in de verhouding van de ouderen tot het werkende deel van de bevolking.

171 De verhouding tussen het aantal personen van 0 tot 20 jaar en het aantal personen van 20 tot 65 jaar. Dit cijfer geeft inzicht in de verhouding van de jeugd tot het werkende deel van de bevolking.

172 <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/4356E489-ED7D-463C-BA4B-5FA090670696/0/2010a314pub.pdf>.

173 Het aantal rokers van 16 jaar en ouder daalt van 50% in 1990 tot 32% in 2010; <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=81628ned&D1=61-62&D2=a&VW=T>.

het steeds groter wordende probleem van overgewicht. De twee broodmaaltijden en een warme maaltijd, zoals dat in de jaren vijftig van de vorige eeuw gebruikelijk was, is vervangen door vele kleine maaltijden of hapjes op elk moment van de dag en op elke willekeurige plaats: thuis, op het werk, op straat of in de auto.¹⁷⁴ De schaarste van vroeger tijden heeft plaatsgemaakt voor overvloed.

Vooraf de consumptie van groente en fruit blijft achter bij de voedingsnormen. Verder worden er te veel verzadigde vetten gegeten en te weinig vis, en wordt er (ook door fabrikanten) te veel zout aan het voedsel toegevoegd. Veel mensen volgen diëten, wat vaak resulteert in een jojo-end gewicht. Bovendien is voor veel Nederlanders lichamelijke activiteit vrijwel uit het dagelijks leven verdwenen, wat (in combinatie met de eetgewoonten) een toename van overgewicht heeft veroorzaakt.¹⁷⁵

Het aantal ziekenhuisopnamen stijgt in deze periode aanzienlijk, maar de gemiddelde verpleegduur neemt af.¹⁷⁶ De uitgaven voor de zorg stijgen van ruim € 17 miljoen in 1980 tot € 87 miljoen in 2010.¹⁷⁷

3.5.5 Socialezekerheidswetgeving

De explosieve groei van het aantal uitkeringen – circa 70% in de periode tussen 1975 en 1990 – geeft een indruk van de opgave waarvoor de verzorgingsstaat zich gesteld ziet.¹⁷⁸ Dit leidt mede tot de eerder genoemde sterk stijgende overheidsuitgaven, waardoor eind jaren zeventig van de vorige eeuw de stelselherziening van de sociale zekerheid een aanvang neemt. Verschillende achtereenvolgende kabinetten maken daartoe plannen, maar er is verdeeldheid over de wijze waarop.¹⁷⁹

Er worden begin jaren negentig van de vorige eeuw vele herzieningsmaatregelen genomen. Een voorbeeld daarvan zijn de maatregelen die met betrekking tot de WAO en de Ziektewet worden genomen ter beperking van de instroom en het bevorderen van de uitstroom.

Ook de Algemene Bijstandswet wordt herzien. Waar die herziening eerst is gericht op een betere uitvoerbaarheid en grotere fraudebestendigheid, wordt daar later ook de bezuinigingsdoelstelling aan gekoppeld.¹⁸⁰

Bij de gehele stelselherziening zet de politiek in op het activerende karakter van de sociale zekerheid.¹⁸¹

174 Lintsen e.a. 2005, p. 51.

175 www.scp.nl/dsresource?objectid=29143&type=org.

176 Bedroeg het gemiddelde aantal verpleegdagen in 1980 1.588.000 dagen, in 2009 was dit aantal opgelopen tot 10.621.000 dagen. De gemiddelde verpleegduur is echter aanzienlijk korter geworden: van 14 dagen in 1980 tot 5,6 dagen in 2009; <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37852&D1=3,25-32,102-107,118-123&D2=0&VW=T>.

177 Idem.

178 Roebroek & Hertogh 1998, p. 381.

179 Idem, p. 378.

180 Idem, p. 439.

181 Idem, p. 446.

Betekende de sociale zekerheid in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw een tijdelijke toevlucht voor personen die tijdelijk niet of niet meer in staat waren via betaalde arbeid in hun levensonderhoud te voorzien, tegenwoordig vormt zij een meer dan vanzelfsprekend onderdeel om onregelmatige inkomsten op basis van flexwerk, deeltijdarbeid of inkomsten op basis van werk met behoud van uitkering te verzekeren. Het wezen van de verzorgingsstaat onderging tot het einde van de jaren negentig een verandering van 'herverdeling van inkomsten' naar 'herverdeling van inkomen en arbeid'.¹⁸²

In 1996 werd de Algemene Bijstandswet vervangen door de ingrijpend gewijzigde en heringerichte Algemene bijstandswet, waarbij de naam van de wet – het zal de oplettende lezer al zijn opgevallen – ook een kleine wijziging onderging: van Algemene Bijstandswet naar Algemene bijstandswet.

Met de invoering van de Abw werd ernaar gestreefd de wettelijke voorwaarden te scheppen voor een effectievere bijstandsverlening. Aan dit streven lag een drietal concrete doelstellingen ten grondslag:

- 1 een doeltreffender bevordering van de zelfstandige bestaansvoorziening;
- 2 een zuiverder afstemming van de bijstand op de specifieke omstandigheden van het individuele geval;
- 3 een verbeterde afstemming van de Abw op andere voorzieningen.¹⁸³

Op 1 januari 2004 is de Algemene bijstandswet afgeschaft en vervangen door de Wet werk en bijstand.¹⁸⁴

Het uitgangspunt van de WWB is om te komen tot een meer activerend stelsel van bijstand naar werk. Het verstrekken van bijstand moet geen doel op zich zijn, maar een tijdelijk noodverband dat gecombineerd wordt met het re-integreren van mensen naar werk.¹⁸⁵ Anders gezegd: de WWB stelt werk boven inkomen en legt de nadruk op de preventie van bijstandsafhankelijkheid en op de re-integratie van bijstandsgerechtigden.¹⁸⁶

Alle wijzigingen van de socialezekerheidswetgeving van de afgelopen dertig jaar ten spijt, zij hebben nog niet tot een lager aantal mensen met een uitkering geleid.

Het lijkt dan ook onwaarschijnlijk dat de periode van ingrijpende hervormingen achter de rug is. Integendeel, de aanpak van het houdbaarheidsprobleem van de overheidsfinanciën, mede ingegeven door de huidige schulden crisis, zal ook de komende jaren hoog op de politieke agenda blijven staan en met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid een nieuwe ronde van herzieningen inluiden.¹⁸⁷

182 Idem, p. 446.

183 *Kamerstukken II* 1991/92, 22 545, nr. 3, p. 16 (MvT).

184 *Wet van 9 oktober 2003, Stb.* 2003, 375.

185 *Kamerstukken II* 2007/08, 29 674, nr. 21, p. 4.

186 <http://www.rijksbegroting.nl/binaries/pdfs/beleidsdoorlichtingen/szw-wet-werk-en-bijstand.pdf>.

187 Wim Drees Stichting 2010, p. 56.

3.6 Conclusie

De Nederlandse samenleving is over een periode van ruim tweehonderd jaar onherkenbaar veranderd. Onze gezondheid, welstand, kansen, perspectieven en mogelijkheden tot ontplooiing hebben een duizelingwekkende vlucht genomen. De verworvenheden van de techniek en medische wetenschap zijn hieraan debet, evenals de goede wil van generaties maatschappelijke participanten en politieke actoren.

Tegelijkertijd is de maatschappij complexer geworden: de voortschrijdende techniek en de globalisering van het productieproces van goederen hebben veel arbeidsplaatsen overbodig gemaakt. De arbeidsmarkt van zakelijke dienstverlening die hiervoor in de plaats kwam is door diverse ontwikkelingen gevoelig voor schommelingen in economische conjunctuur. In combinatie met de vergrijzing heeft dit ertoe geleid dat een toenemend aantal – tijdelijk of langdurig – inactieven onderhouden moeten worden uit de collectieve voorzieningen.

Vanzelfsprekend gaat de politiek op zoek naar wegen om de financiële druk die hiermee gepaard gaat, te verlichten. Zeker in het licht van een schulden crisis en een strakke norm voor de handhaving van het begrotingstekort. Maar onvermijdelijk zal door bezuinigingen op de sociale zekerheid een toenemend aantal huishoudens tijdelijk of blijvend niet volwaardig kunnen delen in de huidige welstand.

De waarde van deze welstand is voor een gedeelte uiteraard relatief: het is onmogelijk om het bestaansminimum gelijke tred te laten houden met de snelle ontwikkelingen van de samenleving als geheel. Echter, door de gestegen woonlasten in combinatie met een toenemende inkomensonzekerheid en een neergaande economie hebben steeds meer mensen moeite de kosten van de huishouding te betalen. Nu en in de nabije toekomst.

De ontwikkeling van de welstand aan de economische onderkant van de samenleving zou kunnen worden gekenschetst als een parabool, met aan de basis een schuin oplopende as. Waar twee eeuwen geleden het absolute minimum van de beslagvrije goederen leek samen te vallen met de maatschappelijke realiteit van die tijd, zo leek het daarna langzaam bergopwaarts te gaan met de verhouding tussen het minimaal noodzakelijk geachte en de feitelijke toestand van veel Nederlandse minima. De vrijheid in bestedingsruimte bereikte haar hoogtepunt in de jaren zeventig van de vorige eeuw, toen de verzorgingsstaat ongekend royaal uitdeelde aan hen die buiten het arbeidsproces vielen.

De huidige situatie is gecompliceerder: meer huishoudens zweven aan de onderkant van de welvaarts piramide, terwijl hun inkomsten in absolute zin nog steeds hoger zijn dan enkele decennia geleden. De kosten van maatschappelijke participatie zijn gestegen, zonder computer of andere digitale gegevensdrager is (her)intreden in het arbeidsproces lastig en ook een (mobiele) telefoon is onmisbaar. Het verdwijnen van de huisvrouw die dagelijks boodschappen kon doen, heeft een koelkast noodzakelijk gemaakt en het ontplooiingsideaal maakt de aanwezigheid van speelgoed in een huishouden met kinderen vanzelfsprekend.

Deze verschuiving van minimumbestaansvoorwaarden ontkennen, zou neerkomen op het verwaarlozen van de beginselen die ten grondslag liggen aan onze sociale grondrechten, namelijk het recht op een leven in menselijke waardigheid. Dit vereist een zekere basis aan voorzieningen en goederen die onmisbaar zijn geworden voor het voortbestaan en zelfverwezenlijking in een hoogontwikkelde samenleving.

4

Beslagvrije goederen in rechtsvergelijkend perspectief

Hoofdstuk 4

Beslagvrije goederen in rechtsvergelijkend perspectief

A.W. Jongbloed en A.C.C.M. Uitdehaag

4.1 Inleiding

Is de Nederlandse regeling een goede, een slechte of een middelmatige? Is die regeling te beknopt of te gedetailleerd? Het beantwoorden van die vraag wordt eenvoudiger als er door middel van rechtsvergelijking referentiepunten zijn. Wie de Nederlandse regeling in rechtsvergelijkend perspectief wil plaatsen, ontkomt er niet aan om Duitsland, Engeland¹ en Frankrijk als de bronnen van de belangrijkste West-Europese rechtsstelsels in de beschouwingen te betrekken. Maar ook andere landen verdienen het om onder de loep te worden genomen, ook al is dat soms in beknopte vorm. Waar de Franse napoleontische wetgeving in Nederland in 1838 plaats moest maken voor ‘Hollandse’ wetgeving, werd dat in België pas ruim één en kwart eeuw later – per 1 november 1970 – gedaan met de invoering van het Gerechtelijk Wetboek. Inmiddels is de Franse wetgeving ook herzien, maar Belgisch recht is en blijft gelet op de Franse en Nederlandse juridische invloed interessant.

In dat kader kan ook de Luxemburgse wetgeving worden onderzocht: in hoeverre is die nog op de Franse bron gericht? Ook Schotland verdient het om in de vergelijking te worden betrokken. Net als Engeland maakt dit land deel uit van het Verenigd Koninkrijk, maar waar in Engeland sprake is van common law-recht, daar geldt in Schotland een meer continentale regelgeving waarin het civiele recht is beïnvloed door het Rooms-Hollandse recht.

Verder in afstand van Nederland liggen (i) de Scandinavische landen (Denemarken, Finland, Noorwegen en Zweden), (ii) de Baltische staten (Estland, Letland en Litouwen), (iii) Midden- en Oost-Europese landen (Bulgarije, Georgië, Hongarije, Moldavië, Polen, Rusland en Tsjechië), (iv) Zuid-Europese landen (Italië, Oostenrijk, Portugal en Spanje) en (v) landen op de Balkan als Albanië, Bosnië en Herzegovina, Kosovo, Kroatië, Macedonië, Montenegro, Servië en Slovenië, maar is er ook op juridisch vlak een grote afstand? Duidelijk zal worden dat sommige landen over wetgeving beschikken die tamelijk recent tot stand is gekomen en het is interessant waardoor die wetgevers zich hebben laten leiden.

¹ Strikt genomen gaat het om het recht van Engeland en Wales, maar kortheidshalve zal gesproken worden over Engeland. Binnen het Verenigd Koninkrijk gelden voor Schotland (zie par. 4.6) en Noord-Ierland aparte rechtsregels.

4.2 Frankrijk²

In artikel 2284 Code Civil³ kent Frankrijk een met artikel 3:276 BW vergelijkbare regeling: in beginsel is verhaal mogelijk op alle goederen van de schuldenaar. De vergelijking gaat verder: ook in Frankrijk bestaat een uitzondering op die hoofdregel en heeft de wetgever een uitzondering gemaakt door te bepalen dat bepaalde zaken niet voor beslag vatbaar zijn. Een en ander is te vinden in een wet uit 1991⁴ die vervolgens werd herzien en aangevuld.

Uitgangspunt is artikel 14 van de Wet van 9 juli 1991, nr. 650, die op 1 januari 1993 in werking trad en een algemene regeling inhoudt.⁵

Niet in beslag kunnen worden genomen:

- 1 de zaken waarvan de wet verklaart dat zij niet voor beslag vatbaar zijn;
- 2 lonen, uitkeringen en pensioenen die ertoe strekken in het levensonderhoud te voorzien, tenzij de betaling aan de schuldeiser al had plaatsgevonden voor de inbeslagname;
- 3 zaken die door een testateur of schenker niet vatbaar voor beslag zijn verklaard, behalve met instemming van de rechter voor het daarop betrekking hebbend gedeelte door schuldeisers nadat de schenking is gedaan of de erfenis is opengefallen;
- 4 de roerende zaken die nodig zijn voor het bestaan en het werk van de beslagene en zijn familie, behalve ter voldoening van hun koopprijs, binnen de grenzen van het besluit van de Raad van State en met inachtneming van de bepalingen van de zevende alinea van dit artikel; ze blijven echter voor beslag vatbaar als zij zich bevinden op een andere plaats dan die waar de beslagene woont of werkt dan wel het waardevolle goederen betreft, in aanmerking nemende

2 I.v.m. de historische wortels is ervoor gekozen om uitbreider stil te staan bij Frankrijk en een vergelijking met Nederland te maken.

Vgl. Dalloz, Code de procédure civile, 101e édition, Paris 2010, met op p. 2382 e.v. teksten betreffende voies d'exécution; G. Couchez, Voies d'exécution, 10e édition, Dalloz-Sirey Paris 2010; S. Guinchard & T. Moussa, Droit et pratique des voies d'exécution, édition 2010/2011, Dalloz-Sirey Paris 2009, P. Julien & G. Taormina, Voies d'exécution et procédures de distribution, 2e édition L.G.D.J. Paris 2010 en A. Leborgne, Voies d'exécution et procédures de distribution, Dalloz Paris 2009.

3 Quiconque s'est obligé personnellement, est tenu de remplir son engagement sur tous ses biens mobiliers ou immobiliers, présents et à venir.

4 Décret instituant de nouvelles règles relatives aux procédures civiles d'exécution pour l'application de la loi n° 91-650 du 9 juillet 1991 portant réforme des procédures civiles d'exécution. Zie ook: Loi n°92-644 du 13 juillet 1992 en Décret 92-755 du 31 juillet 1992 en Décret 97-375 du 17 Avril 1997.

5 Ne peuvent être saisis:

1° Les biens que la loi déclare insaisissables;

2° Les provisions, sommes et pensions à caractère alimentaire, sauf pour le paiement des aliments déjà fournis par le saisissant à la partie saisie;

3° Les biens disponibles déclarés insaisissables par le testateur ou le donateur, si ce n'est, avec la permission du juge et pour la portion qu'il détermine, par les créanciers postérieurs à l'acte de donation ou à l'ouverture du legs;

4° Les biens mobiliers nécessaires à la vie et au travail du saisi et de sa famille, si ce n'est pour paiement de leur prix, dans les limites fixées par décret en Conseil d'Etat et sous réserve des dispositions du septième alinéa du présent article; ils demeurent cependant saisissables s'ils se trouvent dans un lieu autre que celui où le saisi demeure ou travaille habituellement, s'ils sont des biens de valeur, en raison notamment de leur importance, de leur matière, de leur rareté, de leur ancienneté ou de leur caractère luxueux, s'ils perdent leur caractère de nécessité en raison de leur quantité ou s'ils constituent des éléments corporels d'un fonds de commerce;

5° Les objets indispensables aux personnes handicapées ou destinés aux soins des personnes malades. Les biens visés au 4° ne peuvent être saisis, même pour paiement de leur prix, lorsqu'ils sont la propriété des bénéficiaires de l'aide sociale à l'enfance prévue aux articles 150 à 155 du code de la famille et de l'aide sociale. Les immeubles par destination ne peuvent être saisis indépendamment de l'immeuble, sauf pour paiement de leur prix.

hun belang, hun materiaal, hun zeldzaamheid, hun ouderdom of hun luxe aard, waarbij zij hun noodzakelijke karakter verliezen ten gevolge van hoeveelheid of als ze behoren tot de materiële vaste activa van een bedrijf;

- 5 zaken die onmisbaar zijn voor gehandicapten of voor de verzorging van zieken. De zaken bedoeld onder sub 4° kunnen niet in beslag worden genomen, zelfs niet voor de voldoening van hun koopprijs, wanneer zij eigendom zijn van bijstandsgerechtigden ten behoeve van kinderen als bedoeld in de artikelen 150 tot 155 van het Wetboek van familierecht en sociale hulp. De goederen die onroerend door bestemming zijn, kunnen niet in beslag genomen worden los van de onroerende zaak, behalve ter voldoening van hun koopsom.

Het gaat op het eerste gezicht om een limitatieve opsomming. In werkelijkheid valt daar wel iets op af te dingen en rijst de vraag of de Franse wetgever de ambitie heeft gehad alle gevallen hier te regelen. Allereerst wordt onder sub 1 een algemene formule gebruikt: “de goederen waarvan de wet verklaart dat zij niet voor beslag vatbaar zijn”. Bovendien lenen de andere onderdelen zich voor een extensieve interpretatie (zoals sub 4: ‘nodig voor bestaan en werk’ of sub 5: ‘onmisbaar’). Wel wordt duidelijk wat de bedoeling van de Franse wetgever is geweest: beslag is de hoofdregel, uitzonderingen moeten beperkt blijven tot door de wetgever geregelde gevallen (en eventueel de door partijen gemaakte afspraken), maar de menselijke waardigheid mag niet uit het oog worden verloren. De Franse wetgever heeft zich gerealiseerd dat het ondoenlijk is een volledige opgave te doen van de niet voor beslag in aanmerking komende zaken. Om toch enige duidelijkheid te verschaffen voor de onder sub 4 bedoelde zaken is bij de artikelen 39 en 40 van het Besluit 92-755 van 31 juli 1992⁶ daaraan in modern spraakgebruik een invulling gegeven die voortborduurde op artikel 592 van de (oude, vervallen) Code de procédure civile, maar waarop de nodige uitzonderingen zijn te maken en waarbij het om geformuleerde vermoedens gaat die de schuldeiser kan ontkrachten.

6 Décret instituant de nouvelles règles relatives aux procédures civiles d'exécution pour l'application de la loi n° 91-650 du 9 juillet 1991 portant réforme des procédures civiles d'exécution.

Article 39

Pour l'application de l'article 14 (4°) de la loi du 9 juillet 1991, sont insaisissables comme étant nécessaires à la vie et au travail du débiteur saisi et de sa famille:

- Les vêtements;
- La literie;
- Le linge de maison;
- Les objets et produits nécessaires aux soins corporels et à l'entretien des lieux;
- Les denrées alimentaires;
- Les objets de ménage nécessaires à la conservation, à la préparation et à la consommation des aliments;
- Les appareils nécessaires au chauffage;
- La table et les chaises permettant de prendre les repas en commun;
- Un meuble pour abriter le linge et les vêtements et un meuble pour ranger les objets ménagers;
- Une machine à laver le linge;
- Les livres et autres objets nécessaires à la poursuite des études ou à la formation professionnelle;
- Les objets d'enfants;
- Les souvenirs à caractère personnel ou familial;
- Les animaux d'appartement ou de garde;
- Les animaux destinés à la subsistance du saisi, ainsi que les denrées nécessaires à leur élevage;
- Les instruments de travail nécessaires à l'exercice personnel de l'activité professionnelle;
- Un poste téléphonique permettant l'accès au service téléphonique fixe.

Article 40

Toutefois, les biens énumérés à l'article précédent restent saisissables dans les conditions prévues à l'article 14 (4°) de la loi du 9 juillet 1991.

Het gaat om:

- kleding;
- beddengoed;
- linnen;
- artikelen en producten die nodig zijn voor de lichaamsverzorging en het onderhoud van gebouwen;
- eten;
- huishoudelijke goederen die nodig zijn voor het behoud, de bereiding en consumptie van voedsel;
- de noodzakelijke uitrusting voor verwarming;
- de tafel en stoelen om maaltijden gezamenlijk te gebruiken;
- een kledingkast en een voorraadkast;
- een wasmachine;
- boeken en andere artikelen die nodig zijn voor vervolgonderwijs of beroepsopleiding;
- voorwerpen van kinderen;
- persoonlijk en familie herinneringsmateriaal;⁷
- gezelschapsdieren en hun verzorgingsbehoeften;
- dieren bestemd voor het levensonderhoud van de schuldenaar⁸ alsook hun voedsel;
- de hulpmiddelen die bestemd zijn voor de persoonlijke uitoefening van het beroep;
- een vaste telefoonaansluiting.

Met name de categorie ‘bestemd voor ... uitoefening van het beroep’ moest door de rechtspraak (nader) worden uitgelegd en dat heeft er in geresulteerd dat als criterium is gekozen dat het moet gaan om een doeltreffende verwezenlijking van de werkzaamheden. Dat betekent dat onder omstandigheden een auto daaronder gebracht kan worden. Artikel 592 had slechts betrekking op ambachtslieden, zodat van een daadwerkelijke verruiming kan worden gesproken, maar ook dat de Franse wetgever zich heeft aangepast aan de tijd.⁹

De hier bovengenoemde zaken zijn conform artikel 14 sub 4 wel voor beslag vatbaar als zij zich bevinden op een andere plaats dan die waar de beslagene woont of werkt dan wel het waardevolle goederen betreft gelet op de hoeveelheid¹⁰ of als ze behoren tot de materiële vaste activa van een bedrijf. Een uitzondering is ook gemaakt voor de verkoper die aanspraak maakt op de voldoening van de nog niet betaalde verkoopprijs.

Ook de onder sub 5 genoemde categorie ‘zaken die onmisbaar zijn voor gehandicapten of voor de verzorging van zieken’ leent zich voor een concrete invulling door de rechter van geval tot geval. We moeten denken aan krukken, brillen en prothesen. Vermeldenswaard is dat in dit geval blijkens artikel 42 van het Besluit 92-755 van 31 juli 1992 de leverancier, fabrikant en repa-

7 Daarbij valt te denken aan foto's, persoonlijke brieven, onderscheidingen die eerder een persoonlijke dan een handelswaarde hebben.

8 Art. 592 uit 1807 hield nog een opsomming in: 2 koeien of 16 geiten of schapen, naar keuze van de beslagene, een varken en 24 stuks pluimvee.

9 We mogen ervan uitgaan dat in 1807 een belangrijk gedeelte van de Franse beroepsbevolking onder deze categorie viel te scharen.

10 Trefte de gerechtsdeurwaarder drie wasmachines aan dan kan hij er twee in beslag nemen.

rateur zich niet op de zaak kunnen verhalen en dat er sprake is van een absoluut beslagverbod. Een en ander is terug te voeren op het begrip 'menselijke waardigheid': het is niet mogelijk iemand onder druk te zetten door zijn gehoorstoel, rolstoel of medicijnen in beslag te nemen.

Onder sub 1 wordt verwezen naar in andere wetten neergelegde beslagbeperkingen. Een voorbeeld biedt artikel 411-12 van de Code de travail waar ten aanzien van vakbonden is bepaald dat hun gebouwen, het meubilair nodig voor hun bijeenkomsten, hun bibliotheken en hun beroepsinstructies niet voor beslag vatbaar zijn. Een ander voorbeeld, dat in de praktijk echter nauwelijks van belang is, vormen de zaken met een culturele of artistieke waarde.¹¹ Daarbij moet worden gedacht aan buitenlandse goederen die in Frankrijk tentoon worden gesteld of aan kunst, boeken, culturele of historische objecten met een grote waarde die worden geschonken aan de staat en de staat die schenking accepteert.

Onder sub 2 worden lonen, uitkeringen en pensioenen die ertoe strekken in het levensonderhoud te voorzien onvatbaar voor beslag verklaard. Deze uitzondering gaat terug op het oude, vervallen artikel 2092-2 Code Civil en strekt ertoe de belangen van de schuldenaar te waarborgen. Er wordt geen vast bedrag in het artikel genoemd: de rechter zal wat de schuldenaar nodig heeft van geval tot geval moeten beoordelen aan de hand van de behoeften van de schuldenaar op welk bedrag de beslagvrije voet moet worden vastgesteld. Het geeft aan de ene kant de beslagrechter¹² de gelegenheid om 'maatwerk' te leveren, maar anderzijds is steeds een rechterlijk oordeel nodig en dat kost tijd en geld. Het vastgestelde bedrag heeft gelding tegenover iedere schuldeiser.

Onder de bedragen die strekken om te voldoen in het levensonderhoud vallen allereerst salarissen, die bij uitstek bedoeld zijn om de kosten van levensonderhoud te dekken. Daarnaast burgerlijke en militaire pensioenen¹³ en socialezekerheidsuitkeringen. Verder ter bescherming van de schuldenaar de toewijzing van de minimale sociale uitkering, bijstand aan repatrianten of de uitbetaling van auteursrechten. Tot slot is vastgesteld dat voor diverse schulden geen beslag kan worden gelegd om speciale economische redenen of om een speciaal doel dat de wetgever beoogt te beschermen. In dat kader valt te denken aan de inkomsten van ambassadeurs, gevolmachtigde ministers en diplomaten, maar ook aan het bedrag dat is geïnvesteerd in een film of de vergoeding die boeren ontvangen om hun bedrijf te staken, terwijl negen twintigste deel van de vergoeding van volksvertegenwoordigers niet in beslag kan worden genomen om dat dit deel als representatievergoeding geldt. Een vraag die rees was of beslag mogelijk was op bedragen die als slachtoffer van een verzekeringsmaatschappij waren verkregen. Na een uitspraak van de voltallige kamer van het Cour de cassation van 15 april 1983¹⁴ is duidelijk dat dergelijke uitkeringen in beslag mogen worden genomen en als, bijvoorbeeld, het slachtoffer failliet is gegaan, komen de uitkeringen in het actief dat de schuldeisers mogen verdelen.

Bedacht moet echter worden dat de meeste bedragen die niet vatbaar voor beslag zijn verklaard, worden uitbetaald via storting op een bankrekening, door middel van een cheque of door een

11 Wet 94-679 van 8 augustus 1994, art. 61, en wet 87-571 van 23 juli 1987, art. 6.

12 Het gaat om een 'juge de l'exécution', maar de term 'beslagrechter' sluit aan bij België.

13 De belangrijkste uitzondering is dat een vijfde beslagen kan worden ter zake van schulden aan de overheid.

14 D. 1983.461; JCP1984.II.2020126; RTD civ. 1983.799.

bankoverschrijving. Na bijboeking zou echter beslag gelegd kunnen worden op de totale som van de bankrekening, omdat er geen sprake is van afgescheiden vermogen dat niet vatbaar is voor beslag. Dat zou een ongewenste situatie opleveren en daarom is een oplossing gevonden in de artikelen 44-49 van het Besluit 92-755 van 31 juli 1992.¹⁵ Het komt er kort gezegd op neer

15 Section II: Sommes versées à un compte

Sous-section 1: Sommes provenant de créances insaisissables.

Article 44

Lorsqu'un compte est crédité du montant d'une créance insaisissable en tout ou partie, l'insaisissabilité se reporte à due concurrence sur le solde du compte.

Les créances insaisissables sont mises à disposition du titulaire du compte par le tiers saisi dans les conditions indiquées aux articles suivants.

Article 45

Lorsqu'un compte alimenté par des rémunérations du travail fait l'objet d'une procédure de paiement direct sur le fondement de la loi du 2 janvier 1973 relative au paiement direct de la pension alimentaire, le tiers saisi laisse en toute hypothèse à la disposition du débiteur, sans qu'aucune demande soit nécessaire, la somme fixée à l'article R. 3252-5 du code du travail en application de l'article L. 3252-5 du même code.

En cas de pluralité de comptes, cette somme est imputée sur un seul d'entre eux.

Article 46

Lorsqu'un compte fait l'objet d'une saisie, le tiers saisi laisse à la disposition du débiteur personne physique, sans qu'aucune demande soit nécessaire, et dans la limite du solde créditeur au jour de la saisie, une somme à caractère alimentaire d'un montant égal au montant forfaitaire, pour un allocataire seul, mentionné à l'article L. 262-2 du code de l'action sociale et des familles. Il en avertit aussitôt le débiteur.

En cas de pluralité de comptes, il est opéré une mise à disposition au regard de l'ensemble des soldes créditeurs; la somme est imputée, en priorité, sur les fonds disponibles à vue.

Le tiers saisi informe sans délai l'huissier de justice ou le comptable public chargé du recouvrement du montant laissé à disposition du titulaire du compte ainsi que du ou des comptes sur lesquels est opérée cette mise à disposition.

En cas de saisies de comptes ouverts auprès d'établissements différents, l'huissier de justice ou le comptable public chargé du recouvrement détermine le ou les tiers saisis chargés de laisser à disposition la somme mentionnée au premier alinéa ainsi que les modalités de cette mise à disposition. Il en informe les tiers saisis.

Article 46-1

Un débiteur ne peut bénéficier d'une nouvelle mise à disposition qu'en cas de nouvelle saisie intervenant à l'expiration d'un délai d'un mois après la saisie ayant donné lieu à la précédente mise à disposition.

Pendant ce délai, la somme mentionnée à l'article 46 demeure à la disposition du débiteur.

Article 47

Lorsque les sommes insaisissables proviennent de créances à échéance périodique, telles que rémunérations du travail, pensions de retraite, sommes payées à titre d'allocations familiales ou d'indemnités de chômage, le titulaire du compte peut, sur justification de l'origine des sommes, en demander la mise à disposition immédiate, déduction faite des opérations venues en débit du compte depuis le dernier versement de la créance insaisissable.

Si, à l'expiration du délai de quinze jours prévu à l'article 47 de la loi du 9 juillet 1991 pour la régularisation des opérations en cours, le montant des sommes demandées par le débiteur en raison de leur insaisissabilité excède le solde qui demeure disponible au compte, le complément est prélevé sur les sommes indisponibles à ce jour. Le tiers saisi informe le créancier de ce prélèvement au moment de sa demande en paiement; à peine d'irrecevabilité, ce dernier dispose d'un délai de quinze jours pour contester cette imputation.

Article 47-1

Lorsque les sommes insaisissables proviennent d'une créance à échéance non périodique, le titulaire du compte peut, sur justification de l'origine des sommes, demander que soit laissée à sa disposition le montant de celles-ci, déduction faite des sommes venues en débit du compte depuis le jour où la créance y a été inscrite.

La mise à disposition ne peut avoir lieu avant l'expiration du délai de quinze jours pour la régularisation des opérations en cours. Si à cette date le solde disponible au compte n'est pas suffisant pour mettre à la disposition de son titulaire l'intégralité des sommes demandées par lui à raison de leur insaisissabilité, le complément est retenu par le tiers saisi sur les sommes indisponibles à la même date. Le tiers saisi informe le créancier de cette retenue au moment de sa demande en paiement.

Les sommes ainsi retenues sont mises à la disposition du titulaire du compte si le créancier saisissant déclare ne pas s'y opposer ou s'il n'élève aucune contestation dans les quinze jours qui suivent sa demande en paiement. A tout moment, le titulaire du compte peut saisir le juge de l'exécution pour lui demander, le créancier entendu ou appelé, la mise à disposition des sommes retenues sur justification de leur caractère insaisissable.

Article 47-2

La demande de mise à disposition de sommes insaisissables doit être présentée avant que le créancier saisissant n'ait demandé le paiement des sommes saisies.

dat de beslagene kan verzoeken dat de beslagvrije bedragen c.q. geldelijke equivalenten van beslagvrije zaken in mindering worden gebracht op het totale beslag en alsnog aan hem worden uitgekeerd. Daarop moet de beslaglegger binnen vijftien dagen reageren. Op die manier wordt de regeling van het beslag op een bankrekening gecombineerd met een regeling van de beslagvrije bedragen.

Sommige waardepapieren zijn in beginsel niet vatbaar voor beslag. Genoemd kunnen worden wissels, promessen en cheques, terwijl hetzelfde wordt aangenomen voor garantstellingen in de vorm van een borgtocht. Achterliggende gedachte is dat het vrije verkeer van deze waardepapieren moet blijven bestaan en hun status dus vergelijkbaar blijft met die van papiergeld. Soms wordt betoogd dat ook lijfrenten niet voor beslag vatbaar zijn, maar dat heeft dan geen betrekking op het stamkapitaal maar op de uit te keren rente. Tot slot kan worden vermeld dat specifieke bepalingen inhouden dat bijvoorbeeld uitkeringen ter delging van oorlogsschade niet vatbaar zijn voor beslag.

Behalve zaken die conform de wet in het algemeen niet vatbaar zijn voor beslag, bestaat ook de mogelijkheid dat partijen in onderling overleg bepaalde zaken van verhaal door middel van beslag uitzonderen. Omdat sprake is van een uitzondering op de hoofdregel van algemeen verhaal, vindt restrictieve interpretatie plaats. Gedacht kan worden aan – in de praktijk heeft het nauwelijks belang – familiebezittingen en een voor 1965 gegeven bruidsschat. Meer belang hebben de in artikel 14 sub 3 van de Wet van 1991 bedoelde zaken die door een testateur of schenker niet vatbaar voor beslag zijn verklaard. Aldus is het mogelijk om een schenking te doen waarbij wordt voorkomen dat schuldeisers van de begiftigde zich daarop verhalen. Gelet op het uitzonderlijke van de regeling is deze begrensd zowel wat betreft de voorwaarden voor de geldigheid van een dergelijke clause, de werkingssfeer ten opzichte van schuldeisers als de tijdsduur.

Article 47-3

Les sommes à caractère alimentaire mises à disposition du titulaire du compte en application des articles 45 et 46 viennent en déduction du montant des créances insaisissables dont le versement pourrait ultérieurement soit être demandé par le titulaire du compte en application des articles 47 et 47-1, soit obtenu par celui-ci en application de l'article 43.

Les sommes insaisissables mises à disposition du titulaire du compte en application des articles 45, 47 ou 47-1 viennent en déduction du montant qui est laissé à disposition en application de l'article 46.

Article 47-4

Sans préjudice des sanctions pénales éventuellement encourues, le titulaire du compte qui se voit mettre à disposition une somme d'un montant supérieur à celui auquel il peut prétendre en application des articles de la présente sous-section restituée au créancier les sommes indûment perçues ou mises à sa disposition. En cas de faute de sa part, il peut en outre être condamné, à la demande du créancier, à des dommages et intérêts.

Sous-section 2 : Sommes provenant de gains et salaires d'un époux commun en biens.

Article 48

Lorsqu'un compte, même joint, alimenté par les gains et salaires d'un époux commun en biens, fait l'objet d'une mesure d'exécution forcée ou d'une saisie conservatoire pour le paiement ou la garantie d'une créance née du chef du conjoint, il est laissé immédiatement à la disposition de l'époux commun en biens une somme équivalente, à son choix, au montant des gains et salaires versés au cours du mois précédant la saisie ou au montant moyen mensuel des gains et salaires versés dans les douze mois précédant la saisie.

Article 49

Les dispositions du deuxième alinéa de l'article 47 sont applicables.

A tout moment, le juge de l'exécution peut être saisi par le conjoint de celui qui a formé la demande.

Concluderend kan worden gezegd dat de Franse wetgever in 1991-1992 de regeling van de beslagvrije zaken heeft aangepast aan de eisen van de tijd. De regeling is ruimer dan de Nederlandse. Zo zijn in beginsel de roerende zaken die nodig zijn voor het bestaan en het werk van de beslagene en zijn familie niet voor beslag vatbaar, terwijl in Nederland de regeling van de artikelen 447 en 448 Rv met name is gericht op ambachtslieden. Ruimer is de regeling ook doordat een testateur of schenker zaken niet vatbaar voor beslag kan verklaren, terwijl hetzelfde geldt voor zaken die onmisbaar zijn voor gehandicapten of voor de verzorging van zieken.¹⁶ Daarnaast gelden aparte regels die in de praktijk echter nauwelijks betekenis hebben: inkomsten van diplomaten c.s., bedragen geïnvesteerd in films en door boeren ontvangen stakingsvergoedingen zijn niet voor beslag vatbaar.

16 In hfdst. 2 werd nog opgemerkt dat het Nederlandse beslagverbod zoals dat in 1838 in werking trad een verruiming betekende ten opzichte van de Franse regeling waarvan zij was afgeleid, maar de tijden zijn veranderd.

4.3 Duitsland¹⁷

De Duitse Zivilprozessordnung dateert uit 1871 en in § 811 treffen we een regeling aan van de ‘unpfändbare Sachen’¹⁸ die conform § 930 ZPO¹⁹ in beginsel (zie echter § 811 II en 811a²⁰ ZPO)

-
- 17 Vgl. Baumbach /Lauterbach/Albers/Hartmann, Zivilprozessordnung, 70. Auflage, C.H. Beck München 2011; Musielak, Kommentar zur Zivilprozessordnung, 8. Auflage, Vahlen Verlag München 2012, Thomas/Putzo, ZPO, 32. Auflage, C.H. Beck München 2011 en Zöller, ZPO – Zivilprozessordnung. Kommentar, dr. Otto Schmidt Verlag Köln, 29. Auflage 2011 bij de hieronder nader te noemen paragrafen.
- 18 (1) Folgende Sachen sind der Pfändung nicht unterworfen:
1. die dem persönlichen Gebrauch oder dem Haushalt dienenden Sachen, insbesondere Kleidungsstücke, Wäsche, Betten, Haus- und Küchengerät, soweit der Schuldner ihrer zu einer seiner Berufstätigkeit und seiner Verschuldung angemessenen, bescheidenen Lebens- und Haushaltsführung bedarf; ferner Gartenhäuser, Wohnlauben und ähnliche Wohnzwecken dienende Einrichtungen, die der Zwangsvollstreckung in das bewegliche Vermögen unterliegen und deren der Schuldner oder seine Familie zur ständigen Unterkunft bedarf;
 2. die für den Schuldner, seine Familie und seine Hausangehörigen, die ihm im Haushalt helfen, auf vier Wochen erforderlichen Nahrungs-, Feuerungs- und Beleuchtungsmittel oder, soweit für diesen Zeitraum solche Vorräte nicht vorhanden und ihre Beschaffung auf anderem Wege nicht gesichert ist, der zur Beschaffung erforderliche Geldbetrag;
 3. Kleintiere in beschränkter Zahl sowie eine Milchkuh oder nach Wahl des Schuldners statt einer solchen insgesamt zwei Schweine, Ziegen oder Schafe, wenn diese Tiere für die Ernährung des Schuldners, seiner Familie oder Hausangehörigen, die ihm im Haushalt, in der Landwirtschaft oder im Gewerbe helfen, erforderlich sind; ferner die zur Fütterung und zur Streu auf vier Wochen erforderlichen Vorräte oder, soweit solche Vorräte nicht vorhanden sind und ihre Beschaffung für diesen Zeitraum auf anderem Wege nicht gesichert ist, der zu ihrer Beschaffung erforderliche Geldbetrag;
 4. bei Personen, die Landwirtschaft betreiben, das zum Wirtschaftsbetrieb erforderliche Gerät und Vieh nebst dem nötigen Dünger sowie die landwirtschaftlichen Erzeugnisse, soweit sie zur Sicherung des Unterhalts des Schuldners, seiner Familie und seiner Arbeitnehmer oder zur Fortführung der Wirtschaft bis zur nächsten Ernte gleicher oder ähnlicher Erzeugnisse erforderlich sind;
 - 4a. bei Arbeitnehmern in landwirtschaftlichen Betrieben die ihnen als Vergütung gelieferten Naturalien, soweit der Schuldner ihrer zu seinem und seiner Familie Unterhalt bedarf;
 5. bei Personen, die aus ihrer körperlichen oder geistigen Arbeit oder sonstigen persönlichen Leistungen ihren Erwerb ziehen, die zur Fortsetzung dieser Erwerbstätigkeit erforderlichen Gegenstände;
 6. bei den Witwen und minderjährigen Erben der unter Nummer 5 bezeichneten Personen, wenn sie die Erwerbstätigkeit für ihre Rechnung durch einen Stellvertreter fortführen, die zur Fortführung dieser Erwerbstätigkeit erforderlichen Gegenstände;
 7. Dienstkleidungsstücke sowie Dienstausrüstungsgegenstände, soweit sie zum Gebrauch des Schuldners bestimmt sind, sowie bei Beamten, Geistlichen, Rechtsanwälten, Notaren, Ärzten und Hebammen die zur Ausübung des Berufes erforderlichen Gegenstände einschließlich angemessener Kleidung;
 8. bei Personen, die wiederkehrende Einkünfte der in den §§ 850 bis 850b dieses Gesetzes oder der in § 54 Abs. 3 bis 5 des Ersten Buches Sozialgesetzbuch bezeichneten Art oder laufende Kindergeldleistungen beziehen, ein Geldbetrag, der dem der Pfändung nicht unterworfenen Teil der Einkünfte für die Zeit von der Pfändung bis zu dem nächsten Zahlungstermin entspricht;
 9. die zum Betrieb einer Apotheke unentbehrlichen Geräte, Gefäße und Waren;
 10. die Bücher, die zum Gebrauch des Schuldners und seiner Familie in der Kirche oder Schule oder einer sonstigen Unterrichtsanstalt oder bei der häuslichen Andacht bestimmt sind;
 11. die in Gebrauch genommenen Haushaltungs- und Geschäftsbücher, die Familienpapiere sowie die Trauringe, Orden und Ehrenzeichen;
 12. künstliche Gliedmaßen, Brillen und andere wegen körperlicher Gebrechen notwendige Hilfsmittel, soweit diese Gegenstände zum Gebrauch des Schuldners und seiner Familie bestimmt sind;
 13. die zur unmittelbaren Verwendung für die Bestattung bestimmten Gegenstände.
- (2) Eine in Absatz 1 Nr. 1, 4, 5 bis 7 bezeichnete Sache kann gepfändet werden, wenn der Verkäufer wegen einer durch Eigentumsvorbehalt gesicherten Geldforderung aus ihrem Verkauf vollstreckt. Die Vereinbarung des Eigentumsvorbehaltes ist durch Urkunden nachzuweisen.
- 19 Die Vollziehung des Arrestes in bewegliches Vermögen wird durch Pfändung bewirkt.
- 20 (1) Die Pfändung einer nach § 811 Abs. 1 Nr. 1, 5 und 6 unpfändbaren Sache kann zugelassen werden, wenn der Gläubiger dem Schuldner vor der Wegnahme der Sache ein Ersatzstück, das dem geschützten Verwendungszweck genügt, oder den zur Beschaffung eines solchen Ersatzstückes erforderlichen Geldbetrag überlässt; ist dem Gläubiger die rechtzeitige Ersatzbeschaffung nicht möglich oder nicht zuzumuten, so kann die Pfändung mit der Maßgabe zugelassen werden, dass dem Schuldner der zur Ersatzbeschaffung erforderliche Geldbetrag aus dem Vollstreckungserlös überlassen wird (Austauschpfändung).

niet in beslag genomen kunnen worden. De regeling is opgenomen in Boek 8, §§ 704-945, tweede afdeling, titel 1, onderdeel 2, tenuitvoerlegging op roerende zaken.²¹

Wat opvalt, is zowel de uitgebreidheid van de regeling als dat duidelijk is dat, hoewel de regeling nog per 1 januari 2012 is aangepast, de oorspronkelijke regeling lang geleden is ontworpen en is aangevuld. De Duitse wetgever heeft onnodige discussies willen voorkomen door steeds de schuldenaar, zijn familie en de tot de schuldenaars huishouding behorende personen over één kam te scheren.

Immers, allereerst zijn onder sub 1 van beslag uitgezonderd de tot persoonlijk gebruik of de huishouding strekkende zaken, zoals kleding, linnengoed, bedden, huis- en keukenapparaten voor zover dit conform de bescheiden levensstandaard van de schuldenaar is, maar ook tuinhuisjes en ander tot permanent onderdak strekkende behuizing. De kleding wordt niet onbeperkt uitgesloten, maar het gaat om een gebruikelijke hoeveelheid. Onder het huisraad valt een naaimachine, een fiets, een klok, een stofzuiger, een radio- en televisietoestel, een koelkast, een wasmachine en een droogtrommel. Buiten het huisraad vallen een antwoordapparaat, een stereo-installatie en een magnetron. Ook een weekendhuisje valt buiten het bereik en is daarmee voor beslag vatbaar.

Onder sub 2 is aangegeven dat voedsel, verwarming en verlichting voor vier weken buiten het beslag vallen dan wel, indien dit niet voorhanden is een geldbedrag dat met de aanschaf daarvan is gemoeid. Evenzo 1 enkel dier zoals een melkkoe dan wel naar keuze van de schuldenaar 2 varkens, geiten of schapen als die dieren nodig zijn voor de voeding van de schuldenaar en de tot zijn huishouden behorende personen alsook voedsel en stro voor vier weken voor deze dieren.²² Werkt iemand in de landbouw, dan komt daarbij datgene wat nodig is om de periode tot de volgende oogst te overbruggen voor de schuldenaar en de personen die tot zijn huishouden behoren. Overigens is de praktische betekenis hiervan niet groot.

(2) Über die Zulässigkeit der Austauschpfändung entscheidet das Vollstreckungsgericht auf Antrag des Gläubigers durch Beschluss. Das Gericht soll die Austauschpfändung nur zulassen, wenn sie nach Lage der Verhältnisse angemessen ist, insbesondere wenn zu erwarten ist, dass der Vollstreckungserlös den Wert des Ersatzstückes erheblich übersteigen werde. Das Gericht setzt den Wert eines vom Gläubiger angebotenen Ersatzstückes oder den zur Ersatzbeschaffung erforderlichen Betrag fest. Bei der Austauschpfändung nach Absatz 1 Halbsatz 1 ist der festgesetzte Betrag dem Gläubiger aus dem Vollstreckungserlös zu erstatten; er gehört zu den Kosten der Zwangsvollstreckung.

(3) Der dem Schuldner überlassene Geldbetrag ist unpfändbar.

(4) Bei der Austauschpfändung nach Absatz 1 Halbsatz 2 ist die Wegnahme der gepfändeten Sache erst nach Rechtskraft des Zulassungsbeschlusses zulässig.

21 Om precies te zijn: Buch 8 – Zwangsvollstreckung (§§ 704-945), Abschnitt 2 – Zwangsvollstreckung wegen Geldforderungen (§§ 803-882h), Titel 1 – Zwangsvollstreckung in das bewegliche Vermögen (§§ 803-863), Untertitel 2 – Zwangsvollstreckung in körperliche Sachen (§§ 808-827).

22 Conform § 811c ZPO kunnen gezelschapsdieren (zoals honden, katten, konijnen en cavia's) niet in beslag worden genomen, tenzij het dier een buitengewoon hoge waarde vertegenwoordigt. Zo werd eind januari 2012 een Friese postduif verkocht voor een kwart miljoen euro en mag – afgezien van de vraag of dit een gezelschapsdier is – worden aangenomen dat in een dergelijk geval beslag mogelijk is. In dezelfde categorie vallen renpaarden, rashonden en raskatten. Het gezelschapsdier kan zich ook in of bij een tweede woning bevinden.

Voor werknemers²³ en hun weduwen en minderjarige erfgenamen geldt dat beslagvrij is datgene wat nodig is om de werkzaamheden strekkende tot het voorzien in het levensonderhoud voort te zetten. Hetzelfde geldt voor dienst- en werkkleding (o.a. voor ambtenaren, geestelijken, advocaten, notarissen, artsen en verloskundigen). In het verlengde liggen de voor een apotheek noodzakelijke voorwerpen en apparatuur. Evenmin zijn de in de artikelen 850-850b bedoelde bedragen en de kinderbijslag aan beslag onderworpen en hetzelfde geldt zowel voor school- en kerkboeken als kasboeken en hoogstpersoonlijke bezittingen, zoals rekeningen, kwitanties, correspondentie en gemaakte aantekeningen, familieportretten, trouwringen, lintjes en decoraties. Ook kunstledematen, brillen en andere wegens een lichamelijke beperking bestaande hulpmiddelen, zoals een rolstoel, maar ook de voor een begrafenis noodzakelijke voorwerpen als een grafsteen zijn uitgezonderd.

Ook de revenuen van een erfenis waarbij sprake is van een goederengemeenschap, de post die zich onder de Bundespost bevindt, datgene wat voor spoorwegen onmisbaar is, maar ook diepzeekabels c.s. zijn niet voor beslag vatbaar.

Afgezien van de laatste categorieën geldt dat de wetgever de schuldenaar uit sociale overwegingen in bescherming heeft willen nemen. Omdat er sprake is van een uitzondering moet de regeling restrictief worden toegepast.

Er mag dan sprake zijn van een uitgebreide wettelijke opsomming, dat neemt niet weg dat zich steeds twijfelgevallen zullen blijven voordoen. In een dergelijk geval zal de rechter uiteindelijk de knoop moeten doorhakken. Ook moet bedacht worden dat dergelijke beslissingen worden genomen gelet op de aard van het specifieke geval, zodat een beroep op een rechterlijke uitspraak die inhoudt dat geen beslag mogelijk is, niet altijd door een andere rechter zal worden gehonoreerd. Zo zal een rekenmachine in de regel voor beslag vatbaar zijn, maar dit wordt anders als er sprake is van een rekenmachine voor een architect of een scholier. Wie beschikt over een motor, een scooter, een bestelwagen of een ander vervoermiddel kan niet vaak betogen dat beslag niet mogelijk is, maar een uitzondering kan aan de orde zijn als het een rijinstructeur betreft.

4.4 Engeland

Zoals hiervoor al is vermeld, wordt hier ingegaan op de regeling die geldt in Engeland en Wales. In paragraaf 4.7 komt het Schotse recht aan de orde, terwijl het Noord-Ierse recht buiten beschouwing blijft.

Omdat aan de overzijde van het Kanaal veel minder dan op het continent wordt gewerkt met wetten c.q. wetboeken en de in vele eeuwen gevormde jurisprudentie een grote(re) plaats inneemt (waaraan de rechter gebonden is via het *stare decisis*-beginsel), is het niet eenvoudig te bepalen welke zaken niet beslagen kunnen worden. Zeker ook omdat dit ook nog eens afhankelijk is

23 Deze term moet ruim worden opgevat en omvat ook kunstenaars en vrije beroepsbeoefenaren. Handelaren vallen er wel buiten.

van de aard van de schuld of de rechterlijke beslissing en er diverse categorieën deurwaarders bestaan. Daarom wordt uitgegaan van een soort van gemene deler.

Allereerst kan worden gewezen op de County Court Act 1984 op grond waarvan County Court Warrants of Execution ten uitvoer worden gelegd door County Court bailiffs.²⁴ In artikel 89 is geregeld welke zaken in beslag kunnen worden genomen en wat de uitzonderingen zijn.²⁵ Ook hier is de hoofdregel dat de schuldenaar in beginsel met zijn gehele vermogen instaat voor zijn verplichtingen, maar dat uitgezonderd zijn:

- 1 gereedschappen, boeken, voertuigen en andere voorwerpen welke noodzakelijk zijn voor de beroepsuitoefening;
- 2 kleding, beddengoed, meubels, huishoudelijke apparatuur en voorzieningen die nodig zijn voor het voldoen aan de fundamentele behoeften van de schuldenaar.

Als tweede valt te wijzen op de Courts Act 2003 waarbij High Court writs of fieri facias ten uitvoer worden gelegd door High Court Enforcement Officers²⁶ In schema 7 komt onder 9 (2) ook weer aan de orde dat in beginsel alle goederen met uitzondering van de daarvan uitgezonderde zaken mogen worden beslagen, waarna in 9 (3) de hiervoor bedoelde uitzondering wordt gemaakt.²⁷

Hetzelfde is het geval bij de tenuitvoerlegging van lokale belastingen waarbij de bevelschriften ten uitvoer worden gelegd door ofwel aangewezen ambtenaren dan wel door speciaal daartoe aangezochte private incassobureaus. Het gaat om Magistrates Court warrants en de basis kan worden gevonden in de Council Tax (Administration & Enforcement) (Amendment) (No 2) Regulations 1993 onder a en b.

24 De County Courts vormen de laagste laag binnen de justitiële organisatie.

25 Section 89 Goods which may be seized.

(1) Every bailiff or officer executing any warrant of execution issued from a county court against the goods of any person may by virtue of it seize -

(a) any of that person's goods except -

(i) such tools, books, vehicles and other items of equipment as are necessary to that person for use personally by him in his employment, business or vocation;

(ii) such clothing, bedding, furniture, household equipment and provisions as are necessary for satisfying the basic domestic needs of that person and his family.

(b) any money, banknotes, bills of exchange, promissory notes, bonds, specialties or securities for money belonging to that person.

26 Het high court is een stapje hoger dan de county courts.

27 Schedule 7 - Seizure of goods

9 (1) This paragraph applies where an enforcement officer or other person who is under a duty to execute the writ is executing it.

(2) The officer may, by virtue of the writ, seize -

(a) any goods of the execution debtor that are not exempt goods, and

(b) any money, banknotes, bills of exchange, promissory notes, bonds, specialties or securities for money belonging to the execution debtor.

(3) "Exempt goods" means -

(a) such tools, books, vehicles and other items of equipment as are necessary to the execution debtor for use personally by him in his employment, business or vocation;

(b) such clothing, bedding, furniture, household equipment and provisions as are necessary for satisfying the basic domestic needs of the execution debtor and his family.

3) Enforcement of local government personal and business taxes (Magistrates Court warrant enforced by certificated bailiffs either employed directly by the relevant local authority or employed by private bailiff companies contracted to supply enforcement services to the relevant local authority).

4 Beslagvrije goederen in rechtsvergelijkend perspectief

Een ruimer toepassingsgebied is aan de orde als het gaat om de inning van landelijke belastingen en invoerrechten. In dit geval worden daarvoor belastingambtenaren of daartoe aangezochte private incassobureaus ingezet. De interne richtlijnen van de belastingdienst houden in dat geen beslag zal worden gelegd op:

- zaken waarvan de schuldenaar kan bewijzen dat een ander eigenaar is c.q. er sprake is van gemeenschappelijk eigendom;
- bederfelijk voedsel;
- bed en beddengoed;
- kleding;
- voldoende meubilair om aan een tafel te zitten;
- basiskookgerei;
- vee;
- essentiële gereedschappen.

Dat wordt aangevuld met zaken waarbij een huur(koop)overeenkomst bestaat of die onder eigendomsvoorbehoud zijn geleverd, alsook voorwerpen die bij verwijdering tot schade aan het gebouw zullen leiden.

In de vijfde plaats wordt bij de inning van (achterstallige) kinderalimentatie een bevelschrift van het Magistrates Court ten uitvoer gelegd door gecertificeerde deurwaarders die in dienst zijn van private incasso-ondernemingen. In dit kader is artikel 30 van de Child Support (Collection and Enforcement) Regulations 1992 relevant. Allereerst zijn uitgezonderd de gereedschappen, boeken, voertuigen en andere voorwerpen noodzakelijk voor de beroepsuitoefening van de niet-verzorgende ouder. Daarnaast – het is een bekende opsomming – kleding, bedden(goed), meubels, huishoudelijke apparatuur en voorzieningen die nodig zijn voor het voldoen aan de fundamentele behoeften van de schuldenaar en zijn gezin.

Belangrijk is dat dit als volgt wordt uitgewerkt:

- kleding redelijkerwijs nodig voor de schuldenaar en zijn gezin;
- medische hulpmiddelen of apparatuur;
- voorwerpen redelijkerwijs nodig voor onderwijs ten behoeve van de schuldenaar en zijn gezin (maar met uitzondering van computers);
- kinderspeelgoed;
- voorwerpen nodig voor de verzorging en opvoeding van een kind, zoals wandel- en kinderwagens;
- voorwerpen nodig voor de verzorging van lichamelijk of verstandelijk gehandicapten, zoals een rolstoel;
- voorwerpen nodig voor het reinigen, herstellen en persen van kleding;
- voorwerpen nodig voor het reinigen van het huis;
- bed en beddengoed voor de gezinsleden alsmede linnengoed;
- een tafel en een stoel voor elk gezinslid (tenzij een ontbijtbar o.i.d. beschikbaar is);
- voedsel;
- verlichting(sarmaturen), behalve wanneer die op zichzelf staat;
- verwarmingsapparatuur, behalve wanneer die op zichzelf staat, maar tenzij dit de enige vorm van verwarming is en er een kind of bejaarde in huis is;

- gordijnen;
- vloerbedekking om te voorkomen dat de kale vloer zichtbaar is;
- kookgerei, koelkast, fornuis (met uitzondering van een magnetron tenzij dit de enige vorm van koken betreft);
- wasmachines (als er sprake is van een kind jonger dan 11 jaar of als er sprake is van incontinentie in de familie);
- reinigingsapparatuur, waaronder stofzuigers;
- alle voorwerpen nodig voor de veiligheid van de personen die in het huis wonen;
- voorwerpen die binnen het huishouden redelijkerwijs nodig zijn voor reparaties in huis.

Er is een andere regeling getroffen voor zowel voorwerpen bestemd voor kinderen als voor essentiële gereedschappen. Het ministerie van Justitie (toen nog aangeduid als Lord Chancellor's Department en nu als Ministry of Justice) heeft in mei 2002 duidelijk gemaakt dat gerechtsdeurwaarders geen voorwerpen in beslag mogen nemen die toebehoren of uitsluitend gebruikt worden door kinderen. Wat betreft de essentiële gereedschappen bestaat de nodige onduidelijkheid, maar wel staat vast dat ze voor een specifieke persoon nodig zijn om inkomsten te verwerven en dat verkoop van een voorwerp zonder nadere aankondiging aan de schuldenaar niet billijk is als deze niet in de gelegenheid is gesteld zich erop te beroepen dat sprake is van dergelijk essentieel gereedschap.

Er zijn wijzigingen ophanden en de Tribunals, Courts and Enforcement Act 2007 bevat bepalingen die ertoe moeten leiden dat alle beslagregels zullen worden herschreven. Als de in Schedule 12 opgenomen regels zijn geïmplementeerd, zal er een meer uniforme regeling bestaan en zullen vele van de hiervoor genoemde verschillen vervallen, maar dat is niet op korte termijn te verwachten.

4.5 België

Ook bij onze zuiderburen bestaat een regeling voor goederen die niet in beslag kunnen worden genomen.²⁸ Het gaat om deel V (Bewarend beslag, middelen tot tenuitvoerlegging en collectieve schuldenregeling), eerste titel (Voorafgaande regels), hoofdstuk V (Goederen die niet in beslag kunnen worden genomen), de artikelen 1408-1412quater Gerechtelijk Wetboek. De regeling heeft tot doel "een billijk evenwicht te verwezenlijken tussen de vastberadenheid van de schuldeiser die stuit op de nalatigheid of oneerlijkheid van de schuldenaar en de juiste maat die de humaniteit ingeeft".²⁹ Hoewel dat niet met zoveel woorden uit de wet volgt, zijn allereerst uit hun aard niet vatbaar voor beslag de goederen die ten nauwste met de persoon zijn verbonden en daarom onvervreemdbaar zijn. Voorbeelden van deze categorie vormen:

- het recht van gebruik of bewoning;

28 Zie bijv. E. Dirix en K. Broeckx, *Beslag*, Algemene Praktische Rechtsverzameling Kluwer Mechelen derde editie 2010, nr. 155 e.v. alsook B. Allemeersch e.a. (red.), *Gerechtelijk Recht* Artikelsgewijze commentaren, Kluwer Mechelen, ad art. 1408 Gerechtelijk Wetboek en D. Liéntard in: F. Georges, *La jurisprudence du code judiciaire* commentee, volume IV, *La Charte Bruges* 2009, art. 1408, p. 158-165.

29 Aldus het aan de totstandkoming van het Gerechtelijke Wetboek ten grondslag liggende verslag van Van Reepinghen, 514, zoals geciteerd door Dirix/Broeckx, nr. 156.

4 Beslagvrije goederen in rechtsvergelijkend perspectief

- persoonlijke documenten;
- een trommel met medicijnen;
- familiefoto's, eretekens, medailles en een dagboek.³⁰

Ten tweede verdient vermelding dat in artikel 1408³¹ Gerechtelijk Wetboek de Belgische wetgever een opsomming geeft van de expliciete niet voor beslag vatbare zaken;³² deze opsomming is bij Wet van 14 januari 1993 aan de eisen des tijds aangepast. De daar genoemde zaken worden geacht strikt noodzakelijk te zijn om aan de beslagene en zijn gezin een menswaardig bestaan te bieden.³³ Daarbij gelden echter de nodige beperkingen. Allereerst vallen buiten de regeling de zaken die zich op een andere plaats bevinden dan waar de beslagene gewoonlijk woont of werkt (vgl. art. 1408

30 Vgl. Dirix/Broeckx, nr. 155. Daar worden ook goederen die geen enkele verkoopwaarde hebben of maar zeer beperkt aanwendbaar zijn genoemd, waarbij als voorbeeld maaltijdcheques (vgl. ook art. 1409 Gerechtelijk Wetboek) wordt gegeven.

31 *Artikel 1408*

§ 1 Behalve op zaken, niet vatbaar voor beslag verklaard door bijzondere wetten, mag ook geen beslag worden gelegd:

1° op het nodige bed en beddegoed van de beslagene en van zijn gezin, de kleren en het linnengoed volstrekt noodzakelijk voor hun persoonlijk gebruik alsmede de meubelen nodig om deze op te bergen, een wasmachine en strijkijzer voor het onderhoud van het linnen, de toestellen die noodzakelijk zijn voor de verwarming van de gezinswoning, de tafel en de stoelen die voor de familie een gemeenschappelijke maaltijd mogelijk maken, alsook het vaatwerk en het huishoudgerei dat volstrekt noodzakelijk is voor het gezin, een meubel om het vaatwerk en het huishoudgerei op te bergen, een toestel om warme maaltijden te bereiden, een toestel om voedingsmiddelen te bewaren, één verlichtingstoestel per bewoonde kamer, de voorwerpen die noodzakelijk zijn voor de mindervalide gezinsleden, de voorwerpen die bestemd zijn om te worden gebruikt door de kinderen ten laste die onder hetzelfde dak wonen, de gezelschapsdieren, de voorwerpen en produkten die noodzakelijk zijn voor de lichaamsverzorging en voor het onderhoud van de vertrekken, het gereedschap dat nodig is voor het onderhoud van de tuin, een en ander met uitsluiting van de luxemeubelen en luxeartikelen;

2° op de boeken en overige voorwerpen, nodig voor de voortzetting van studies of voor de beroepsopleiding van de beslagene of van de kinderen te zijnen laste die onder hetzelfde dak wonen;

3° op de goederen die de beslagene volstrekt nodig heeft voor zijn beroep, tot een waarde van 2.500 EUR op het tijdstip van het beslag en naar keuze van de beslagene, behalve voor de betaling van de prijs van die goederen;

4° op de voorwerpen die dienen voor de uitoefening van de erediens;

5° op de levensmiddelen en brandstof die de beslagene en zijn gezin voor een maand nodig hebben;

6° een koe, of twaalf schapen of geiten, naar keuze van de beslagene, alsmede een varken en vierentwintig dieren van de hoenderhof, met het stro, voeder en graan, nodig voor het strooisel en de voeding van dat vee gedurende één maand.

§ 2 De in § 1 bedoelde voorwerpen blijven voor beslag vatbaar indien zij zich op een andere plaats bevinden dan daar waar de beslagene gewoonlijk woont of werkt.

§ 3 De moeilijkheden inzake de toepassing van dit artikel worden beslecht door de beslagrechter op grond van het proces-verbaal van beslaglegging, waarin de opmerkingen van de beslagene, op straffe van verval aan de gerechtsdeurwaarder mee te delen, hetzij op het tijdstip van het beslag, hetzij binnen vijf dagen na de betekening van de eerste akte van beslag, worden aangetekend.

Bij de neerlegging ter griffie van een afschrift van het proces-verbaal van beslaglegging door de gerechtsdeurwaarder of door de meest gerede partij, binnen vijftien dagen na de overhandiging van het afschrift van dat proces-verbaal of, indien daartoe grond bestaat, van de betekening van het beslag aan de schuldenaar, bepaalt de beslagrechter dag en uur van het onderzoek en de regeling van de moeilijkheden, de schuldeiser en de schuldenaar vooraf gehoord of opgeroepen. De griffier roept de partijen op en verwittigt de instrumenterende gerechtsdeurwaarder.

De procedure kan niet worden voortgezet indien de in het vorige lid bedoelde neerlegging van het afschrift van het proces-verbaal niet heeft plaatsgehad.

De vordering chorst de vervolging, maar de goederen blijven onder beslag totdat uitspraak is gedaan.

De beslagrechter doet uitspraak bij voorrang boven alle andere zaken, zowel in aanwezigheid als bij ontstentenis van de partijen; zijn beschikking is niet vatbaar voor verzet of hoger beroep; de rechtspleging kan onmiddellijk worden hervat.

32 Een en ander was gebaseerd op art. 592 Code de procédure civile.

33 Vgl. Dirix & Broeckx 2010, nr. 156.

§ 2 Gerechtelijk Wetboek).³⁴ Aldus kunnen meubelen die zich bij een derde in een opslagplaats bevinden in beslag worden genomen. Ook luxezaken of zaken met een extreme waarde zijn uitgesloten. Te denken valt aan een duur horloge of een bontjas. Tot slot geldt als uitgangspunt dat nu de wetgever een lange lijst van niet voor beslag vatbare zaken heeft opgesteld, een limitatieve interpretatie uitgangspunt is. In de praktijk ziet men dat om een goede invulling aan de regeling te geven de gerechtsdeurwaarder – hoewel de wet dat niet eist – zowel de zaken die in beslag worden genomen omschrijft als de zaken die ter beschikking blijven van de beslagene.

De in artikel 1408 gegeven opsomming valt uiteen in diverse categorieën:

- huishoudelijke goederen. Het betreft een lijst waarin sommige zaken al twee eeuwen voorkomen (bijv. bed en beddengoed, kleren en linnengoed), maar ook eigentijdse³⁵ (een wasmachine en strijkijzer, toestellen noodzakelijk voor de verwarming van de gezinswoning, de tafel en de stoelen die voor de familie een gemeenschappelijke maaltijd mogelijk maken, alsook het vaatwerk en het huishoudgerei dat volstrekt noodzakelijk is voor het gezin, een meubel om het vaatwerk en het huishoudgerei op te bergen, een toestel om warme maaltijden te bereiden, een toestel om voedingsmiddelen te bewaren, één verlichtingstoestel per bewoonde kamer). Ook zijn opgenomen de voorwerpen die noodzakelijk zijn voor de mindervalide gezinsleden (zoals een rolstoel of een prothese), de voorwerpen die bestemd zijn om te worden gebruikt door inwonende kinderen (bijv. speelgoed en een muziekinstrument, een en ander in verhouding tot de stand van het gezin), de voorwerpen en producten die noodzakelijk zijn voor de lichaamsverzorging (o.a. deodorant) en voor het onderhoud van de vertrekken (zoals een stofzuiger), huisdieren (zoals honden en katten, maar niet een paard), het gereedschap dat nodig is voor het onderhoud van de tuin (niet een dure grasmaaier of tractor), een en ander met uitsluiting van de luxemeubelen en luxeartikelen,³⁶ maar zonder dat een bedrag per voorwerp of in totaal wordt genoemd;
- boeken en overige studievoorwerpen voor de studie c.q. beroepsopleiding van beslagene of de inwonende kinderen. Er geldt geen geldelijke beperking en boeken of voorwerpen die eigendom zijn van de kinderen vallen zonder meer buiten het beslag;
- beroepsgoederen ter waarde van maximaal € 2500 op het tijdstip van het beslag en naar keuze van de beslagene. De beslagene moet de goederen volstrekt nodig hebben (dat ze nuttig zijn is onvoldoende) en dat zal per beroep moeten worden beslist. De zaken kunnen wel in beslag worden genomen als dat ter betaling van de verkoper is. De waarde van de zaken wordt bepaald door de verkoopwaarde en niet door de aankoop prijs of de vervangingswaarde. Het is de beslagene op wie zo nodig de bewijslast drukt dat het (drempel)bedrag van € 2500 niet wordt overschreden;
- voorwerpen bestemd voor de eredienst die zich bevinden in kerken en andere gebedsplaatsen;³⁷

34 De achterliggende gedachte is dat die goederen door beslagene niet tot gebruik van de huishouding zijn bestemd en derhalve geen bescherming behoeven.

35 Echter de stap om ook computers, printers, benodigdheden voor internetverbinding hieronder te brengen is niet gezet. Hoewel dit wel is voorgesteld in een wetsvoorstel d.d. 11 april 2006 door de afgevaardigde M. De Meyer, doc. 51 2409/001. Ook kan het strijkijzer niet en de strijkplank wel in beslag worden genomen.

36 Wat kan worden opgevat als "meer dan strikt noodzakelijk" c.q. "wanneer de waarde verhoudingsgewijs overdreven is".

37 Het ligt voor de hand aan te nemen dat enkel door de wet erkende religies aanspraak kunnen maken op de onbeslagbaarheid. Het komt de auteurs voor dat de zich in Amsterdam voorgedaan hebbende situatie waarbij een seksclub zich presenteerde als 'De Kloosterorde der Zusters van Sint Walburga, Sectie Nederland' waarbij tot de

4 Beslagvrije goederen in rechtsvergelijkend perspectief

- levensmiddelen en brandstof welke in natura aanwezig zijn. De wetgever doelt niet op geld dat gebruikt zou kunnen worden voor de aanschaf van deze zaken;
- (pluim)vee.³⁸ Overigens zijn huisdieren niet voor beslag vatbaar op grond van de categorie sub a (art. 1408 § 1 sub 1 Gerechtelijk Wetboek);
- Een derde categorie wordt gevormd door de voorwerpen waarvoor een contractuele onbeslagbaarheid geldt. Een dergelijke overeenkomst geldt echter slechts tussen partijen en niet – de reden daarvoor is eenvoudig te bedenken – ten opzichte van derden;
- Tot slot doet de regeling in het Gerechtelijk Wetboek niet af aan de onbeslagbaarheid krachtens bijzondere wetten. Wij noemen:
 - de werken van letterkunde en muziek zolang zij onuitgegeven zijn (art. 9 Auteurswet);
 - de verplichte olievoorraden aangehouden door voorraadplichtigen;
 - de forfaitaire toelage voor de levering van elektriciteit aan residentiële klanten.

Bijzonder is dat sommige woningen niet beslagen kunnen worden. De Belgische wetgever heeft in artikel 72 e.v. van de Wet van 25 april 2007 (*Belgisch Staatsblad* 9 mei 2007)³⁹ bepaald dat het onroer-

godsdienstuitoefening van Sint Walburga behoorde het aanbieden van seksshows hier buiten valt. Kennelijk was bedoeld om te worden gevrijwaard van regelmatige politiecontrole (vgl. art. 123 Sv). HR 31 oktober 1986, *NJ* 1987, 173 (*Zusters van Sint Walburga*), maakte uit dat het niet om een 'echt' kerkgenootschap ging.

38 1 koe, of 12 schapen of geiten, naar keuze van de beslagene, alsmede 1 varken en 24 dieren van de hoenderhof, met het stro, voeder en graan, nodig voor het strooisel en de voeding van dat vee gedurende een maand.

39 *Artikel 72*

Voor de toepassing van dit hoofdstuk, verstaat men onder zelfstandige: iedere natuurlijke persoon die België een beroepsbedrijvigheid uitoefent uit hoofde waarvan hij niet aan een arbeidsovereenkomst of aan een statuut onderworpen is.

Artikel 73

In afwijking van de art. 7 en 8 van de hypotheekwet van 16 december 1851 en van art. 1560 van het Gerechtelijk Wetboek, kan een zelfstandige, zijn reële rechten andere dan gebruiks- en verblijfsrechten op het onroerend goed waar hij zijn hoofdverblijfplaats gevestigd heeft, onvatbaar voor beslag verklaren.

Artikel 74

Deze verklaring wordt op straffe van nietigheid door een notaris verleden en bevat de gedetailleerde beschrijving van het onroerend goed en de aanduiding van eigen, gemeenschappelijke of onverdeelde aard van reële rechten die de zelfstandige op het onroerend goed heeft. De notaris kan de verklaring enkel verlijden nadat hij de goedkeuring van de echtgenoot van de zelfstandige heeft gekregen.

Artikel 75

Wanneer het onroerend goed bestemd is voor gemengd professioneel en woonstgebruik, onderscheidt de beschrijving duidelijk het gedeelte dat bestemd is voor de hoofdverblijfplaats en het gedeelte dat bestemd is voor professioneel gebruik. De beschrijving vermeldt de oppervlakte van elk gedeelte.

Indien de oppervlakte die bestemd is voor beroepsdoeleinden minder dan 30% beslaat van de totale oppervlakte van het onroerend goed, kunnen de rechten op het hele onroerend goed onvatbaar voor beslag worden verklaard.

Indien de oppervlakte die bestemd is voor beroepsdoeleinden 30% of meer beslaat van de totale oppervlakte van het onroerend goed, kunnen alleen de rechten op het gedeelte dat voor de hoofdverblijfplaats bestemd is onvatbaar voor beslag worden verklaard mits men voorafgaandelijk statuten van mede-eigendom opstelt.

Bij een geschil betreffende de toepassing van dit artikel, dient de aangever het bewijs te leveren.

Artikel 76

Deze verklaring wordt ingeschreven in een hiertoe bestemd register, op het kantoor van de hypotheekbewaarder in het arrondissement waarvan het goed gelegen is. Vóór deze inschrijving zal de verklaring niet aan derden tegengesteld kunnen worden. De Koning kan bijkomende vormen van openbaarheid van de verklaring voorzien en hiervan de procedure en kosten vastleggen.

Artikel 77

Deze verklaring heeft slechts uitwerking ten aanzien van schuldeisers van wie de schulden na de overschrijving bedoeld in artikel 76 ontstaan, naar aanleiding van de zelfstandige beroepsactiviteit van de aangever. Deze heeft geen uitwerking ten aanzien van de schulden ontstaan ten gevolge van een inbreuk, zelfs indien zij op de beroepsactiviteit betrekking hebben. Voorts hebben zij ook geen uitwerking op de schulden van gemengde aard, dat wil zeggen: schulden die zowel op het privé- als op het beroepsleven betrekking hebben. Die heeft ook geen uitwerking wanneer de aansprakelijkheid van de zelfstandige, die zijn rechten op het onroerend goed waar hij zijn hoofdverblijfplaats gevestigd heeft onvatbaar voor beslag heeft verklaard, op basis van de artikelen 265, § 2, 409, § 2 en 530, § 2, van het Wetboek van vennootschap-

rend goed van een zelfstandige dat tot zijn hoofdverblijf dient onvatbaar voor beslag kan worden verklaard. Het betreft een ruime groep: zowel ondernemers als beoefenaren van vrije beroepen. De 'homestead exception' is facultatief en herroepelijk en dat betekent dat vanaf het tijdstip van de verklaring het betreffende onroerend goed onbeslagbaar is voor latere schuldvorderingen die uit de beroepsactiviteit ontstaan.⁴⁰

Terzijde zij erop gewezen dat in artikel 1409 e.v. Gerechtelijk Wetboek een speciale regeling is opgenomen voor loon en andere beschermde vorderingsrechten. In artikel Bovenkant formulier 1412ter is een regeling opgenomen aangaande cultuuroederen in eigendom van een buitenlandse mogendheid die zich in België bevinden met het oog op een tentoonstelling,⁴¹ terwijl de uitvoeringsimmunititeit van de overheid is geregeld in artikel 1412bis.

pen toepasselijk is. Die behoudt zijn uitwerking zelfs na het verlies van de hoedanigheid van de zelfstandige ten gevolge van een faillissement.

Artikel 78

Van de verklaring kan op ieder ogenblik, onder de voorwaarden die voorzien zijn in de artikelen 74 en 76, worden afgezien. Het verzaken van deze verklaring heeft weerslag op alle schuldeisers; de verklaring wordt verondersteld nooit te hebben bestaan.

De curator van het faillissement kan het recht om verzaken, bedoeld in het vorige lid, niet uitoefenen.

Artikel 79

De gevolgen van de verklaring blijven hun uitwerking hebben na de ontbinding van het huwelijksstelsel wanneer de aangever het goed wordt toebedeeld, behalve ten aanzien van schulden die ontstaan zijn door de zelfstandige beroepsactiviteit van de aangever en waarvan invordering uitgevoerd kan worden op het vermogen van de toenmalige echtgenoot.

Artikel 80

Het overlijden van de aangever heeft de herroeping van de verklaring tot gevolg.

Artikel 81

In geval van overdracht van de onroerende rechten in de aanvankelijke verklaring zijn aangeduid, blijft de verkregen prijs onvatbaar voor beslag ten aanzien van de schuldeisers van wie de rechten na het inschrijven van deze verklaring en bij de beroepsbedrijvigheid van de aangever ontstaan zijn, op voorwaarde van de wederbelegging binnen een termijn van een jaar van de geldsommen bij de aankoop door de declarant van een onroerend goed waar zijn hoofdverblijfplaats is gevestigd. Gedurende deze termijn worden de geldsommen bewaard in handen van de notaris die de akte van overdracht van de onroerende rechten heeft verleden.

De rechten op de nieuw aangekochte hoofdverblijfplaats blijven onvatbaar voor beslag ten aanzien van de schuldeisers bedoeld in het eerste lid wanneer akte van verkrijging een verklaring van wederbelegging van de fondsen bevat, behalve als de schuldeisers bewijzen dat de zelfstandige zijn solvabiliteit opzettelijk heeft verminderd.

De verklaring van wederbelegging der fondsen is onderworpen aan de voorwaarden van geldigheid en tegenwerpbaarheid bepaald in de artikelen 74, 75 en 76 van deze wet.

40 Vgl. Dirix & Broeckx 2010, nr. 201; Coppens 2007, p. 130-144.

41 Art. 1412ter

§ 1 Onverminderd dwingende supranationale bepalingen, zijn de cultuuroederen die eigendom zijn van buitenlandse mogendheden niet vatbaar voor beslag wanneer die goederen zich bevinden op het grondgebied van het Koninkrijk met het oog op een openbare en tijdelijke tentoonstelling op dit grondgebied.

§ 2 Voor de toepassing van dit artikel worden als cultuuroederen beschouwd de voorwerpen die een artistiek, wetenschappelijk, cultureel of historisch belang hebben.

De cultuuroederen die bestemd zijn voor een economische of commerciële privaatrechtelijke activiteit genieten niet van de in § 1 bedoelde immunititeit.

§ 3 De in § 1 bedoelde immunititeit is eveneens van toepassing op cultuuroederen die eigendom zijn van een deelgebied van een buitenlandse mogendheid, zelfs wanneer dit deelgebied niet over internationale rechtspersoonlijkheid beschikt.

Zij is eveneens van toepassing op cultuuroederen die eigendom zijn van een geleding van een buitenlandse mogendheid. Onder geleding van een buitenlandse mogendheid wordt begrepen een instelling die voor rekening van een buitenlandse mogendheid optreedt of van een van zijn deelgebieden, op voorwaarde dat deze instelling toebedeeld is met een deel van de soevereiniteit.

De in § 1 bedoelde immunititeit is eveneens van toepassing op cultuuroederen die eigendom zijn van territoriaal gedecentraliseerde besturen of elke andere politieke opdeling van een buitenlandse mogendheid.

De in § 1 bedoelde immunititeit is eveneens van toepassing op cultuuroederen die eigendom zijn van een publiekrechtelijke internationale organisatie.

4.6 Luxemburg

In Luxemburg is – net zoals in de andere in de vergelijking betrokken landen – de mogelijkheid tot beslag tot verhaal van schulden de hoofdregel en wordt de uitzondering gevormd doordat in sommige gevallen die mogelijkheid wordt uitgesloten. Die uitzondering is thans overeenkomstig de Wet van 26 maart 1997, in werking getreden per 16 september 1998, in haar algemeenheid neergelegd in artikel 728 van de Luxemburgse Nouveau Code de Procédure Civile,⁴² welke bepaling het oude artikel 592 vervangt. Daarnaast bestaan er bijzondere wettelijke regelingen die in speciale gevallen beslag uitsluiten.

De regeling werd destijds gewijzigd omdat de meer dan honderd jaar oude tekst niet meer aansloot bij de maatschappelijke behoeften betreffende de minimaal gewenste inrichting van een woning. Daarnaast was wijziging noodzakelijk op grond van humanitaire overwegingen. Dat wordt voortgeborduurd op de napoleontische wetgeving uit 1807 blijkt uit de gegeven opsomming waarin de regeling onder hetzelfde artikelnummer was terug te vinden. Allereerst worden alle goederen die onroerend door bestemming zijn uitgesloten. Maar er valt ook geen beslag te leggen op eten en drinken voor de periode van één maand benodigd door een gezin of op (naar keuze) 1 koe, 12 schapen of geiten of 1 varken alsmede 24 stuks pluimvee met stro, hooi en graan of voedsel anderszins voor deze dieren voor de periode van een maand. Ook boeken en andere voorwerpen bestemd voor de scholing van de schuldenaar en/of zijn gezinsleden alsmede voorwerpen bestemd voor de kerkelijke eredienst kunnen niet in beslag worden genomen. Bij het voorgaande moet nog worden opgemerkt dat conform het tweede lid beslag wel mogelijk is als de voorwerpen zich elders bevinden dan de plaats waar de schuldenaar gewoonlijk woont of werkt.

42 Vgl. http://www.legilux.public.lu/leg/textescoordonnes/codes/nouveau_code_procedure_civile/PageAccueil.pdf.

Art. 728 (1) Ne peuvent être saisis, outre les choses déclarées insaisissables par des lois particulières:

- 1) Les objets que la loi déclare immeubles par destination;
 - 2) le coucher nécessaire du saisi et de sa famille, les vêtements et le linge indispensable à leur propre usage, ainsi que les meubles nécessaires pour les ranger, une machine à laver le linge et un fer à repasser, les appareils nécessaires au chauffage du logement familial, les tables et chaises permettant à la famille de prendre les repas en commun ainsi que la vaisselle et les ustensiles de ménage indispensables à la famille, un meuble pour ranger la vaisselle et les ustensiles de ménage, un appareil pour la préparation des repas chauds, un appareil pour la conservation des aliments, un appareil d'éclairage par chambre habitée, les objets nécessaires aux membres handicapés de la famille, les objets affectés à l'usage des enfants à charge qui habitent sous le même toit, les animaux de compagnie, les objets et produits nécessaires aux soins corporels et à l'entretien des locaux, les outils nécessaires à l'entretien du jardin, le tout à l'exclusion des meubles et objets de luxe;
 - 3) les livres et autres objets nécessaires à la poursuite des études ou à la formation professionnelle du saisi ou des enfants à charge qui habitent sous le même toit;
 - 4) si ce n'est pour le paiement de leurs prix, les biens indispensables à la profession du saisi, jusqu'à la valeur de 2478,94 euros au moment de la saisie, et au choix du saisi;
 - 5) les objets servant à l'exercice du culte;
 - 6) les aliments et combustibles nécessaires au saisi et à sa famille pendant un mois;
 - 7) une vache, ou douze brebis ou chèvres au choix du saisi, ainsi qu'un porc et vingt-quatre animaux de basse-cour avec la paille, le fourrage et le grain nécessaires pour la litière et la nourriture desdits animaux pendant un mois.
- (2) Les objets visés au point 2 paragraphe (1) restent saisissables s'ils se trouvent dans un lieu autre que celui où le saisi demeure ou travaille habituellement.

Wel enigszins geactualiseerd is de opsomming gegeven in artikel 728 lid 1 sub 2. Daar wordt vermeld dat geen beslag mogelijk is op:

- kleding;
- bed(dengoed);
- opbergmeubilair voor servies en bestek;
- wasmachine en strijkijzer;
- apparatuur om maaltijden te verwarmen c.q. een koelkast om voedsel te bewaren;
- hulpmiddelen bestemd voor gehandicapten;
- producten nodig voor lichaamsverzorging;
- werktuigen voor tuinonderhoud;
- verlichting door een lamp per kamer.

Interessant is ook dat sub 4 bepaalt dat goederen essentieel voor de uitoefening van het beroep van de schuldenaar niet voor beslag vatbaar zijn voor zover zij niet een waarde van € 2478,94 vertegenwoordigen. De schuldenaar heeft hierbij een keuzerecht, maar beslag is wel mogelijk als de koopprijs onbetaald is gebleven.

In de praktijk blijkt dat het beslag op roerende goederen veelal als drukmiddel wordt gebruikt en komt het niet daadwerkelijk tot een veiling. Dat heeft er mee te maken dat de met een veiling gemoeide kosten hoger zijn dan de verkregen opbrengst, zodat de schuldeiser er niet beter van wordt. Bovendien is het lastig om kopers te vinden. Behalve ten aanzien van auto's, kunstwerken en luxe en/of antieke goederen zal bij andere roerende zaken niet snel worden aangenomen dat aan het beslag enige sentimentele waarde in de weg staat.

Al met al kan gezegd worden dat – niet geheel verwonderlijk – de Luxemburgse wetgever zich op dit punt heeft laten inspireren door zijn Belgische evenknie.

4.7 Schotland

Zoals bekend wijkt het recht van Schotland af van dat van Engeland en Wales. Van oudsher is het recht meer civil dan common law georiënteerd – er is sprake van een zogenoemd 'gemengd rechtsstelsel' – en dat uitte zich er onder meer in dat in de achttiende eeuw studenten uit Schotland naar Nederland kwamen voor hun rechtenopleiding.⁴³ Maar het heeft ook te maken met de instelling van een Schots parlement in 1999.

Bijna twee eeuwen geleden kwam de Personal Diligence Act 1838 (die later werd hernoemd tot Debtors (Scotland) Act 1838) tot stand. Het was de eerste wettelijke regeling van het verhaalsbeslag. Pas in 1987 werd deze wet vervangen door de Debtors (Scotland) Act 1987, die een wettelijke opsomming bevatte van voorwerpen waarop geen verhaalsbeslag kon worden gelegd. Thans geldt de Debt Arrangement and Attachment (Scotland) Act 2002.⁴⁴ Vlak voor de

43 Een voorbeeld is de Schotse advocaat en schrijver James Boswell (1740-1795) die in Utrecht studeerde. Tegenwoordig is hij met name bekend door zijn biografie en meesterwerk *The Life of Samuel Johnson*.

44 Vgl. <http://www.legislation.gov.uk/asp/2002/17/contents>. De mogelijkheid tot beslag op roerende zaken van een schuldenaar werd vanaf 1838 aangeduid met 'pounding'. Dat gebeurde op grond van een bevelschrift (a warrant).

invoering verscheen als slotstuk van een vijftien jaar durende discussie een rapport van de Scottish Law Commission's Report on Pounding and Warrant Sale (Scot Law Com No. 177) (2000).⁴⁵ Dit was de opmaat tot een drastische beperking van de mogelijkheid om beslag te leggen op roerende zaken, omdat kort gezegd de opbrengst geacht werd niet in verhouding tot de kosten te staan en omdat deze beslagvorm de schuldenaar naar verhouding zwaar trof waarbij zelfs een vergelijking werd gemaakt met een gijzeling omdat beide dwangmiddelen zouden zijn gegrond op vrees en intimidatie. De Schotse Society of Messengers-at-Arms and Sheriff Officers mocht weliswaar erop wijzen dat deze mogelijkheid in een reële behoefte voorzag, maar werd in het parlementaire debat niet serieus genomen. De initiatiefnemers vertelden hoe bevreesd sommigen van het Communities Against Poverty Network waren geweest voor de gerechtelijke bevelschriften en dat zij nog steeds geen officiële geschriften durfden te openen.⁴⁶

Uiteindelijk kwam section 58 van de wet uit 2002 tot stand: 'Abolition of poundings and warrant sales'; de gedeelten betreffende pounding en warrant sale werden uit de wet van 1987 geschrapt.⁴⁷ Uiteindelijk is een en ander een optische operatie geweest, want niet voor niets is er sprake van de Debt Arrangement and Attachment (Scotland) Act 2002. Section 10 (1) houdt in: "There shall be a form of diligence over corporeal moveable property for recovery of money owed; it is to be known as attachment". Misschien het belangrijkste is dat de Schotse wetgever paal en perk heeft gesteld aan mogelijk misbruik door opname van section 39⁴⁸ en door opname van part 3 van de Act: "Attachment of Articles kept in Dwellingshouses: Special Procedure". Een en ander was gebaseerd op het rapport *Striking the Balance: A New Approach to Debt Management* (juli 2001) en een rechtsvergelijkende studie⁴⁹ waarvan de conclusie was: "All the countries provide for goods necessary for at least basic living to be exempted from any enforcement against moveable property. These are not more favourable to the debtor than the Scottish exemptions" and "Enforcement against corporeal moveable property is considered to be socially acceptable in all countries". Ofwel kort gezegd: met het rapport was de angel uit de kwestie, kwam het gezond verstand terug en werd de algemene mogelijkheid van pounding (weliswaar onder een andere naam) toch weer mogelijk geacht. Daarbij zijn de nodige waarborgen getroffen en is uitgesproken dat dit soort beslagen alleen kan plaatsvinden op grond van een speciaal bevelschrift c.q. conform de voorschriften van part 3 (vgl. section 4 e.v.), alsmede dat de schuldeiser de nodige stappen heeft gezet om tot een oplossing te komen (section 48,

In 2002 werd een nieuwe procedure geïntroduceerd waarin gesproken wordt over *attachment* and *auction*. Inhoudelijk is er weinig verschil; slechts het bevelschrift van het gerecht verviel.

45 Vgl. <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2002/04/14590/3535>.

46 Kait Laughlin spoke of her own distress as a child, seeing her parents forced to borrow from illegal money lenders. She felt that "poundings and warrant sales are a form of legalised loan sharking". To those who argued that poundings and warrant sales worked, she said: "They work because they terrify people; they terrify, intimidate, bully and harass people because they are poor."

47 Op de achtergrond speelde dat ook geen behoefte meer zou bestaan aan de messengers at arms, maar tijdig werd ingezien dat dan de (Engelse) commerciële incassobureaus zouden proberen voet aan de grond te krijgen en dat men dan mogelijk van de regen in de drup zou raken.

48 (1) Schedule 1 to this Act has effect for the purposes of determining the liability, as between the creditor and the debtor, for expenses incurred in serving a charge and in the process of attachment and auction.

(2) The Scottish Ministers may by order modify that schedule so as to -

(a) add or remove types of expenses to or, as the case may be, from those referred to in that schedule; or

(b) vary any of the descriptions of the types of expenses there referred to.

49 Bekeken werd het recht van West-Australië, Engeland en Wales, Frankrijk en Zweden.

bijv. door eerst na te gaan of beslag op inkomsten tot een oplossing zou leiden, alsmede dat bij verkoop een realistische opbrengst kan worden verkregen ter delging van de schuld en in ieder geval van de kosten). Ook (vgl. section 49) moet ten minste vier dagen van tevoren zijn aangegeven dat binnentreding in verband met de voorgenomen beslaglegging zal plaatsvinden en moet duidelijk zijn dat de betrokkene de gevolgen van de beslagprocedure beseft, terwijl goederen met een immateriële waarde niet in beslag kunnen worden genomen als ze minder dan € 150 verkoopwaarde vertegenwoordigen. Daarnaast moeten ten minste zeven dagen verstrijken tussen de dag van inbeslagname en de eventuele verkoop, zodat de schuld nog kan worden ingelost (vgl. section 55 en 56).

In een bijbehorende Schedule 1 – de uitwerking van de hiervoor genoemde section 39 – is uiteengezet:

- welke kosten bij de schuldenaar in rekening mogen worden gebracht;
- de omstandigheden waarin de aansprakelijkheid voor de kosten ter beoordeling van de sheriff is;
- de becijfering van het bedrag dat ten laste tegen de schuldenaar komt;
- de omstandigheden waarin geen kosten verschuldigd zijn aan of door een van beide partijen.

Schedule 2 handelt over ‘non-essential assets’.⁵⁰ Daarin wordt uitgesproken dat geen beslag

50 Non-essential assets

1 For the purposes of Part 3 of this Act, “non-essential assets” are, subject to paragraph 2 below, corporeal moveable property of the debtor’s which is kept in a dwellinghouse.

2 None of the following is a non-essential asset for the purposes of Part 3 of this Act -

- (a) an article specified in paragraph 3 below;
- (b) an article described in paragraph 4 below; and
- (c) an article the attachment of which is (by virtue of section 11(1) above or otherwise) incompetent.

3 The articles referred to in paragraph 2(a) above are -

- (a) clothing reasonably required for the use of the debtor or any member of the debtor’s household;
- (b) implements, tools of trade, books or other equipment reasonably required for the use of any member of the debtor’s household in the practice of such member’s profession, trade or business, not exceeding in aggregate value £1,000 or such other amount as may be prescribed in regulations made by the Scottish Ministers;
- (c) medical aids or medical equipment reasonably required for the use of the debtor or any member of the debtor’s household;
- (d) books or other articles reasonably required for the education or training of the debtor or any member of the debtor’s household not exceeding in aggregate value £1,000 or such other amount as may be prescribed in regulations made by the Scottish Ministers;
- (e) articles reasonably required for the care or upbringing of a child who is a member of the debtor’s household;
- (f) toys for the use of any child who is a member of the debtor’s household.

4 The articles referred to in paragraph 2(b) above are the following so far as they are reasonably required, at the time of the attachment, for the use of the debtor or a member of the debtor’s household -

- (a) beds or bedding;
- (b) household linen;
- (c) chairs or settees;
- (d) tables;
- (e) food;
- (f) lights or light fittings;
- (g) heating appliances;
- (h) curtains;
- (i) floor coverings;
- (j) furniture, equipment or utensils used for storing, cooking or eating food;
- (k) refrigerators;
- (l) articles used for cleaning, drying, mending, or pressing clothes;
- (m) articles used for cleaning the dwellinghouse;

4 Beslagvrije goederen in rechtsvergelijkend perspectief

kan worden gelegd op:

- kleding redelijkerwijs nodig voor het gebruik van (een lid van het huishouden van) de schuldenaar;
- werktuigen, gereedschap, boeken of andere apparatuur redelijkerwijs nodig voor het gebruik door (een lid van het huishouden van) de schuldenaar in zijn beroepspraktijk;
- boeken en andere artikelen redelijkerwijs nodig voor scholing tot een totale waarde van £ 1000;⁵¹
- medische hulpmiddelen of medische apparatuur redelijkerwijs nodig voor gebruik door (een lid van het huishouden van) de schuldenaar;
- artikelen redelijkerwijs nodig voor de verzorging of opvoeding van een kind dat lid is van het huishouden van de schuldenaar;
- speelgoed voor het gebruik van een kind dat lid is van het huishouden van de schuldenaar.

Ook kan geen beslag worden gelegd op goederen van (een lid van de huishouding van) de schuldenaar voor zover die redelijkerwijs nodig zijn:

- bedden(goed);
- huishoudlinnen;
- stoelen of banken;
- tafels;
- levensmiddelen;
- lampen of verlichtingsarmaturen;
- verwarmingstoestellen;
- gordijnen;
- vloerbedekking;
- meubilair, apparatuur of gereedschap voor het opslaan, koken of het eten van voedsel;
- koelkasten;
- artikelen voor het reinigen, drogen, herstellen of persen van kleding;
- reinigingsartikelen voor de woning;
- meubels voor de opslag van kleding, beddengoed of linnengoed c.q. reinigingsartikelen voor de woning c.q. keukengerei en bestek;
- artikelen voor de veiligheid in het woonhuis;
- voorwerpen voor onderhoud of reparatie van en in de woning;

(n) furniture used for storing -

(i) clothing, bedding or household linen;

(ii) articles used for cleaning the dwellinghouse; or

(iii) utensils used for cooking or eating food;

(o) articles used for safety in the dwellinghouse;

(p) tools used for maintenance or repair of the dwellinghouse or of household articles;

(q) computers and accessory equipment;

(r) microwave ovens;

(s) radios;

(t) telephones;

(u) televisions.

⁵¹ The Scottish Ministers may by regulations modify paragraph 4 above so as to -

(a) add or remove types of articles to or, as the case may be, from those referred to in that paragraph; or

(b) vary any of the descriptions of the types of article.

51 Dit bedrag kan door de minister worden aangepast.

- computers met accessoires;
- magnetrons;
- radio's, telefoons en televisies.

In het oog springt dat er geen beslag gelegd kan worden voor zover die goederen redelijkerwijs nodig zijn, zodat de situatie van geval tot geval beoordeeld kan worden. Zijn er meer van de betreffende goederen of vertegenwoordigen die een grote waarde, dan is beslag toegelaten. Dat betekent dat beslag mogelijk is als sprake is van bijvoorbeeld duizend flessen wijn of als het kostbare wijn betreft.⁵² Ook is van belang te constateren dat expliciet wordt vermeld dat geen beslag mogelijk is op vloerbedekking, kook- en etensgerei, reinigingsartikelen, opbergmeubelen en voorwerpen voor de veiligheid in de woning (zoals een brandblusser) c.q. ter onderhoud of reparatie daarvan (bijv. een ladder, boormachine of gereedschapskist).

4.8 Scandinavië

4.8.1 Noorwegen

In 1984 werd in Noorwegen de Act on Creditors Recovery van kracht. In deze wet is een regeling van de beslagvrije goederen opgenomen.⁵³ Op grond van de paragrafen 2-3 t/m 2-5 zijn van beslag vrijgesteld: de zaken die behoren tot de persoonlijke goederen van de schuldenaar, zoals kleding, meubels en alle andere goederen die hij in zijn woning nodig heeft, voor zover de waarde daarvan als redelijk kan worden beschouwd. Ook gereedschappen zijn van beslag uitgezonderd. Onder omstandigheden kan er geen beslag worden gelegd op een auto. Voorwaarde is dat de auto noodzakelijk is voor de uitoefening van een bedrijf, of voor het volgen van een opleiding door de schuldenaar of een van zijn huisgenoten. Ook de auto mag een bepaalde waarde niet overschrijden. Wordt de waarde van een bepaald goed overschreden, dan wordt de schuldenaar in de gelegenheid gesteld om dit goed te vervangen door een soortgelijk goed dat deze waarde niet overschrijdt.

Goederen die voor de schuldenaar een emotionele waarde hebben en waarvan in redelijkheid niet kan worden gevergd dat deze worden verkocht (bijv. foto's), vallen eveneens onder de vrijstelling. Bij een beslaglegging moet de gerechtsdeurwaarder verder rekening houden met de persoonlijke omstandigheden van de schuldenaar en zijn gezinsleden, zoals ziekte of handicap. Opvallend is de bepaling ten aanzien van de woning van de schuldenaar: als tenuitvoerlegging van een executoriale titel ertoe leidt dat de schuldenaar zijn woning moet verlaten, dan kan de rechtbank als voorwaarde stellen dat aan hem vervangende huisvesting wordt aangeboden (§ 2-10).

4.8.2 Zweden

De huidige regeling van de beslagvrije goederen bestaat in Zweden sinds 1982 en is opgenomen in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.⁵⁴ Hoewel de regelgeving sinds die tijd niet is gewijzigd, probeert men in de praktijk toch rekening te houden met de gewijzigde levensstan-

52 De vraag kan worden gesteld of daarbij rekening moet worden gehouden met de maatschappelijke positie van de schuldenaar.

53 Lov om fordringshavernes dekningsrett (dekningsloven) LOV-1984-06-08-59.

54 Hfdst. 5, sectie 1-4, 9, 12 en 14.

daard. Zo zijn elektronische apparaten bijvoorbeeld niet opgenomen in de huidige regelgeving, maar is op grond van de gewijzigde levensomstandigheden bepaald dat dergelijke apparaten, mits de waarde niet te hoog is, kunnen worden beschouwd als beslagvrije goederen. Inzake het recht op huisvesting, heeft het Zweedse Supreme Court bepaald wat als redelijk kan worden beschouwd om voor beslagvrijstelling in aanmerking te komen. Het is de schuldenaar die een voorstel doet welke goederen kunnen worden beschouwd als beslagvrije goederen.

De beslagvrije goederen komen grotendeels overeen met de regeling in Noorwegen: kleding en andere goederen bestemd voor persoonlijk gebruik zijn van beslag vrijgesteld, alsmede de goederen die voor de schuldenaar een emotionele waarde hebben, mits zij een redelijke waarde vertegenwoordigen. Meubels en andere goederen die noodzakelijk zijn voor de persoonlijke huishouding kunnen evenmin in beslag worden genomen.

Ook gereedschappen en andere goederen noodzakelijk voor het verkrijgen van een inkomen of voor studie zijn vrijgesteld, mits deze goederen een redelijke waarde vertegenwoordigen. Hetzelfde geldt voor de woning van de schuldenaar. Deze is eveneens vrijgesteld indien de woning noodzakelijk is voor het verkrijgen van een inkomen of voor persoonlijk gebruik, tenzij in redelijkheid niet kan worden verlangd dat de vrijstelling wordt gehandhaafd (bijv. gezien de waarde van de woning).

Net zoals in de Noorse wetgeving zal ook bij de Zweedse beoordeling van vrijstelling rekening worden gehouden met eventuele ziekte of handicap van de schuldenaar of zijn huisgenoten.

Voor de beoordeling van de vrijstelling is de waarde van de goederen van belang. Wanneer de goederen een hogere dan redelijke waarde vertegenwoordigen, kunnen deze goederen toch in beslag worden genomen en kan tot openbare verkoop worden overgegaan. In dat geval heeft de schuldenaar recht op een vergoeding uit de opbrengsten van de openbare verkoop, zodat hij daarmee vervangende goederen kan aanschaffen (die wel een redelijke waarde vertegenwoordigen).

4.8.3 Denemarken

De Deense regeling van het beslagverbod bestaat in haar huidige vorm sinds 1955. De regeling is opgenomen in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, in het bijzonder de artikelen 509 en 515 en is voor het laatst gewijzigd in 2005.

Er kan geen beslag worden gelegd op activa, uitgezonderd onroerend goed, die noodzakelijk zijn voor de instandhouding van een bescheiden woongelegenheid en levensstandaard door de schuldenaar en zijn gezin. De interpretatie van deze bepaling is aan de praktijk: een stijgend welvaartspeil zal dus leiden tot een andere interpretatie van wat als 'noodzakelijk' en 'bescheiden' kan worden beschouwd. In de praktijk wil dit zeggen dat in Denemarken een kleurentelevisie, een gewone laptop of mobiele telefoon, een niet bijzondere stereo-installatie en normale kleding en gebruiksvoorwerpen niet meer in beslag kunnen worden genomen. Voor beslaglegging moet het bijvoorbeeld gaan om een luxe kleurentelevisie, of om designmeubels. Een uitzondering op deze praktijk bestaat (nog) in artikel 509, paragraaf 3. Evenals in Nederland zijn in Denemarken boeken, gereedschappen en instrumenten slechts van beslag vrijgesteld tot een bepaald bedrag (3000 Deense kronen). Naar verwachting zal deze bepaling in de toekomst worden aangepast.

Een andere uitzondering betreft het aandeel in een vereniging van eigenaren, een aandeel in een naamloze woningbouwvereniging of een bewijs van gemeenschappelijke eigendom van een besloten woningbouwvereniging,⁵⁵ waaraan het gebruiksrecht van een woning verbonden is. Deze zijn slechts van beslag uitgezonderd indien de woning naar grootte en inrichting voldoet aan de normale eisen die ten aanzien van de schuldenaar en zijn huishouden redelijkerwijs kunnen worden gesteld aan een bescheiden woning en waarvan de waarde bij executoriaal beslag niet kan worden geacht een bedrag te genereren dat duidelijk hoger is dan de kosten van de overstap naar een andere passende woning, huurwoning of woning in een woongemeenschap. Ook hier wordt de interpretatie grotendeels overgelaten aan de praktijk: het oordeel of er sprake is van een 'bescheiden woning' hangt af van een concrete redelijkheidsbeoordeling met inachtneming van onder meer de grootte van het huishouden.

De waarde van de bezitting wordt bepaald door de netto-opbrengst bij verkoop. Tegenvorderingen betreffende betalingsachterstanden, een opknapbeurt e.d. moeten derhalve van de verkoopsom worden afgetrokken. Bij de beoordeling van welk bedrag noodzakelijk moet worden geacht voor een passende alternatieve woning, wordt belang gehecht aan de lokale woningmarktsituatie. Een woning mag volgens de bepaling als 'passend' worden beschouwd wanneer deze naar grootte en inrichting voldoet aan de normale eisen voor een bescheiden woning.

Voorwerpen die een speciaal persoonlijk belang hebben voor de schuldenaar of zijn gezinsleden (bijv. familieportretten, verlovingsringen, trouwringen, onderscheidingen, eventueel door naasten geschonken aandenkens en gezelschapsdieren) kunnen niet in beslag worden genomen, tenzij deze voorwerpen een zodanige waarde vertegenwoordigen dat het niet redelijk is deze buiten de executie te houden. Ook kan geen beslag worden gelegd op hulpmiddelen die noodzakelijk zijn wegens lichamelijke beperkingen of ziekte, zoals brillen, gehoorapparaten, rolstoelen en medicijnen.

Contant geld of banksaldi die de schuldenaar voor zijn onderhoud nodig heeft, zijn van beslag vrijgesteld tot aan de volgende dag waarop hij salaris ontvangt of, indien hij niet in vaste dienst is, op een andere manier nieuw inkomen heeft ontvangen, in de mate die nodig is om een bescheiden huishouding in stand te houden. Dit komt dus niet noodzakelijkerwijs overeen met de huidige levensstandaard van de schuldenaar.

4.8.4 Finland

De regeling van de beslagvrije goederen in Finland is te vinden in de Wet op het Beslagrecht.⁵⁶ Zij bestaat in haar huidige vorm sinds 1 januari 2008. De oorspronkelijke regeling stamt uit 1895. De laatste aanpassing (voor de huidige wetgeving) dateert van 1997. Bij die gelegenheid werden de rechten van de schuldenaar sterk uitgebreid. Zo werd in de toenmalige wet een bepaling opgenomen, die inhield dat een auto met een waarde van minder dan € 2500 niet in beslag kon worden genomen indien de schuldenaar aannemelijk kon maken dat de auto nodig was voor het verkrijgen van een inkomen.

55 Als bedoeld in hoofdstuk III van de Wet op verenigingen van eigenaren en andere gezamenlijke woongemeenschappen.

56 Hfdst. 4, sectie 19-22.

4 Beslagvrije goederen in rechtsvergelijkend perspectief

De Finse regeling komt grotendeels overeen met de regelgeving in de andere Scandinavische landen. Meubels en persoonlijke goederen kunnen niet in beslag worden genomen voor zover de waarde als 'redelijk' valt te beschouwen. Hetzelfde geldt voor goederen met een voor de schuldenaar of zijn huisgenoten emotionele waarde. Bij de beoordeling moet rekening worden gehouden met eventuele ziekte of handicap van de schuldenaar en zijn gezinsleden.

Gereedschappen en dieren bestemd voor de uitoefening van bedrijf of studie zijn eveneens uitgesloten, zolang deze een bepaalde waarde niet overstijgen. Deze waarde wordt bij ministeriële regeling vastgesteld en bedraagt momenteel € 3000. Bij uitzondering kan dit bedrag worden verhoogd naar € 5000. Bij een hogere waarde kunnen de goederen openbaar worden verkocht en heeft de schuldenaar recht op compensatie uit de opbrengsten een bedrag van € 3000.

4.9 De Baltische staten

4.9.1 Estland

De regeling van de beslagvrije goederen in Estland is geregeld in de Wet op de Beslagprocedures.⁵⁷ De bepalingen dateren van 1993.

Volgens de Estse wetgeving kunnen persoonlijke goederen van de schuldenaar en zijn gezinsleden niet in beslag worden genomen, zoals keukengerei, bed, beddengoed, eten voor een maand, alsmede brandstof voor een maand of de daarmee overeenstemmende waarde in geld. Hetzelfde geldt voor goederen met een emotionele waarde (trouwingen, medailles en familiedocumenten), voor goederen die noodzakelijk zijn voor de begrafenis van een familielid of voor andere goederen waarop een beslaglegging in strijd zou zijn met de wet of de goede zeden.

Voor het uitoefenen van een landbouwbedrijf geldt dat landbouwwerktuigen, vee en landbouwproducten zijn vrijgesteld tot de volgende oogst. Een soortgelijke regeling geldt ook voor andere ondernemers: zaken die essentieel zijn voor de uitoefening van een bedrijf zijn vrijgesteld. In verband met studie zijn boeken en andere materialen vrijgesteld.

Ook gezelschapsdieren kunnen niet in beslag worden genomen. Op verzoek van de schuldeiser kan de rechtbank echter toestemming geven voor een beslaglegging indien het dier een hoge waarde vertegenwoordigt en gezien deze waarde de belangen van de schuldeiser worden gefrustreerd.

Bij een beslaglegging moet rekening worden gehouden met ziekte of handicap. Zo kunnen medicijnen en medische apparatuur niet in beslag worden genomen.

Opvallend is tot slot de bepaling ten aanzien van technische apparatuur: ten minste 1 technisch apparaat, bestemd voor het recht op informatie, is uitgezonderd van beslag.

57 § 66 van de genoemde wet.

4.9.2 Letland

De beslagvrije goederen in Letland zijn opgenomen in bijlage 1 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. De bijlage is opgesteld in 1998. Deze lijst omvat mede de regeling van de beslagvrije voet, waartoe de toepassing zich hoofdzakelijk beperkt. De lijst is bekritiseerd door verschillende consumentenorganisaties. Inmiddels heeft het Letse Parlement de regering verzocht om de bijlage te herzien. Deze herziening heeft vertraging opgelopen vanwege de verkiezingen.

Onvatbaar voor beslag zijn: kleding, schoenen, ondergoed, bedlinnen, handdoeken, keukengerei, meubels (1 bed en stoel per persoon en 1 tafel en kast per gezin), kinderspeelgoed en religieuze voorwerpen. Ook kan er geen beslag worden gelegd op voedsel ten behoeve van de schuldenaar en zijn gezinsleden voor een periode van drie maanden, alsmede op brandstof gedurende de periode dat verwarming noodzakelijk is.

Per gezin is 1 koe, geit of varken van beslag vrijgesteld. Voor landbouwbedrijven geldt dat landbouwwerktuigen en -machines, levende have en zaden en het geld nodig voor het onderhoud van de twee laatstgenoemde zaken niet volledig in beslag kunnen worden genomen. Met betrekking tot de uitoefening van andere beroepsmatige activiteiten geldt dat boeken, instrumenten en gereedschappen voor zover deze noodzakelijk zijn om een inkomen te verwerven, zijn uitgezonderd van beslag.

4.9.3 Litouwen

De regeling van de beslagvrije goederen in Litouwen is opgenomen in artikel 668 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Deze regeling is op 1 januari 2003 in werking getreden. Zij is voor het laatst gewijzigd in 2011. Vanaf oktober van dat jaar zijn de beslagvrije goederen opgenomen in een speciale Beslaginstructie, opgesteld door de minister van Justitie. Door de beslagvrije goederen op te nemen in een aparte instructie, verwacht de Litouwse overheid sneller te kunnen anticiperen op maatschappelijke ontwikkelingen.

Van beslag zijn uitgezonderd: noodzakelijke kleding, meubels, huishoudelijke zaken, kinderspeelgoed, een radio, brandstof gedurende de periode dat verwarming noodzakelijk is en voedsel ten behoeve van de schuldenaar en zijn gezinsleden, alsmede een geldbedrag tot maximaal een maand van het minimumloon en gereedschappen nodig voor de uitoefening van beroep of bedrijf (mits van geringe waarde). Indien minderjarige kinderen deel uitmaken van het gezin van de schuldenaar, kan er eveneens geen beslag worden gelegd op een televisie en een koelkast. Oefent de schuldenaar een landbouwbedrijf uit, dan zijn zaaigoed, een koe of kalf en het voor dit dier benodigde voer uitgezonderd van beslag.

De regeling in de Beslaginstructie komt grotendeels overeen met artikel 668. Bij de beoordeling welke goederen in beslag genomen kunnen worden, moet de gerechtsdeurwaarder de waarde van de goederen als uitgangspunt nemen: goederen van geringe waarde kunnen niet in beslag worden genomen. Vertegenwoordigen de in beginsel beslagvrije goederen een bepaalde artistieke waarde, dan kunnen zij wel in beslag worden genomen. Indien de schuldenaar minderjarige gezinsleden heeft, kan in aanvulling op de regeling van artikel 668 ook een computer worden beschouwd als een beslagvrij goed.

4.10 Midden- en Oost-Europa

4.10.1 Bulgarije

Het Bulgaarse beslagverbod was oorspronkelijk opgenomen in de Civil Code Procedure van 1952. In 2008 is deze regeling overgenomen in de nieuwe Civil Procedure Code.⁵⁸ In 2003 heeft de minister van Justitie een lijst vastgesteld van goederen die niet in beslag genomen kunnen worden:

- een set kleding en schoenen;
- een set bedlinnen;
- een kast, wasmachine en koelkast;
- voedsel en brandstof, respectievelijk voor een periode van een en drie maanden;
- medicijnen;
- boeken en muziekinstrumenten, mits deze nodig zijn voor studie;
- zaken en materialen nodig voor de uitoefening van een beroep, waaronder mede begrepen landbouwwerktuigen en landbouwzaden (voor een periode van een jaar).

Voor de landbouw is er eveneens een restrictie qua vee: 1 koe, 5 schapen of geiten, 10 imkerkasten, pluimvee en het voor deze dieren bestemde voedsel.

4.10.2 Georgië

De beslagvrije goederen in Georgië zijn omschreven in artikel 45 van de Wet op de Beslagprocedures:

- persoonlijke goederen bestemd voor het huishouden;
- voedsel en brandstof (of een met de waarde van die zaken overeenstemmend geldbedrag) voor een periode van vier weken;
- klein vee, naar keuze 1 koe of 2 varkens, schapen of geiten en het voedsel bestemd voor deze dieren gedurende drie maanden (dan wel de overeenstemmende waarde van het voedsel in geld).

Voor personen werkzaam in de landbouw geldt dat landbouwwerktuigen, dieren, kunstmest en goederen bestemd voor de productie van landbouwproducten van beslag zijn vrijgesteld. Onvatbaar voor beslag zijn ook de goederen bestemd voor de uitoefening van een beroep.

4.10.3 Polen

De Poolse regeling van beslagvrije goederen is opgenomen in het Poolse Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van 17 november 1964, meer in het bijzonder in artikel 829 e.v., en is voor het laatst gewijzigd bij de Wet van 17 juni 1996.

De volgende zaken zijn van beslag uitgezonderd:

- huisraad, beddengoed, ondergoed en de dagelijkse kleding die de schuldenaar en zijn familieleden in wier levensonderhoud hij voorziet nodig hebben, alsmede de kleding die hij nodig heeft om zijn werk te kunnen doen of zijn beroep te kunnen uitoefenen;

58 Art. 444 van de Bulgaarse Civil Code Procedure.

- de voorraden voedsel en brandstof die de schuldenaar en zijn familieleden in wier levensonderhoud hij voorziet, nodig hebben voor een periode van een maand;
- 1 koe of 2 geiten dan wel 3 schapen, nodig om de schuldenaar en zijn familieleden in wier levensonderhoud hij voorziet, van voedsel te voorzien, alsmede een voorraad voeder en strooisel tot aan de eerste oogst;
- werktuigen en andere voorwerpen die nodig zijn voor het persoonlijke werk waaraan de schuldenaar zijn inkomsten ontleent, alsmede de grondstoffen die hij nodig heeft voor een weekproductie, met uitzondering van motorvoertuigen;
- een geldbedrag dat overeenkomt met de beslagvrije voet over de periode tot de eerstvolgende betaaldatum (indien de schuldenaar een vast inkomen heeft) of het geld dat de schuldenaar en zijn familie nodig hebben om twee weken in hun levensonderhoud te kunnen voorzien (indien de schuldenaar niet op periodieke basis een loon geniet);
- de voorwerpen die nodig zijn voor studie, persoonlijke papieren, onderscheidingen en voorwerpen die dienen voor de uitvoering van religieuze praktijken, alsmede dagelijkse gebruiksvoorwerpen die slechts ver beneden de waarde verkocht kunnen worden, maar voor de schuldenaar een belangrijke functionele waarde hebben;
- geldelijke middelen bijeengebracht op een speciale bankrekening uit hoofde van de Wet op de organisatie van de markt voor melk en melkproducten van 20 april 2004;
- medicijnen en medische producten (voor een periode van drie maanden).

Voor degenen die een landbouwbedrijf uitoefenen geldt een speciale regeling: de verordening van de minister van Justitie van 16 mei 1996 voor de vaststelling van voorwerpen die toebehooren aan een boer die een boerderij heeft en die niet in aanmerking komen voor gerechtelijke executie.

Op grond van deze regeling zijn eveneens (aanvullend op de hiervoor besproken regeling) van beslag uitgesloten:

- een surplus aan levende dieren boven op de in het Poolse Wetboek van Rechtsvordering van beslag uitgezonderde dieren, indien het hoofd van het bevoegde districtskantoor waar onder het landbouwbedrijf van de schuldenaar qua locatie valt, na het raadplegen van het dorpsvoofd (of de burgemeester) van mening is dat dit nodig is om het bedrijf draaiende te houden. In een dergelijk geval kunnen ook de voorraden voer en strooisel die dit vee nodig heeft tot aan de eerstvolgende oogst niet beslagen worden;
- 1 paard met tuig, of als er geen paard is: 1 veulen of een ander trekdier met tuig;
- 1 koe, of als er geen koe is: 1 vaars of kalf, ongeacht de vraag of de schuldenaar geiten of schapen bezit die op grond van de regeling in het Poolse Wetboek van Rechtsvordering al van executie zijn uitgesloten;
- 1 ram, 1 ooi (zeug) en 24 stuks pluimvee;
- elementaire landbouwmachines, -werktuigen en -apparaten in een hoeveelheid die nodig is om het landbouwbedrijf te laten draaien, waaronder begrepen een tractor met bijbehorende machines en toebehoren, nodig voor het verbouwen, verzorgen, oogsten en transporteren van gewassen, alsmede de brandstofvoorraden en reserveonderdelen die nodig zijn om een tractor en landbouwmachines normaal te laten werken, voor de periode die nodig is tot aan de beëindiging van de productiecycclus en, tot slot, de elementaire technische uitrusting die

4 Beslagvrije goederen in rechtsvergelijkend perspectief

nodig is om de cyclus van de betreffende productietechnologie te kunnen afmaken, in geval van een specialistisch bedrijf;

- graan en andere gewassen die nodig zijn om in het landbouwbedrijf van de schuldenaar in het betreffende boekjaar te kunnen zaaïen of planten;
- vee halverwege de zwangerschap en/of in de periode waarin nageslacht wordt grootgebracht, alsmede het nageslacht zelf: veulens tot vijf maanden, kalveren tot vier maanden, biggen tot twee maanden en lammeren tot vijf maanden;
- slachtvee waarop een contract van toepassing is, mits het gewicht ervan niet aan de handelsvoorwaarden voldoet, de levertijd niet is verstreken en niet verloopt in de maand waarin de executie plaatsvindt;
- brandstofvoorraden (voor verwarming e.d.) voor een periode van zes maanden;
- mest en plantenbeschermingsmiddelen in een hoeveelheid die nodig is voor het betreffende boekjaar voor het landbouwbedrijf;
- een basishoeveelheid pelsdieren, alsmede de pelsdieren waarvoor de fokker een contract heeft gesloten voor de levering van de huiden van deze dieren;
- een functionele hoeveelheid legkippen in de eerste zes maanden waarin deze aan de leg zijn;
- voorraden voer en strooisel voor het van beslag uitgesloten vee;
- contractuele voorschotten.

4.10.4 Moldavië

In Moldavië is de regeling van de beslagvrije goederen opgenomen in artikel 89 van de Wet op het Beslagrecht.

Op grond van dit artikel kunnen de volgende goederen niet in beslag worden genomen:

- persoonlijke goederen en goederen bestemd voor het huishouden van de schuldenaar en zijn gezinsleden, zoals kleding (1 winter- en herfstjas, 1 zomerkostuum, 2 stuks zomer- en winterkleding of 2 jurken, overige kleding mits deze geen buiten proportionele waarde vertegenwoordigt en ondergoed), schoeisel, bedlinnen, kinderspeelgoed, meubelen (1 bed en stoel per persoon en 1 tafel en kast per gezin);
- goederen met een emotionele waarde, zoals iconen en familieportretten, trouwringen en onderscheidingen;
- voedsel voor een periode van drie maanden;
- brandstof noodzakelijk om de koude periode door te komen;
- zaken noodzakelijk voor de uitoefening van professionele activiteiten;
- zaaigoed en levende have bestemd voor het zorgen van nageslacht.

4.10.5 Hongarije

In Hongarije is de regeling van de beslagvrije goederen opgenomen in de artikelen 89-96B van de Wet op het Beslagrecht (Act LIII of 1994 on judicial enforcement). De laatste wijziging dateert van 1 januari 2001.

Op grond van de genoemde artikelen kan, zelfs met instemming van de schuldenaar, geen beslag worden gelegd op:

- goederen die van essentieel belang zijn voor het uitoefenen van beroepsmatige activiteiten, zoals gereedschappen, instrumenten, technische, militaire of andersoortige uitrusting, zelfverdedigingswapens en transportmiddelen, anders dan motorvoertuigen;
- middelen noodzakelijk voor studie, waaronder studieboeken en muziekinstrumenten;
- bedlinnen en 3 sets kleding, 1 winterjas, 1 overjas en 3 paar schoenen;
- meubels (1 bed, maximaal 3 tafels en 3 kasten per gezin en 1 stoel);
- lampen en verwarmingselementen met de daarbij behorende brandstof voor drie maanden;
- voedsel voor een periode van een maand;
- nog niet geoogste vruchten of groenten;
- keukenapparatuur, huishoudelijke goederen, kinderspeelgoed, decoraties en medicijnen en medische hulpmiddelen.

Heeft de schuldenaar een lichamelijke handicap, dan kan er geen beslag worden gelegd op de auto.

Voor landbouwbedrijven geldt dat zaaigoed, landbouwwerktuigen, drachtig vee en 1 ander dier niet in beslag kunnen worden genomen.

Speciale vermelding verdient de uitzondering ten aanzien van intellectuele eigendom: zaken waarop een copyright van de schuldenaar rust, zijn vrijgesteld van beslag, alsmede 50% van de royalty's. Betreft het een gepubliceerd werk, dan kan daarop wel beslag worden gelegd. Verder valt het op dat er geen beslag kan worden gelegd op het aandeel van een schuldenaar in een coöperatieve vennootschap.

4.10.6 Tsjechië

In Tsjechië is de regeling van de beslagvrije goederen opgenomen in artikel 322 van de Czech Civil Procedure Code. Het artikel stamt uit 1963.

Op grond van deze bepaling kan geen beslag worden gelegd op de roerende zaken die noodzakelijk zijn voor zowel de levensbehoeften van de schuldenaar en zijn familie als voor het werk van de schuldenaar, of waarvan de beslaglegging als immoreel moet worden beschouwd. De bepaling geeft met name aan dat geen beslag kan worden gelegd op:

- kleding;
- huishoudelijke goederen, trouwringen en aanverwante goederen;
- medische goederen;
- contant geld tot een bedrag van tweemaal het noodzakelijke bestaansminimum;
- goederen bestemd voor de zakelijke activiteiten van de schuldenaar.

4.10.7 Rusland

De wetgeving in de Russische Federatie is gebaseerd op de Federal Law on the Executive Procedure van 1997, die voor het laatst gewijzigd is op 2 oktober 2007. De goederen die niet vatbaar zijn voor beslag zijn niet opgenomen in deze wet. Artikel 50 verwijst naar een speciale lijst waarop de niet voor beslag vatbare goederen zijn opgenomen.⁵⁹ Het is de gerechtsdeurwaarder die bepaalt of de goederen die wel zijn beslagen ook daadwerkelijk worden meegenomen. Artikel 51 geeft aan welke motieven daarbij een rol spelen, zoals de aard en het economisch belang van de goederen.

De Russische wetgeving kent enkele opvallende bepalingen. In de eerste plaats met betrekking tot de beslaglegging in een bedrijf. Artikel 57 gaat er vanuit dat de gerechtsdeurwaarder allereerst een poging zal doen om de titel te executeren via een beslag op gelden of geldswaarden. Mocht dat niet mogelijk zijn, dan kan ingevolge de artikelen 58 en 59 beslag op roerende zaken worden gelegd. Ook hier is sprake van een beperking: de wet geeft aan dat in eerste instantie beslag moet worden gelegd op de zaken die niet direct te maken hebben met de productie, zoals een auto of inventaris, in tweede instantie op de voorraad gereed product en andere materiële zaken die niet direct noodzakelijk zijn voor de productie en pas in laatste instantie op de productiemiddelen, machines en gereedschappen die direct bedoeld zijn voor de productie.

Een andere in het oog springende bepaling betreft het in 2007 in de wet opgenomen artikel 67, dat bepaalt dat de gerechtsdeurwaarder onder bepaalde omstandigheden het recht heeft om de schuldenaar te verbieden de Russische Federatie te verlaten.

4.11 Zuid-Europa

4.11.1 Oostenrijk

In Oostenrijk is het beslagverbod geregeld in de artikelen 250-252 van de Exekutionsordnung. De regeling is sinds 1 oktober 1995 van kracht. Zij komt grotendeels overeen met het Duitse beslagverbod.⁶⁰ Zo wordt ook in het Oostenrijkse recht niet uitsluitend gesproken van de schuldenaar, maar strekt de uitzondering zich eveneens uit tot de tot zijn huishouding behorende personen. Eveneens identiek zijn de regelingen voor wat betreft voedsel en verwarming, die beiden voor een periode van vier weken van beslag zijn uitgesloten. Voor wat betreft de instrumenten nodig voor de uitoefening van een beroep kunnen, evenals in het Duitse recht, ook in Oostenrijk de voor een apotheek noodzakelijke voorwerpen en apparatuur niet in beslag worden genomen. Hetzelfde geldt voor apparatuur die nodig is voor de uitoefening van een medisch beroep. Het Oostenrijkse recht kent een algemene regeling voor zaken van geringe waarde: deze mogen niet in beslag worden genomen, indien duidelijk is dat de kosten van een executieveling niet opwegen tegen de waarde van deze zaken.

⁵⁹ List of the Kinds of the Citizen's Property onto Which No Exaction by the Executive Instruments Can Be Turned.

⁶⁰ Art. 730 van de Duitse ZPO.

Ondanks de regeling van het beslagverbod biedt artikel 251A van de Exekutionsordnung de mogelijkheid om een voorlopig beslag te leggen op de genoemde zaken. De schuldenaar wordt in dat geval in de gelegenheid gesteld om deze goederen binnen veertien dagen om te ruilen of een bedrag ter compensatie te betalen. Het artikel lijdt overigens een kwakkelend bestaan: van deze regeling wordt in de praktijk slechts sporadisch gebruik gemaakt.

4.11.2 Italië

In Italië is de regeling van de beslagvrije goederen terug te vinden in artikel 514 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Op grond van deze bepaling kan geen beslag worden gelegd op de volgende goederen:

- religieuze goederen en goederen die gebruikt worden bij het belijden van de godsdienst;
- kleding, linnengoed, bedden, tafels voor het consumeren van de maaltijden met de daarbij behorende stoelen, kledingkasten, commodes, de koelkast, wasmachine, kachels en gasgestookte en elektronische kookfornuizen, het huishoudelijk en keukengerei samen met een meubelstuk waarin deze bewaard worden, voor zover noodzakelijk voor de schuldenaar en zijn inwonende familieleden (wel in beslag kunnen worden genomen meubels met een relevante economische waarde, zoals een vastgestelde artistieke of antiquarische waarde);
- voedsel en brandstof noodzakelijk voor een maand voor de schuldenaar en zijn gezinsleden;
- instrumenten, objecten en boeken noodzakelijk voor het uitoefenen van het beroep, de kunst of het vak van de schuldenaar;
- wapens en objecten die de schuldenaar verplicht is onder zich te houden ter vervulling van een openbare dienst;
- onderscheidingen van waarden, brieven, registers en in het algemeen alle schriftelijke familiestukken alsook manuscripten, behoudens voor zover deze onderdeel van een collectie uitmaken.

In aanvulling op dit artikel kent de Italiaanse wetgeving nog bepalingen ten aanzien van roerende goederen die relatief niet vatbaar zijn voor beslag. Zo kan op de goederen die de grondeigenaar houdt voor een dienst en de ontwikkeling daarvan uitsluitend apart, dat wil zeggen: los van het onroerend goed, beslag worden gelegd als andere goederen ontbreken. De kantonrechter kan, op verzoek van de schuldenaar en na de schuldeiser te hebben gehoord, de voornoemde goederen die noodzakelijk zijn voor de ontwikkeling van de grond door middel van een besluit niet vatbaar voor beroep uitsluiten van beslag of kan daarvan, ondanks het beslag, het gebruik toestaan met de noodzakelijke voorzorgsmaatregelen voor het behoud en het herstel daarvan. Dezelfde bepalingen kunnen door de kantonrechter relatief worden toegepast op de goederen door de landbouwer bestemd voor de dienst of de ontwikkeling van de grond.

Ten slotte is er nog een aparte bepaling voor goederen die slechts in een bepaald tijdvak niet vatbaar zijn voor beslag. Zo kan fruit dat nog niet geoogst is of afgescheiden is van de grond (binnen de laatste zes weken voorafgaand aan de gebruikelijke rijping), niet apart van het onroerend goed waartoe het behoort vatbaar zijn voor beslag, tenzij de beslagleggende schuldeiser de aanvullende kosten voor opslag voor zijn rekening neemt. Zijderupsen zijn alleen vatbaar voor beslag wanneer zij zich voor het grootste gedeelte op de takken bevinden ter vorming van de cocon.

4.11.3 Portugal

De regeling van de beslagvrije goederen in Portugal is opgenomen in de artikelen 822-824 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. De Portugese wetgever heeft hierbij een onderscheid gemaakt tussen goederen die volledig, relatief en gedeeltelijk van beslag zijn uitgesloten. De regeling is vrij beknopt en houdt in dat onvatbaar zijn voor beslag de goederen waarop een beslag in strijd zou zijn met de goede zeden, of waarop geen enkel belang rust vanwege de geringe economische waarde. Ook medische hulpmiddelen zijn van beslag uitgezonderd.

Goederen die relatief niet vatbaar zijn voor beslag zijn de goederen die noodzakelijk zijn voor de uitoefening van beroep of studie. Deze goederen kunnen niet in beslag worden genomen, tenzij de schuldenaar aangeeft in te stemmen met het beslag, of dat het een beslaglegging voor de koopprijs of de kosten van reparatie van de betreffende goederen betreft, dan wel dat er een pandrecht op de goederen rust.

Gedeeltelijk beslag betreft allereerst de beslagvrije voet voor een beslag op inkomen of uitkering. Voor beslag op een bankrekening geldt dat een bedrag ter grootte van een periodiek minimumloon evenmin in beslag kan worden genomen.

4.11.4 Spanje

In de Wet van 2 februari 1881 werd in artikel 1449 de inbeslagname verboden van het bed van de schuldenaar en van zijn gezinsleden, van hun kleding en de werktuigen noodzakelijk voor de uitoefening van de kunst of het ambt waar de schuldenaar zich aan wijdt.

Deze wet is in 2000 herzien en aangepast. In artikel 606 van de huidige wet volgt een opsomming van de beslagvrije goederen:

- 1 Meubels en huishoudelijke goederen alsmede de kleding van de schuldenaar en van zijn familie in de mate waarin dit niet als overbodig kan worden beschouwd;
- 2 Werktuigen en boeken die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van het beroep, de kunst of het vak van de schuldenaar, wanneer de waarde ervan niet in verhouding is met de opeisbare schuldsom;
- 3 Gewijde goederen en goederen gewijd aan de verering van wettelijk geregistreerde godsdiensten.

Opvallend in de Spaanse wetgeving is een bepaling ten aanzien van de roerende goederen die zich binnen een pand bevinden op het moment van het opstarten van een gerechtelijke procedure, waarin het bezit van een onroerend goed wordt toegekend. Aanvankelijk kon de schuldeiser deze goederen in beslag nemen, onderzoeken en veilen. Artikel 1602 van de Wet van 1881 bepaalde: "(...) in die handeling zullen, indien de uitvoerder erom verzoekt, de goederen worden vastgehouden en in beslag worden genomen om de kosten van de inkomens of huren te dekken (...)". Artikel 1602 is eveneens gewijzigd in 2000. Artikel 703 luidt nu: "Als zich in het roerende goed dat ingeleverd moet worden, zaken bevinden die niet van de eigenaar zijn, zal de gerechtelijk secretaris van de beslagene eisen dat hij ze weghaalt binnen een aangegeven termijn. Als ze niet worden weggehaald, dan zullen ze voor alle doeleinden worden beschouwd als opgegeven."

4.12 Landen op de Balkan

4.12.1 Albanië

In Albanië is de regeling van de beslagvrije goederen opgenomen in de artikelen 528 en 529 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Op grond van deze bepalingen zijn van beslag uitgezonderd: de goederen bestemd voor persoonlijk gebruik door de schuldenaar en zijn gezinsleden, zoals kleding, bedlinnen en meubels, voedsel en brandstof voor een periode van drie maanden en decoraties en onderscheidingen. Met betrekking tot studie en beroep zijn onvatbaar voor beslag: de goederen die noodzakelijk zijn voor de uitoefening van de genoemde activiteiten. Voor landbouwbedrijven geldt een verbod tot beslag op 3000 m² landbouwgrond, 2 dieren noodzakelijk voor het verrichten van landbouwwerkzaamheden, 1 koe, 6 schapen of geiten, alsmede het daarbij behorende voeder en zaaigoed. Fruit kan niet meer worden beslagen vanaf vier weken voor de oogst.

4.12.2 Bosnië en Herzegovina

In Bosnië en Herzegovina is de regeling opgenomen in de Wet op de beslagprocedures in respectievelijk de Bosnische Federatie (art. 79 en 117-117B) en de Republika Srpska (art. 79 en 117), het Servische gedeelte van Bosnië en Herzegovina.

Vrijgesteld van beslag zijn: de goederen noodzakelijk voor dagelijks gebruik, voedsel en brandstof voor een periode van drie maanden, onderscheidingen en decoraties, trouwringen, persoonlijke correspondentie, familiefoto's en -portretten en andere familiedocumenten.

Landbouwgrond met een oppervlakte van minder dan 5000 m² kan niet in beslag worden genomen, tenzij het een beslaglegging uit kracht van een hypotheekverlening betreft.

4.12.3 Kroatië

In Kroatië is in 2011 een nieuwe Wet op het Beslagrecht aangenomen, die op 1 januari 2012 in werking is getreden. Op grond van de artikelen 86, 128, 201 en 202 kan geen beslag worden gelegd op kleding, schoenen, ondergoed, bedlinnen, kookgerei, meubels, een koelkast, wasmachine en andere huishoudelijke goederen noodzakelijk voor het voeren van een normale huishouding, alsmede op decoraties en onderscheidingen, trouwringen, persoonlijke correspondentie, postpakketten, documenten en familiefoto's. Voedsel en brandstof zijn voor een periode van zes maanden vrijgesteld van beslag. Ook medische hulpmiddelen ten behoeve van gehandicapte personen kunnen niet in beslag worden genomen.

Met betrekking tot de uitoefening van beroep of bedrijf kan geen beslag worden gelegd op gereedschappen en andere voor de uitoefening noodzakelijke goederen, alsmede op de benodigde grondstoffen en brandstof voor een periode van drie maanden. Opvallend is de aparte vermelding van schuldenaren met een vrij beroep, zoals notarissen, advocaten, artsen en apothekers. Op de voor hun professionele activiteiten noodzakelijke goederen kan geen beslag worden gelegd.

Inzake landbouwgrond kan geen beslag worden gelegd op de grond die noodzakelijk is voor het verzorgen van de schuldenaar en zijn gezinsleden. Dieren werkzaam ten behoeve van de boerderij of drachtig vee, landbouwwerktuigen en andere gereedschappen en zaaigoed voldoende voor een periode van vier maanden kunnen evenmin in beslag worden genomen.

Ten slotte kent de Kroatische wet nog enkele uitzonderingen indien de schuldenaar een rechtspersoon is. In dat geval kan slechts beslag op de onroerende zaak worden gelegd, wanneer daardoor de activiteiten van de schuldenaar niet in gevaar komen. Grondstoffen en halffabricaten bedoeld voor het productieproces kunnen alleen in beslag worden genomen boven de hoeveelheid die de schuldenaar nodig heeft voor een gemiddelde maandproductie. Evenmin kan beslag worden gelegd op transportmiddelen, indien de activiteiten van de schuldenaar daardoor met meer dan twee derde zouden afnemen ten opzichte van zijn normale activiteiten.

4.12.4 Macedonië

De regeling in FYROM Macedonië dateert uit 2005 en is opgenomen in de artikelen 5, 84 en 163 van de Wet op de Beslagprocedures. Geen beslag kan gelegd worden op de goederen die noodzakelijk zijn voor de eerste levensbehoeften van de schuldenaar en zijn gezinsleden, of voor de uitoefening van zijn bedrijfsmatige activiteiten.

Onder de eerste categorie vallen: kleding, schoenen, ondergoed, bedlinnen, keukengerei, meubels, een kookapparaat, koelkast en andere huishoudelijke goederen, decoraties en onderscheidingen, trouwringen, persoonlijke correspondentie, postpakketten, documenten en familiefoto's.

Voedsel en brandstof zijn voor een periode van drie maanden vrijgesteld van beslag. Medische hulpmiddelen ten behoeve van gehandicapte personen kunnen niet in beslag worden genomen.

Met betrekking tot de uitoefening van beroep of bedrijf, wetenschappelijk of artistiek werk, kan geen beslag worden gelegd op gereedschappen en andere noodzakelijke goederen. Voor landbouwbedrijven geldt dat de landbouwgrond en gebouwen voor zover deze noodzakelijk zijn voor het verzorgen van de schuldenaar en zijn gezinsleden onvatbaar zijn voor beslag (tenzij de beslaglegging geschiedt uit hoofde van een hypotheekverlening). Dieren werkzaam ten behoeve van de boerderij of drachtig vee, landbouwwerktuigen en andere gereedschappen en zaaigoed voldoende voor een periode van vier maanden kunnen evenmin in beslag worden genomen.

Naast de bovengenoemde algemene regeling komen ook in diverse bijzondere wetten beslagbeperkingen voor. Zo kan er onder andere geen beslag worden gelegd op mineralen en andere natuurlijke grondstoffen.

4.12.5 Montenegro

In Montenegro is de regeling opgenomen in artikel 74 van de Wet op de Beslagprocedures. De regeling komt grotendeels overeen met de wettelijke regeling in FYROM Macedonië. Geen beslag kan worden gelegd op kleding, schoenen, ondergoed, bedlinnen, keukengerei, meubels, een kookapparaat, koelkast en andere noodzakelijke goederen, decoraties en onderscheidingen, trouwringen, persoonlijke correspondentie, postpakketten, documenten en familiefoto's, als-

mede voedsel en brandstof voor een periode van drie maanden. Medische hulpmiddelen ten behoeve van gehandicapte personen kunnen evenmin in beslag worden genomen.

Ook in Montenegro geldt dat inzake landbouwbedrijven geen beslag kan worden gelegd op landbouwgrond en gebouwen voor zover deze noodzakelijk zijn voor het verzorgen van de schuldenaar en zijn gezinsleden (tenzij de beslaglegging geschiedt uit hoofde van een hypotheekverlening). Dieren werkzaam ten behoeve van de boerderij of drachtig vee, landbouwwerktuigen en andere gereedschappen en zaaigoed voldoende voor een periode van vier maanden kunnen eveneens niet in beslag worden genomen.

4.12.6 Kosovo

De beslagvrije goederen in Kosovo zijn opgenomen in de artikelen 78 en 202 van de Wet op de Beslagprocedures.

Geen beslag is mogelijk op goederen noodzakelijk voor het vervullen van de dagelijkse behoeften, voedsel en brandstof voor een periode van drie maanden, decoraties en onderscheidingen, persoonlijke en familiedocumenten en familiefoto's en -portretten.

Op landbouwgrond kan geen beslag worden gelegd voorzover de grootte ervan de 0,5 hectare niet overstijgt. Opvallend is dat de huidige wet (die dateert van 2008 en tot stand is gekomen via UNMIK⁶¹) geen nadere regeling kent voor landbouwbedrijven.

4.12.7 Servië

De regeling in Servië is te vinden in de artikelen 70 en 111 van de Wet op de Beslagprocedures. Ook hier een met de andere landen op de Balkan vergelijkbare opsomming: kleding, schoenen, ondergoed, bedlinnen, keukengerei, meubels, een kookapparaat, koelkast en andere noodzakelijke goederen, decoraties en onderscheidingen, trouwringen, persoonlijke correspondentie, postpakketten en documenten en familiefoto's, alsmede voedsel en brandstof voor een periode van drie maanden. Medische hulpmiddelen ten behoeve van gehandicapte personen kunnen evenmin in beslag worden genomen.

Evenals in Montenegro geldt dat inzake landbouwbedrijven geen beslag kan worden gelegd op landbouwgrond (tot een maximum van 10 are), voor zover deze noodzakelijk zijn voor het verzorgen van de schuldenaar en zijn gezinsleden (tenzij de beslaglegging geschiedt uit hoofde van een hypotheekverlening).

4.12.8 Slovenië

De artikelen 79 en 80 van de Sloveense Wet op de Beslagprocedures bevatten de regeling van de beslagvrije goederen.

61 De missie van de Verenigde Naties in Kosovo.

Geen beslag kan gelegd worden op kleding en andere persoonlijke goederen van de schuldenaar en zijn gezinsleden, op een kookapparaat, keukentafel, diepvriezer, wasmachine en andere noodzakelijke goederen, decoraties en onderscheidingen, persoonlijke correspondentie en familiefoto's. Medische hulpmiddelen ten behoeve van gehandicapte personen kunnen evenmin in beslag worden genomen. Verder zijn vrijgesteld van beslag: voedsel en brandstof voor een periode van zes maanden.

Dieren werkzaam ten behoeve van de boerderij of drachtig vee, landbouwwerktuigen (waaronder een tractor), andere gereedschappen en zaaigoed voldoende voor een periode van vier maanden kunnen evenmin in beslag worden genomen.

Met betrekking tot de uitoefening van beroep of bedrijf kan geen beslag worden gelegd op gereedschappen en andere noodzakelijke goederen, alsmede op de benodigde grondstoffen en brandstof voor een productieperiode van een week.

4.13 Conclusie

Overzien we de wetgeving in de hiervoor besproken land(sdel)en, dan kunnen de volgende vijf categorieën worden onderscheiden:

- 1 de zaken waarvan de (specifieke) wet verklaart dat zij niet voor beslag vatbaar zijn;
- 2 lonen, uitkeringen en pensioenen die ertoe strekken in het levensonderhoud te voorzien, tenzij de betaling aan de schuldeiser al had plaatsgevonden voor de inbeslagname;
- 3 zaken die door een testateur of schenker niet vatbaar voor beslag zijn verklaard, behalve met instemming van de rechter voor het daarop betrekking hebbend gedeelte door schuldeisers nadat de schenking is gedaan of de erfenis is opengevallen;
- 4 de roerende zaken die nodig zijn voor het bestaan en het werk van de beslagene en zijn familie, behalve ter voldoening van hun koopprijs;
- 5 zaken die onmisbaar zijn voor gehandicapten of voor de verzorging van zieken.

Vooropgesteld kan worden dat er een belangrijke mate van uniformiteit bestaat. Dit heeft erme te maken dat veel wetten (in West- en Midden-Europa) napoleontische of (op de Balkan) Joegoslavische wortels hebben. Maar ook blijkt dat wetgevers zich door elkaars wetgevingsproducten hebben laten leiden.

De hierboven genoemde onderverdeling zou in Nederland kunnen worden neergelegd in de wet. Vervolgens zou bij algemene maatregel van bestuur een nadere invulling kunnen worden gegeven om discussie of een verschillende rechterlijke uitleg te beperken. Dat zal niet geheel te voorkomen zijn, maar op die wijze wordt wel duidelijk dat bepaalde artikelen niet in beslag genomen kunnen worden. Soms zal daarover consensus bestaan: artikelen voor lichaamsverzorging (zoals deodorant, shampoo en zeep), hoogstpersoonlijke bezittingen (zoals familieportretten, trouwringen en lintjes, maar ook medische hulpmiddelen), kinderspeelgoed, een koelkast, kookgerei, een telefoonaansluiting, voorwerpen nodig voor de verzorging en opvoeding van een kind (zoals een kinderwagen), voorwerpen bestemd voor de eredienst, een wasmachine en voedsel/drank voor een bepaalde periode. Soms zal het aan de minister zijn om knopen door

te hakken. Hoe te oordelen over een fiets, een geluidsinstallatie, gereedschap om huis en tuin te onderhouden, huisdieren, een magnetron en een muziekinstrument? En moet er rekening worden gehouden met de maatschappelijke positie van de schuldenaar? Een eerste aanknopingspunt kan worden gevonden in het criterium 'niet-bovenmatig'. In ieder geval is het goed te bepalen dat de betreffende voorwerpen zich moeten bevinden ter plaatse waar de betrokkene woont of werkt, dat zij een bepaalde waarde mogen vertegenwoordigen, dat de kosten in verhouding moeten staan tot de te verwachten opbrengst en dat het de rechter vrijstaat gemotiveerd af te wijken. Maar waar zonder meer gezegd kan worden dat iemand voldoende heeft aan één horloge, geldt dat niet voor gezelschapsdieren. Zou een tweede of derde parkiet wel of niet in beslag genomen mogen worden? In een dergelijk geval zal het niet een grote waarde betreffen. Maar zou het om kampioensduiven gaan, dan staat de handelswaarde voorop en zal beslag wel mogelijk zijn. Waar vroeger honden gebruikt werden voor trekkarren en een economische waarde vertegenwoordigden, zijn het nu in beginsel gezelschapsdieren en moet slechts voor dure rashonden een uitzondering worden gemaakt.

5

De grenzen van het verhaalsrecht

Hoofdstuk 5

De grenzen van het verhaalsrecht

J.H. Rutten, J. Rijsdijk en J. Feikema

5.1 Inleiding

Het materiële burgerlijk recht regelt de civiele rechtspositie en rechtsbetrekking tussen personen. De regels van het materiële burgerlijk recht vinden we in beginsel terug in het Burgerlijk Wetboek. In het Burgerlijk Wetboek is bijvoorbeeld geregeld wanneer alimentatie betaald moet worden (art. 1:157 BW), dat een directeur die zijn bedrijf onbehoorlijk bestuurt onder omstandigheden aansprakelijk is voor de schulden van zijn bedrijf (art. 2:9 BW), dat onterfde kinderen toch recht hebben op een deel van de erfenis (art. 4:63 BW) en dat een vandaal de gemeente het vernielde bushokje moet vergoeden (art. 6:162 BW). Al deze bij wet geregelde verplichtingen zouden echter waardeloos zijn als ze niet konden worden afgedwongen. In de emoties van de echtscheiding wordt lang niet altijd vrijwillig de alimentatie betaald, de directeur zal menen dat hij het bedrijf wel degelijk goed bestuurd heeft, de kinderen zijn niet voor niets onterfd en het ligt meestal niet in de aard van een vandaal om de schade van zijn daden te vergoeden.

Artikel 3:296 BW bepaalt dat hij die jegens een ander is verplicht iets te geven, te doen of na te laten, daartoe op vordering van die ander door de rechter wordt veroordeeld. Een dergelijke veroordeling levert vervolgens een executoriale titel op voor de desbetreffende verplichting.¹ Een verplichting die is neergelegd in een executoriale titel kan met de bij wet gegeven middelen worden afgedwongen. Het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering biedt hiervoor het instrumentarium. Wanneer de verplichting bestaat uit de betaling van een geldsom, kan beslag worden gelegd op de vermogensbestanddelen van de schuldenaar. Doel hiervan is deze vermogensbestanddelen, na deze zo nodig te gelde gemaakt te hebben, te gebruiken om de geldsom te voldoen. Het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering biedt wat dit betreft een scala aan beslagmogelijkheden (zie voor een beschrijving hoofdstuk 1).

In dit verband dringt de vraag zich op of de schuldeiser vrijstaat in zijn keuze uit de verschillende beslagmogelijkheden, of wellicht gebonden is aan een bepaalde volgorde of bepaalde voorwaarden. Principieel moet deze vraag bevestigend worden beantwoord. Uitgangspunt in het verhaalsrecht is dat een schuldenaar met zijn gehele vermogen instaat voor zijn schulden (art. 3:276 BW). Daarnaast mag een schuldeiser tegelijkertijd beslag leggen op alle voor verhaal vatbare vermogensbestanddelen (art. 435 lid 1 Rv). Een schuldeiser mag zich dus in beginsel tegelijkertijd verhalen op alles.

¹ Opgemerkt wordt dat niet enkel een veroordelend vonnis een executoriale titel oplevert. De wet kent diverse executoriale titels (zie hfdst. 1, par. 1.2).

Nader beschouwd blijkt het voorgaande toch lang niet altijd op te gaan. De verhaalsbevoegdheid van de schuldeiser vindt haar grenzen daar waar de wet goederen uitsluit van verhaal. Het hoofdonderwerp van het voorliggende preadvies is een belangrijk voorbeeld van een dergelijke grens. De artikelen 447 en 448 Rv beschrijven op welke roerende zaken geen beslag is toegelaten. Ook elders in de wet zijn bepalingen opgenomen die een schuldeiser beperken in zijn verhaalsbevoegdheid.

Dit hoofdstuk wil een antwoord geven op drie vragen. De eerste vraag is welke uitzonderingen de wet kent op de in artikel 3:276 BW neergelegde regel dat “tenzij de wet of een overeenkomst anders bepaalt, een schuldenaar zijn vordering op alle goederen van zijn schuldenaren kan verhalen”. De tweede vraag is hoe de regeling van het beslagverbod roerende zaken in elkaar steekt. Tot slot is het de bedoeling de vraag te beantwoorden welke beperkingen het faillissementsrecht kent.

Om deze vragen te beantwoorden, worden in de volgende paragrafen de diverse beslagbeperkingen geïnventariseerd. Het in dit preadvies centraal staande beslagverbod roerende zaken zal hierbij extra worden belicht. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie waarin de hierboven geformuleerde vragen worden beantwoord. Ter inleiding wordt allereerst de hoofdregel van het verhaalsrecht zoals neergelegd in de artikelen 3:276 BW en 435 lid 1 Rv besproken.

5.2 De hoofdregel van de artikelen 3:276 BW en 435 lid 1 Rv

Artikel 3:276 BW luidt:

“Tenzij de wet of een overeenkomst anders bepaalt, kan een schuldeiser zijn vordering op alle goederen van zijn schuldenaar verhalen.”

Deze wetsbepaling koppelt het hebben van een vordering aan de mogelijkheid tot verhaal van die vordering.² Het zorgt ervoor dat recht hebben kan resulteren in recht krijgen. Er vloeien twee belangrijke uitgangspunten van het verhaalsrecht uit voort:

- 1 een schuldeiser kan zich in beginsel uitsluitend verhalen op goederen van zijn schuldenaar;
- 2 van die schuldenaar zijn in beginsel alle goederen vatbaar voor verhaal.

Van deze uitgangspunten kan slechts bij wet of overeenkomst worden afgeweken.

Uit het gebruik van het woord ‘kan’ in de genoemde wetsbepaling vloeit in beginsel een keuzevrijheid van de schuldeiser voort. Binnen de door wet of overeenkomst gestelde grenzen bepaalt de schuldeiser op welke vermogensbestanddelen van zijn schuldenaar hij zich richt om zich te verhalen. De schuldeiser is niet verplicht om zich op alle goederen van zijn schuldenaar te verhalen; dit is slechts een bevoegdheid. Gelet daarbij op het uitgangspunt van contractsvrijheid in het Nederlandse recht, ligt de in de artikel 3:276 BW besloten mogelijkheid om bij overeenkomst af te wijken van de genoemde uitgangspunten, in elk geval voor wat

2 Het hebben van een vordering is niet gelijk te stellen met het recht tot verhaal op andermans goederen; Asser/Hartkamp & Sieburgh 2008 (6-1*), nrs. 33 en 34.

betreft het tweede uitgangspunt voor de hand.³ Het staat de schuldeiser vrij met zijn schuldenaar overeen te komen dat bepaalde goederen buiten verhaal blijven. Denk bijvoorbeeld aan de situatie waarbij schuldeiser en schuldenaar in het kader van een loonbeslag overeenkomen dat de schuldenaar periodiek een hoger bedrag mag ontvangen dan de wettelijk geldende beslagvrije voet, of de situatie dat schuldeiser en schuldenaar een betalingsregeling treffen. In dit laatste geval kan zelfs worden gesteld dat de schuldeiser volledig afstand doet van zijn verhaalsrecht, dit onder de voorwaarde en voor zo lang dat de regeling wordt nagekomen.

Ook van het eerste uitgangspunt, dat uitsluitend verhaal kan worden gezocht op goederen van de schuldenaar, kan afgeweken worden bij overeenkomst. Een schuldeiser kan met een derde overeenkomen zich ter delging van andermans schuld te mogen verhalen op een bepaald goed van die derde. Een voorbeeld hiervan is de directeur-grotaandeelhouder van een besloten vennootschap die ten behoeve van de financiering van zijn vennootschap een recht van hypotheek geeft op zijn woning, of een pandrecht op zijn auto. In een dergelijk geval wordt wel gesproken van een 'derdenhypotheek' of 'derdenpandrecht'. Maar ook zonder gebruik te maken van de zekerheidsrechten pand en hypotheek kan worden overeengekomen dat iemand zich op een goed van een derde mag verhalen. In een dergelijk geval ontbreekt echter het voorrecht en het recht van parate executie verbonden aan het hypotheek- en pandrecht. Een dergelijk 'derdenverhaalsbeding' zal daarom niet veel voorkomen, maar uitgesloten is het zeker niet.⁴

In alle gevallen is van belang dat de overeenkomst die beoogd af te wijken van de in artikel 3:276 BW besloten liggende uitgangspunten, is gesloten tussen de schuldeiser enerzijds en de rechthebbende op de goederen waarop de overeenkomst betrekking heeft anderzijds. Door een overeenkomst tussen uitsluitend schuldeiser en schuldenaar kan geen goed van een derde vatbaar voor verhaal worden gemaakt. Evenmin kan een schuldenaar door een overeenkomst met een derde zijn schuldeiser beperken in zijn verhaalsrechten.⁵

Hebben de beperkingen krachtens overeenkomst in beginsel een vrijblijvend karakter voor de schuldeiser, de wet tast de beide eerder geformuleerde uitgangspunten van het verhaalsrecht op dwingende wijze aan.

In specifieke omstandigheden staat de wet toe dat een schuldeiser zich verhaalt op goederen van een ander dan zijn schuldenaar. Een dergelijke verhaalsmogelijkheid gaat vaak samen met een voorrecht of een retentierecht; zie bijvoorbeeld de artikelen 3:284 lid 2 (verhaalsrecht op het behouden goed bij een vordering wegens gemaakte kosten tot behoud van een

3 Onder het oude BW was dit niet geregeld en bestond hierover discussie. Om aan deze discussie een einde te maken is de, ook door de wetgever als volstrekt logisch geziene, mogelijkheid van contractuele afwijking thans vastgelegd; Van Zeben, Du Pon & Olthof 1990, p. 865.

4 De overeenkomst van borgtocht (art. 7:850 e.v. BW) is echter geen voorbeeld van een overeenkomst op grond waarvan een schuldeiser zich kan verhalen op een goed van een derde. De borgstelling schept immers een zelfstandige en rechtstreekse verbintenis tussen waarborg en schuldeiser. De schuldeiser kan zich dus in beginsel rechtstreeks en met een zelfstandige titel verhalen op het vermogen van de waarborg.

5 Van Zeben, Du Pon & Olthof 1990, p. 865.

goed),⁶ 287 lid 2 (verhaalsrecht op de verzekeringsuitkering bij een vordering tot schadevergoeding), 292 jo. 291 lid 2 (verhaalsrecht van de retentor op de achtergehouden zaak) en 8:825 BW (verhaalsrecht op een binnenschip voor vorderingen waarvoor een voorrecht op dat schip bestaat). Belangrijk om hierbij op te merken is wel dat een verhaalsrecht niet is gelijk te stellen met een voorrecht.⁷ In de hierboven gegeven voorbeelden heeft de schuldeiser zowel een verhaalsrecht als een voorrecht op een goed, maar dit wil niet zeggen dat een voorrecht per definitie een verhaalsrecht schept dat tegen anderen dan de schuldenaar kan worden ingeroepen.⁸

Dat een schuldeiser zich mag verhalen op een goed van een ander dan zijn schuldenaar, is echter een uitzonderingsgeval. Normaal gesproken zal de schuldeiser slechts verhaal kunnen zoeken op de goederen van zijn schuldenaar. Aangenomen dat geen overeenkomst is gesloten die het verhaal op de schuldenaar beperkt, is dan het uitgangspunt dat alle goederen van de schuldenaar vatbaar zijn voor verhaal, behoudens de door de wet gestelde beperkingen.

De meeste van de wettelijke beperkingen op het verhaalsrecht van de schuldeiser zijn vormgegeven in een beperking of uitsluiting van de mogelijkheid tot beslag op een bepaald goed. De in dit preadvies centraal staande artikelen 447 en 448 Rv zijn hier een voorbeeld van. Door de mogelijkheid van beslag uit te sluiten, wordt in beginsel ook de mogelijkheid tot verhaal uitgesloten. Beslag is immers in de regel noodzakelijk om tot verhaal op een goed te komen. Opgemerkt moet wel worden dat het uitsluiten van beslag verhaal niet per definitie onmogelijk maakt. Er zijn namelijk situaties denkbaar waarbij een schuldeiser zich verhaalt zonder beslag te leggen. Gedacht moet hierbij worden aan de pand- en hypotheekhouder (die het recht van parate executie hebben) en de schuldeiser die zich kan verhalen door verrekening. Zonder uitzondering kan op alle overdraagbare goederen een pand- of hypotheekrecht worden gegeven (art. 3:228 BW). Dit geldt dus bijvoorbeeld ook voor de zaken genoemd in de artikelen 447 en 448 Rv, of voor goederen bestemd voor de openbare dienst (art. 436 Rv). De pand- of hypotheekhouder kan zich dus gewoon op dergelijke goederen verhalen. Ditzelfde geldt in beginsel voor de schuldeiser die een vordering op zijn schuldenaar kan verrekenen met een vordering die zijn schuldenaar op hem heeft. Om die reden is, ter bescherming van de werknemer, in artikel 7:632 lid 2 BW bepaald dat een werkgever niet tot verrekening bevoegd is ten aanzien van dat deel van het loon waarop geen beslag mogelijk is (waardoor voor verrekening door een werkgever eenzelfde beslagvrije voet geldt als wanneer beslag zou worden gelegd).

6 Uit de zinsnede “zonder dat hem rechten van derden op dit goed kunnen worden tegengeworpen” volgt dat het verhaalsrecht ook kan worden uitgeoefend als een ander dan de schuldenaar rechthebbende is op het goed. In het oorspronkelijk wetsontwerp was in het eerste lid van deze wetsbepaling zelfs nog opgenomen “onverschillig wie ten tijde dat de kosten tot behoud zijn gemaakt, eigenaar van het goed was”. Dit onderdeel is echter geschrapt, omdat het ten opzichte van de hiervoor aangehaalde zinsnede uit het tweede lid als overbodig werd beschouwd; idem, p. 865.

7 Een voorrecht is een verhaalsrecht dat een schuldeiser in een bijzondere positie brengt. Hij mag zich ten opzichte van andere schuldeisers met voorrang verhalen op een of meerdere bepaalde goederen, of zelfs op alle goederen van zijn schuldenaar. Een voorrecht is een uitzondering op het beginsel van de paritas creditorum (de gelijkheid van schuldeisers) als neergelegd in art. 3:277 BW. Een voorrecht is slechts bepalend voor de rang die een bepaalde schuldeiser heeft ten opzichte van de andere schuldeisers. Het moet echter altijd worden voorafgegaan door een verhaalsrecht. Voor een nadere beschouwing over het leerstuk van de voorrechten wordt verwezen naar Fesevur 1992, p. 5.

8 Van Zeben, Du Pon & Olthof 1990, p. 844; Fesevur 1992, p. 5.

Beslagbeperkingen vinden we onder meer in de hiervoor al genoemde artikelen 436, 447 en 448 Rv. Ook de regeling van de beslagvrije voet (neergelegd in art. 475b e.v. Rv) is hier een voorbeeld van. Meer algemeen kan een beslagbeperking worden gevonden in artikel 3a Gdw, op grond waarvan een gerechtsdeurwaarder verboden kan worden een ambtshandeling (waaronder onder meer een beslaglegging valt) te verrichten, die in strijd is met volkenrechtelijke verplichtingen van de staat. Het recht op immateriële schadevergoeding is, vanwege haar hoogstpersoonlijke karakter, uitgesloten van beslag, zolang dit recht niet bij overeenkomst is vastgesteld, of hiervoor een rechtsvordering is ingesteld (art. 6:106 lid 2 BW).⁹

Naast de beperking van de verhaalsbevoegdheid van een schuldeiser door blokkering van de beslagmogelijkheden worden hieraan door de wet ook in meer algemene zin grenzen gesteld. Zo mist een schuldeiser de bevoegdheid zich op een goed te verhalen, voor zover hij deze bevoegdheid misbruikt (art. 3:13 BW). Aangenomen moet ook worden dat een schuldeiser geen verhaal kan zoeken op een goed, indien daardoor de goede zeden of de openbare orde in het gedrang komen (art. 3:40 lid 1 BW).

Overigens behoort feitelijk de toets aan de algemene verhaalsbeperkingen vooraf te gaan aan de toets aan de beslagbeperkingen. Een schuldeiser komt gelet op artikel 435 lid 1 Rv, namelijk eerst aan beslag toe, als hij bevoegd is zich op een goed te verhalen.

Artikel 435 lid 1 Rv luidt:

“Het staat de executant vrij te gelijker tijd beslag te leggen op alle voor verhaal vatbare goederen, waartoe hij bevoegd is zijn vordering te verhalen.”

Verhaalsbevoegdheid moet daarom altijd voorafgaan aan beslagbevoegdheid. De verhaalzoekende schuldeiser zal zich telkens eerst moeten afvragen of hij bevoegd is zich op een goed te verhalen en pas daarna, indien deze vraag bevestigend wordt beantwoord, of beslag op het goed is toegestaan.

Artikel 435 lid 1 Rv vormt samen met het hiervoor besproken artikel 3:276 BW de pijlers van de brug tussen het materiële verhaalsrecht van het Burgerlijk Wetboek en het formele verhaalsrecht van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. De schuldeiser die een verhaalsrecht heeft (materieel), heeft het recht om beslag te leggen (formeel).

Artikel 435 lid 1 Rv maakt verder duidelijk dat het executierecht in beginsel geen volgorde of proportionaliteit van verhaal kent. Het staat de executant vrij tegelijkertijd beslag te leggen op alle voor verhaal vatbare goederen. De schuldeiser is niet verplicht de verschillende verhaals-trajecten in een bepaalde volgorde te doorlopen, of het resultaat van een traject af te wachten alvorens een ander verhaalsobject te beslaan.¹⁰

9 Is echter wel een vaststellingsovereenkomst gesloten of een rechtsvordering ingesteld, dan heeft een schuldeiser alle vrijheid zich te verhalen op de vordering ter zake; zie HR 22 november 2002, NJ 2003, 32.

10 Bijv. Rb. Rotterdam 17 november 2011, LJN BV0437. Hierin bepaalde de voorzieningenrechter dat een hypotheekhouder niet verplicht is eerst zijn voorrecht (hypotheekrecht) te gelde te maken, alvorens loonbeslag te leggen voor zijn hypotheekvordering.

Samengevat volgt uit de artikelen 3:276 BW en 435 lid 1 Rv dat een schuldeiser zich als uitgangspunt mag verhalen op alle goederen van zijn schuldenaar tegelijkertijd. Dit is slechts anders indien en voor zover de wet hieraan grenzen stelt. Deze grenzen kunnen bestaan in een expliciet verbod van beslag op een bepaald goed, of gevonden worden in een meer algemene beperking van de verhaals- of beslagbevoegd, bijvoorbeeld in het kader van misbruik van bevoegdheid. De volgende paragrafen richten zich op een inventarisatie en een bespreking van deze beperkingen op de hoofdregel. Allereerst zal het hoofdonderwerp van dit preadvies worden besproken: het beslagverbod roerende zaken. In de daarop volgende paragraaf worden de overige wettelijke beslagbeperkingen besproken.

5.3 Het beslagverbod roerende zaken

5.3.1 Inleiding

Op sommige roerende zaken mag van oudsher geen beslag worden gelegd.¹¹ Deze zijn in de artikelen 447 en 448 Rv aangegeven.¹²

Artikel 447 Rv luidt:

Geen beslag op roerende zaken mag, uit welken hoofde ook, gedaan worden:

- 1°. op het nodige bed en beddegoed van de geëxecuteerde en de inwonende leden van zijn gezin en op de kleren, waarmee zij gekleed en gedekt zijn;
- 2°. op de gereedschappen van ambachtslieden en werklieden, tot hun persoonlijk bedrijf behorende;
- 3°. op de in het huis voorhanden zijnde voorraad van spijs en drank, dienende tot de behoefte van het huisgezin, gedurende een maand;
- 4°. op het ingevolge artikel 642c in de kas der gerechtelijke consignaties gestorte bedrag.

Artikel 448 Rv luidt:

1. Evenmin kan beslag worden gelegd op de boeken die de geëxecuteerde nodig heeft voor zijn beroep, en op de werktuigen en gereedschappen, dienend tot enig onderwijs of de beoefening van kunsten en wetenschappen, telkens tot een bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen bedrag en te zijner keuze.
2. De in het eerste lid bedoelde zaken kunnen wel in beslag worden genomen voor vorderingen:
 - 1°. wegens levensbehoeften verstrekt aan de geëxecuteerde en de inwonende leden van zijn gezin;
 - 2°. ter zake van de vervaardiging of het herstel van deze zaken of de verkoop daarvan aan de geëxecuteerde.

De ratio achter deze artikelen is dat de wetgever een aantal eerste levensbehoeften en bestaansmiddelen van de beslagene veilig heeft willen stellen door te bepalen dat daarop geen beslag mag worden gelegd.¹³ Aldus wijkt het maatschappelijk belang van de rechtsverwerking op

11 Het beslagverbod geldt niet alleen voor executoriaal beslag maar ook voor conservatoir beslag (vgl. art. 712 Rv).

12 Mijnsen en Van Mierlo vinden het zo voor de hand liggen dat beslag op beddegoed, voedsel en kleding niet mogelijk is, dat dit in hun ogen geen toelichting behoeft; Mijnsen & Van Mierlo 2009, p. 109.

13 Jongbloed 2011, p. 60.

sommige punten voor dat van de bestaansmogelijkheden.¹⁴ A-G Biegman-Hartogh verwoordt het treffend in haar conclusie bij HR 14 juni 1991, *NJ 1991*, 631 (*Csánky/Staat*): “Voorkomen dient te worden dat beslag en verhaal op zaken van de schuldenaar leidt tot de economische ondergang van de schuldenaar en zijn gezin.” De Pinto toonde zich ruim honderd jaar eerder uitvoeriger: “De menselijkheid, het openbaar belang, ja, het belang der schuldeischers zelve hebben (...) eenige uitzonderingen doen toelaten, welke men hier beschreven vindt; die uitzonderingen betreffen de eerste en noodzakelijkste levensbehoeften van den schuldenaar en zijn gezin, of die gereedschappen en andere voorwerpen, welke hem onontbeerlijk zijn tot de eerlijke voortzetting van zijn beroep; en dit laatste vooral is in het ware belang van den schuldeischer niet minder dan van den schuldenaar. Wanneer men het toch dezen laatste onmogelijk maakte om het vervolg zijnen toestand weder te verbeteren, en om door arbeid en vlijt de geleden verliezen te herstellen, dan was daarmede tevens voor den schuldenaar alle hoop vervlogen om eenmaal zijne schuldvordering, die door de executie misschien slechts half voldaan is kunnen worden, ook voor de wederhelft te kunnen verhalen. Maar de staat, de maatschappelijke orde vooral hebben er het grootste belang bij, dat men eenen schuldenaar niet, door hem van alles te berooven, dwingt tot het uiterste (...). Wat zal dan het onvermijdelijk gevolg zijn? Bedelarij, luiheid, ledigheid, en uiteindelijk diefstal en doodslag.”¹⁵

Het is de tendens om het beslagverbod restrictief uit te leggen,¹⁶ daarbij rekening houdend met de gemene opvattingen van plaats en tijd.¹⁷ De artikelen verschillen van elkaar in de zin dat artikel 447 een absoluut beslagverbod bevat, dat wil zeggen: op de in dit artikel genoemde goederen mag in geen geval beslag worden gelegd, en artikel 448 bevat een relatief beslagverbod, dat inhoudt dat beslag op de in dit artikel genoemde goederen in beginsel niet is toegestaan, maar dat het verbod niet geldt indien de vordering waarvoor verhaal wordt genomen betrekking heeft op ‘levensbehoeften’, verstrekt aan de beslagene en zijn gezin, of voortvloeit uit vervaardiging, herstel of verkoop aan de beslagene van de betreffende zaken. Volgens Jansen moet aan het ‘mag’ in artikel 447 en aan het ‘kan’ in artikel 448 dezelfde betekenis worden gehecht, en wel louter een prohibatieve, zodat het in strijd met het verbod van de genoemde artikelen gelegde beslag niet nietig, maar slechts verplichtend tot schadevergoeding is op de voet van artikel 6:162 BW en grond vormt tot opheffing van het beslag, tenminste voor zover op de uitgesloten goederen beslag is gelegd.¹⁸

In het vervolg van deze paragraaf wordt het beslagverbod roerende zaken nader besproken aan de hand van literatuur en jurisprudentie. Daarna zal worden ingegaan op de betekenis van de artikelen in het huidige tijdsgewricht. Dat laatste gebeurt mede aan de hand van de antwoorden die A-G Timmerman heeft gegeven op vragen van de KBvG over de modernisering van het beslagverbod. Timmerman heeft conclusie genomen in het tot nu toe laatste geschil over (de reikwijdte van) het beslagverbod waarin partijen hebben doorgeprocedeerd tot aan de Hoge Raad, en dat heeft geleid tot HR 29 juni 2007, *RvdW 2007*, 642 (*X c.s./mr. Nguyen q.q.*).¹⁹

14 Van Rossem/Cleveringa 1972, p. 1052.

15 De Pinto 1857, p. 598 en 599.

16 Broekveldt 2003, p. 143; Knigge & Hoekstra 2009, p. 79.

17 Van Rossem/Cleveringa 1972, p. 1052.

18 Jansen 1990, p. 47.

19 Dit arrest wordt besproken in hfdst. 2, par. 2.5.

5.3.2. Bed, beddengoed en kleding (art. 447 onder 1° Rv)

Onder bed en beddengoed (de wettekst spreekt nog altijd van ‘beddegoed’) moet volgens Jansen al datgene worden begrepen, wat daarvoor in het betrokken gezin redelijkerwijs gebruikt wordt. Hij noemt als voorbeelden de als geregelde slaapgelegenheid gebruikte divan, de steeds als deken aangewende plaid en de constructie waarin het ‘bed’ (in de zin van matras) is gevat (het ledikant). Voor zover de inbouw van een opklapbed en de min of meer decoratieve ahangsels van sommige ledikanten, zoals kastjes, lampjes en spiegels, op een normale manier, dat wil zeggen: zonder schade van het bed of ledikant zijn af te scheiden, vallen zij niet onder deze uitzondering.²⁰

Slechts het ‘nodige bed en beddegoed’ zijn onvatbaar voor beslag. Deze zinsnede moet aldus worden opgevat dat zoveel slaapoutillage buiten het beslag blijft als voor het gezin in zijn samenstelling op het moment van beslaglegging hoogstnoodzakelijk is. Het seizoen is daarbij van invloed. Zo zal de gerechtsdeurwaarder in de zomer meer dekens in beslag kunnen nemen dan in de winter. Jansen wijst erop dat de wet de exemptie van beslag beperkt tot de beslagene en de inwonende kinderen.²¹

Met de woorden ‘gekleed en gedekt’ worden de kleren bedoeld waarmee de beslagene en zijn gezin ‘gewoonlijk gekleed en gedekt zijn’.²² Van Rossem/Cleveringa zegt hierover: “Het zou niet overeenkomstig de wet zijn, als de deurwaarder, den betrokkene in nachtgewaad ziek te bed aantreffende, alleen dat gewaad en niet ook de kleren die hij gewoonlijk overdag draagt buiten het beslag hield.”²³ Ook de kleren die buiten het beslag blijven zijn beperkt tot het strikt nodige, waaronder, kort gezegd, wordt verstaan: de kleding die de beslagene, gelet op zijn staat en stand, niet kan missen om zich behoorlijk te kleden.²⁴ Jansen ging in 1990 uit van het volgende minimum: 1 stel nachtgoed, 2 stel onderkleding (waarvan er een gedragen wordt), 1 kostuum, 1 regen- of winterjas, al naargelang het beslag in de zomer of in de winter wordt gelegd.²⁵ Op een trouwring na vallen alle sieraden en oorbellen onder het beslag, omdat de wetgever slechts het hoogstnodige van beslag heeft willen uitzondereren.²⁶

5.3.3 Gereedschappen (art. 447 onder 2° Rv)

De lastigste categorie voor de praktijk vormen de gereedschappen van ambachtslieden en werklieden, tot hun persoonlijk bedrijf behorend.²⁷ Onder ‘ambachts- en werklieden’ zijn slechts natuurlijke personen en geen rechtspersonen te verstaan,²⁸ en wel zij die voor hun levensonderhoud van hun lichamelijke arbeid afhankelijk zijn en dus door uitwinning van hun gereedschap gevaar zouden lopen niet meer in dit levensonderhoud te kunnen voorzien. Daaronder valt, gelet op zijn opleiding en maatschappelijke mogelijkheden, niet ook het geval

20 Jansen 1990, p. 47 en 48.

21 Idem, p. 48.

22 Van Rossem/Cleveringa 1972, p. 1054.

23 Idem, p. 1054.

24 Jansen 1990, p. 48.

25 Jansen 1990, p. 48.

26 Van Rossem/Cleveringa 1972, p. 1054.

27 Dit is een van de uitkomsten van de enquête over de praktische toepassing van het beslagverbod roerende zaken die de KBvG onder haar leden heeft uitgezet en die in hfdst. 7 besproken wordt.

28 Oudelaar 2001, p. 156.

van een arts die zich erop beroept dat hij zijn apparatuur nodig heeft om zich inkomsten uit zijn praktijk te blijven verwerven.²⁹ Ook een commissionair in kruiden of een winkelier die reparaties verricht, is niet een ambachts- of werkman.³⁰

Met de term 'gereedschappen' wordt bedoeld op de roerende zaken die de in deze bepaling bedoelde ambachts- en werklieden nodig hebben om met hun arbeid een zodanig inkomen te verwerven dat zij voor de lopende kosten van het bestaan nog juist genoeg in handen krijgen.³¹ Het voorschrift is niet beperkt tot handgereedschappen, dat wil zeggen: tot zaken van beperkte omvang en beperkte waarde, maar daaronder zijn ook begrepen machines, voor zover zij onmisbaar zijn voor de door de hier bedoelde ambachtslieden en werklieden te verrichten werkzaamheden. Daarbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen hulpmiddelen en gereedschappen in die zin dat zaken die behoren tot de eerstgenoemde categorie niet onder het beslagverbod zouden kunnen vallen.³² Welke zaken wel en niet van beslag zijn uitgezonderd, valt niet in zijn algemeenheid te zeggen, maar is zowel afhankelijk van de aard van het beroep, als van de gemene opvattingen van plaats en tijd, zoals in het voorgaande is aangegeven.

"De voortschrijdende technologie laat de handwerkberoepen (echter) niet onberoerd. Een boer met alleen een spade, schoffel en riek is niet in staat om zijn beroep uit te oefenen. Ook een slager kan men niet achterlaten met een set messen, een hakblok en een weegschaal", aldus A-G Vranken in zijn conclusie bij HR 28 maart 1997, NJ 1997, 453 (*Blaauw/Ontvanger*). "Dat is in de huidige tijd te weinig, zelfs te weinig voor het verwerven van een uiterst minimaal levensonderhoud." Hij wijst erop dat de strekking van de bepaling niet is om de ambachts- of werkman zijn meest moderne of uitgebreide apparatuur te laten behouden: "De grens ligt bij wat voor een gemiddelde beroepsuitoefening minimaal nodig is. Er moet worden geabstraheerd van het bedrijf dat de betrokken ambachtsman uitoefent: niet nodig is dat hij zijn bestaande bedrijf moet kunnen voortzetten."

Met het voorschrift 'persoonlijk bedrijf' wordt volgens Fruin bedoeld dat de beslagene geen recht heeft op het behoud van al zijn gereedschap, met inbegrip van die, welke zijn ondergeschikten gebruiken, maar alleen van zodanige, welke hij persoonlijk bij zijn werk gebruikt.³³ Van Rossem/Cleveringa komt tot dezelfde conclusie: "Dit schijnt inderdaad de bedoeling te zijn van de uitdrukking 'persoonlijk bedrijf', die een slechte vertaling is van de in artikel 592, no. 6 C.d.p.c. voorkomende woorden 'occupations personnelles'."³⁴

5.3.4 Spijs en drank (art. 447 onder 3° Rv)

De in huis aanwezige etensvoorraad voor een maand valt buiten het beslag. Dat geldt niet voor de levensmiddelen en dranken die slechts bij uitzondering worden geconsumeerd, zoals speciale conserven, wijnen, aperitifs en sterke dranken. Met de term 'huisgezin' wordt bedoeld de

29 HR 14 juni 1991, NJ 1991, 631 (*Csánky/Staat*).

30 HR 27 augustus 1900, W 7487; (Rb. Utrecht 12 mei 1938, NJ 1938, 967 (*Philips/Jacobse*)).

31 HR 14 juni 1991, NJ 1991, 631 (*Csánky/Staat*).

32 HR 28 maart 1997, NJ 1997, 453 (*Blaauw/Ontvanger*).

33 Fruin 1892, p. 5.

34 Van Rossem/Cleveringa 1972, p. 1054.

beslagene, zijn echtgenoot en inwonende kinderen, mogelijk nog uit te breiden met een inwonende dienstbode. Met de aanwezigheid van inwonende knechten, gezellen, penninggasten, kostgangers of logés hoeft de beslagleggende gerechtsdeurwaarder geen rekening te houden: zij zullen voor hun eigen voedsel moeten zorgen.³⁵

5.3.5 Gelden in de consignatiekas (art. 447 onder 4° Rv)

Buiten het beslag blijft het bedrag dat de reder die de beperking van zijn aansprakelijkheid op grond van titel 7 van Boek 8 BW inroept, ingevolge artikel 642c Rv tot zekerheid in de consignatiekas stortte. Een uitzondering die eerder een signaalfunctie vervult jegens de gerechtsdeurwaarder, omdat op deze wijze ook derdenbeslag op deze gelden is uitgesloten, dan dat zij de beslagene van een bestaansminimum verzekert.³⁶ Deze beperking vormt dan ook een vreemde eend in de bijt, die niet goed past binnen de ratio van de artikelen 447 en 448.³⁷

5.3.6 Boeken en werktuigen en gereedschappen voor kunst en wetenschappen (art. 448 Rv)

De uitzondering omtrent de boeken kan worden ingeroepen door advocaten, geneesheren, geestelijken en door allen, die van de uitoefening van enige wetenschap hun dagelijks beroep hebben gemaakt.³⁸ De wet vereist een nauwe band tussen voorwerp en beroep: alleen die boeken blijven buiten het beslag, die rechtstreeks betrekking hebben op het beroep van de beslagene, vakliteratuur derhalve. Overigens wijst Van den Emden erop dat het voor de gerechtsdeurwaarder niet altijd gemakkelijk zal zijn om de waarde van die wetenschappelijke werken vast te stellen.³⁹ Onder boeken worden eveneens verstaan handschriften, ook die door de beslagene zelf zijn geschreven.⁴⁰

De band tussen voorwerp en beroep wordt niet gelegd bij de tweede uitzondering, de werktuigen en gereedschappen, dienend tot enig onderwijs of de beoefening van kunsten en wetenschappen. Zij hoeven dus niet noodzakelijkerwijs betrekking te hebben op het beroep van de beslagene. De wet toont zich hier, in de woorden van Jansen, “van een ruime menselijke zijde, door de ontwikkeling, ontspanning en culturele behoeften van de beslagene of zijn gezin tot op zekere hoogte te ontzien”. Aannemelijk lijkt dat onder werktuigen en gereedschappen ook muziekinstrumenten e.d. moeten worden verstaan. De wet spreekt immers niet voor niets over de ‘beoefening van kunsten’.⁴¹

De in artikel 448 lid 1 Rv genoemde zaken zijn in het algemeen onvatbaar voor beslag, behoudens de in het tweede lid van dat artikel vermelde omstandigheden – de vordering waarvoor verhaal wordt genomen heeft betrekking op eerste ‘levensbehoeften’, verstrekt aan de beslagene en zijn gezin, of vloeit voort uit vervaardiging, herstel of verkoop aan de beslagene van de betreffende zaken –, zoals in het voorgaande al kort is aangegeven. Jansen verwoordt het

35 Jansen 1990, p. 49.

36 Idem, p. 49.

37 In hoofdstuk 8 wordt voorgesteld om aan art. 642c een negende lid toe te voegen, dat inhoudelijk overeenkomt met het huidige art. 447 onder 4°.

38 De Pinto 1857, p. 601.

39 Van den Emden 1905, p. 79.

40 De Pinto 1857, p. 601 en 602.

41 Jansen 1990, p. 49 en 50.

aldus: “De uitzonderingspositie, waarin artikel 448 de daarin vermelde zaken plaatst, houdt echter op, indien het beslag wordt gelegd ten faveure van nog dringender belangen of nog sterker rechten dan die van de beslagen debiteur.”⁴²

Is sprake van een vordering zoals genoemd in het tweede lid, dan mag de geëxecuteerde tot een bepaald bedrag de hierboven genoemde zaken uitzonderen van beslag, waarbij wordt gekeken naar de liquidatiewaarde daarvan. Het woord ‘telkens’ brengt met zich mee dat de vrijstelling voor elke categorie zaken afzonderlijk geldt. Volgens Van den Emden zal de gerechtsdeurwaarder de waarde van die zaken in de regel veilig kunnen schatten op de helft van de prijs, waarvoor die voorwerpen nieuw te verkrijgen zijn.⁴³ Per 1 januari 1992 bedroeg de vrijstelling f 500.⁴⁴ Zij wordt jaarlijks geïndexeerd met toepassing van artikel 1:402a BW.⁴⁵ Mochten de gerechtsdeurwaarder en de beslagene het over de schatting niet eens kunnen worden, dan moet hun geschil door de rechter worden beslist op grond van artikel 438 Rv.

5.3.7 De waarde van de artikelen 447 en 448 in het huidige tijdsgewricht

Het beslagverbod stamt uit een andere tijd. De in de artikelen 447 en 448 genoemde zaken hebben (voor een groot deel) een enigszins ouderwets karakter en sluiten niet goed meer aan bij het huidige tijdsgewricht, waarin elektronische apparaten onmisbaar zijn geworden. Zo valt de etensvoorraad voor een maand buiten het beslag, maar de koelkast om het eten vers te houden niet.⁴⁶ Het mag dan ook geen verbazing wekken dat de genoemde artikelen in de literatuur herhaaldelijk als gedateerd zijn aangemerkt. Oudelaar en Jongbloed noemen de artikelen ‘sterk verouderd’,⁴⁷ Broekveldt vindt het beslagverbod een ‘archaisch karakter’ hebben⁴⁸ en Knigge en Hoekstra spreken van ‘verouderde regels’.⁴⁹

Ook in de jurisprudentie is het beslagverbod als gedateerd aangemerkt.⁵⁰ Het meest uitgebreid gaat de voorzieningenrechter in Rb. Assen 14 mei 2009 in op het verouderde karakter van de in de artikelen 447 en 448 gegeven beperkingen, die volgens hem niet langer lijken te beantwoorden aan de in brede maatschappelijke kring ervaren beperkingen die zouden moeten worden gesteld aan het verhaal dat schuldeisers op de roerende zaken van hun schuldenaar kunnen zoeken. Extra steun voor die opvatting vindt hij door te verwijzen naar (op dat moment) recente berichtgeving in het *Algemeen Dagblad* waarin de KBvG er bij monde van haar voorzitter, mr. J.M. Wisseborn, voor pleit om het beslagverbod uit te breiden met voorwerpen als televisie, computer en koelkast, bijvoorbeeld omdat een computer nodig is

42 Idem, p. 50.

43 Van den Emden 1905, p. 79 en 80.

44 Tegenwoordig gaat het om een bedrag van € 362,47.

45 KB van 22 augustus 1991, *Stb.* 435.

46 LOSR 2008, p. 33.

47 Oudelaar 2000, p. 77; Jongbloed 2011, p. 60.

48 Broekveldt 2003, p. 143.

49 Knigge & Hoekstra 2009, p. 80.

50 Rb. Haarlem 3 november 1988, KG 550/1988 (*Ontvanger/X*); niet gepubliceerde uitspraak van het Hof Den Haag van 19 oktober 1989; HR 14 juni 1991, NJ 1991, 631 (*Csánky/Staat*); Rb. Haarlem 21 juli 1995, KG 1995, 360 (*Blaauw/Ontvanger*); HR 28 maart 1997, NJ 1997, 453 (*Blaauw/Ontvanger*); HR 29 juni 2007, *RvdW* 2007, 642 (*X c.s./Mr. Nguyen q.q.*); Rb. Assen 14 mei 2009, *LJN* BV1670; Hof Leeuwarden 20 april 2010, *LJN* BM2233.

om te solliciteren.⁵¹ Later is mr. Tromp, de rechter die het betreffende vonnis heeft gewezen, geïnterviewd door een studente in het kader van haar bachelorscriptie over het beslagverbod. Op de vraag waarom deze uitspraak luidt zoals hij luidt, antwoordde hij: “De artikelen 447 en 448 zijn waarschijnlijk de artikelen die het langst ongewijzigd zijn gebleven. Langzamerhand wordt het eens tijd om dit stukje wetgeving te moderniseren.”⁵²

Het voorgaande neemt niet weg dat de ratio van het beslagverbod nog altijd overeind staat,⁵³ zeker in een tijd waarin de positie van schuldenaren onder druk staat door een toenemend aantal schuldeisers met bijzondere bevoegdheden.⁵⁴ Ook A-G Timmerman erkent de maatschappelijke betekenis van het beslagverbod: “Ik vind het van belang dat de wetgever via een beperkt beslagverbod erkent dat er ten opzichte van schuldenaren een zekere humaniteit betracht moet worden. Er moet in het recht ook rekening worden gehouden met bepaalde emoties van schuldenaren. Ik houd niet van een heel harde maatschappij. Recht moet humaan, niet onnodig vernederend zijn. En dat wordt het recht wanneer voor levensonderhoud essentiële middelen worden afgenomen. Mensen worden vaak al zeer hard geraakt door faillissement of schuldsanering. Een zekere bescherming van essentiële have en goed lijkt mij gerechtvaardigd.”

Over het verouderde karakter van het beslagverbod zegt hij: “Ik ben voorstander van een steeds modernere interpretatie van de wet. Ik heb er daarom geen bezwaar tegen om bijvoorbeeld zzp’ers op één lijn te stellen met ambachtslieden. Hetzelfde geldt voor kleine ondernemers met personeel. Artikel 447 onder 2° Rv moet naar de omstandigheden van de huidige tijd worden uitgelegd, dat geldt ook voor de andere uitzonderingen, zij het dat die in de praktijk minder aanleiding tot discussie geven. Het probleem is in mijn ogen veeleer welke voorwerpen er precies onder de genoemde bepaling vallen. Ik kom – zo vrees ik – niet verder dan dat veel afhangt van de omstandigheden van het geval. Een zzp’er die software ontwikkelt mag zijn computer zeker houden. Maar stel dat hij meer computers gebruikt. Wat dan? Er zou dan kunnen worden gekeken hoe het softwarebedrijfje functioneert, ook zonder tweede computer. Zijn die twee computers echt nodig? Mag een timmerman die via zijn computer orders ontvangt en zijn administratie op de computer bijhoudt zijn computer houden? Ik vermoed van wel, maar het is minder zeker dan in het geval van de ondernemer met het softwarebedrijf. Een tweede computer mag de timmerman waarschijnlijk niet behouden. Het zou goed zijn als daar wat meer duidelijkheid over kwam.”

Timmerman toont zich een voorstander van modernisering van het beslagverbod, maar ziet niets in het uitputtend in de wet opsommen van zaken die onvatbaar zijn voor beslag, zoals de wetgever dat ruim 170 jaar geleden heeft gedaan: “Ik verwacht dat zo’n opsomming in bepaalde gevallen goed werkt, maar in andere gevallen weer niet. Het is ondoenlijk een sluitende

51 ‘Deurwaarder laat tv en koelkast staan’, Algemeen Dagblad 20 maart 2009, www.ad.nl (zoek op de titel van het artikel).

52 Scheele 2011, p. 27.

53 HR 28 maart 1997, NJ 1997, 453 (*Blaauw/Ontvanger*).

54 Zie uitgebreid over deze problematiek: Jungmann e.a. 2012.

lijst te maken. Ik zie meer in een abstracte formule die in het concrete geval nader ingevuld moet worden. Ik vind de insteek van artikel 295 lid 4 onder b Fw aantrekkelijk: de inboedel valt buiten het beslag tenzij deze bovenmatig is. Ik vind eigenlijk een formule in de trant van ‘huisraad en bedrijfsmiddelen vallen buiten het beslag, voor zover deze hoogstnoodzakelijk zijn’ nog mooier. Daarbij vertrouw ik op de wijsheid en tact van onze gerechtsdeurwaarders. Soms zullen zij voor een lastig probleem staan. We hebben nu juist onze gerechtsdeurwaarders om die problemen op te lossen. Zo blijft het beroep van gerechtsdeurwaarder interessant en uitdagend.”

De conclusie die op grond van het voorgaande kan worden getrokken, is dat het beslagverbod ook in het huidige tijdsgewricht nog altijd van waarde is, maar dat de van beslag uitgezonderde zaken dringend aan modernisering toe zijn. Tot het moment dat de artikelen 447 en 448 zijn aangepast, moeten zij binnen restrictieve grenzen vooruitstrevend worden uitgelegd, overeenkomstig de gemene opvattingen van plaats en tijd. Bedacht moet immers worden dat het beslagverbod in een andere tijd tot stand is gekomen, waarin bijvoorbeeld nog geen elektronische apparaten bestonden.

5.4 Overige beslagbeperkingen

5.4.1 Beslagvrije voet

De hierna te bespreken regeling van de beslagvrije voet sluit van de overige wettelijke beslagbeperkingen het meest nauw aan bij het hiervoor besproken beslagverbod roerende zaken. Zowel het beslagverbod als de regeling van de beslagvrije voet is vormgegeven vanuit het oogpunt van eerste levensbehoefte.

De regeling van de beslagvrije voet is van toepassing op derdenbeslag op periodieke betalingen. Het uitgangspunt is dat een derdenbeslag zich uitstrekt over alle vorderingen die de geëxecuteerde op de derde mocht hebben of uit een ten tijde van het beslag al bestaande rechtsverhouding rechtstreeks zal verkrijgen, en op aan de geëxecuteerde toebehorende roerende zaken, die onder de derde berusten (art. 475 lid 1 Rv). Voor zaken door het derdenbeslag op roerende zaken worden getroffen, geldt het hiervoor besproken beslagverbod van de artikelen 447 en 448 Rv. Wanneer door het derdenbeslag echter specifieke in de wet gedefinieerde vorderingen tot periodieke betaling worden getroffen, dan geldt hiervoor een specifieke beslagbeperkende regeling: de beslagvrije voet. De beslagvrije voet is geregeld in artikel 475b lid 1 Rv, dat luidt:

“Beslag onder een derde op een of meer vorderingen van de schuldenaar tot periodieke betalingen waaraan een beslagvrije voet is verbonden, is slechts geldig voor zover een periodieke betaling de beslagvrije voet overtreft.”

De vorderingen waaraan een beslagvrije voet is verbonden, zijn limitatief opgesomd in artikel 475c Rv. Kort gezegd gaat het om vorderingen waaruit iemand normaal gesproken de middelen haalt om te voorzien in zijn of haar levensonderhoud: loon, uitkering, pensioen en de voorlopige teruggaaf inkomstenbelasting. Artikel 475c luidt:

Een beslagvrije voet is verbonden aan vorderingen tot periodieke betaling van:

- a. loon;
- b. inkomstenbelasting begrepen in een voorlopige teruggaaf als bedoeld in artikel 13, tweede lid, van de Algemene wet inzake rijksbelastingen;
- c. uitkeringen op grond van sociale zekerheidswetten, uitgezonderd kinderbijslag onder welke benaming ook;
- d. pensioen en lijfrente, waaronder mede worden verstaan uitkeringen ten laste van een lijfrentespaarrekening of ten laste van de waarde van een lijfrentebeleggingsrecht als bedoeld in artikel 3.126a, vierde en zesde lid, van de Wet inkomstenbelasting 2001;
- e. uitkeringen uit levens-, invaliditeits-, ongevallen- of ziekengeldverzekering;
- f. uitkeringen tot levensonderhoud, verschuldigd krachtens boek 1 van het Burgerlijk Wetboek, of tot vergoeding van schade door het derven van levensonderhoud;
- g. uitkeringen of buitengewone pensioenen op grond van een wettelijke regeling voor oorlogsgetroffenen of voor degenen die hun vervangende dienstplicht vervullen;
- i. bezoldiging als bedoeld in artikel 115 van de Ambtenarenwet met uitzondering van die bedragen waarop de ambtenaar of gewezen ambtenaar niet periodiek aanspraak heeft.

Van belang om op te merken is dat er géén algemeen beslagverbod op de hiervoor omschreven vorderingen rust, maar slechts een gedeeltelijk. De vordering blijft immers slechts buiten beslag tot de beslagvrije voet. Wanneer een schuldeiser derhalve verhaal zoekt voor zijn vordering en beslag onder een derde wil leggen, én de vordering van de schuldenaar op die derde betrekking heeft op een betaling als genoemd in artikel 475c Rv, dan zal het beslag slechts gedeeltelijk doel treffen. Deze regeling is via artikel 479i lid 2 Rv van overeenkomstige toepassing bij beslag onder de schuldeiser.

Overigens zijn bepaalde vorderingen tot periodieke betaling krachtens bijzonder wettelijk voorschrift geheel uitgesloten van beslag, bijvoorbeeld kinderbijslag.⁵⁵

Het uitgangspunt van de regeling van de beslagvrije voet is dat een schuldenaar altijd over zoveel inkomen moet kunnen beschikken, dat hij kan voorzien in zijn directe eerste levensbehoeften. Vanuit dit oogpunt is het niet vreemd dat de regeling van de beslagvrije voet is gekoppeld aan de norm voor de bijstandsuitkering. Men zou misschien verwachten dat het beslagverbod gelijk is aan de bijstandsnorm. Volledige gelijkstelling met de bijstand zou echter tot gevolg hebben dat een bijstandsgerechtigde nooit ruimte zou hebben om schulden af te lossen, waardoor een schuldeiser bij een bijstandsgerechtigde geen verhaal zou kunnen zoeken. Dit heeft de wetgever niet wenselijk gevonden. De beslagvrije voet is daarom niet gelijk aan de bijstandsnorm, maar bedraagt als uitgangspunt 90% van die bijstandsnorm (inclusief netto vakantieaanspraak).⁵⁶ Hierbij wordt opgemerkt dat de werkelijke berekening van de beslagvrije voet vanwege onder meer diverse mogelijkheden tot verhoging en verlaging complexer ligt dan dit uitgangspunt. In dit preadvies is echter geen plaats voor verdere uitdieping van de precieze berekeningswijze.

⁵⁵ Art. 23 lid 1 sub c Algemene Kinderbijslagwet.

⁵⁶ *Kamerstukken II 1982/83, 17 897, nr. 3, p. 9 (MvT).*

De wet kent op de regeling van de beslagvrije voet twee uitzonderingen, een negatieve en een positieve. De negatieve uitzondering wordt gevonden in artikel 475e Rv. Hierin is bepaald dat wanneer een schuldenaar niet in Nederland woont of vast verblijft, géén beslagvrije voet geldt bij beslag op vorderingen. Artikel 475f Rv bepaalt verder, als positieve afwijking, dat wanneer beslag is gelegd op een periodieke vordering die niet genoemd is in de limitatieve opsomming van artikel 475c Rv, er onder omstandigheden toch een beslagvrije voet van toepassing kan worden verklaard.

Wil een schuldenaar woonachtig in het buitenland of een schuldenaar wiens enige bron van inkomsten een vordering is die niet in artikel 475c Rv wordt genoemd een beslagvrije voet vastgesteld hebben, dan kan hij een verzoek tot vaststelling hiervan indienen bij de kantonrechter. Via een verzoekschriftprocedure kan de schuldenaar de kantonrechter verzoeken toch een beslagvrije voet van toepassing te verklaren op die vordering (zie art. 475e onderscheidenlijk 475f Rv). Zowel de keuze voor de verzoekschriftprocedure als die voor de kantonrechter houdt verband met het zo laag mogelijk maken van de drempel om een beroep te doen op deze bepaling.

Volgens de rechtspraak⁵⁷ moet een schuldenaar aan de kantonrechter aantonen dat hij buiten de beslagen vordering onvoldoende overige middelen van bestaan heeft. Eenvoudig gezegd: de schuldenaar moet aantonen dat hij zonder een beslagvrije voet niet kan voorzien in zijn eerste levensbehoefte. De bewijslast ligt in beginsel bij de schuldenaar die zich op de betreffende bepaling beroept. Wanneer de kantonrechter bepaalt dat er een beslagvrije voet van toepassing is, stelt hij tevens de hoogte van die beslagvrije voet vast. Bij die bepaling worden alle omstandigheden meegewogen. Woont een schuldenaar bijvoorbeeld in het buitenland, dan wordt gekeken naar de levensstandaard en kosten voor levensonderhoud in het betreffende land.

In de jurisprudentie is nog een derde uitzondering ontwikkeld, namelijk voor het bankbeslag waarmee uitsluitend betalingen worden getroffen waaraan, als zij rechtstreeks door beslag werden getroffen, een beslagvrije voet zou zijn verbonden. Opgemerkt wordt dat een bankbeslag (een derdenbeslag op banktegoeden) in beginsel nooit een beslag betreft op periodieke betalingen. Een bankbeslag bestrijkt immers slechts het saldo op het moment van beslaglegging.⁵⁸ Daarmee is in beginsel geen beslagvrije voet van toepassing op een bankbeslag (een beslagvrije voet is immers slechts verbonden aan vorderingen tot periodieke betaling, zie art. 475b lid 1 Rv). In onder meer Rb. Amsterdam 16 november 2009⁵⁹ en Rb. Haarlem 18 maart 2011⁶⁰ wordt echter overwogen dat wanneer beslag wordt gelegd daags na het bijschrijven van het loon of de uitkering, het niet van toepassing verklaren van een beslagvrije voet de beschermende werking van de bepalingen omtrent de beslagvrije voet illusoir maken. Wanneer de enige voedingsbron van het banksaldo betalingen betreffen als bedoeld in artikel 475c Rv (waarin in geval van rechtstreeks beslag een beslagvrije voet is verbonden), kan ook bij een bankbeslag sprake zijn van een beslagvrije voet.

57 Bijv. Hof Amsterdam 7 juni 2011, L/JN BQ8689.

58 HR 7 juni 1929, NJ 1929, 1285 (Postgiro-arrest).

59 L/JN BK3544.

60 L/JN BQ0131.

5.4.2 Goederen bestemd voor de openbare dienst

Artikel 436 Rv⁶¹ luidt:

“Beslag mag niet worden gelegd op goederen, bestemd voor de openbare dienst.”

Deze bepaling, die in artikel 703 Rv hetzelfde verwoordt voor conservatoir beslag, geeft ook een uitzondering op de hoofdregel van artikel 3:276 BW dat een schuldeiser zijn vordering op alle goederen van zijn schuldenaar kan verhalen.

Het doel van de bepaling is in de woorden van Broekveldt gelegen in de wens dat de activiteiten en werkzaamheden van de overheid niet worden belemmerd door mogelijke aanspraken van burgers jegens haar.⁶² Beslag is volgens hem in de regel dan ook alleen uitgesloten, indien en voor zover het met beslag bedreigde goed noodzakelijk en essentieel is voor een goed functioneren van de betreffende overheidsdienst. Of zoals Van Rossem/Cleveringa het verwoordt: “Goederen bestemd voor de openbare dienst zijn slechts in zover aan beslag onttrokken als hierdoor deze bestemming zou worden geschaad.”⁶³

Bepalend voor de vraag of goederen al dan niet bestemd zijn voor de openbare dienst, is dus niet of de goederen toebehoren aan een centrale of lagere overheidsinstantie. Enerzijds zullen immers niet alle goederen bestemd zijn voor de openbare dienst, terwijl anderzijds ook niet-publiekrechtelijke rechtspersonen een publieke taak kunnen uitoefenen.⁶⁴

Uit de jurisprudentie blijkt dat het niet alleen om roerende zaken gaat, maar dat ook gelden een voor de openbare dienst bestemd goed kunnen zijn.⁶⁵

Dat het beslagverbod van artikel 436 Rv niet absoluut is, heeft de voorzieningenrechter van de Rb. Leeuwarden in 2009 bepaald. In deze zaak was beslag gelegd op bankrekeningen van de gemeente Sneek. De voorzieningenrechter oordeelde dat “voorshands voldoende aanmerkelijk is geworden dat de inbeslaggenomen gelden op de door de gemeente Sneek bij de BNG en de ING Bank aangehouden bankrekeningen bestemd zijn voor de openbare dienst. Daarvoor is doorslaggevend dat de gemeente Sneek onbetwist heeft gesteld dat op deze rekeningen gemeenschapsgeld staat en dat via deze rekeningen al het gemeentelijke betalingsverkeer loopt, (onder meer) bestaande uit het uitbetalen van uitkeringen, het uitbetalen van salarissen van gemeentepersoneel, het uitkeren van subsidies en het betalen van onderhoud van openbare voorzieningen. Dergelijke betalingen vormen een essentieel onderdeel van de gemeentelijke taak en daarmee van de openbare dienst.”

61 Art. 436, tot 1992 art. 438a, stamt uit 1930. Eerder was in art. 1 van de Wet van 24 januari 1815, *Stb.* 1815, 5 een meer beperkte regeling opgenomen; Broekveldt, *GS Burgerlijke rechtsvordering*, art. 436 Rv, aant. 1.

62 *Idem*, aant. 1.

63 *Idem*, aant. 2.

64 Van Mierlo, Van Nispen & Polak (red.) 2010, p. 702.

65 Zie Rb. Den Haag 12 januari 2005, *LJN AS3470* en Rb. Leeuwarden 27 mei 2009, *LJN BI5222*.

In casu werd het beslag echter niet opgeheven, omdat de voorzieningenrechter van mening was dat het beroep op het beslagverbod van artikel 436 Rv door de gemeente misbruik van bevoegdheid opleverde. Er was naar zijn mening geen betalingsonmacht aan de zijde van de gemeente en de bescherming werd alleen maar ingeroepen ter afwending van de nakoming van de betalingsverplichting van de gemeente. De openbare dienst werd naar zijn oordeel ook niet gefrustreerd, na betaling vervalt immers direct het beslag en dat is volledig in handen van de gemeente Sneek, zo oordeelde hij.⁶⁶ In dezelfde uitspraak oordeelde de voorzieningenrechter dat met betrekking tot de in beslag genomen roerende zaken het op de weg van de gemeente lag om te onderbouwen dat de openbare dienst niet goed kon functioneren zonder die zaken.

De voorzieningenrechter van de Rb. Zwolle oordeelde eerder in een renvooiprocedure⁶⁷ anders. De kantoorinventaris, archiefstellingen, de automatisering en rollend materieel werden aangemerkt als goederen bestemd voor de openbare dienst.⁶⁸ Het waterschap Groot Salland hoefde in dit geval dus niet aan te tonen dat zij niet zonder deze zaken zou kunnen.

Voor ontwikkelingshulp bestemde gelden worden beschouwd als gelden met een Nederlandse openbare bestemming en zijn derhalve niet vatbaar voor beslag.⁶⁹ Het is daarbij niet van belang of die gelden in het ontvangende land bestemd zijn voor de openbare dienst.

Ook buitenlandse overheden kunnen een beroep doen op artikel 436 Rv.⁷⁰ Overigens komt in geval van beslag ten laste van een buitenlandse overheid ook de volkenrechtelijke immuniteit van executie om de hoek kijken. In het geval dat een gerechtsdeurwaarder vermoedt dat er sprake is van mogelijke strijd met volkenrechtelijke verplichtingen van de staat moet hij op grond van artikel 3a Gdw de minister van Veiligheid en Justitie hiervan in kennis stellen. Deze zal beoordelen of het beslag gelegd mag worden en kan, als het al is gelegd, het beslag laten opheffen.

In de lagere rechtspraak is herhaaldelijk uitgemaakt dat de beslaglegger moet aantonen dat de gelden waarop beslag is gelegd, niet bestemd zijn voor het financieren, in stand houden en doen functioneren van ambassades.⁷¹

De Hoge Raad heeft in zijn arrest van 24 september 2010⁷² geoordeeld dat in verdragen geregelde situaties⁷³ ervan mag worden uitgegaan dat het doelmatig functioneren van de diplomatieke zendingen in het geding is en dat de voorrechten en immuniteiten dus gelden, onverschillig of in het concrete geval het doelmatig functioneren van de diplomatieke zending al

66 Rb. Leeuwarden 27 mei 2009, *LJN* BI5222.

67 Art. 438 lid 4 Rv.

68 Rb. Zwolle 27 maart 2000, *KG* 2000, 163.

69 Aldus A-G Moltmaker in zijn conclusie voor HR 3 mei 1985, *NJ* 1985, 646.

70 Broekveldt 2003, p. 144.

71 Langbroek & Van Wijngaarden-Gooijer 2011, p. 28.

72 HR 24 september 2010, *NJ* 2010, 507.

73 In het onderhavige geval was het Verdrag van Wenen inzake diplomatiek verkeer van 18 april 1961, *Trb.* 1962, 101 van toepassing.

dan niet wordt bedreigd. De Hoge Raad stond daarmee niet toe dat er beslag werd gelegd op de ambtswoning van een ambassadeur.

Broekveldt stelt naar aanleiding van dit arrest dat niet duidelijk is of deze regel ook geldt voor andere in beginsel voor verhaal vatbare goederen van diplomatieke missies, zoals bankrekeningen waarop derdenbeslag gelegd zou kunnen worden. Zoals hiervoor al is aangegeven, wordt in de lagere rechtspraak soms wel beslag toegestaan als de beslaglegger aantoont dat die goederen niet bestemd zijn voor het financieren van oprichting, in stand houden en doen functioneren van ambassades. Broekveldt vraagt zich dan ook af of voor die genuanceerde benadering na dit arrest nog steeds voldoende grond is.⁷⁴

Tot slot zij opgemerkt dat een beslag dat ondanks het wettelijke verbod is gelegd op goederen bestemd voor de openbare dienst, niet reeds op die grond nietig of van onwaarde is. Met andere woorden: het blijft volkomen geldig totdat het is opgeheven. Artikel 436 Rv houdt immers een verbod in en spreekt niet van nietig(heid).⁷⁵

5.4.3 Misbruik van bevoegdheid

Het leerstuk van misbruik van bevoegdheid fungeert als veiligheidsventiel van het materiële burgerlijk recht. De wet creëert soms verregaande en ingrijpende bevoegdheden voor een rechthebbende, bijvoorbeeld het leggen van beslag of het gerechtelijk doen ontruimen van een woning. Het gebruik van dergelijke bevoegdheden kan, hoewel naar de letter legitiem, onder omstandigheden naar morele maatstaven of gelet op het algemeen belang, evenwel niet wenselijk zijn.

Voor de invoering van het Nieuw Burgerlijk Wetboek sprak men overigens van misbruik van recht. Door nu te spreken van misbruik van bevoegdheid, wordt aangeduid dat het niet alleen rechten zijn waarvan misbruik kan worden gemaakt, maar ook bevoegdheden die niet op een vermogensrecht berusten, zoals de bevoegdheid om hoger beroep in te stellen of om beslag te leggen.

Het leerstuk van misbruik van bevoegdheid is neergelegd in artikel 3:13 lid 1 BW:

“Degene aan wie een bevoegdheid toekomt, kan haar niet inroepen, voor zover hij haar misbruikt.”

De persoon die misbruik van een bevoegdheid maakt, kan deze bevoegdheid niet inroepen ter rechtvaardiging van zijn handelwijze. De bevoegdheid eindigt dus waar het misbruik begint. Of in de woorden van de wetgever: “Het misbruik bepaalt de grenzen van de bevoegdheid.”⁷⁶

74 Broekveldt, GS Burgerlijke rechtsvordering, art. 436 Rv, aant. 4.

75 Idem, aant. 5.

76 Degene aan wie de bevoegdheid toekomt, kan haar niet inroepen, dat wil zeggen: noch haar uitoefening afdwingen, noch haar inroepen ter rechtvaardiging van een reeds voltrokken ‘uitoefening’, voor zover hij die bevoegdheid misbruikt; Van Zeben & Du Pon 1990, p. 1048.

In het tweede lid van artikel 3:13 BW wordt een drietal situaties genoemd waarin in ieder geval sprake is van misbruik van recht:⁷⁷

- 1 de gedraging van de rechthebbende had geen ander doel dan de ander te schaden;
- 2 de bevoegdheid wordt gebruikt voor een ander doel dan waarvoor hij werd verleend;
- 3 de rechthebbende had geen redelijk belang bij de uitoefening van zijn bevoegdheid.

Bij de laatste situatie wordt het belang bij de uitoefening en het belang dat daardoor wordt geschaad afgewogen, waarbij slechts in geval van onevenredigheid sprake is van misbruik van bevoegdheid.

Ook van de bevoegdheid om een titel te executeren, kan onder omstandigheden misbruik worden gemaakt. Er wordt dan vaak gesproken van misbruik van beslagrecht of misbruik van executierecht, maar dit valt onder het leerstuk van misbruik van bevoegdheid. Dit houdt in dat ook in het geval iemand over een executorial titel beschikt, hij die niet onder alle omstandigheden en zonder restricties ten uitvoer mag leggen. Daarbij geldt echter wel dat executie de regel is en dat er slechts in bijzondere omstandigheden sprake kan zijn van misbruik van executiebevoegdheid. Zo heeft de Hoge Raad in zijn arrest van 22 april 1983⁷⁸ bepaald dat de rechter in een executiegeschil slechts staking van de tenuitvoerlegging van het vonnis kan bevelen “indien hij van oordeel is dat de executant, mede gelet op de belangen aan de zijde van de geëxecuteerde die door de ontruiming zullen worden geschaad, geen in redelijkheid te respecteren belang heeft bij gebruikmaking van zijn bevoegdheid om in afwachting van de uitslag van het hoger beroep tot tenuitvoerlegging over te gaan.”

In 1995 bepaalde de Hoge Raad dat de vraag of het leggen van een conservatoir beslag als vexatoir en daarom onrechtmatig moet worden aangemerkt, in beginsel moet worden beantwoord aan de hand van de concrete omstandigheden ten tijde van de beslaglegging, waaronder de hoogte van de te verhalen vordering, de waarde van de beslagen goederen en de eventueel onevenredig zware wijze waarop de schuldenaar door het beslag op een van die goederen in zijn belangen wordt getroffen.⁷⁹

Uit deze beide arresten volgt dat als een beslaglegger een vexatoir beslag toch voortzet, er sprake is van misbruik van bevoegdheid.⁸⁰

Op grond van artikel 438 Rv kan de geëxecuteerde de voorzieningenrechter om staking van de executie van een dergelijk onrechtmatig beslag vragen.

Het onderwerp staat naar aanleiding van het rapport Meijsen-Jongbloed⁸¹ weer volop in de belangstelling. Naar aanleiding van dit rapport en de gedane aanbevelingen is de beslagsyllabus in 2011 aangepast.⁸² Met deze aanpassingen wordt beoogd misbruik van beslagrecht te voorkomen. Zo moet bijvoorbeeld in het beslagrekest worden aangegeven waarom het beslag

77 Nieuwenhuis, Stolker & Valk (red.) 2011, p. 1597.

78 HR 22 april 1983, NJ 1984, 145 (Ritzen/Hoekstra).

79 HR 24 november 1995, NJ 1996, 161 (Tromp/Regency).

80 Van Zanten 2011, p. 20.

81 Meijsen & Jongbloed 2010.

82 De beslagsyllabus wordt gepubliceerd onder verantwoordelijkheid van het Landelijk Overleg Voorzitters Civiele en Kantonsectoren.

nodig is en waarom is gekozen voor beslag op de in het beslagrekest genoemde goederen en waarom niet een minder bezwarend beslagobject mogelijk is, bijvoorbeeld beslag op een onroerende zaak in plaats van derdenbeslag onder de bank.⁸³

In het vervolg wordt het begrip ‘misbruik van beslagbevoegdheid’ aan de hand van (meer) jurisprudentie verder uitgewerkt. Daarbij wordt gezien het onderwerp van dit preadvies de nadruk gelegd op roerende zaken.

De voorzieningenrechter van de Rb. Den Bosch bepaalde in 2007 dat er sprake was van misbruik van executiebevoegdheid voor wat betreft het openbaar verkopen van inboedelzaken, nu door dreiging daarmee al ter afwijking van die verkoop een bedrag is betaald dat de te verwachten opbrengst ruimschoots overtreft.⁸⁴ Eerder achtte het Hof Den Bosch het onbegrijpelijk dat, gezien de verwachte geringe opbrengst, de beslaglegger de executie wenste voort te zetten en oordeelde dat de voortzetting van de executie in strijd met de redelijkheid en billijkheid was en derhalve misbruik van executiebevoegdheid opleverde.⁸⁵

Volgens het Hof Leeuwarden maakt een schuldeiser misbruik van zijn bevoegdheid door zijn vordering (na het leggen van executoriaal beslag) op zaken van zijn schuldenaar te verhalen indien te verwachten valt dat de opbrengst van de executoriale verkoop van die zaken zelfs onvoldoende zal zijn om de aan de executie verbonden kosten te compenseren. Daarbij overweegt het Hof dat zulks in de regel het geval zal zijn als er sprake is “van een normale huishouding, waarin zich buiten de zaken welke strikt noodzakelijk zijn om de gewone gang van de huishouding te waarborgen, geen objecten bevinden die noemenswaardige vermogenswaarde vertegenwoordigen”. In casu was er naar de mening van het Hof geen sprake van misbruik, omdat er ook beslag was gelegd op een drumstel en een personenauto en de voorzieningenrechter had bepaald dat de verkoop daarvan mocht doorgaan, zodat de executiekosten daarvoor toch (grotendeels) moesten worden gemaakt.⁸⁶

Uit het bovenstaande lijkt naar voren te komen dat een beslag op normale inboedel niet is toegestaan. Dat is echter niet het geval. Het Hof Leeuwarden overwoog expliciet dat het beslag niet onrechtmatig was, omdat het is gelegd op zaken die niet in de artikelen 447 en 448 Rv zijn genoemd. Het doorzetten van een in beginsel dus geldige executie kan echter onder omstandigheden misbruik van bevoegdheid opleveren en daarmee, in dat specifieke geval, onrechtmatig zijn.

Uit andere jurisprudentie blijkt zelfs dat de rechtspraak het geoorloofd acht om een beslag als drukmiddel te leggen⁸⁷ en dat druk gezien wordt als aanvaardbaar neveneffect van een beslag.⁸⁸ Zo oordeelde de Hoge Raad dat de houder van een executoriale titel die het op exe-

83 Beslagsyllabus augustus 2012, p. 5.

84 Rb. Den Bosch 25 september 2007, L/JN BB4653.

85 Hof Den Bosch 21 januari 1999, NJ 1999, 744 (*Plomp-Dernee/Kruidierink*).

86 Hof Leeuwarden 20 april 2010, L/JN BM2233.

87 Hof Den Haag 21 april 1998, V-N 1998, 2562.

88 Aldus de voorzieningenrechter in Rb. Almelo 13 december 2011, L/JN BU8431.

cutie laat aankomen, terwijl bij voorbaat vaststaat dat de executie voor hem geen positieve opbrengst kan opleveren, niet zonder meer misbruik van bevoegdheid maakt wanneer moet worden aangenomen dat de schuldenaar over voldoende middelen beschikt om de vordering, waarvoor geëxecuteerd wordt, te voldoen.⁸⁹ Wel zijn er grenzen aan de uitoefening van geoorloofde druk. Het Hof Den Haag bepaalde dat indien geen redelijke verwachting bestaat dat druk als gevolg van beslag enig financieel resultaat voor de beslaglegger oplevert, er sprake kan zijn van misbruik van bevoegdheid.⁹⁰

Uiteraard kan er ook misbruik van beslagrecht zijn in geval van conservatoir beslag. Op een aantal situaties die zich alleen bij conservatoir beslag voordoen, zoals beslag voor een te hoge vordering, eigenbeslag, verzwijgen van feiten in het verzoekschrift en niet voortvarend procederen, wordt hieronder nog kort ingegaan.

Als achteraf blijkt dat er beslag is gelegd voor een te hoge vordering, kan er sprake zijn van misbruik van executiebevoegdheid. Het is echter niet zo dat bij gedeeltelijke toewijzing van de vordering altijd sprake is van misbruik, zo heeft de Hoge Raad in 2003 bepaald.⁹¹ Daarvan is volgens hem wel sprake als de vordering waarvoor het beslag is gelegd geheel ongegrond is. De beslaglegger dient, bijzondere omstandigheden daargelaten, de door een dergelijk beslag veroorzaakte schade te vergoeden.⁹²

De vraag of een beslaglegger aansprakelijk is voor de gevolgen van een beslag omdat het is gelegd voor een te hoog bedrag, lichtvaardig is gelegd of onnodig is gehandhaafd, moet volgens de Hoge Raad worden beantwoord aan de hand van de criteria die gelden voor misbruik van bevoegdheid.⁹³

Bij de beoordeling of sprake is van misbruik moet volgens Van Zanten rekening worden gehouden met het feit dat het begrote bedrag geen limiet voor het beslag is.⁹⁴ Het is 'slechts' het door de rechter bepaalde bedrag waarbij na betaling of zekerheidstelling het beslag moet worden opgeheven. Daarnaast wordt bij een derdenbeslag vaak een hoger bedrag geblokkeerd dan het begrote bedrag, omdat het beslag het gehele tegoed treft. Het zou naar de mening van Van Zanten ook niet juist zijn om te concluderen dat hierdoor altijd sprake is van misbruik van beslagbevoegdheid.⁹⁵

Artikel 724 Rv maakt het voor een schuldeiser mogelijk om beslag onder zichzelf te leggen, zowel op vorderingen die de schuldenaar op hem heeft als op roerende zaken van de schuldenaar die de schuldeiser onder zich heeft, het zogenoemde 'eigenbeslag'. Daartoe kan een schuldeiser overgaan als bijvoorbeeld zijn vordering op de schuldenaar nog niet opeisbaar is zodat er geen verrekening kan plaatsvinden.

89 HR 11 februari 2011, *RvdW* 2011, 261.

90 Hof Den Haag 21 april 1998, *V-N* 1998, 2562.

91 HR 11 april 2003, *NJ* 2003, 440 (*Hoda/Mondi*).

92 HR 13 januari 1995, *NJ* 1997, 366 (*Ontwanger/Bos*).

93 HR 11 april 2003, *NJ* 2003, 440 (*Hoda/Mondi*).

94 Van Zanten 2011, p. 21.

95 Idem, p. 22.

De beslagsyllabus wijst uitdrukkelijk op het risico dat de verzoeker de executie van een titel mogelijk wil frustreren en stelt het horen van de beslagene voorop, tenzij uit het verlot duidelijk blijkt dat met het beslag dit frustreren niet wordt beoogd.⁹⁶

De Hoge Raad heeft zich in 2009 over eigenbeslag uitgelaten en daarbij vastgesteld dat eigenbeslag ook mogelijk is indien de beslaglegger geen mogelijkheid heeft tot verrekening van het door hem verschuldigde met zijn vordering op de schuldeiser. Het uitgangspunt is volgens de Hoge Raad dat in beginsel beslag ter verzekering van het verhaal van een vordering mogelijk is op alle goederen van de schuldenaar. Slechts onder bijzondere omstandigheden kan het leggen van beslag misbruik van bevoegdheid opleveren.⁹⁷

Het Hof Den Bosch heeft zich eerder dat jaar uitgesproken over een situatie waarbij verlot was gevraagd om conservatoir eigenbeslag te mogen leggen ter afwering van de executie van een in conventie uitvoerbaar bij voorraad verklaarde veroordeling tot betaling van een geldsom, terwijl verzoeker een reconventionele toegewezen tegenvordering had. De omvang van de laatste vordering was echter nog niet vastgesteld, daarvoor was de zaak verwezen naar een schadestaatprocedure. De vordering was in de woorden van het Hof “voorhands oordelende, van dezelfde orde van grootte”, waardoor er in dit geval geen sprake was van misbruik van procesbevoegdheid.⁹⁸

De beslagsyllabus stelt tevens dat partijen op grond van artikel 21 Rv verplicht zijn alle van belang zijnde feiten volledig en naar waarheid aan te voeren.⁹⁹ Dat deze inlichtingenplicht ook van toepassing is op de verzoekschriftprocedure heeft de Hoge Raad bepaald in 2011.¹⁰⁰ Het handelen in strijd met deze verplichting levert misbruik van (proces)bevoegdheid op.

In een geval waarbij het verzoekschrift geen melding maakte van een eerder gevraagd en verleend verlot en het opheffingskortgeding dat had plaatsgevonden, waarbij een herbegroting van de vordering was gemaakt, oordeelde de voorzieningenrechter van de Rb. Amsterdam dat door “deze essentiële informatie weg te laten verzoekster getracht heeft de voorzieningenrechter te misleiden” en wees hij het verzoek af.¹⁰¹

Uit een uitspraak van de Rb. Breda van 13 augustus 2009¹⁰² blijkt dat ook het niet voortvarend procederen misbruik van bevoegdheid kan opleveren. Het ging daarbij om een zaak waarin al in 1999 door de Raad van Arbitrage was bepaald dat de aannemer schade aan de opdrachtgever moest vergoeden, welke schade in een schadestaatprocedure moest worden vastgesteld. De opdrachtgever liet conservatoir beslag leggen in 2002, maar had in 2008 nog steeds geen schadestaatprocedure opgestart. De voorzieningenrechter overwoog dat een schadestaatprocedure weliswaar geen termijn kent waarbinnen zij moet worden ingesteld, maar oordeelde dat

96 Beslagsyllabus augustus 2012, p. 22.

97 HR 27 november 2009, NJ 2009, 597.

98 Hof Den Bosch 11 maart 2009, LJN BH5998.

99 Beslagsyllabus augustus 2012, p. 4.

100 HR 25 maart 2011, LJN BO9675.

101 Rb. Amsterdam 7 april 2011, LJN BQ3375.

102 LJN BR2701.

nu de opdrachtgever nalaat een schadestaatprocedure te starten, en niet voornemens is om dat op korte termijn te doen, het handhaven van het gelegde beslag is aan te merken als misbruik van bevoegdheid in de zin van artikel 3:13 BW.¹⁰³

Uit het bovenstaande komt naar voren dat in de rechtspraak bij de beoordeling of er sprake is van misbruik van beslagbevoegdheid een afweging wordt gemaakt tussen de belangen van de schuldeiser en die van de schuldenaar. Proportionaliteit (de inzet van een bevoegdheid en de zwaarte waarmee deze wordt toegepast, moet in een redelijke verhouding staan tot het te bereiken doel)¹⁰⁴ en subsidiariteit (de vraag of het doel ook kan worden bereikt op een (andere) manier die de belangen van de schuldenaar minder schaadt) spelen hierbij een rol.¹⁰⁵

5.5 Beperkingen van het faillissementsbeslag

Nu de belangrijkste beslagbeperkingen van het burgerlijk recht zijn besproken, is het interessant te bezien welke beperkingen het faillissementsrecht kent. In het onderstaande wordt eerst de hoofdregel van artikel 20 Fw besproken en daarna de in artikel 21 Fw neergelegde uitzonderingen daarop. Bijzondere aandacht is er voor artikel 295 lid 4 onder b Fw, dat bepaalt dat de inboedel voor zover niet bovenmatig buiten de schuldsaneringsboedel valt. Om de werking van dit laatste artikel zo goed mogelijk te kunnen duiden, heeft de KBvG een aantal beroepsbeoefenaren schriftelijk geïnterviewd over de praktische toepassing van de genoemde bepaling.¹⁰⁶

5.5.1 De failliete boedel (art. 20 Fw)

Artikel 20 Fw luidt:

“Het faillissement omvat het gehele vermogen van de schuldenaar ten tijde van de faillietverklaring, alsmede hetgeen hij gedurende het faillissement verwerft.”

De Faillissementswet gaat uit van het beginsel dat het faillissement een gerechtelijk beslag is op alle goederen van de schuldenaar ten behoeve van zijn gezamenlijke schuldeisers. Artikel 20 geeft aan wat gerekend moet worden tot het uitwinbare vermogen van de schuldenaar en bevat daarmee een uitwerking van artikel 3:276 BW.¹⁰⁷

Het beginsel dat de faillissementsboedel bestaat uit (vrijwel) het gehele vermogen van de schuldenaar ten tijde van de faillietverklaring plus hetgeen hij tijdens het faillissement verwerft, komt in de woorden van de wettekst duidelijk tot uitdrukking. Om dit laatste zo ondub-

103 Rb. Breda 13 augustus 2009, L/JN BR2701.

104 In zijn rapport van 7 september 2004 oordeelde de Nationale ombudsman dat een beslag op vijf auto's met een waarde van € 100.000 voor een vordering van € 840 disproportioneel is.

105 Zie de Beslagsyllabus 2012, p. 5.

106 Het betreft drie rechter-commissarissen, een advocaat, een bewindvoerder en medewerkers van het Bureau Wsnp.

107 Van Sint Truiden & Verstijlen (red.) 2010, p. 45.

Tjittes-Groot wijst erop dat art. 20 Fw ook een uitwerking vormt van het fixatiebeginsel, dat inhoudt dat het vermogen op de dag van faillissement gefixeerd wordt; Tjittes-Groot 2008, p. 24. Zie ook: HR 17 februari 1995, NJ 1996, 471 (*Mr. Mulder q.q./CLBN*).

belzinnig mogelijk te formuleren, is op aandrang van de Commissie van voorbereiding het woordje 'hetgeen' in de plaats gesteld van de in het eerste Regeringsontwerp voorkomende woorden 'de goederen die', welke aanleiding hadden gegeven tot de opmerking dat daaronder geen rechten waren begrepen, in strijd met de bedoeling van de regering, die hier van 'goederen' had gesproken in de zin van 'zaken'.¹⁰⁸

Het vermogen bestaat uit goederen, door artikel 3:1 BW omschreven als 'zaken en vermogensrechten', en andere rechten die in geld kunnen worden omgezet, bijvoorbeeld een woning, een auto, banksaldi, een teeltvergunning of een merk, een wettelijk erfdeel, een erfenis en het uitoefenen van het optierecht. Het maakt niet uit waar het vermogen zich bevindt: ook vermogensbestanddelen in het buitenland, zoals een vakantiehuis in Frankrijk, behoren tot het faillissementsvermogen.¹⁰⁹

Het faillissement vindt, in de woorden van Molengraaff/Star Busmann, "zijn grens daar waar het vermogen eindigt".¹¹⁰ Anders gezegd: wat niet tot het vermogen van de schuldenaar behoort, valt niet in het faillissement. Het vermogen als bedoeld in artikel 20 Fw bestaat alleen uit de actieve vermogensbestanddelen, dat wil zeggen: de activa die te gelde kunnen worden gemaakt. Het omvat niet de verplichtingen. De wetgever verwoordt het in de memorie van toelichting aldus: "Het beslag omvat niet bepaalde goederen, een bepaald gedeelte van het vermogen, maar het geheele vermogen. Elk vermogensbestanddeel, geen uitgezonderd, is in beginsel aan het beslag onderworpen. Hieruit volgt dat alles wat gedurende het faillissement door den schuldenaar verworven wordt, dus toetreedt tot het vermogen, waarop het beslag rust, eo ipso in het faillissement valt. Zoolang het beslag niet is opgeheven, of door realisatie van al het in beslag genomene zijn natuurlijk einde heeft genomen, moet steeds al wat bestanddeel uitmaakt van het vermogen des schuldenaars geacht worden in het beslag begrepen te zijn, juist omdat het beslag rust op het vermogen als verzamelbegrip, als algemeenheid van vermogensrechten."¹¹¹

Op grond van het voorgaande zou men kunnen menen dat het vaststellen van de omvang van de boedel een eenvoudige zaak is. Immers, alle vermogensbestanddelen die aan de schuldenaar toebehoren, vallen in de boedel, tenzij ze door het hierna te bespreken artikel 21 Fw of door een bijzondere wettelijke regeling van het faillissement worden uitgezonderd. Een complicatie schuilt volgens Van Buchem-Spapens echter in de omstandigheid dat het soms moeilijk is om te bepalen of een vermogensbestanddeel aan de schuldenaar toebehoort. Twijfel over de vraag of de gefailleerde rechthebbende is op een zaak kan volgens haar bijvoorbeeld rijzen in het geval dat hij vóór zijn faillietverklaring goederen heeft gekocht, deze aan hem zijn geleverd, maar hij de koopsom op het moment van de faillietverklaring nog niet heeft voldaan.¹¹²

108 Molengraaff/Star Busmann 1951, p. 160-161.

109 De voorbeelden zijn ontleend aan Tjittes-Groot 2008, p. 24.

110 Molengraaff/Star Busmann 1951, p. 161.

111 Van der Feltz 1896, p. 340.

112 Van Buchem-Spapens & Pouw 2008, p. 21-26.

5.5.2 Specifiek uitgezonderde goederen (art. 21 Fw)

Artikel 21 Fw luidt:

Niettemin blijven buiten het faillissement:

- 1°. de zaken vermeld in artikel 447, nrs. 1-3, van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, de toerusting van de leden van de krijgsmacht volgens hun dienst en rang en het auteursrecht in de gevallen, waarin het niet vatbaar is voor beslag; alsmede hetgeen in het eerste lid van artikel 448 van genoemd Wetboek omschreven is, tenzij in het faillissement schuldeisers opkomen wegens vorderingen, vermeld in het tweede lid van dat artikel;
- 2°. hetgeen de gefailleerde door persoonlijke werkzaamheid, of als bezoldiging wegens een ambt of bediening, of als soldij, gagement, pensioen of onderstand, gedurende het faillissement verkrijgt, indien en voorzover de rechter-commissaris zulks bepaalt;
- 3°. de gelden, die aan de gefailleerde verstrekt worden ter voldoening aan een wettelijke onderhoudsplicht;
- 4°. een door de rechter-commissaris te bepalen bedrag uit de opbrengst van het in artikel 253l, eerste en tweede lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek bedoelde vruchtgenot, ter bestrijding van de in artikel 253l, derde lid van Boek 1 van dat wetboek vermelde lasten en van de kosten van verzorging en opvoeding van het kind.
- 5°. het ingevolge artikel 642c van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in de kas der gerechtelijke consignaties gestorte bedrag;
- 6°. de goederen bedoeld in artikel 60a, derde lid.

In beginsel vallen alle activa van de schuldenaar, inclusief al hetgeen hij tijdens faillissement verkrijgt, in de boedel, zoals we in het voorgaande zagen. Artikel 21 Fw noemt enkele uitzonderingen op deze strenge, in artikel 20 Fw neergelegde regel.¹¹³ In het kader van dit preadvies voert het te ver om alle goederen die krachtens dit artikel buiten het faillissement vallen te bespreken. In het onderstaande wordt dan ook uitsluitend aandacht besteed aan de uitzonderingen van het eerste lid, voor zover die samenvallen met die zaken die op grond van de artikelen 447 en 448 Rv van beslag zijn uitgezonderd.

In de memorie van toelichting motiveert de wetgever de in artikel 21 Fw genoemde uitzonderingen vanuit de vrees dat een al te strikte toepassing van artikel 20 Fw zou kunnen leiden tot een onnodige en ongewenste hardheid tegenover de schuldenaar: "Het strookt noch met de belangen van de schuldeischers, noch met die van de maatschappij den schuldenaar van alles te berooven. Hem uit zijne woning te zetten, hem alle huisraad te ontnemen, tot de laatste penning van hem op te eischen, is het zekerste middel om hem voorgoed tot den bedelstraf te brengen, en tevens voor alle schuldeischers alle kans te doen verloren gaan om na de insolventie, hetgeen zij dan nog tekort komen, ooit terug te zien. De humaniteit eischt, dat de schuldenaar bij alle noodzakelijke gestrengheid toch menselijk wordt behandeld; het welbegrepen belang van de schuldeischers wordt gediend, indien men den schuldenaar de mogelijkheid laat zijn eigen kost te verdienen en later nog weer eens tot welstand te komen; het belang der maatschappij vordert dat de schuldenaar niet armlastig worde of in verzoeking

113 Van Sint Truiden & Verstijlen (red.) 2010, p. 47.

kome op oneerlijke wijze zich een levensonderhoud te verschaffen. Het is dus in alle opzichten wenschelijk, het absolute voorschrift van artikel 20 te temperen.”¹¹⁴

Indien de niet voor beslagvatbare zaken, zoals opgesomd in de artikelen 447 en 448 Rv, niet in artikel 21 Fw genoemd zouden worden, dan zouden deze goederen in de faillissementsboedel vallen. Dat blijkt uit een arrest van de Hoge Raad van 13 januari 1888, gewezen voor de invoering van de Faillissementswet,¹¹⁵ waarin hij oordeelde dat de genoemde artikelen in faillissement niet van toepassing waren.¹¹⁶ De ratio achter artikel 21 Fw is dat datgene wat de wetgever in een andere wet aan het individuele verhaal van de schuldeisers heeft onttrokken, omdat hij het genot daarvan in elk geval aan de schuldenaar wilde verzekeren, ook aan de generale executie onttrokken moet worden.¹¹⁷ Of zoals de minister van Justitie het verwoordde: “Er is geen reden om, wat de insaisissabele¹¹⁸ goederen betreft, tusschen de gewone en de faillissementsexecutie te onderscheiden, bij de laatste den schuldenaar, wat dit punt betreft, gestrenger te behandelen, dan bij de eerste.”¹¹⁹

5.5.3 Niet-bovenmatige inboedel (art. 295 lid 4 onder b Fw)

Artikel 295 lid 4 onder b Fw luidt:

“Buiten de boedel vallen voorts de inboedel, voor zover niet bovenmatig, bedoeld in artikel 5 van Boek 3 van het Burgerlijk Wetboek.”

De niet-bovenmatige inboedel valt buiten de schuldsaneringsboedel. Artikel 3:5 BW omschrijft het begrip ‘inboedel’ als “het geheel van tot huisraad en tot stoffering en meubilair van een woning dienende roerende zaken, met uitzondering van boekerijen en verzamelingen van voorwerpen van kunst, wetenschap of geschiedkundige aard”. Deze laatste zaken vallen dus wel in de boedel, evenals bovenmatige boedelbestanddelen.

De bepaling onder b is in de Wsnp opgenomen, omdat de wetgever het te beperkt vond om ingevolge het toepasselijke artikel 21 Fw alleen die goederen buiten de boedel te laten die genoemd worden in de artikelen 447, nrs. 1-3, , en 448 lid 1 Rv. De overwegingen die hieraan ten grondslag liggen, zijn vergelijkbaar met de ratio achter artikel 21 Fw, namelijk dat zo veel mogelijk voorkomen moet worden dat de schuldenaar voor een herinrichting van zijn woning nieuwe verplichtingen (schulden) moet aangaan of dat hij een beroep zou moeten doen op de bijzondere bijstand.¹²⁰

114 Van der Feltz 1896, p. 347 en 348, N.o. 7 september 2004, 2004/352.

115 Wet van 30 september 1893, *Stb.* 1893, 140.

116 *W* 5506.

117 Molengraaff/Star Busmann 1951, p. 169.

118 Goederen die niet vatbaar zijn voor beslag.

119 *Idem*, p. 169 en 170.

120 *Kamerstukken II* 1993/94, 22 969, nr. 6, p. 18 (MvA II).

Tijdens de parlementaire behandeling van de genoemde wet heeft de GPV-fractie¹²¹ aan de minister van Justitie gevraagd wat met betrekking tot de liquidatie van inboedelgoederen onder het criterium 'bovenmatig'¹²² moet worden verstaan. De minister heeft hierop geantwoord dat deze vraag telkens in concreto zal moeten worden beantwoord. Met andere woorden: van geval tot geval, waarbij verschillende factoren volgens hem een rol spelen, zoals de gezinssamenstelling, de werksituatie en de vraag wat in het algemeen gesproken tot een normale inboedel behoort.¹²³ Met dit laatste zegt de minister in feite iets heel belangrijks: het hier besproken criterium is aan verandering onderhevig. Immers, wat in het maatschappelijk verkeer onder een normale inboedel wordt verstaan, verandert in de loop van de tijd, mede als gevolg van technische ontwikkelingen, zoals wij in hoofdstuk 3 zagen. Dit is dus een belangrijk verschil met het rigide beslagverbod, dat, op enkele beperkte wijzigingen van hoofdzakelijk technische aard na, al ruim 170 jaar onveranderd is. Dat het beslagverbod uitgelegd moet worden overeenkomstig de gemene opvattingen van plaats en tijd doet daar niet zoveel aan af.¹²⁴ Wel geeft de minister aan dat voorwerpen als een wasmachine, een koelkast of meubilaire goederen niet snel als bovenmatig zijn aan te merken. Anders ligt dat volgens hem voor waardevolle antiquaire goederen, een dure geluidsinstallatie of soortgelijke voorwerpen.¹²⁵ Lammers noemt als voorbeelden van bovenmatige inboedel een (tweede) exclusieve televisie of een computer, maar ook sieraden of cd/dvd-verzamelingen die een behoorlijke waarde vertegenwoordigen.¹²⁶

Op grond van het bovenstaande zou men wellicht de conclusie kunnen trekken dat het liquideren van inboedelgoederen in de praktijk aanleiding geeft tot veel discussie, maar dat is geenszins het geval. Uit de interviews die de KBvG heeft gehouden over de praktische toepassing van artikel 295 lid 4 onder b Fw, komt unaniem naar voren dat de open norm van bovenmatige inboedel de bewindvoerder de ruimte biedt voor het leveren van maatwerk, zodat in bijna alle gevallen voor een passende oplossing kan worden gezorgd. Immers, de behoeften van een gepensioneerd echtpaar zijn heel anders dan die van een gezin met jonge kinderen, en de Wsnp biedt de ruimte om daar rekening mee te houden. Mogelijk draagt hier ook nog aan bij dat de schuldenaar in het kader van de genoemde wet de mogelijkheid wordt geboden om een als bovenmatig aangemerkte zaak, bijvoorbeeld een luxe Amerikaanse koelvriescombinatie, te vervangen door een eenvoudig tweedehands exemplaar. In die spaarzame gevallen dat bewindvoerder en schuldenaar er onderling niet uitkomen, heeft de rechter-commissaris het laatste woord (art. 296 lid 3 Fw). De Wsnp heeft de praktische betekenis van artikel 21 Fw sterk doen afnemen.

121 De GPV ging in 2001 samen met de RPF op in de ChristenUnie.

122 Het begrip 'bovenmatig' komt ook voor in art. 1:88 onder b BW.

123 *Kamerstukken II 1993/94*, 22 969, nr. 6, p. 17-18 (MvA II). De memorie van toelichting is korter van stof: "Met het (genoemde) begrip (...) wordt een grens aangegeven die zo nodig door de rechter kan worden vastgesteld"; *Kamerstukken II 1992/93*, 22 969, nr. 3, p. 42 (MvT).

124 Van Rossem/Cleveringa 1972, p. 1052.

125 *Kamerstukken II 1993/94*, 22 969, nr. 6, p. 18 (MvA II).

126 Lammers, GS Faillissementswet, art. 295 Fw, aant. 9.2.

5.5 Conclusie

Uitgangspunt in het verhaalsrecht is dat een schuldeiser zich kan verhalen op alle goederen van zijn schuldenaar (art. 3:276 BW). De schuldeiser staat het daarnaast als uitgangspunt vrij deze bevoegdheid uit te oefenen op alle goederen tegelijkertijd. Het staat hem immers vrij tegelijkertijd beslag te leggen op alle voor verhaal vatbare goederen (art. 435 lid 1 Rv).

Van deze uitgangspunten kan slechts bij wet of overeenkomst worden afgeweken. In de wet vinden we diverse bepalingen die een beperking op de hoofdregels opleveren. De diverse beperkende bepalingen zijn in de voorafgaande paragrafen uitgebreid ter sprake gekomen. Zoals het hoort, voorziet de wet slechts in een afwijking als hierdoor een groter belang gediend is dan het belang van de individuele schuldeiser om zijn vordering te verhalen. Op basis van de beschermde belangen kunnen de verschillende beperkende bepalingen worden onderverdeeld in drie categorieën.

In de eerste plaats zijn te onderscheiden de beperkingen vanwege de eerste primaire levensbehoefte van de schuldenaar. Hieronder valt het beslagverbod roerende zaken, met uitzondering van het verbod op gelden uit de consignatiekas. Daarnaast valt hieronder de regeling van de beslagvrije voet. In de tweede plaats zijn de beperkingen te onderscheiden in het openbaar belang. Hieronder valt vanzelfsprekend de beslagbeperking voor goederen bestemd voor de openbare dienst, maar ook de beperking voor gelden in de consignatiekas. De laatste categorie wordt ingevuld door het leerstuk van misbruik van bevoegdheid. Dit leerstuk zorgt voor een correctie van onwenselijke gevolgen van executie.

Ook is duidelijk geworden dat het faillissementsrecht met het verhaalsrecht vergelijkbare bepalingen kent. Artikel 20 Fw geeft aan wat gerekend moet worden tot het uitwinbare vermogen van de schuldenaar en bevat daarmee een uitwerking van artikel 3:276 BW. Artikel 21 Fw noemt enkele uitzonderingen op deze strenge, in artikel 20 Fw neergelegde regel. De ratio achter deze bepaling is dat de wetgever het noch met de belangen van de schuldeisers, noch met die van de maatschappij vond stroken om de gefailleerde van alles te beroven. In artikel 21 onder 1° maakt hij een koppeling met het beslagverbod. De Wsnp kent een ruimere regeling. Artikel 295 lid 4 onder b Fw verklaart voor schuldenaren te goeder trouw – een voorwaarde om tot de wettelijke schuldsanering te worden toegelaten – alleen de bovenmatige inboedel vatbaar voor beslag. Wat onder dit criterium moet worden verstaan, valt niet in zijn algemeenheid te zeggen, maar moet worden bepaald van geval tot geval, waarbij verschillende factoren een rol spelen, zoals de gezinssamenstelling, de werksituatie en de vraag wat in het algemeen tot een normale inboedel behoort.

Dit preadvies richt zich in het bijzonder op het beslagverbod roerende zaken, zoals neergelegd in de artikelen 447 en 448 Rv. In paragraaf 5.3 zijn deze artikelen daarom uitvoerig besproken. Gebleken is dat de ratio van het beslagverbod nog altijd overeind staat, zeker in een tijd waarin de positie van schuldenaren onder druk staat door een toenemend aantal schuldeisers met bijzondere bevoegdheden, maar ook dat de van beslag uitgezonderde zaken (voor een groot deel) een enigszins ouderwets karakter hebben en niet goed meer aansluiten bij het huidige tijdsgewricht, waarin elektronische apparaten onmisbaar zijn geworden. De vraag wat dit voor de praktijk betekent, wordt beantwoord in de hoofdstukken 6 en 7.

6

Stakeholders aan het woord

Hoofdstuk 6

Stakeholders aan het woord¹

B. van Ratingen² en J. Rijsdijk

6.1 Inleiding

Het beslagverbod stamt uit een andere tijd, zo is aan de hand van de voorgaande hoofdstukken duidelijk geworden. Mr. Tromp verwoordde het in hoofdstuk 5 treffend: “De artikelen 447 en 448 (Rv) zijn waarschijnlijk de artikelen die het langst ongewijzigd zijn gebleven. Langzamerhand wordt het eens tijd om dit stukje wetgeving te moderniseren.” De wetgever heeft daar tot op heden echter van afgezien met als argument dat in de huidige praktijk niet van zodanige problemen is gebleken dat een geheel nieuwe regeling van de materie urgent is.³ Dat is opvallend, niet alleen vanwege de reden die Tromp aangeeft, maar ook omdat in hoofdstuk 4 bleek dat vergelijkbare regelingen in het buitenland veelal wel bij de tijd zijn gebracht. Het is daarom interessant te bezien hoe voor de KBvG belangrijke stakeholders uit de politiek, praktijk en wetenschap denken over een mogelijke herziening van het beslagverbod. De uitkomsten van deze vraaggesprekken zijn in dit hoofdstuk bijeengebracht. De geïnterviewden waren:

- Fred Hammerstein (raadsheer in buitengewone dienst in de Hoge Raad en hoogleraar geschilbeslechting op de CPO-Wisselleerstoel aan de Radboud Universiteit Nijmegen);
- Toon van Mierlo (advocaat-partner bij NautaDutilh en hoogleraar burgerlijk procesrecht aan de Erasmus Universiteit Rotterdam);
- Peter Broekveldt (voormalig rijksadvocaat en redactielid van Kluwers losbladige *Rechtsvordering*);
- Karen Broeckx (raadsheer in het Gentse Hof van Beroep en hoofddocent in de vakgroep procesrecht, arbitrage en internationaal privaatrecht aan de Universiteit Gent);
- Alexander Brenninkmeijer (Nationale ombudsman);
- Saskia Noorman-den Uyl (oud-voorzitter van het Landelijk Overleg Sociaal Raadslieden);
- Joke de Kock (voorzitter van de NVVK);
- Ard van der Steur (Tweede Kamerlid voor de VVD en voormalig advocaat);
- Sharon Gesthuizen (Tweede Kamerlid voor de SP);
- Jeroen Recourt (Tweede Kamerlid voor de PvdA en oud-rechter).

De onderwerpen waarover de stakeholders zich in het onderstaande zullen uitspreken, zijn het principe, het effect en het ultimatum remedium karakter van het beslagverbod roerende zaken, het begrip ‘eerste levensbehoefte’, nut en noodzaak van een herziening van de artike-

1 Dit hoofdstuk is een samenvatting van tien interviews die in volledige vorm zijn gepubliceerd in *de Gerechtsdeurwaarder* 2012, nr. 5.

2 Mr. B. van Ratingen is journalist en heeft in opdracht van de KBvG de genoemde interviews afgenomen. Hij behoort niet tot de auteurs van dit preadvies.

3 Reehuis & Slob 1992, p. 116.

len 447 en 448 Rv, misbruik van bevoegdheid, het gereedschap van de ambachtsman en de werkman, het boedelbeslag als drukmiddel en het onderscheid tussen goede en kwade trouw.

6.2 Algemeen

Vrijwel zonder uitzondering vinden alle ondervraagden het voorstel tot herziening van de artikelen 447 en 448 een goed initiatief.

Jeroen Recourt noemt het huidige beslagverbod verouderd, zowel wat betreft de omschrijving van de eerste levensbehoeften als de vermelding van de gereedschappen van ambachtslieden en werklieden. Wel merkt hij op dat er zijns inziens in de praktijk nog steeds goed mee te werken valt, omdat de rechter op grond van het proportionaliteitsbeginsel maatwerk kan leveren. Fred Hammerstein is een andere mening toegedaan: volgens hem zijn de artikelen in tekstueel opzicht negentiende-eeuws en naar de letter nauwelijks meer bruikbaar.

Dat is ook de mening van Saskia Noorman-den Uyl, die de huidige artikelen niet meer toegesneden acht op deze tijd. Dat het beslagverbod in ruim 170 jaar nauwelijks is aangepast, verbaast haar niet: de politieke wil daartoe heeft tot op heden ontbroken. Schuldenaren werden lange tijd als paria of zondaar beschouwd, wier rechten van ondergeschikt belang waren. Pas toen de complexiteit van de schuldenproblematiek groeide, is dit thema op de politieke agenda terechtgekomen.

Peter Broekveldt beschouwt het als een gemiste kans dat bij de laatste, toch vrij ingrijpende wijziging van het executie- en beslagrecht de artikelen 447 en 448 niet noemenswaardig zijn aangepast.⁴ Echter, net als bij Recourt leeft bij hem twijfel over de vraag of deze archaïsche artikelen werkelijk voor problemen zorgen in de praktijk.

Ard van der Steur spreekt op zijn beurt van een noodzaak tot modernisering: er moet echt eenduidigheid komen over wat wel en niet onder deze artikelen valt. Eenduidigheid komt volgens hem zowel de schuldenaar als de schuldeiser ten goede, iets wat ook Sharon Gesthuizen onderschrijft.

6.3 Beslag op roerende zaken: principe en effect

Een schuldeiser kan in beginsel zijn vordering op alle goederen van zijn schuldenaar verhalen.⁵ Volgens Toon van Mierlo zou de hoofdregel in het beslagrecht moeten zijn: win alles uit. Hij vindt dat de pijn bij de schuldenaar hoort te liggen: deze heeft immers een dienst of product van een schuldeiser afgenomen en moet daar iets tegenover stellen – of dat nu uiteindelijk in de vorm van geld of goederen is. Wat Van der Steur betreft, is het beslagverbod

4 Bij de Invoeringswet Boeken 3, 5 en 6 NBW maakte de wetgever van de gelegenheid gebruik om een aantal verouderde regelingen in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering ingrijpend te wijzigen, waaronder het executie- en beslagrecht; Reehuis & Slob 1992, p. XV. Zie uitgebreid over deze herziening in relatie tot het beslagverbod: hfdst. 2, par. 2.3.

5 Art. 3:276 BW.

enkel een waarborg die moet voorkomen dat een schuldenaar in een uitzichtloze positie wordt achtergelaten. Maar die waarborg mag niet leiden tot een uitholling van het recht van een schuldeiser. Het feit dat sommige rechtbanken in Nederland geen beslag op handelsvoorraden toestaan omdat de gedaagde ondernemer dan geen zaken meer zou kunnen doen, is hem dan ook een doorn in het oog. Een schuldeiser heeft immers flink geïnvesteerd in (een deel van) die handelsvoorraad.

Ook Broekveldt stelt dat het hoofdprincipe is en blijft dat een schuldenaar zijn schulden moet betalen en daar met al zijn goederen voor instaat. In die zin acht hij de artikelen 447 en 448 Rv in feite overbodig: de rechter kan de rechtmatigheid van een beslag beoordelen op basis van de omstandigheden van het geval, waarbij het recht voldoende waarborgen biedt om excessen te voorkomen. Dat laatste is volgens hem het geval wanneer beslag gelegd wordt op roerende zaken die op een veiling minder opbrengen dan de kosten van de veiling zelf bedragen.

Zoals met alle dwangmiddelen moet je met het beslag op roerende zaken verstandig en prudent omgaan, vindt Hammerstein. Maar als het dan ingezet wordt, dan moet het wel effect hebben. Beslag en executie vormen een onlosmakelijk onderdeel van ons rechtssysteem. Hij zegt vaak versted te staan hoeveel geprocedeerd wordt en hoe weinig vonnissen uiteindelijk geëxecuteerd worden. Zijns inziens is dit maatschappelijk gezien geen fraai resultaat: recht heeft geen betekenis als het niet effectief is. Een maatschappij waarin vorderingen niet kunnen worden geïnd, is voor iedereen onvoordelig. De functie van het executie- en beslagrecht is om ervoor te zorgen dat als eenmaal is uitgemaakt dat de eisende partij geld krijgt, dit ook gerealiseerd wordt.

Tegenover deze min of meer 'harde' lijn staan Noorman-den Uyl, Joke de Kock en Alexander Brenninkmeijer. Brenninkmeijer vindt het beslag op roerende zaken diep in de privésfeer dringen en ziet beslag op bijvoorbeeld een televisie als 'pesterij'. Ook Noorman-den Uyl hekelt de verharding van de incassomarkt die nog eens wordt versterkt door het toenemend aantal partijen dat als preferente schuldeiser mag optreden.⁶ Volgens De Kock is het kernprobleem dat het veilen van een inboedel nauwelijks bijdraagt aan schuldverlichting, maar wel een hoop leed oplevert. Veel schuldenaren kampen al jaren met betalingsproblemen en hebben alles van waarde allang verkocht om hun financiële zorgen iets te verlichten. Wat dan nog rest, zijn vooral persoonlijke spullen waar mensen geen afstand van kunnen doen. Bij de aankondiging van een beslag raken veel schuldenaren in paniek, maken nieuwe schulden om dit te voorkomen en blijven uiteindelijk totaal ontredderd achter. Tegen deze achtergrond valt volgens Karen Broeckx zeker wat te zeggen voor het Belgische systeem, waarbij de aandacht van de gerechtsdeurwaarder zich direct richt op de aanwezigheid van luxegoederen.⁷ Zijn deze er niet, dan houdt het snel op. "Een kei kan men niet stropen", zoals in Vlaanderen wordt gezegd.

6 Zie uitvoerig over deze problematiek: Jungmann e.a. 2012.

7 In België zijn goederen geen zaken of vermogensrechten, zoals in Nederland (vgl. art. 3:1 BW), maar roerend of onroerend; art. 516 van het Belgische Burgerlijk Wetboek.

6.4 Een ultimatum remedium

Over één ding zijn nagenoeg alle ondervraagden het eens: beslag op roerende zaken moet in alle gevallen een ultimatum remedium zijn – met name vanwege de grote impact op de persoonlijke levenssfeer die Gesthuizen treffend vergelijkt met een inbraak in je huis. Volgens Van Mierlo zal dit in de praktijk altijd zo blijven, omdat zaken als een inkomen, een bankrekening of een huis zich nu eenmaal beter lenen voor beslag.

Noorman-den Uyl beschouwt het beslag op roerende zaken eveneens als een laatste maatregel, maar zelfs dán als een slechte maatregel. Zij ziet te veel schuldenaren uiteindelijk onder het sociaal minimum belanden, waarna ze bij de gemeente of organisaties als de voedselbank aankloppen. Zij zegt: “Een schuldeiser kan het restant van zijn vordering daarna wel afschrijven. Dat kan toch nooit de bedoeling van ons rechtssysteem zijn? Het beslagrecht zou schuldenaren eigenlijk een sociaal minimum moeten garanderen, zodat ze een menswaardig leven kunnen leiden én op de lange termijn hun schulden kunnen afbetalen. Daar is de gehele maatschappij bij gebaat.”

Broeckx toont minder souplesse: “Als een schuldenaar geen eigen huis heeft en geen beslagbaar inkomen en enkel persoonlijke bezittingen resteren die ook nog deels van beslag zijn uitgezonderd, dan moet ergens een grens worden getrokken waardoor er voor die arme schuldeiser toch nog iets te incasseren valt.” Brenninkmeijer ziet liever dat een schuldeiser zich via een loonbeslag op een schuldenaar verhaalt. In dat geval is de afloswaarde één op één.

6.5 Eerste levensbehoeften: wat wel, wat niet?

De huidige regeling scharniert op het begrip ‘eerste levensbehoefte’. Zaken die daartoe gerekend kunnen worden, zijn in beginsel van beslag uitgezonderd. Dat roept de vraag op wat vandaag de dag onder dit begrip verstaan moet worden.

De Kock voelt in beginsel wel voor een wettelijke lijst met erkende eerste levensbehoeften, waarop volgens haar niet alleen zaken als witgoed en meubilair, maar ook een mobiele telefoon en een computer zouden moeten staan. Dit zijn in haar ogen onmisbare zaken om aan de maatschappij deel te blijven nemen – juist voor mensen met schulden, die vaak al snel in een sociaal isolement terechtkomen. Wel geeft De Kock aan dat een dergelijke lijst noch uitputtend noch tijdloos kan zijn en dat er bovendien sprake moet kunnen zijn van uitzonderingen. Zo acht zij een wasdroger wél een eerste levensbehoefte voor een gezin met vier kinderen, maar niet voor een alleenstaande. Van Mierlo neemt een vergelijkbare positie in: een gezin met kinderen kan feitelijk niet zonder wasmachine, maar een vrijgezel kan best naar de wassalon.

De Kock sluit daarmee van alle ondervraagden het meest aan bij het Belgische systeem, dat volgens Broeckx een uitgebreide lijst van roerende goederen kent die als eerste levensbehoefte worden aangemerkt.⁸ Ook deze lijst is echter door de tijd achterhaald en wordt in de praktijk

8 Voor een overzicht van de beslagvrije goederen in België wordt verwezen naar hfdst. 4, par. 4.5.

soms omzeild, bijvoorbeeld door (semi)luxegoederen aan te merken als “voorwerpen bestemd om te worden gebruikt door kinderen ten laste die onder hetzelfde dak wonen” – want ook die zijn van beslag uitgezonderd.⁹ Dit heeft ertoe geleid dat in België de facto alleen nog evident luxevoorwerpen in beslag genomen kunnen worden, zoals designmeubels, kunstvoorwerpen en schilderijen.

In het algemeen kan geconcludeerd worden dat het merendeel van de ondervraagden eerder voelt voor een leidraad dan voor een uitgebreide lijst naar Belgisch model. En als er dan een lijst zou moeten komen, dan zou deze kort moeten zijn en zich moeten beperken tot zaken die echt voor een normaal dagelijks functioneren nodig zijn, vindt Recourt. Wat hem betreft behoort een televisie daar niet toe. Brenninkmeijer, evenals Gesthuizen en Noorman-den Uyl, vindt een televisie echter wel degelijk nodig om maatschappelijk te kunnen functioneren. Wel is er bij hen sympathie voor de gedachte dat een luxe televisie kan worden vervangen door een eenvoudig tweedehands exemplaar – een soort ‘oud voor nieuw-regeling’, zoals ook de Wsnp die kent.¹⁰

6.6 Hoe te herzien? Een wettelijk kader ...

De centrale vraag is uiteraard: als het beslagverbod wordt herzien, op welke wijze kan dit dan het best gebeuren? De twee uitersten zijn de hiervoor genoemde dwingendrechtelijke lijst van uitzonderingen aan de ene kant (het Belgische model) en een volledig open regeling aan de andere kant – waarbij het uiteindelijk aan de rechter is om de rechtmatigheid van het beslag per geval te beoordelen.

Het Belgische model in zuivere vorm wordt door geen van de geïnterviewden als wenselijk gezien. Noorman-den Uyl: “Een dergelijke rigide opsomming garandeert een schuldenaar geen sociaal minimum.” Nu onduidelijkheid bestaat over de vraag welke zaken wel en niet onder het beslagverbod vallen, oppert Gesthuizen het idee om een aantal categorieën zaken specifiek te benoemen: voeding, kleding, huisvesting, verwarming en huishoudelijke zaken die noodzakelijk zijn voor een bestaan op minimumniveau. Dergelijke categorieën dragen volgens haar bij aan meer rechtszekerheid, al zegt ze goed te beseffen dat deze snel achterhaald kunnen zijn. Dat laatste kan volgens haar worden voorkomen door ze te specificeren en te actualiseren in een algemene maatregel van bestuur. Gesthuizen benadrukt dat altijd een zeker element van professionele inschatting door de gerechtsdeurwaarder een rol zal spelen, hoe gedetailleerd een wettelijke regeling ook zal zijn.

Als dan toch beslag op roerende zaken gelegd moet worden, ziet De Kock het beslagverbod bij voorkeur aansluiten op de werkwijze van de Wsnp. Dit betekent de introductie van het begrip ‘niet-bovenmatig’ bij de beoordeling van het boedelbeslag.¹¹ Een gerechtsdeurwaarder mag in dat geval alleen die zaken verkopen die gemist kunnen worden én een substantiële

9 Art. 1408 sub 2 van het Belgische Gerechtelijk Wetboek.

10 De Wsnp stelt de rechter in staat om maatwerk te leveren.

11 Art. 295 lid 4 onder b Fw.

waarde vertegenwoordigen. Noorman-den Uyl zou graag zien dat het genoemde criterium in een AMvB gespecificeerd wordt, omdat dit niet de zware rechtsgang van een wetswijziging met zich brengt, zodat eventuele aanpassingen relatief snel zijn door te voeren.

Ook Van der Steur ziet veel in een dergelijk criterium. Hij wil toe naar een situatie waarbij goede zorg is voor de eerste levensbehoeften, maar wel verhaal mogelijk blijft op goederen met een bovengemiddelde waarde, zelfs als deze zaken tot de eerste levensbehoeften behoren: "Als iemand een bed heeft staan met een waarde van € 10.000, dan vind ik een beslag billijk, mits je voor passende vervanging zorgt. De restwaarde van goederen lijkt mij het meest werkbaar uitgangspunt voor het beslagverbod. Een gerechtsdeurwaarder kan een oude flatscreen televisie of computer dan gewoon laten staan. Al vind ik niet dat deze zaken tot de eerste levensbehoeften behoren, een onverkoopbaar goed wegnemen komt neer op pesterij."

6.7 ... of een open definitie?

Een gemoderniseerd beslagverbod is volgens Van Mierlo het best gediend met een open definitie die veel ruimte laat voor flexibiliteit in het concrete geval. Door de inboedel als leidraad te nemen, kan een rechter beoordelen wat de eerste levensbehoefte voor iedere individuele beslagene is. Wat hem betreft draagt de schuldenaar daarbij de bewijslast om aan te tonen welke goederen voor hem onmisbaar zijn. Hij sluit daarmee aan bij artikel 475e Rv¹² – iets wat Gesthuizen juist weer ontraadt: "Het lijkt mij verre van wenselijk dat iemand eerst naar de rechter moet om aan te tonen welke goederen niet in beslag genomen mogen worden. Dat creëert alleen maar weer nieuwe onduidelijkheid en onzekerheid."

Recourt kan zich eventueel vinden in een korte lijst met beslagvrije goederen die nodig zijn voor een normaal dagelijks functioneren: bed, koelkast, gasfornuis. Maar voor alle andere zaken ziet hij liever dat de rechter per geval bepaalt wat wel en niet beslagen mag worden. Hij zegt: "Vooral vanwege het uitgangspunt van proportionaliteit kan een rechter maatwerk leveren. Die flexibiliteit moet gehandhaafd blijven. Als je als rechter puur naar de letter van de wet zou oordelen, zouden sommige schuldenaren door een beslag in een uitzichtloze positie terechtkomen."

Broekveldt voelt niets voor een gedetailleerde regeling: die leidt alleen maar weer tot nieuwe interpretatiegeschillen. Hij pleit voor aansluiting bij de regeling van de Franse beslagvrije voet, die niet uitgaat van een vast bedrag, maar waarbij de rechter aan de hand van de behoeften van een schuldenaar de hoogte van het vrij te laten bedrag bepaalt.¹³ Volgens Broekveldt zou een dergelijk systeem ook goed kunnen werken bij beslag op roerende zaken, waardoor de artikelen 447 en 448 overbodig worden: "Het voordeel daarvan is dat de rechter de zaak echt kan beoordelen op basis van de concrete omstandigheden van het geval. Ik denk dat het recht

12 De tekst van dit artikel luidt: "Geen beslagvrije voet geldt voor vorderingen van een schuldenaar die niet in Nederland woont of vast verblijft. Indien hij evenwel aantoonde dat hij buiten deze vorderingen onvoldoende middelen van bestaan heeft, kan de kantonrechter op zijn verzoek een beslagvrije voet vaststellen voor zijn vorderingen op schuldenaren die woonplaats hebben in Nederland."

13 Art. 14 sub 2 van de Franse Wet van 9 juli 1991, nr. 650.

voldoende waarborgen biedt om excessen te voorkomen, zoals het leggen van beslag op zaken die op een veiling minder opbrengen dan de kosten van de veiling zelf bedragen. Zoiets kan de voorzieningenrechter prima beoordelen.”

Ook Hammerstein heeft een duidelijke voorkeur voor een open norm, omdat hij niet gelooft dat een wetsartikel duidelijkheid kan scheppen voor alle gevallen: “Al is dat laatste wel wat iedereen zou willen, want in formele zin draait het bij het beslagrecht natuurlijk in hoge mate om rechtszekerheid. En daar lever je op in als je een open norm introduceert.” Wat hem betreft wordt vastgelegd dat de beslagene nog voldoende goederen moet overhouden om zijn leven op een menswaardige manier te kunnen voortzetten, waarbij het begrip ‘op een menswaardige manier’ aan de discretie van de gerechtsdeurwaarder moet worden overgelaten. Hij wijst erop dat de duidelijke normen uit het bestuursrecht in de praktijk nogal eens voor rechtsongelijkheid zorgen in de zin dat het ene bedrijf door een boete feitelijk veel harder wordt getroffen dan het andere. Daarom ziet hij liever een gerechtsdeurwaarder die niet strak gebonden is aan allerlei wettelijke voorschriften, maar die de vrijheid heeft om te handelen naar eigen inzicht. Hammerstein: “En ja, daar zit één nadeel aan en dat is dat je keuzes hebt. En die zijn altijd betwistbaar.”

6.8 Boedelbeslag als drukmiddel ...

Mag een gerechtsdeurwaarder dreigen met beslag op roerende zaken om zo een onwillige schuldenaar tot betaling aan te zetten? Volgens Recourt hangt dat af van de omstandigheden van het geval. In het executoriale traject mag zijns inziens een boedelbeslag als drukmiddel worden ingezet, zij het terughoudend. Een boedelbeslag is immers een ingrijpend middel dat los van de feitelijke impact veel emoties losmaakt. Een conservatoir beslag vindt Recourt echter niet gepast als drukmiddel, ook al wordt het in de praktijk regelmatig gebruikt door advocaten die er een procedure mee hopen te beïnvloeden. De oud-rechter wijst erop dat voor de rechtbank iedere onterechte beslagaanvraag, of die nu conservatoir of executoriaal is, een extra werklast betekent. Hij is daarom voorstander van een financiële prikkel om onterechte beslagverzoeken te ontmoedigen. Als een aanvrager op zijn minst voor alle kosten van een afgewezen beslagaanvraag opdraait, zal deze volgens Recourt wel drie keer nadenken voordat hij een aanvraag doet.

Van der Steur wijst erop dat het rapport Meijsen-Jongbloed¹⁴ ertoe heeft geleid dat aan een conservatoir beslag striktere voorwaarden worden gesteld, zoals een substantiëringsplicht.¹⁵ Daardoor wordt het moeilijker om conservatoir beslag als ongeoorloofd drukmiddel te gebruiken. Hij vindt het het onderzoeken waard of een dergelijke substantiëringsplicht ook een bijdrage zou kunnen leveren aan het voorkomen van misbruik van executiebevoegdheid.

14 In opdracht van de Raad voor de Rechtspraak hebben Meijsen en Jongbloed onderzoek gedaan naar de evenwichtigheid van het Nederlandse systeem van conservatoir beslag; Meijsen & Jongbloed 2010.

15 Om de positie van de beslagene te versterken, hebben de genoemde onderzoekers een aantal aanbevelingen gedaan, waaronder de aanbeveling om de beslaglegger de verplichting op te leggen bij een verloverzoek die informatie te verschaffen welke een meer afgewogen, minder eenzijdige beoordeling door de voorzieningenrechter mogelijk maakt. Daarmee sluiten zij aan bij de in de art. 111 en 128 Rv geeïste substantiëringsplicht in de dagvaardingsprocedure; Meijsen & Jongbloed 2010, p. 20 en 21. De aanbevelingen uit het rapport hebben ertoe geleid dat de Beslagsyllabus per 1 juli 2011 op belangrijke punten is aangepast.

Gesthuizen vindt dat het dreigen met beslag op roerende zaken zoveel mogelijk ingeperkt moet worden. Zij meent dat dit al snel tegen misbruik van bevoegdheid aan zit, waarbij een oneigenlijke druk op de schuldenaar wordt uitgeoefend. De politica zegt zich dan ook goed te kunnen voorstellen dat aan de Verordening beroeps- en gedragsregels gerechtsdeurwaarders een verbod op détournement de pouvoir voor beslagen wordt toegevoegd.

Brenninkmeijer en De Kock nemen een middenpositie in: als een schuldenaar te kwader trouw is hebben zij er geen problemen mee als dreigen met beslag wordt ingezet om hem onder druk te zetten. De Kock: “De dreiging van een beslag is vaak de enige manier om sommigen tot medewerking te bewegen. En soms helpt dát niet eens.”

6.9 ... en misbruik van bevoegdheid

Bij de huidige regeling bestaat veel onduidelijkheid over de vraag welke zaken wel en niet onder het beslagverbod vallen. Een toekomstige regeling kan echter niet volledig worden ‘dichtgetimmerd’ en het merendeel van de ondervraagden vindt dit ook niet wenselijk. De vraag is wel hoe dan met een eventuele overschrijding van de discretionaire bevoegdheid van de gerechtsdeurwaarder moet worden omgegaan. Hammerstein: “Stel, de gerechtsdeurwaarder neemt mijn bank en televisietoestel mee terwijl hij weet dat hij voor die tweedehandsbank en oude televisie nauwelijks meer iets krijgt. Als je dat afzet tegen het belang dat ik heb om op die bank te zitten en televisie te kijken, dan is de verhouding weg. Dit wordt vaak via misbruik van bevoegdheid¹⁶ opgelost, maar eigenlijk moet je zeggen: het is disproportioneel in resultaat. Misbruik van bevoegdheid is een leerstuk waarmee je heel voorzichtig moet zijn. Daarvan is pas sprake als je moet concluderen: het is evident niet de bedoeling dat deze specifieke bevoegdheid in dit specifieke geval wordt gebruikt. Als je dat toepast op het executie- en beslagrecht moet je zeggen: het beslagrecht is in de wet uitvoerig geregeld en binnen de grenzen die de wet geeft, kan er in beginsel geen misbruik van bevoegdheid zijn. Dus daar moet je het ook niet gebruiken. De redenatie is eerder: weliswaar heeft de wet hierin voorzien, maar in dit geval zijn er zulke bijzondere omstandigheden dat je had kunnen en moeten bedenken dat het zo niet kan.”

Hammerstein toont zich dan ook kritisch over een recent arrest van het Hof Leeuwarden.¹⁷ Hierin komt het Hof via de weg van misbruik van bevoegdheid tot het oordeel dat bepaalde zaken niet beslagen hadden mogen worden, omdat ze te weinig opbrengen om het beslag te rechtvaardigen. Hij zegt hierover: “Als je kijkt naar de doelstellingen van het executie- en beslagrecht, dan zijn er juist dwangmiddelen om de schuldenaar te bewegen schulden te betalen. Dat roerende goederen vervolgens weinig opbrengen, is wel zuur voor de schuldenaar, maar dat levert mijns inziens nog geen misbruik van bevoegdheid op. Als je redeneert zoals het hof doet, haal je de tanden uit het executie- en beslagrecht en dat is niet de bedoeling.”

¹⁶ Art. 3:13 BW.

¹⁷ Hof Leeuwarden 20 april 2010, L/JN BM2233.

Ook Van Mierlo is van mening dat de rechtspraak moeite heeft om de rechtmatigheid van een beslag vast te stellen. Zo verbodde de Rb. Assen¹⁸ een boedelverkoop met uitzondering van twee als bovenmatig beschouwde goederen: een drumstel en een auto. Volgens de voorzieningenrechter was er sprake van misbruik van bevoegdheid, omdat de verkoop van de niet-bovenmatige inboedel te weinig op zou leveren. Een jaar later vernietigde het Hof Leeuwarden dit vonnis echter in zijn al in de vorige alinea aangehaalde uitspraak en oordeelde dat de gehele inboedel samen wél een substantieel bedrag had opgebracht en dus niet gescheiden had mogen worden. Los van de uitleg van deze uitspraak – volgens Van Mierlo een kennelijke uitnodiging om zoveel mogelijk goederen te beslaan, inclusief de inboedel die bij een losse verkoop nauwelijks iets opbrengt – verbood het hof uiteindelijk alsnog de boedelverkoop: het drumstel en de auto bleken al verkocht, zodat het restant van de boedel naar verwachting nauwelijks iets op zou leveren.

Brenninkmeijer wijst op het bestuursrecht: ook op grond daarvan is een gerechtsdeurwaarder verplicht om een gebalanceerde belangenafweging te maken.¹⁹ De herziening van het beslagverbod lijkt hem voor de KBvG een mooie gelegenheid om de behoorlijkheidsvereisten – zoals die gelden voor overheidsinstanties – als algemene regel in de Verordening beroeps- en gedragsregels gerechtsdeurwaarders te verankeren.²⁰ Eventueel kunnen deze vereisten verbijzonderd worden voor beslagsituaties. Een gerechtsdeurwaarder die onbehoorlijk handelt, zou dan door de tuchtrechter berispt kunnen worden. Een dergelijke stap zou de grenzen van het behoorlijke volgens Brenninkmeijer beter afbakenen, óók naar onredelijke opdrachtgevers. Een gerechtsdeurwaarder kan zich dan immers op de verordening beroepen jegens een onredelijke schuldeiser.

6.10 Het gereedschap van de ambachtsman en de werkman

Vrijwel alle ondervraagden spreken zich uit over het leggen van beslag op roerende zaken die de beslagene nodig heeft om zijn inkomen te kunnen verwerven: de voicerecorder van de journalist, de camera van de fotograaf, het bestelbusje van de ondernemer met een hondenuitlaat-service. Volgens De Kock is het leggen van beslag op dit soort goederen vaak niet meer dan het probleem verschuiven: de beslagene wordt gedwongen nieuwe schulden aan te gaan, omdat er vervangende apparatuur moet komen. Wel zijn er volgens haar uitzonderingen denkbaar: de freelancechauffeur die een vrachtwagen van € 300.000 bezit maar geen opdrachten heeft, kan zijn truck beter verkopen en in loondienst gaan.

18 Rb. Assen 14 mei 2009, L/JN BV1670.

19 Van Buuren en Borman gaan uitgebreid in op de gerechtsdeurwaarder als bestuursorgaan: “Uit de tekst van en de bedoelingen van de wetgever bij art. 2 lid 4 Gdw blijkt dat de wetgever de gerechtsdeurwaarder als bestuursorgaan (a-orgaan) ziet. In de genoemde bepaling, ingevoegd bij Wet van 20 juni 2002, Stb. 318, worden de hoofdstukken 3 en 4 van de Awb niet van toepassing verklaard op ambtshandelingen van de gerechtsdeurwaarder en op weigeringen deze te verrichten. In art. 8:4 onder i Awb worden bovendien van beroep uitgezonderd de besluiten houdende een ambtshandeling van de gerechtsdeurwaarder. De wetgever geeft hiermee blijk van een andere opvatting dan de ABRvS die een gerechtsdeurwaarder niet als een bestuursorgaan zag. De ABRvS zag de gerechtsdeurwaarder als een zelfstandig ondernemer aan wie bij de wet enkele specifieke taken zijn toebedeeld die gerelateerd zijn aan de uitoefening van overheidsgezag (ABRvS 8 augustus 2001, AB 2002, 51, JB 2001, 216)”; Van Buuren & Borman 2009, p. 9.

20 De behoorlijkheidswijzer van de ombudsmannen kan bekeken worden op www.nationaleombudsman.nl (zoek op *behoorlijkheidswijzer*).

Recourt is van mening dat als je met een beslag iemands broodwinning onmogelijk maakt, je niet alleen de schuldenaar, maar ook de eventuele overige schuldeisers én de maatschappij van de regen in de drup brengt. Hij wil in een dergelijk geval beslag leggen met de afspraak dat een schuldenaar toch over het goed kan blijven beschikken, zodat hij de kans krijgt via zijn loon zijn volledige schuld af te lossen. Van der Steur pleit daar eveneens voor: een beslag leidt immers niet onmiddellijk tot beschikkingsonbevoegdheid. In overleg met een schuldeiser kan bijvoorbeeld een fotograaf zelfs na een executoriaal beslag gewoon doorwerken met zijn apparatuur, zodat hij op termijn alsnog zijn schulden kan aflossen... met een camera als onderpand.

Ook Gesthuizen is voorstander van een oplossing die kleine ondernemers in staat stelt hun beroep uit te blijven oefenen, zodat hun verdien capaciteit op peil blijft. Zij erkent dat dit lastige beslissingen zijn, waarmee wat haar betreft het belang van goed opgeleide en onafhankelijke gerechtsdeurwaarders maar weer eens onderstreept wordt.

Over het eventuele beslaan van een computer lopen de meningen het meest uiteen. Noormanden Uyl ziet een computer als een voor vrijwel elke maatschappelijke functie noodzakelijk communicatiemiddel. Maar Gesthuizen vindt een dure spelcomputer bijvoorbeeld geen eerste levensbehoefte. Het Belgische systeem noemt hier een bovengrens: goederen die de beslagene 'volstrekt' nodig heeft voor zijn beroep kunnen tot een waarde van € 2500 op het tijdstip van beslaglegging met succes aan het beslag worden onttrokken.²¹ Volgens Broeckx ligt de waarde van gewone huis-tuin-en-keukencomputers doorgaans onder deze grens. Maar: "De meeste discussies die ik in mijn zeven jaar als beslagrechter heb meegemaakt gaan over deze grens: zaken die noodzakelijk zijn voor de broodwinning – een busje, een taxi, een camera – en die evident meer waard zijn dan € 2500. Die zaken vallen meestal in het nadeel van de beslagene uit, eenvoudigweg omdat de wet een heldere lijn trekt."

6.11 Te kwader of te goeder trouw: verschil in behandeling?

Wat De Kock betreft, krijgen gerechtsdeurwaarders de ruimte om hun oordeel af te laten hangen van de houding van een schuldenaar. Ze vindt dat een schuldenaar die tot op het bot gemotiveerd is om er het beste van te maken gerust tegen een boedelbeslag beschermd zou mogen worden. Schuldenaren die zich niet constructief opstellen en een gerechtsdeurwaarder bedreigen of zelfs overgaan tot geweld, mogen juist strenger worden aangepakt.

Ook Hammerstein heeft er geen bezwaar tegen als een gerechtsdeurwaarder zich coulanter opstelt tegen een goedwillende bijstandsmoeder met drie kinderen dan tegen iemand die wilens en wetens schulden maakt en verder lak heeft aan alles en iedereen. Hij ziet dit als passend bij de beoordelingsvrijheid van de gerechtsdeurwaarder.

Broekveldt, Van Mierlo en Broeckx hebben wat minder op met het onderscheid tussen goede en kwade trouw. Volgens Broekveldt is het soms evident dat iemand te kwader trouw handelt

21 Art. 1408 sub 3 van het Belgische Gerechtelijk Wetboek.

– bijvoorbeeld door zaken weg te maken en daardoor goederen aan het beslag te onttrekken –,²² maar gaat het in dit geval om de manier waarop de schulden zijn ontstaan. Dat is voor een voorzieningenrechter die over een dergelijke situatie moet oordelen lastig te bepalen. Van Mierlo is dezelfde mening toegedaan. Daarbij hanteren schuldenaren volgens hem in de praktijk vaak een ‘externe locus of control’: het ligt nooit aan hen zelf. Broeckx zegt twijfels te hebben over het onderscheid, ondanks dat ieder weldenkend mens dit een redelijk uitgangspunt zal vinden. Ze zegt: “Ik zie een parallel met de (Belgische) regeling voor schuldhulpverlening: die staat open voor schuldenaren in betalingsmoeilijkheden, maar niet voor schuldenaren die kennelijk te kwader trouw hun onvermogen hebben bewerkstelligd. Die omschrijving is al moeizaam, zo blijkt uit jurisprudentie. Bij beslag op roerende zaken ligt dat nog moeilijker, omdat het uitgangspunt voor het vaststellen van deze lijst het garanderen van een menswaardig bestaan is. En dan kun je je afvragen: heeft een schuldenaar te goeder trouw meer recht op een menswaardig bestaan dan een schuldenaar te kwader trouw? En zo ja, hoe ga je dat concreet maken? Het lijkt mij geen goed idee zulke afwegingen aan de zelfstandige beoordeling van de rechter over te laten, omdat ik bang ben dat er dan rechtsongelijkheid zal ontstaan.”

Ook Van der Steur en Recourt achten het onderscheid tussen goede en kwade trouw een onwerkbaar criterium. De eerste ziet vooral wettelijke problemen: geen wetgever is volgens hem in staat op een allesomvattende manier te formuleren wanneer iemand te kwader trouw is. Een dergelijk oordeel is daarom bij uitstek aan de gerechtsdeurwaarder: hij zit dicht op de schuldenaar en kan het best beoordelen of iemand een oplichter is of niet. Van der Steur: “Met die kennis kan hij vervolgens beslissen hoe strikt een beslag de facto wordt uitgevoerd – uiteraard in nauw overleg met zijn opdrachtgever. In dat geval heb ik er geen moeite mee als een gerechtsdeurwaarder bij een oplichter harder optreedt dan bij iemand die door ongeluk in de ellende is gekomen.” Maar Recourt wijst erop dat bij een conservatoir beslag vaak maar weinig tijd is om dit onderscheid te maken: een beslag moet snel gelegd worden, anders zijn de gelden of goederen verdwenen.²³ Hij vindt de redenen van een schuld niet in de beslagsfeer thuishoren.

6.12 Conclusie

De stakeholders vinden het voorstel tot herziening van de artikelen 447 en 448 een goed initiatief. Van der Steur en Gesthuizen spreken van een noodzaak tot modernisering, omdat in hun ogen onduidelijk is welke zaken wel en niet onder het beslagverbod vallen. Die onduidelijkheid speelt met name bij de gereedschappen van de ambachtsman en de werkman. Noormanden Uyl en Hammerstein noemen de artikelen niet meer toegesneden op deze tijd, waarbij laatstgenoemde zich in de meest stevige bewoordingen uit. Ook Broekveldt en Recourt vinden de regeling verouderd, maar twijfelen over de vraag of het beslagverbod daadwerkelijk voor problemen zorgt in de praktijk.

22 Dit is strafbaar gesteld in art. 198 lid 1 Sr: “Hij die opzettelijk enig goed aan het krachtens de wet daarop gelegd beslag of aan een gerechtelijke bewaring onttrekt of, wetende dat het daaraan onttrokken is, verbergt, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie.”

23 In het bekostigingsmodel voor de rechtspraak is voor de beoordeling van een beslagrekest (art. 700 lid 2 Rv) 7 minuten gereserveerd voor de voorzieningenrechter en 50 minuten voor ondersteunend personeel voor alle daarmee samenhangende handelingen; Hof Leeuwarden 4 augustus 2009, L/JN BJ4901.

Opvallend eensgezind tonen de ondervraagden zich over de wijze waarop het beslagverbod gemoderniseerd zou moeten worden. De meeste pleiten voor een open norm, waarbij de gerechtsdeurwaarder de vrijheid heeft om naar eigen inzicht te handelen binnen de door wet- en regelgeving gestelde grenzen. De Kock, Noorman-den Uyl en Van der Steur vullen deze norm concreet in door aansluiting te zoeken bij het niet-bovenmatigheids criterium van artikel 295 lid 4 onder b Fw. Broekveldt en Van Mierlo willen dat de rechter per geval beoordeelt welke zaken wel en niet in beslag genomen kunnen worden: de een stelt daartoe voor aansluiting te zoeken bij de regeling van de Franse beslagvrije voet en de ander bij artikel 475e Rv.

Het merendeel van de stakeholders staat positief tegenover de gedachte om bij beslag op roerende zaken een onwillige schuldenaar strenger te behandelen dan zijn goedwillende evenknie, maar volgens hen is geen wetgever in staat een dergelijk criterium – in het voorgaande aangeduid als het onderscheid tussen goede en kwade trouw – op een allesomvattende manier te formuleren. Zij vinden dan ook dat het aan de discretie van de gerechtsdeurwaarder moet worden overgelaten hoe strikt een beslag de facto wordt uitgevoerd. Hij is immers degene die het contact met de schuldenaar onderhoudt. Brenninkmeijer en De Kock stellen zich daarbij op het standpunt dat het beslag op roerende zaken, binnen de door wet- en regelgeving gestelde grenzen, als drukmiddel mag worden gebruikt om een onwillige schuldenaar tot betaling te bewegen. Broeckx en Recourt zijn het niet met de anderen eens: zij vinden niet dat de redenen van een schuld in de beslagsfeer thuishoren.

7

Gerechtsdeurwaarders aan het woord

Hoofdstuk 7

Gerechtsdeurwaarders aan het woord

J. Rijdsdijk, A.W. Jongbloed, J. Nijenhuis en B.T.M. Duivenvoorden

7.1 Inleiding

In dit preadvies is al veel aan de orde gekomen. Eén belangrijk aspect echter nog niet en dat mag onder geen beding ontbreken: hoe denkt de beroepsgroep zelf over het beslagverbod? Dat is een belangrijke vraag omdat concrete gegevens ontbraken en slechts enkelen zich hierover in woord en geschrift hadden uitgelaten. Circa tien jaar geleden pleitte de Leidse gerechtsdeurwaarder Buik voor versoepeling van de regeling. Daarop reageerden enkele beroepsgenoten negatief: ‘lex dura sed lex’; de wet is hard, maar het is de wet.

Daarom heeft de KBvG in een poging meer representatieve gegevens te verkrijgen allereerst aan haar leden gevraagd hoe zij het beslagverbod in de praktijk toepassen en hoe de verhouding tussen beslagverbod en ministerieplicht wordt gezien. Een gerechtsdeurwaarder moet zich immers aan de wet houden. Maar hoe te oordelen als de wet anderhalve eeuw niet is gewijzigd en niet (meer) aansluit bij het huidige levenspeil? Mag de wet dan teleologisch worden geïnterpreteerd? In combinatie daarmee is gevraagd hoe wordt gedacht over modernisering van het beslagverbod. Hoe zou de wetgever zich vandaag de dag moeten opstellen?

Bijna 400 reacties (namelijk 389) kwamen binnen – een aantal daarvan is in dit hoofdstuk opgenomen – en dat benadert de helft van de beroepsgroep die uit 976 gerechtsdeurwaarders en (toegevoegd kandidaat-)gerechtsdeurwaarders bestaat.¹ Daarom mag worden geconcludeerd dat de in dit hoofdstuk gepresenteerde cijfers in belangrijke mate overeenkomen met de opvattingen van de beroepsgroep.

7.2 De uitkomsten van vraag 1

Past u de artikelen 447 en 448 Rv in de praktijk strikt toe?
Zo nee, kunt u categorieën zaken noemen waarop u per definitie geen beslag legt?

7.2.1 Geen strikte toepassing van het beslagverbod

194 respondenten (50%) leggen per definitie geen beslag op categorieën zaken die niet door de wetgever van beslag zijn uitgezonderd. Met andere woorden: zij zouden op deze zaken wel beslag mogen leggen. Een kleine meerderheid geeft aan dat het om zaken gaat waarvan zij vinden dat een schuldenaar daarover vanuit humanitair oogpunt moet kunnen beschikken.

¹ Daarbij kan worden aangetekend dat onduidelijk is of op sommige kantoren één persoon de gestelde vragen namens het kantoor heeft beantwoord. Is dat het geval dan ligt het responspercentage nog hoger.

Anderen laten zaken buiten het beslag die niet of nauwelijks waarde vertegenwoordigen. Uit de zaken waarop stelselmatig geen beslag wordt gelegd, kan de volgende top 5 worden samengesteld:

- 1 Gezelschapsdieren;
- 2 Kinderspeelgoed;
- 3 Zaken van persoonlijke aard;
- 4 Potten, pannen, keukengerief en serviesgoed;
- 5 Zaken bestemd voor zorg.

Reacties

“Deze artikelen passen wij niet strikt toe. Wij gaan überhaupt anders om met het beslag op roerende zaken. Eens per maand plannen wij een route van zaken waarin we geen beslag op inkomen of beslag op onroerende zaken hebben kunnen leggen. Wij schrijven de schuldenaren van tevoren een brief waarin wij aangeven voornemens te zijn beslag op roerende zaken te leggen. Hierop reageert een deel van de mensen (en met hen spreken we een betalingsregeling af indien mogelijk – en in de meeste gevallen hebben we die vrijheid), een ander deel zit thuis te wachten en weer een ander deel laat niets van zich horen, maar dat houdt je altijd. Als wij vervolgens langskomen en iemand treffen, leggen we hooguit in 5 à 10% van de gevallen daadwerkelijk beslag.”

“Vooropgesteld: mensen moeten hun schulden betalen, maar dat neemt niet weg dat ik onder omstandigheden beslaglegging (met het doel te verkopen!) een te zwaar middel vind. Zo zal ik bijvoorbeeld niet de fiets beslaan van een student die daarvan afhankelijk is voor het volgen van zijn colleges. Een gerechtsdeurwaarder moet gericht zijn op het oplossen van het probleem en het niet vergroten. Kortom: ik probeer zo veel mogelijk rekening te houden met de strekking van het beslagverbod, maar ik pas het ruimhartig toe.”

“Dat de wetgever zaken van beslag heeft uitgezonderd, betekent niet dat ik alle overige zaken in beslag neem. Een gerechtsdeurwaarder moet met de belangen van beide partijen rekening houden. Ik acht het niet in het belang van schuldeiser én schuldenaar als ik zaken opschrijf waarvan de executiewaarde valt te verwaarlozen, zoals eenvoudige huishoudelijke apparaten. Ik beperk mij daarom in de meeste gevallen tot de auto, de meubels en die apparatuur die nog enige waarde lijkt te vertegenwoordigen.”

“De belangrijkste reden dat ik geen beslag leg op zaken waarop dit volgens de wetgever wel zou mogen, is dat ik als gerechtsdeurwaarder geloofwaardig wil blijven met mijn procesverbaal. Die geloofwaardigheid verlies ik in mijn ogen als ik zaken in beslag neem die niet of nauwelijks waarde vertegenwoordigen. Wat moet een rechter daar niet van denken? Ook een computer laat ik weleens buiten het beslag, bijvoorbeeld als de schuldenaar aangeeft die nodig te hebben voor sollicitaties.”

“In het algemeen tracht ik verhaal te zoeken op andere wijze. In die spaarzame gevallen waarin ik beslag op roerende zaken leg, houd ik niet bewust rekening met de zaken die genoemd wor-

den in de artikelen 447 en 448 Rv. Bij een beslaglegging beperk ik mij enkel tot die zaken die nog enige waarde vertegenwoordigen, zoals vervoermiddelen, elektronica, kunst en meubilair.”

7.2.2 Strikte toepassing van het beslagverbod

187 respondenten (48%) sluiten geen categorieën zaken per definitie van beslag uit. Een deel wijst erop dat dit geen zin heeft, omdat pas op het moment van beslaglegging bepaald kan worden welke zaken enige waarde vertegenwoordigen. Zo heeft het in de regel geen zin om beslag te leggen op bestek, maar betekent dit dan dat bestek in alle gevallen buiten het beslag moet worden gehouden? Het kan immers ook gaan om zilveren bestek. Anderen voeren aan dat het beslagverbod geldend recht is en dat het niet aan de gerechtsdeurwaarder is om de grenzen op te rekken die de wetgever heeft gesteld.²

Reacties

“De artikelen 447 en 448 Rv zijn geldend recht en worden door ons kantoor strikt toegepast. Op alle zaken die niet in deze artikelen worden genoemd, leggen wij beslag. Een andere handelwijze valt niet aan de opdrachtgever uit te leggen.”

“Ik pas het beslagverbod strikt toe, met dien verstande dat ik niet lichtvaardig beslag leg en/of tot verkoop overga. Een zaak moet enige waarde vertegenwoordigen.”

“Uiteraard handel ik conform de wettelijke bepalingen en leg ik geen beslag op de zaken die van beslag zijn vrijgesteld. Verder ben ik van mening dat ik op alle overige zaken beslag kan leggen. Door op voorhand zaken van beslag uit te sluiten, zou ik mijn ambt als gerechtsdeurwaarder niet goed kunnen uitoefenen. Bovendien is het niet aan mij om het beslagverbod uit te breiden, maar aan de wetgever.”

“Wij leggen in de praktijk regelmatig beslag op roerende zaken, maar doen dit met verstand. De beslagvrije zaken laten wij ongemoeid. Wel maken wij een uitzondering voor bijvoorbeeld exclusieve kleding. De wet spreekt niet voor niets van ‘het nodige’. Zaken die geen waarde (meer) vertegenwoordigen, laten wij buiten het beslag en ook persoonlijke zaken proberen wij zo veel mogelijk buiten schot te houden.”

“Ik houd mij aan het beslagverbod. Bij alle zaken die niet van beslag zijn uitgezonderd, bekijk ik of de zaak nog enige waarde vertegenwoordigt. Is dat niet het geval, dan laat ik de betreffende zaak buiten het beslag.”

7.2.3 De praktijk van de huidige regelgeving

Een gerechtsdeurwaarder moet zowel rekening houden met de belangen van de schuldeiser als met die van de schuldenaar. Dat dit gemakkelijker is gezegd dan gedaan, bewijzen de

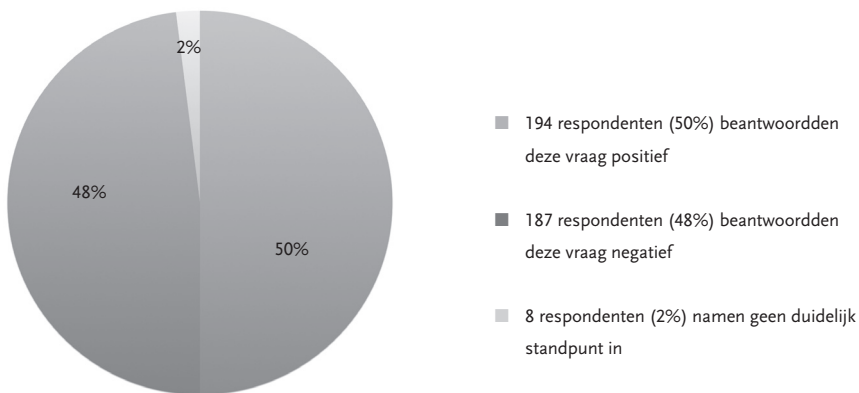
2 Ook de gerechtsdeurwaarders die zeggen het beslagverbod strikt toe te passen, leggen in de regel geen beslag op de etensvoorraad (slechts het voedsel voor een maand is van beslag uitgezonderd) en op kleding (slechts de nodige kleding is onvatbaar voor beslag).

Herziening van het beslagverbod roerende zaken

antwoorden op deze vraag. In een poging een evenwicht te vinden tussen beide uitersten, leggen 194 gerechtsdeurwaarders stelselmatig geen beslag op zaken waarop dit wel zou mogen, maken er 105 een afweging ter plaatse en leggen er 82 beslag op alle zaken die niet onvatbaar zijn voor beslag, omdat de wetgever al een evenwicht zou hebben gevonden tussen de genoemde belangen. Een aantal gerechtsdeurwaarders die tot de laatste groep behoren, wil niet altijd op alle overige zaken beslag leggen, maar geeft aan dat de wetgever er bewust voor heeft gekozen om de artikelen 447 en 448 Rv niet bij de tijd te brengen en dat dit de consequentie is die in hun ogen voortvloeit uit de ministerieplicht.

Voor alle aangevoerde argumenten valt iets te zeggen, maar er kan evengoed iets tegenin worden gebracht. Rekken de gerechtsdeurwaarders die (stelselmatig) zaken buiten het beslag laten de door de wetgever gestelde grenzen niet te ver op? Verschuilen de gerechtsdeurwaarders die beslag leggen op alle zaken die niet van beslag zijn uitgezonderd, zich niet te gemakkelijk achter de wetgever en hun ministerieplicht? In hoofdstuk 5 werd opgemerkt dat het beslagverbod uitgelegd moet worden overeenkomstig de gemene opvattingen van plaats en tijd. Maar de ruimte daarvoor is beperkt. Bij de toepassing van de artikelen 447 en 448 Rv is de gerechtsdeurwaarder dan ook vooral aangewezen op zijn gezonde verstand, omdat het juridisch kader hem nauwelijks nog houvast biedt.

Legt u stelselmatig geen beslag op zaken waarop dit wel zou mogen?

Top 5 van zaken die stelselmatig buiten beslag worden gelaten

- 1 Gezelschapsdieren
- 2 Kinderspeelgoed
- 3 Zaken van persoonlijke aard
- 4 Potten, pannen, keukengerief en serviesgoed
- 5 Zaken bestemd voor zorg

7.3 De uitkomsten van vraag 2

Legt u beslag op zaken van kinderen?³

7.3.1 Beslag op zaken van kinderen

193 respondenten (50%) leggen beslag op zaken van kinderen. Een groot deel zegt dit alleen te doen als het gaat om waardevolle zaken, of als zij vermoeden dat de ouders de betreffende zaken voor het kind hebben aangeschaft, zoals een televisie. Anderen geven aan kinderen op één lijn te stellen met andere inwonenden, dat wil zeggen: voor zover zaken aan hen in eigendom toebehoren, moet dit aannemelijk worden gemaakt, bijvoorbeeld door het overleggen van aankoopbewijzen.

Reacties

“Op dergelijke zaken leg ik in principe geen beslag. Stelt de schuldenaar zich niet constructief op, dan wil ik weleens een uitzondering maken. Daarbij houd ik rekening met de leeftijd van het kind. Ik ben van mening dat jonge kinderen er niets aan kunnen doen dat hun ouders schulden hebben en dat zaken als een kinderbox of kinderspeelgoed om die reden niet in beslag genomen moeten worden. Van oudere kinderen kan daarentegen best een bijdrage gevraagd worden.”

“Alle zaken die ik in huis aantref, beschouw ik in eerste instantie als eigendom van de schuldenaar, tenzij aannemelijk wordt gemaakt dat de betreffende spullen niet tot diens eigendom behoren. In het proces-verbaal merk ik deze zaken vervolgens aan als ‘beweerdelijk van een ander’, met vermelding van diens naam en hoedanigheid.”

“Indien de kinderen jonger zijn dan 18 jaar, leg ik ten behoeve van een schuld van de ouders ook beslag op de spullen van de kinderen. Die goederen zijn immers juridisch gezien eigendom van de ouders. Op zaken van meerderjarige kinderen leg ik niet snel beslag.”

“Kinderen behandel ik gelijk aan alle andere inwonenden: er zal moeten worden aangetoond dat de zaken niet van de schuldenaar zijn, tenzij evident is dat de zaken aan de niet-schuldenaar toebehoren. Verder neem ik alle zaken die daarvoor in aanmerking komen en een bepaalde waarde vertegenwoordigen in beslag.”

“Ten aanzien van minderjarige kinderen ben ik terughoudend met het leggen van beslag. Ik laat normale kleding en normaal speelgoed in elk geval buiten schot, evenals de kleine televisie die op hun slaapkamer staat. Luxezaken, in de zin van bovenmatig speelgoed, neem ik wel in beslag, zoals laptops, springkussens/trampolines en houten huisjes met een aangebouwde glijbaan. Meerderjarige kinderen behandel ik strenger: zij zullen aannemelijk moeten maken dat zij de zaken waarop ik beslag wil leggen zelf hebben gekocht.”

3 Oorspronkelijk had vraag 2 betrekking op inwonende gezinsleden, waarbij kinderen als voorbeeld werden genoemd. Bijna alle respondenten hebben echter in hun reactie hun handelwijze ten opzichte van inwonende kinderen uiteengezet. Dit is voor de auteurs van dit hoofdstuk aanleiding geweest om de oorspronkelijke vraagstelling aan te passen.

7.3.2 Geen beslag op zaken van kinderen

180 respondenten (48%) leggen geen beslag op zaken van kinderen. Zij wijzen erop dat zaken die kinderen hebben gekocht of gekregen, aan hen in eigendom toebehoren en dat daarop geen beslag kan worden gelegd voor een schuld van de ouders. Anderen zijn van mening dat kinderen in de regel niets aan de schulden van hun ouders kunnen doen en daar dus niet financieel de dupe van mogen worden.⁴

Reacties

“De roerende zaken van jonge kinderen laat ik buiten het beslag. Ik vind het niet fair om beslag te leggen op hun spullen, omdat zij er niets aan kunnen doen dat er om wat voor reden dan ook een schuld is ontstaan.”

“Mijn handelwijze ten aanzien van de roerende zaken van inwonende kinderen laat zich als volgt omschrijven: zijn de zaken van de kinderen (duidelijk) afgescheiden van die van de ouders, dan leg ik daar geen beslag op. Wel kijk ik afhankelijk van de leeftijd van het kind in zijn of haar slaapkamer om te kunnen beoordelen of de kamer niet als opslagplaats dient voor waardevolle zaken van de ouders. Wel neem ik alle roerende zaken die ik in de algemene ruimten aantref in beslag, ook als mij gemeld wordt dat deze van de kinderen zijn.”

“Zaken die kinderen bijvoorbeeld voor hun verjaardag hebben gekregen, zijn hun eigendom. En dat is het meest omvattende recht dat iemand op een zaak kan hebben.”

“Indien duidelijk is dat een zaak aan een kind toebehoort, zal ik deze niet in beslag nemen. Een gerechtsdeurwaarder die anders handelt, benadeelt de kinderen die niet debet zijn aan de schulden van hun ouders. Overigens levert de inboedel van een schuldenaar sowieso te weinig op om de executiekosten te dekken.”

“Ik neem liever geen zaken van kinderen in beslag, behalve als het om bovenmatige inboedel gaat, zoals een grote flatscreen televisie op de kamer van het kind.”

7.3.3 De praktijk van de huidige regelgeving

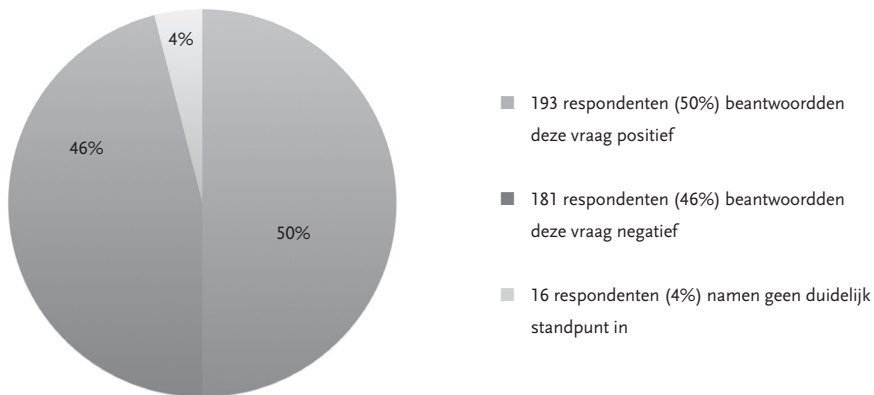
“Eigendom is het meest omvattende recht dat een persoon op een zaak kan hebben.” Met deze kernachtige zin begint artikel 5:1 lid 1 BW. In het tweede lid geeft de wetgever vervolgens aan welke bevoegdheden de eigenaar heeft en wat de grenzen daarvan zijn: “Het staat de eigenaar met uitsluiting van eenieder vrij van de zaak gebruik te maken, mits dit gebruik niet strijdt met rechten van anderen en de op de wettelijke regels van ongeschreven recht gegronde beperkingen daarbij in acht worden genomen.”⁵

4 Opvallend is dat de gerechtsdeurwaarders die aangeven geen beslag te leggen op zaken van kinderen, in veel gevallen wel beslag leggen op de aanwezige spelcomputer met bijbehorende spellen, omdat er volgens hen in dat geval sprake zou zijn van bovenmatig speelgoed.

5 Pitlo/Reehuis e.a. zegt over de definitie van het eigendomsrecht: “Deze omschrijving is betrekkelijk vaag en algemeen. Door de wetgever is daar bewust voor gekozen, men heeft niet gestreefd naar een echte definitie. Er wordt slechts aangegeven dat eigendom onder de mogelijke zakelijke rechten die een persoon op een zaak kan hebben, het meest omvattende recht is”; Pitlo/Reehuis e.a. 2006, p. 377.

Met deze bepaling in het achterhoofd wekt het verbazing dat een deel van de beroepsgroep beslag legt op zaken van kinderen. Zaken die kinderen hebben gekregen, bijvoorbeeld voor hun verjaardag, of zelf hebben gekocht, zijn hun eigendom. De leeftijd van het kind speelt daarbij geen rol. Een groot deel van de beroepsgroep lijkt gemakkelijk over dit eigendomsrecht heen te stappen. Velen laten zich bij het leggen van beslag op dergelijke zaken leiden door hun gevoel. Het ene deel vindt het zielig om op zaken van kleine kinderen beslag te leggen, anderen leggen geen beslag op zaken van oudere kinderen, al dan niet meerderjarig, omdat zij ervan uitgaan dat deze kinderen voor een deel in hun eigen onderhoud voorzien.

Legt u beslag op zaken van kinderen?

7.4 De uitkomsten van vraag 3

Is het beslagverbod naar uw mening aan herziening toe?
Waarom wel/niet?

7.4.1 Voor een herziening van het beslagverbod

274 respondenten (71%) zijn voor een herziening van het beslagverbod. Een groot deel van de beroepsgroep vindt dat de artikelen 447 en 448 Rv bij de tijd moeten worden gebracht. In het verlengde daarvan geven anderen aan dat het prettig zou zijn indien een modernisering van het beslagverbod ertoe zou leiden dat meer duidelijkheid komt over de vraag welke zaken wel en niet van beslag zijn uitgezonderd.⁶ Een ander deel noemt het beslag op een normale inboedel niet meer van deze tijd en vindt dat het alleen nog maar mogelijk zou moeten zijn om bovenmatige zaken te beslaan.

⁶ Uit de enquête volgt dat veel gerechtsdeurwaarders in de praktijk met name worstelen met de toepassing van art. 447 onder 2° Rv.

Reacties

“Het beslagverbod is niet meer van deze tijd en zou veel meer flexibiliteit moeten bevatten op basis van de plaatselijke waarneming, zoals leeftijd, hoogte van de schuld en het aantal gelegde beslagen. De artikelen 447 en 448 Rv zijn bij uitstek de artikelen waar de samenleving van de gerechtsdeurwaarder een maatschappelijk verantwoorde beslissing mag verwachten.”

“De zaken die van beslag zijn uitgezonderd, komen niet langer overeen met die zaken die door veel mensen tegenwoordig als eerste levensbehoeften worden gezien. Ik ben dan ook van mening dat de zaken die tot de normale huishouding behoren niet meer tot verhaal zouden mogen strekken. Dat zijn in mijn ogen in ieder geval een wasmachine, kooktoestellen en kookgerei, tafels en stoelen, een bankstel, eenvoudige opbergkasten, een computer met rand-apparatuur (gelet op de sollicitatieplicht) en een televisie.”

“Het beslagverbod is mijns inziens absoluut aan herziening toe. De bepalingen stammen uit een ander tijdsgewricht, waarin er bijvoorbeeld nog geen elektronische apparaten bestonden. Bovendien waren in die tijd de familiebanden veel sterker en daarmee het sociaalmaatschappelijk vangnet voor mensen die het (tijdelijk) zonder bepaalde zaken moesten stellen. Tegenwoordig zijn mensen veel meer op zichzelf aangewezen, ondanks het bestaan van instanties zoals de Sociale Dienst. Het is niet voor niets dat steeds meer mensen een beroep op de Voedselbank moeten doen.”

“Nadere bezinning op het beslagverbod is nodig. De opvattingen omtrent eerste levensbehoeften zijn in de loop van de tijd veranderd. Beslag op roerende zaken wordt in de praktijk doorgaans niet gelegd om een vordering te voldoen uit de executieopbrengst, maar om een zaak in beweging te krijgen. Ik vraag mij af in hoeverre dit strookt met de Verordening beroeps- en gedragsregels gerechtsdeurwaarders.”

“Ik vind dat het beslagverbod om twee redenen moet worden herzien. Enerzijds omdat ik het wenselijk vind dat een beslagene over een redelijke inboedel blijft beschikken. Anderzijds omdat ik het schandalig vind dat er collega's in den lande zijn die bij beslag op roerende zaken de hele inboedel beslaan, inclusief die zaken die geen enkele waarde vertegenwoordigen. Hoewel ik voorstander ben van een uitbreiding van het beslagverbod, zou ik er wel voor willen pleiten om belangrijke beperkingen aan te brengen. Zo zouden die zaken die onder een eventueel nieuw beslagverbod onvatbaar zijn voor beslag, wel in beslag genomen moeten kunnen worden voor zover zij een bovenmodale waarde vertegenwoordigen.”

7.4.2 Tegen een herziening van het beslagverbod

106 respondenten (27%) zijn tegen een herziening van het beslagverbod. De meesten voeren aan dat een uitbreiding van het beslagverbod ertoe zal leiden dat een voor de praktijk belangrijk drukmiddel wegvalt. Een argument dat ook nog bij vervolgvragen gebruikt zal worden. Anderen zijn bang dat een herziening van het beslagverbod tot gevolg zal hebben dat de enkele zaken die in de praktijk nog iets opleveren van beslag worden uitgezonderd, zoals elektronica. Weer anderen vinden dat de uitwinningmogelijkheden maximaal moeten blijven en dat een herziening al snel tot een inperking zal leiden. Een klein deel merkt op dat het niet

nodig is om het beslagverbod te herzien, omdat gerechtsdeurwaarders integer genoeg zijn om een eigen afweging te maken, waarbij zij zowel rekening houden met de belangen van de schuldeiser als met die van de schuldenaar.⁷

Reacties

“Wellicht dat ‘voorstemmers’ het argument van een fatsoenlijke samenleving aanhalen, maar daar zou ik dan tegenover willen stellen dat het niet meer dan fatsoenlijk is dat mensen hun schulden betalen en niet vrijelijk en ongeremd nieuwe schulden aangaan. Helaas moet ik soms concluderen dat mensen, en dat geldt dan voor alle geledingen van de bevolking, niet in staat zijn om hun financiën te beheren en/of de keuzes te maken die bij hun inkomen passen. Heel menselijk, maar maatschappelijk niet minder verwerpelijk. Verplichtingen worden (soms) te vrijelijk aangegaan, aanschaffingen worden te gemakkelijk gedaan, waarbij dan achteraf (doodleuk) het financiële probleem naar de verkoper/leverancier wordt verlegd.”

“In de samenleving heerst de onjuiste opvatting dat een schuldenaar slachtoffer zou zijn, terwijl deze in veel gevallen actief bijdraagt aan het ontstaan van de schulden en vaak weigerachtig is om constructief mee te werken aan een oplossing. Het is aan de gerechtsdeurwaarder en de KBvG om aan deze opvatting nuchter tegenwicht te bieden. Indien iemand schulden heeft, is hij daarvoor met zijn gehele vermogen aansprakelijk. Ik kan hier volledig achter staan. Het is aan de gerechtsdeurwaarder om in specifieke situaties met de belangen van de schuldenaar rekening te houden en niet lichtvaardig tot beslaglegging over te gaan.”

“In de huidige wetgeving is aangegeven wat vrij van beslaglegging blijft. De in de artikelen 447 en 448 Rv genoemde zaken zijn zaken, die zowel in het verleden als in het huidige tijdsgewricht, een geringe financiële waarde vertegenwoordigen. Uitbreiding van het beslagverbod zou betekenen dat de uitwinningsmogelijkheden van de schuldeiser worden beperkt. De vraag is of dat wenselijk is. In politieke en maatschappelijke discussies over dit onderwerp voert de emotie vaak de boventoon en verdwijnt veelal het zicht op de dagelijkse realiteit. In dit kader geef ik graag het voorbeeld van het Texaanse beslagverbod, dat inhoudt dat er geen beslag mag worden gelegd op paarden en wapens. U raadt het al: de bezittingen van een Texaan bestaan slechts uit paarden en wapens, al het andere huurt hij. Zo zal het ook in Nederland gaan.”

“Ik ben van mening dat het beslagverbod nog altijd heel goed de bedoeling van de wetgever dekt. Het lijkt mij moeilijk om nieuwe regels te maken. Het is aan de gerechtsdeurwaarder om in een concreet geval de belangen van de schuldeiser en de schuldenaar tegen elkaar af te wegen, daarbij nauw aansluitend bij de Verordening beroeps- en gedragsregels gerechtsdeurwaarders.”

“Ik ben tegen een herziening van het beslagverbod in de zin van een uitbreiding. Dat zou in mijn ogen niet alleen een verkeerd signaal richting schuldeisers zijn, maar ook nonchalance

7 Feitelijk is deze laatste groep ook voor een herziening van het beslagverbod: hun enige bezwaar tegen een modernisering is dat zij vrezen dat de beoordelingsruimte van de gerechtsdeurwaarder te veel wordt ingeperkt. In hfdst. 8 zal duidelijk worden dat die vrees ongegrond is.

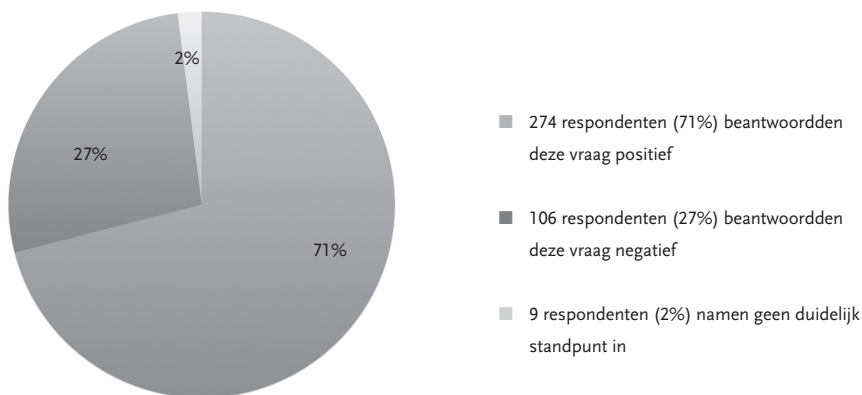
in de hand werken bij schuldenaren. Wel moet iedere gerechtsdeurwaarder zich realiseren dat beslag op roerende zaken een ingrijpend middel is waar vanuit ethisch oogpunt terughoudend mee moet worden omgegaan.”

7.4.3 De praktijk van de huidige regelgeving

Het beslagverbod vormt in de praktijk een nuttig drukmiddel. Dat de beroepsgroep zich desondanks met grote meerderheid voor een herziening van de artikelen 447 en 448 Rv uitspreekt, toont zijn maatschappelijke betrokkenheid. En daarmee geeft hij een belangrijk signaal af. Uit hoofdstuk 4 bleek dat vergelijkbare regelingen in het buitenland al (veel) eerder bij de tijd zijn gebracht. In Nederland heeft de wetgever een herziening tot op heden niet noodzakelijk geacht. De antwoorden op de vorige vragen maken echter duidelijk dat het niet langer de wet is die de grenzen stelt, maar dat het gevoel van de gerechtsdeurwaarder bepalend is. De rechts-onzekerheid die hiervan het gevolg is, kan de gerechtsdeurwaarder niet verweten worden. Nu een juridisch kader ontbreekt, probeert hij naar eigen inzicht aan te sluiten bij de bedoeling van de wetgever.

De beroepsgroep erkent dat een herziening van het beslagverbod zal leiden tot een uitbreiding van het aantal beslagvrije zaken en dat daardoor de betekenis van het beslag op roerende zaken als drukmiddel afneemt. 202 gerechtsdeurwaarders stellen voor de huidige artikelen te vervangen door een open norm, zodat de gerechtsdeurwaarder ter plaatse een eigen afweging kan maken. Daarbij doen zij opvallend vaak de suggestie om aan te sluiten bij het criterium van ‘niet bovenmatig’ van artikel 295 lid 4 onder b Fw. Dit criterium heeft volgens hen drie voordelen: de beslagene beschikt over een bestaansminimum dat past bij het huidige tijdsgewricht, alleen die zaken die substantieel bijdragen aan het aflossen van de schuld kunnen worden uitgewonnen en de mogelijkheden om oneigenlijke druk uit te oefenen, worden aanzienlijk verkleind.

Is het beslagverbod aan herziening toe?

7.5 De uitkomsten van vraag 4

Vindt u dat zaken tot een bepaalde executiewaarde vrij moeten zijn van beslag?

Waarom wel/niet?

7.5.1 Zaken tot een bepaalde waarde vrijgesteld van beslag

54 respondenten (14%) zijn van mening dat zaken tot een bepaalde waarde vrijgesteld moeten worden van beslag. Een groot deel vindt dat alleen beslag op roerende zaken gelegd mag worden in die gevallen waarin ook een redelijke opbrengst wordt verwacht, dat wil zeggen: na afloop van de executieveiling resteert een batig saldo, en enigszins in het verlengde daarvan, dat het beslag niet als oneigenlijk drukmiddel mag worden gebruikt.

Reacties

“Zaken mogen van mij tot een bepaalde executiewaarde van beslag worden uitgezonderd. Het ‘bangmaken’ van schuldenaren door zaken in beslag te nemen die de reiskosten terug naar kantoor niet eens dekken, kan mijns inziens niet door de beugel en dan druk ik mij nog voorzichtig uit.”

“Daar ben ik een groot voorstander van. De opbrengst moet de te maken kosten overstijgen, anders heeft het geen zin te verkopen. Het tot een bepaalde waarde vrijstellen van zaken voorkomt dat er oneigenlijke druk op de schuldenaar wordt uitgeoefend.”

“Op deze manier kunnen vexatoire beslagen worden voorkomen, alsmede eindeloze discussies met opdrachtgevers die per se beslag op roerende zaken willen leggen, ook als hun verteld is dat de schuldenaar over een inboedel beschikt die niet of nauwelijks waarde vertegenwoordigt.”

“Ik zie meer in deze oplossing dan in het toevoegen van extra zaken aan het beslagverbod. Eerlijk gezegd zit ik wel in dubio. Hoewel er in het hele land volgens mij niet meer zoveel executoriale verkopen zijn, blijkt het beslag op roerende zaken in de praktijk nog altijd een goede prikkel te zijn om vastgelopen dossiers vlot te trekken. Het risico bestaat dat door het instellen van een dergelijke maatregel deze prikkel verdwijnt, maar dat is wellicht beter dan dat beslag wordt gelegd zonder dat de intentie bestaat om tot verkoop over te gaan.”

“Een goed idee, maar wie gaat dat bedrag bepalen? En op welke gronden? Wellicht is het een idee om de ministerieplicht te beperken, zodat daarin beter tot uitdrukking komt dat een gerechtsdeurwaarder zowel met de belangen van de schuldeiser als met die van de schuldenaar rekening moet houden.”

7.5.2 Zaken niet tot een bepaalde waarde vrijgesteld van beslag

330 respondenten (85%) vinden niet dat zaken tot een bepaalde waarde vrijgesteld moeten worden van beslag. Ter onderbouwing van hun standpunt voeren zij drie argumenten aan. Het meest gebruikte argument is dat het voor een gerechtsdeurwaarder moeilijk is op voorhand de waarde van in beslag genomen zaken te bepalen. De andere argumenten zijn dat een

herziening van het beslagverbod in deze zin een voor de praktijk nuttig drukmiddel wegneemt en enigszins haaks daarop dat een gerechtsdeurwaarder, binnen de door wet- en regelgeving gestelde grenzen, een eigen afweging moet kunnen maken.

Reacties

“Ik vind niet dat zaken tot een bepaalde waarde vrij moeten zijn van beslag. Daar wordt de schuldeiser door benadeeld. In zijn algemeenheid merk ik op dat de positie van de schuldenaar zo langzamerhand steeds beter wordt en die van de schuldeiser steeds slechter. Laatstgenoemde moet maar zien hoe hij aan zijn geld komt. Dat valt niet altijd mee. Juist in die gevallen biedt beslag op roerende zaken vaak uitkomst. De schuldenaar heeft het politieke tij kennelijk mee, ik vind daarom dat wij ons als gerechtsdeurwaarders weleens wat sterker mogen maken voor de positie van de schuldeiser.”

“Hoe moet een gerechtsdeurwaarder de waarde van een zaak bepalen? De executieopbrengst is pas na afloop van de openbare verkoop bekend en dan zijn de kosten al gemaakt. Ik denk dat er beter voor gezorgd kan worden dat het verkooptraject goedkoper wordt, te beginnen met die akelige advertenties in een dagblad die toch door niemand gelezen worden en die al snel € 400 kosten.”

“Beslag op roerende zaken is nog altijd een bruikbaar executiemiddel. Niet zozeer om uiteindelijk tot verkoop over te gaan, want dan is vrijwel geen opbrengst kostendekkend, maar wel om een betalingsregeling af te dwingen.”

“Het is moeilijk om de waarde van een zaak op voorhand te bepalen. Zo heb ik weleens meegeemaakt dat een onooglijk vaasje veel geld opleverde. Het omgekeerde komt ook voor en helaas maar al te vaak. Ik vind dat een gerechtsdeurwaarder de vrijheid moet hebben om bij een executieverkoop een startbedrag te noemen van waaruit verder geboden kan worden. Ik moet eerlijk bekennen dat ik dat zelf weleens doe om een redelijke opbrengst te genereren. Je moet als gerechtsdeurwaarder de belangen van beide partijen voor ogen houden. Een schuldenaar heeft er niets aan als verkoop van zijn inboedel niet leidt tot een substantiële daling van zijn schuld, dan kan hij zijn spullen beter houden, terwijl het een schuldeiser ook niet verder helpt als zijn schuldenaar daardoor nog dieper in de problemen komt, want dan kan hij het restant van zijn vordering daarna wel afschrijven.”

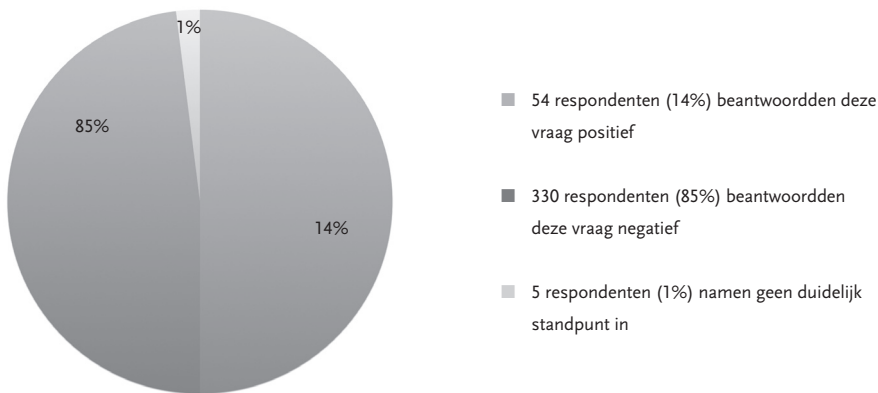
“Het opnemen van een maximum- of minimumwaarde lijkt mij overbodig. Verwacht mag worden dat een gerechtsdeurwaarder een verkoop alleen effectueert indien hij een positief resultaat verwacht, dat wil zeggen: de opbrengst overstijgt de executiekosten.”

7.5.3 De praktijk van de huidige regelgeving

Uit de antwoorden op deze vraag blijkt dat de beroepsgroep een herziening van het beslagverbod in deze zin niet ziet zitten. Dit standpunt wekt enige verbazing. Immers, het huidige artikel 448 zondert de daarin genoemde zaken van beslag uit tot een bij algemene maatregel van bestuur te bepalen bedrag. De geuite bezwaren richten zich dus ook tegen dit artikel,

maar uit hoofdstuk 2 bleek dat deze bepaling niet tot (bekende) jurisprudentie heeft geleid. Misschien ligt dat laatste voor een deel aan de aard van de uitgezonderde zaken: boeken die de geëxecuteerde nodig heeft voor zijn beroep en werktuigen en gereedschappen, dienend tot enig onderwijs of de beoefening van kunsten en wetenschappen. Maar zou dat anders zijn wanneer in het huidige tijdsgewricht een dergelijke grens gesteld zou worden voor bijvoorbeeld elektronische apparaten. In België kunnen goederen die de beslagene volstrekt nodig heeft voor zijn beroep tot een waarde van € 2500 aan het beslag worden onttrokken. Professor Broeckx gaf in hoofdstuk 6 aan dat in de jaren dat zij als beslagrechter werkzaam is geweest, de meeste discussies zijn gevoerd over deze grens.

Moeten zaken tot een bepaalde waarde vrij zijn van beslag?

7.6 De uitkomsten van vraag 5

Brengt een executieverkoop van een normale inboedel in het algemeen voldoende op om de kosten te dekken?

7.6.1 Een executieverkoop brengt voldoende op

Volgens 58 respondenten (15%) brengt een executieverkoop van een normale inboedel in het algemeen voldoende op om de kosten te dekken. Zij geven aan alleen tot verkoop over te gaan als duidelijk is dat de in beslag genomen zaken ten minste de kosten van de verkoop dekken. Anderen wijzen erop dat het beslag op roerende zaken in hun praktijk rendabel is, omdat zij veel tijd en moeite in een verkoop steken, bijvoorbeeld door kopers actief te benaderen. Dit is in hun ogen in het belang van zowel de schuldeiser als de schuldenaar.

Reacties

“Mijn kantoor gaat alleen over tot verkoop als de verwachting bestaat dat de baten hoger zullen zijn dan de kosten. De beoordeling hiervan is zeer feitelijk van aard en de vraag kan dus niet in het algemeen worden beantwoord. Voorts wil ik benadrukken dat inbeslagname van roerende zaken een uiterste middel is om van weigerachtige schuldenaren betaling af te dwingen. Veelal is het gevolg dat na de inbeslagname een betalingsregeling wordt getroffen. Door normale inboedels buiten beschouwing te laten, zou de gerechtsdeurwaarder een belangrijk incasso-instrument uit handen worden genomen. Ik acht dit zeer onwenselijk.”

“Over het algemeen is een verkoop net kostendekkend. De tendens is dat de animo voor een executieverkoop afneemt, zodat het steeds lastiger wordt om een redelijke opbrengst te genereren. Als de wijze van verkoop gemoderniseerd zou worden, zou deze tendens wellicht gekeerd kunnen worden.”

“Een normale inboedel brengt in principe voldoende op, maar je moet er wel moeite voor doen, bijvoorbeeld door de verkoop op alle mogelijke manieren openbaar te maken (aanplakbiljetten, advertenties, melding op de website van kantoor, enz.). Op die manier bereik je voldoende geïnteresseerden.”

“In 99% van de gevallen komt het niet tot een openbare verkoop. In die spaarzame gevallen waarin het wel zover komt, is op voorhand een kosten-batenanalyse gemaakt, waarbij de verwachting is dat een positieve opbrengst zal worden gerealiseerd.”

“Het is in mijn ogen de schuld van de hoge advertentiekosten dat een verkoop van een normale inboedel in de regel niet kostendekkend is. Ik combineer daarom in de praktijk het inboedelbeslag veelal met een beslag op scooter, caravan en/of auto, waardoor de opbrengst aanzienlijk stijgt en op zijn minst kostendekkend is.”

7.6.2 Een executieverkoop brengt niet voldoende op

304 respondenten (78%) geven aan dat een executieverkoop van een normale inboedel in het algemeen niet voldoende opbrengt om de kosten te dekken. Zij noemen als voornaamste redenen de hoge kosten en de verouderde wijze van verkoop. Een ander veel gebruikt argument is dat bij beslag op roerende zaken steeds minder vaak een normale inboedel wordt aangetroffen. Een kleine groep respondenten ziet de geringe opbrengst niet als een probleem, omdat zij het beslag op roerende zaken uitsluitend leggen als drukmiddel.

Reacties

“Ik heb in de loop der jaren de nodige veilingen gedaan, maar de verkopen die echt wat opbrachten zijn op de vingers van een hand te tellen. Het zal bekend zijn dat het beslag op roerende zaken in de meeste gevallen gelegd wordt in de hoop dat een schuldenaar alsnog betaalt, of om een regeling te treffen. Uit eigen ervaring weet ik dat je tijdens een beslaglegging vaak een intensiever contact hebt met de schuldenaar en dat maakt het gemakkelijker om tot een oplossing te komen.”

“In het algemeen niet. Een enkele keer brengt een verkoop weleens voldoende op, maar dat is alleen in die gevallen waarin een schuldenaar een paard, een auto of een motor bezit die enige waarde vertegenwoordigt, of dat ik meerdere inboedels tegelijkertijd veil. Ik leg daarom nog zelden beslag op roerende zaken, omdat ik het niet gepast vind om het louter als drukmiddel te gebruiken.”

“Bij lange na niet. Ik vind dat een gerechtsdeurwaarder bij in beslagname van een inboedel altijd de hoogte van de vordering moet afwegen tegen de kosten en de mogelijke opbrengst van de roerende zaken bij verkoop. Uiteraard zijn wij gerechtsdeurwaarders en geen taxateurs, maar iedere gerechtsdeurwaarder die met enige regelmaat beslag op roerende zaken legt, wéét ongeveer wat een inboedel opbrengt bij een verkoop op het moment dat hij deze aantreft. Overigens vraag ik mij af wat het nut van een beslag op roerende zaken is indien men bij een verkoop hoopt de kosten te kunnen dekken. Na verkoop is niemand iets opgeschoten; de schuldeiser heeft de vordering nog steeds niet voldaan gekregen en de schuldenaar zit zonder spullen, maar met een nog even grote schuld. Ik heb daar maar twee woorden voor: debiteurtje pesten.”

“Nee, hoewel ik moet zeggen dat het slechts zelden tot een verkoop komt. En dat is ook direct de crux van de zaak. Het beslag op roerende zaken blijkt toch altijd weer een behoorlijk effectief executiemiddel, waarin vastgelopen zaken worden vlot getrokken.”

“De kosten overstijgen doorgaans de baten. Ik wil graag opmerken dat ik het ethisch niet verantwoord vind om een normale inboedel te verkopen. De schuldeiser zou in mijn ogen bij het beslag op roerende zaken het risico moeten dragen. Blijkt na afloop van de executieveiling dat de in beslag genomen zaken te weinig hebben opgebracht om op zijn minst de kosten te dekken, dan zou de verkoop ongedaan moeten worden gemaakt, waarbij de schuldeiser opdraait voor de onnodig gemaakte kosten.”

7.6.3 De praktijk van de huidige regelgeving

De wijze van verkoop van roerende zaken doet inderdaad ouderwets aan met voorschriften zoals:

- het aanslaan van biljetten (art. 464 Rv);
- het plaatsen van een advertentie in een dagblad (art. 466 Rv);
- het houden van een openbare verkoop op een daartoe door de gerechtsdeurwaarder aange-
wezen plaats binnen zijn ambtsgebied (art. 463 lid 1 Rv).

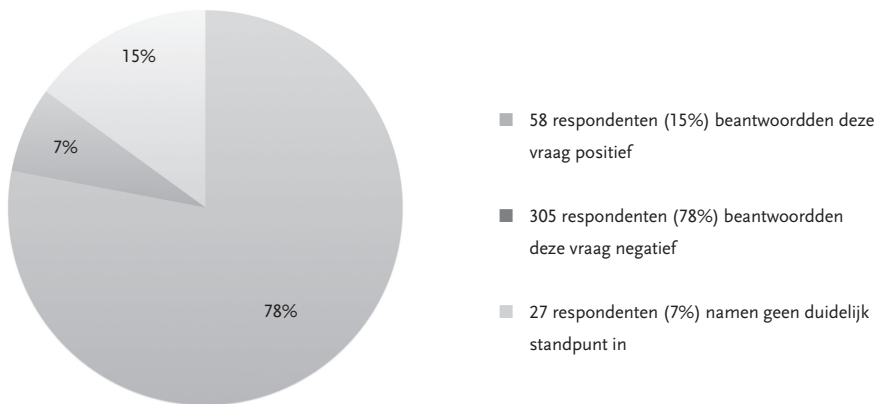
De ratio achter de publicatievoorschriften is dat ter verzekering van een zo hoog mogelijke opbrengst zoveel mogelijk kooplustigen moeten worden geïnteresseerd.⁸ In een samenleving die wordt gekenmerkt door een voortgaande digitalisering, doen dergelijke voorschriften geen recht meer aan de werkelijkheid. Dat wringt des te meer omdat met deze wijze van verkoop aanzienlijke kosten zijn gemoeid.

Het bovenstaande geldt in het bijzonder voor de openbare verkoop. Uit de antwoorden op deze vraag blijkt dat mensen weinig tot geen belangstelling meer hebben voor een veiling. Waarom zouden ze ook? Op sites als Marktplaats.nl wordt een keur aan tweedehandsspullen aangebo-

8 Van Mierlo, Van Nispen & Polak (red.) 2010, p. 739.

den, waar mensen aan de hand van een foto eenvoudig kunnen bepalen of een zaak aan hun wensen voldoet, waarna zij een afspraak met de verkoper kunnen maken om de zaak op te halen op een moment dat het hen schikt. Het is daarom niet verwonderlijk dat veel gerechtsdeurwaarders de suggestie doen om een wettelijke basis te creëren voor het online veilen van roerende zaken. Op die manier wordt niet alleen het aantal potentiële kopers dat bereikt wordt groter, maar kunnen ook de kosten die met verkoop gemoeid zijn omlaag.

Brengt een executieverkoop van een normale inboedel in het algemeen voldoende op om de kosten te dekken?

7.7 De ministerieplicht: wiens brood men eet, diens woord men spreekt?

7.7.1 Algemeen

In hoofdstuk 6 is aan de orde gekomen hoe stakeholders uit de politiek, praktijk en wetenschap denken over een mogelijke herziening van het beslagverbod, terwijl in de vorige paragraaf de uitkomsten van een afgenomen enquête onder (kandidaat-)gerechtsdeurwaarders aan de orde zijn gekomen. Duidelijk is geworden dat de huidige artikelen 447 en 448 Rv herzien moeten worden en dat die bepalingen vaak niet al te strikt worden toegepast doordat aan die bepalingen een ruime invulling wordt gegeven. Aldus worden in de praktijk ook andere voor het levensonderhoud van de schuldenaar noodzakelijke zaken niet in beslag genomen. In zekere zin is dat opmerkelijk omdat de wet duidelijk is en de wetgever de bepalingen nooit ingrijpend heeft aangepast. Waar buitenlandse wetgevers de bepalingen hebben herzien zodat zij aansluiten bij de gewijzigde levensomstandigheden van de schuldenaar, heeft de Nederlandse wetgever dat niet gedaan hoewel de gelegenheid daartoe bestond.⁹ Maar mag c.q.

⁹ Bij de invoering van de Boeken 3 c.s. NBW in 1992 is ook het executie- en beslagrecht zoals geregeld in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering herzien, maar deze twee bepalingen niet; *Kamerstukken II 1980/81*, 16 593, nr. 3, p. 36 (MvT).

kan een gerechtsdeurwaarder dan de wet opzijzetten en een eigen interpretatie geven? Moet juist een overheidsfunctionaris als de gerechtsdeurwaarder niet de wet handhaven? Die vraag klemt temeer nu er een ministerieplicht bestaat. Artikel 11 Gdw luidt:

De gerechtsdeurwaarder is te allen tijde verplicht in het gehele arrondissement waarin zijn plaats van vestiging is gelegen de ambtshandelingen waartoe hij bevoegd is, te verrichten wanneer hierom wordt verzocht, tenzij:

- a. met het oog op zijn persoonlijke omstandigheden dit redelijkerwijs niet van hem kan worden verlangd, of
- b. de verzoeker niet bereid is het krachtens deze wet door de gerechtsdeurwaarder aan hem gevraagde voorschot voor het verrichten van ambtshandelingen te voldoen.

7.7.2 Strekking van de ministerieplicht

De gerechtsdeurwaarder is een door de Kroon benoemd ambtenaar, die ook ondernemer is. Hij is een onbezoldigd openbaar ambtenaar: niet in dienst van de overheid, niet werkzaam onder directe dan wel indirecte verantwoordelijkheid van een minister en niet vallend onder de ministeriële verantwoordelijkheid. Hij is als ondernemer verantwoordelijk voor zijn eigen inkomen. Maar hij is wel bekleed met specifieke bij de wet genoemde taken die hij vaak als enige functionaris kan en mag verrichten.¹⁰

Historisch gezien hanteert de gerechtsdeurwaarder de overgedragen zwaarmacht van de overheid bij de betekening van proces inleidende stukken en handelingen van tenuitvoerlegging en daaruit vloeit noodzakelijkerwijs voort dat hij tot het uitvoeren van die taken verplicht is indien daarom wordt verzocht: het betreft immers een monopolie en eenieder moet dus met succes een beroep kunnen doen op de inzet van de gerechtsdeurwaarder. Het gaat niet aan dat wie een beroep doet op het handelen van de gerechtsdeurwaarder voor het verrichten van een (ambts)handeling ex artikel 2 Gdw te zijnen behoeve, overgeleverd zou zijn aan de luimen van de gerechtsdeurwaarder. Daarom heeft de wetgever in artikel 11 Gdw de ministerieplicht opgenomen. Het betekent dat de gerechtsdeurwaarder die specifieke bij de wet genoemde taken die hij vaak als enige functionaris kan en mag verrichten ook moet verrichten, tenzij er zwaarwegende omstandigheden zijn.

10 Art. 2 lid 1 Gdw luidt: "De gerechtsdeurwaarder is een openbaar ambtenaar, belast met de taken die bij of krachtens de wet, al dan niet bij uitsluiting van ieder ander, aan deurwaarders onderscheidenlijk gerechtsdeurwaarders zijn opgedragen of voorbehouden. De gerechtsdeurwaarder is in het bijzonder belast met:

- a. het doen van dagvaardingen en andere betekeningen, behorende tot de rechtsingang of de instructie van gedingen;
- b. het doen van gerechtelijke aanzeggingen, bekendmakingen, protesten en verdere exploitatie;
- c. ontruiming, beslagen, executoriale verkopen, gijzelingen en andere handelingen, behorende tot of vereist voor de uitvoering van executoriale titels dan wel voor de bewaring van rechten;
- d. het doen van protesten van non-acceptatie of non-betaling van wissels, orderbiljetten en dergelijke en het opmaken van een akte van interventie aan de voet van het protest;
- e. het ambtelijk toezicht bij vrijwillige openbare verkopen van roerende lichamelijke zaken bij opbod, bij opbod en afslag, of bij afslag."

Uit de ministerieplicht vloeit ook voort dat als de gerechtsdeurwaarder een opdracht niet of niet juist uitvoert, er sprake is van wanprestatie.¹¹ Ook zal de gerechtsdeurwaarder dan tuchtrechtelijk kunnen worden aangesproken. Zoals hierna zal blijken bestaat in het geval dat beslag op roerende zaken moet worden gelegd een tamelijk ingewikkelde situatie, omdat de wetgever heeft verzuimd de artikelen 447 en 448 Rv aangaande het beslagverbod bij de tijd te brengen en er een zeker 'grijs' gebied is ontstaan dat in de praktijk op verschillende wijze wordt ingevuld, zoals uit de enquête bleek. Hoe de gerechtsdeurwaarder moet handelen in een concreet geval is minder duidelijk en zal wisselen van kantoor tot kantoor en van persoon tot persoon.

De ministerieplicht moet in een concreet geval worden ingevuld: iedere dag weer bij iedere ambtshandeling.¹² Dat is een afweging van belangen: het uitvoeren van een opdracht zal de wens van de opdrachtgever bevredigen en een wederpartij raken. Het toegeven aan de wens van een opdrachtgever is mogelijk voordelig voor de gerechtsdeurwaarder als ondernemer, het niet toegeven betekent waarschijnlijk minder inkomsten en zet eventueel de verhouding tot de opdrachtgever op het spel, omdat de opdrachtgever zich geconfronteerd ziet met een onwillige partij en dus mogelijk in het uiterste geval een andere gerechtsdeurwaarder zal zoeken die zijn ministerie wel wil verlenen.

Meebuigen betekent mogelijk meer omzet en dus zekerheid voor de ondernemer: "Erst das Fressen und dann die Moral", zei een bekend Duits schrijver¹³ eens, maar juist het karakter van het ambt als openbaar ambtenaar brengt mee dat een gerechtsdeurwaarder zich in beginsel niet door financiële aspecten mag laten leiden.¹⁴ Enerzijds mogen hoge eisen worden gesteld aan de verplichting van de gerechtsdeurwaarder om ambtshandelingen te verrichten. Het kan niet zo zijn dat de gerechtsdeurwaarder lichtvaardig besluit niet in actie te komen, want dan wordt zijn opdrachtgever gedupeerd. Die is immers afhankelijk van de inspanningen van de gerechtsdeurwaarder en kan niet zelf optreden. Het betekent dat de gerechtsdeurwaarder steeds tot een eigen oordeel moet komen. Anderzijds mag hij niet zonder meer de wensen van de opdrachtgever vervullen.¹⁵

Dat er sprake is van een spanningsveld en dat de belangen van de opdrachtgever niet per definitie mogen prevaleren, blijkt ook uit de reactie van de staatssecretaris van Justitie op het rapport *Noblesse Oblige*:

11 Art. 6:74 BW.

12 Vgl. Wisseborn & Weisfelt 2009 (interview), p. 5-7.

13 Aldus Bertolt Brecht (1898-1956) in zijn klassieker *Die Dreigroschenoper*.

14 In het Btag zijn bedragen opgenomen die in rekening mogen worden gebracht voor ambtshandelingen. Over die tarieven kan worden onderhandeld en een gerechtsdeurwaarder mag aanspraak maken op een hoger bedrag bij een spoedopdracht. Wil een opdrachtgever niet het Btag-tarief betalen, dan is dit voor de gerechtsdeurwaarder waarschijnlijk een gegronde reden om zijn medewerking te weigeren (of de weigering gegrond zou zijn, is afhankelijk van een veelheid van factoren).

15 De Kamer voor Gerechtsdeurwaarders heeft bepaald dat een gerechtsdeurwaarder in beginsel zijn ministerie dient te verlenen, wanneer hem wordt verzocht een titel te betekenen en te executeren. Van de gerechtsdeurwaarder mag wel worden verwacht dat als hij een titel betekent en bevel tot betaling doet van een bepaald bedrag, hij zich ervan heeft vergewist dat uit de titel zelf afdoende blijkt wat een schuldenaar verschuldigd is en dat die titel een grondslag biedt voor het te geven bevel tot betaling. De enkele mededeling van zijn opdrachtgever dat de titel ten uitvoer kan worden gelegd, is daartoe onvoldoende. De gerechtsdeurwaarder moet zelfstandig beoordelen of de titel ten uitvoer kan worden gelegd; Kamer voor Gerechtsdeurwaarders 26 juni 2012, *LJN YB0851*.

“Het openbare karakter van het ambt vergt dat niet uitsluitend het perspectief van de opdrachtgever bepalend is. Gestreefd zal telkens moeten worden naar een evenwicht tussen de belangen van de schuldenaar en de belangen van de schuldeiser. Een gerechtsdeurwaarder die (...) slechts loopjongen van zijn opdrachtgever is, heeft er onvoldoende oog voor dat hij gelet op zijn bijzondere positie ook rekening moet houden met de belangen van de schuldenaar.”¹⁶

Daarmee wordt onderstreept dat de gerechtsdeurwaarder als overheidsfunctionaris zich ‘neutraal’ behoort op te stellen en ook oog moet hebben voor de belangen van de schuldenaar.

Dat de gerechtsdeurwaarder overheidsfunctionaris is, bleek duidelijk uit het tot 15 juli 2001 geldende Deurwaardersreglement: de gerechtsdeurwaarder viel disciplinair onder het ARAR: algemeen rijksambtenarenreglement. Bovendien was sprake van een hiërarchische relatie met de president van de rechtbank.¹⁷ Met de inwerkingtreding van de Gerechtsdeurwaarderswet is die formele band doorgesneden. Maar materieel gezien geldt nog steeds dat de gerechtsdeurwaarder primair overheidsfunctionaris is en die hoedanigheid onderscheidt hem van bijvoorbeeld incassobureaus waar de aandacht minder op de positie van de schuldenaar is gericht. De gerechtsdeurwaarder moet zijn opdrachtgever dan ook corrigeren als deze de schuldenaar beschermende wet- of regelgeving over het hoofd ziet. Het is aan de gerechtsdeurwaarder om de beslagvrije voet te berekenen en die zo nodig opnieuw te berekenen.

7.7.3 Een worsteling

De spanning die bestaat tussen enerzijds de ministerieplicht waardoor handelend moet worden opgetreden ten behoeve van de opdrachtgever en anderzijds het niet veronachtzamen van de belangen van de schuldenaar, wordt door gerechtsdeurwaarders al tientallen jaren gevoeld. In zijn artikel *Op zoek naar nieuwe wegen*¹⁸ schreef Velthuis, destijds gerechtsdeurwaarder te Eindhoven: “Ik meen in de diverse publicaties¹⁹ een tendens te hebben aangetroffen die gaat in de richting van een relativering van de ministerieplicht. Met andere woorden: men ziet de ministerieplicht als ondergeschikt aan de humane plicht en in conflictsituaties zal de laatste moeten prevaleren.” Hij geeft vervolgens als zijn visie dat die weg onjuist is en betoogt dat naarmate humaniteit en een sociale rol voor de ambtsdrager een overwegende rol gaan vervullen, dit de ministerieplicht zal ondergraven en de rechtszekerheid in het geding komt. Hij stelt dat de benadering van in de door hem aangehaalde publicaties hem doet denken aan een dokter die zijn patiënt pijnstillende middelen verstrekt zonder de oorzaak van de kwaal te bestrijden en weg te nemen. Velthuis, een sociaal zeer bewogen mens, vervolgt zijn artikel met het betoog dat erop moet worden toegezien dat de gerechtsdeurwaarder zijn taak in de

16 *Kamerstukken II 2009/10*, 32 123 VI, nr. 64, p. 2.

17 Art. 13 lid 3 van het Deurwaardersreglement luidde: “Ingeval hij meent het doen van enig exploit te moeten weigeren, geeft hij daarvan onmiddellijk kennis aan de president van het college, waarbij hij werkzaam is, of, is hij uitsluitend werkzaam bij een kantongerecht, aan de kantonrechter dan wel de in rang oudste kantonrechter en is de deurwaarder bij meer dan één gerecht werkzaam, dan geschiedt de kennisgeving aan de door Onze Minister aan te wijzen autoriteit. Hij blijft niettemin jegens partijen voor zijn weigering aansprakelijk.”

18 Velthuis 1973, p. 105-109.

19 De auteur geeft verder niet duidelijk aan op welke publicaties hij doelt, verondersteld wordt dat het onder meer gaat op de hierna aangehaalde artikelen van H. Legel en Briers.

samenleving op humane en sociaal verantwoorde wijze moet kunnen invullen, maar dat hij ervoor moet waken niet een terrein te betreden dat aan de rechter is.

Daarmee wordt een belangrijk punt aangesneden. In ons rechtsbestel is het de rechter die uiteindelijk moet beslissen of en op welke wijze een eerder gegeven rechterlijke beslissing ten uitvoer moet worden gelegd. Het verdisconteren van persoonlijke omstandigheden is een normale zaak bij het doen van uitspraken. De leer van de redelijkheid en billijkheid geeft de rechter die ruimte. Het doornemen van huurzaken over bijvoorbeeld hennepteelt levert een wijd scala op van invulling op grond van de persoonlijke omstandigheden van de gedaagde, zowel in de fase van de beslechting van het geschil als de tenuitvoerlegging.²⁰ Maar in hoeverre spelen persoonlijke omstandigheden nog een rol bij de tenuitvoerlegging?

De rechter zal aan de hand van de criteria van het standaardarrest *Ritzen/Hoekstra*²¹ moeten bepalen of de tenuitvoerlegging voor de schuldenaar tot (onder meer) onaanvaardbare gevolgen zal leiden en pas dan zal de tenuitvoerlegging worden geblokkeerd.

De Hoge Raad stelde in het genoemde arrest:²² “In een dergelijk executiegeschil met betrekking tot een ontruimingsvonnis kan de rechter slechts de staking van de tenuitvoerlegging van dat vonnis bevelen, indien hij van oordeel is dat de executant, mede gelet op de belangen aan de zijde van de geëxecuteerde die door de ontruiming zullen worden geschaad, geen in redelijkheid te respecteren belang heeft bij gebruikmaking van zijn bevoegdheid om in afwachting van de uitslag van het hoger beroep tot tenuitvoerlegging over te gaan. Dat zal het geval kunnen zijn indien het te executeren vonnis klaarblijkelijk op een juridische of feitelijke misslag berust of indien de ontruiming op grond van na dit vonnis voorgevallen of aan het licht gekomen feiten klaarblijkelijk aan de zijde van de geëxecuteerde een noodtoestand zal doen ontstaan, waardoor een onverwijld tenuitvoerlegging niet kan worden aanvaard.”

Indien de gerechtsdeurwaarder hier een zelfstandige beslissingsbevoegdheid zou krijgen, zou dat een ongewenste uitholling van de rol van de rechter als duiders van de wet betekenen en zou de gerechtsdeurwaarder op de stoel van de rechter gaan zitten.

De wetgever formuleerde de ministerieplicht heel stellig, maar in het hiervoor al aangehaalde commentaar op het rapport *Noblesse Oblige* stelt de staatssecretaris verder: “De Commissie heeft ook aandacht gevraagd voor een onderbelicht aspect, namelijk dat ook de gerechtsdeurwaarder zelf met betrekking tot de uitoefening van zijn ambt behoefte heeft aan een duidelijk en niet voor misverstand vatbaar normenkader. (...) Dat normenkader dient niet alleen te worden gevormd door het bepaalde bij en krachtens de Gerechtsdeurwaarderswet, maar zeker ook door verordeningen van de KBvG.”²³

20 Vgl. Ter Meulen 2004, p. 310-328; Ter Meulen 2007, p. 1-10.

21 HR 22 april 1983, NJ 1984, 145.

22 Er werd allereerst op gewezen dat een executiegeschil niet als een extra rechtsmiddel mocht worden gezien, zodat slechts een marginale toetsing mogelijk zou zijn.

23 *Kamerstukken II* 2009/10, 32 123 VI, nr. 64, p. 3. De staatssecretaris geeft uiteindelijk aan dat zelfs overwogen moet worden de ministerieplicht aan te passen als die als te knellend wordt ervaren; idem, p. 3. Maar de KBvG heeft hier nooit inhoudelijk op gereageerd. Het is ook geen punt van interne discussie geweest en lijkt dus niet of

Artikel 11 Gdw²⁴ formuleert de ministerieplicht als hoofdregel: de gerechtsdeurwaarder moet ambtshandelingen verrichten wanneer hierom wordt verzocht en er zijn twee uitzonderingen: (i) als wegens persoonlijke omstandigheden dit redelijkerwijs niet van hem mag worden verlangd en (ii) als de verzoeker niet een voorschot op de kosten wil voldoen. De memorie van toelichting bij het artikel geeft de kaders aan: “De verplichting van een gerechtsdeurwaarder om op te treden, vloeit niet voort uit een wilsovereenstemming met de opdrachtgever maar berust derhalve op de wet. Het verzoek of de opdracht van de justiciabele vormt slechts de voorwaarde waardoor deze opdracht in een concreet geval ontstaat. (...) Gezien de centrale functie, dienen zo min mogelijk afwijkingen op de Ministerieplicht voorzien te worden. Slechts een afwijking lijkt aanvaardbaar, namelijk dat de gerechtsdeurwaarder door ziekte of verlof redelijkerwijs niet gehouden kan worden aan zijn plicht om zijn diensten te verrichten. (...) Duidelijk is dat het bij de ontheffing van de Ministerieplicht steeds moet gaan om persoonlijke omstandigheden die niet samenhangen met de beroepsuitoefening. Een beroep op ontheffing mag niet worden gehonoreerd als de deurwaarder problemen verwacht bij de uitoefening van zijn ministerieplicht.”²⁵

De uitzondering onder sub b levert geen discussie op en neemt de gerechtsdeurwaarder in bescherming doordat pas in actie hoeft te worden gekomen als het (voorschot op het) honorarium is betaald: eerst betalen, dan werken. Wel geldt een beperking op grond van artikel 11 Btag. Het voorschot dat gevraagd mag worden (en dus bij niet-betaling kan leiden tot het niet verrichten van de ambtshandeling), mag voor een groot aantal ambtshandelingen niet hoger zijn als het schuldenaarstarief dat op grond van het Btag aan een schuldenaar mag worden berekend. Deze bepaling voorkomt dat de gerechtsdeurwaarder een voor hem onwettelijke ambtshandeling probeert af te weren door het vragen van een onredelijk voorschot. Ook beschermt de ministerieplicht de gerechtsdeurwaarder tegen derden. De ministerieplicht is, hoe paradoxaal dat op het eerste gezicht lijkt, ook een bescherming tegen een schuldenaar die gezien de machtsverhouding tot de betrokken gerechtsdeurwaarder mogelijk oneigenlijke druk zou willen/kunnen uitoefenen. Onder het tot 15 juli 2003 geldende Deurwaardersreglement viel de gerechtsdeurwaarder disciplinair onder het ARAR. De staat – een belangrijke opdrachtgever voor gerechtsdeurwaarders – zou de gerechtsdeurwaarder destijds onder druk hebben kunnen zetten met een dreiging in de ambtelijke hoedanigheid. Sinds 15 juli 2001 is die band geheel verdwenen.

Wel is discussie mogelijk over de vraag of de bepaling ruimte laat voor een eigen afweging van de gerechtsdeurwaarder ter vulling van de uitzonderingscategorie sub a. In hoeverre kan hij de wensen negeren van de verzoeker die een tenuitvoerlegging wenst waarbij de persoonlijke

nauwelijks te leven. Al gaven sommige respondenten aan de ministerieplicht als te knellend te ervaren, zeker in relatie tot het beslag op roerende zaken.

24 De letterlijke wettekst is te vinden in par. 7.7.1. Met de invoering van de Wet Herziening Gerechtelijke Kaart (Wet van 12 juli 2012, *Stb.* 2012, 313) wordt de tekst van art. 11 Gdw aangepast in verband met de vergroting/samenvoeging van arrondissementen en komt dan te luiden: “De gerechtsdeurwaarder is te allen tijde verplicht in het gehele arrondissement waarin zijn plaats van vestiging is gelegen dan wel, indien het arrondissement meer dan één provincie omvat, in het deel van het arrondissement dat is gelegen in de provincie waarin zijn plaats van vestiging is gelegen de ambtshandelingen waartoe hij bevoegd is, te verrichten wanneer hierom wordt verzocht.

25 *Kamerstukken II 22 775*, nr. 3, p. 17-19 (MVT).

omstandigheden van de geëxecuteerde buiten beschouwing blijven? Hoe wordt de ministerieplicht in de dagelijkse praktijk ingevuld? Regeert de te behalen score die de opdrachtgever is toegezegd of geeft de gerechtsdeurwaarder een eigen invulling aan zijn taakvervulling waarbij de scherpe kantjes er worden afgeslepen? Is het zo dat het verouderde juridisch kader van de artikelen 447 en 448 Rv de gerechtsdeurwaarder in relatie tot de ministerieplicht voor moeilijke dilemma's plaatst, omdat hij geacht wordt zowel rekening te houden met de belangen van de schuldeiser als met die van de schuldenaar, terwijl die bepalingen nauwelijks speelruimte lijken te bieden?

In de praktijk blijkt er een zekere marge te bestaan en kan een gerechtsdeurwaarder een beperkte afweging van belangen maken. Zo stellig als de ministerieplicht in de Gerechtsdeurwaarderswet is geformuleerd, zo is het dezelfde wetgever die in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering onderkent dat er redenen kunnen bestaan om die ministerieplicht te nuanceren. Artikel 438 lid 4 Rv is bij uitstek een bepaling die de gerechtsdeurwaarder ruimte biedt de rechter te adiëren, hoewel de focus vooral gericht is op het beschermen van de belangen van de schuldenaar die dat mogelijk niet zou kunnen doen. Dat beschermen van de belangen kan zich richten op de titel ten gronde: is deze (nog)²⁶ wel ²⁷ vatbaar voor executie of op de wijze van executie?²⁸

Zowel het tot juli 2001 geldende artikel 15 lid 3 Deurwaardersreglement als het daarna geldende artikel 11 Gerechtsdeurwaarderswet schoot c.q. schiet tekort als het gaat om een praktische aanpak voor de gevallen dat de gerechtsdeurwaarder op bezwaren stuit en aarzelt zijn ministerie te verlenen. De regeling uit het Deurwaardersreglement gaf de gerechtsdeurwaarder geen toegang tot de rechter: het artikel bepaalde slechts dat een kennisgeving moest worden gedaan aan het hoofd van dienst (zijnde de rechtbankpresident) en daarmee was de kous af. Er zijn hoofden van dienst geweest die naar aanleiding van een dergelijke weigering een informele procedure op gang brachten tussen partijen, maar dat vond geen steun in de wet: het was meer een poging partijen te verzoenen.²⁹ Het was vervolgens aan de opdrachtgever om te beslissen of hij naar een andere gerechtsdeurwaarder ging, dan wel dat hij actie tegen de weigerachtige gerechtsdeurwaarder zou ondernemen om het alsnog verlenen van zijn ministerie af te dwingen.

26 De opdrachtgever wil bijv. tot executie overgaan van een bijna twintig jaar geleden gewezen verstekvonnis, zoals het geval was in Rb. Arnhem 20 oktober 2004, *NJF* 2005, 57.

27 Vgl. Rb. Utrecht 3 augustus 2012, *LJN* BX3391 waarin de voorzieningenrechter van de genoemde rechtbank de Hoge Raad om advies vraagt of de Rabobank op basis van de hypotheekakten die hij hanteert, direct gerechtsdeurwaarders kan inzetten om restvorderingen te innen bij een voormalig woningeigenaar. Volgens de gerechtsdeurwaarders mogen ze dat niet, omdat de akten van de geldlening onderhands zijn opgemaakt en de restvorderingen in hun ogen niet op basis van de hypotheekakten kunnen worden geïnd.

28 Als voorbeeld kan worden genoemd de huurder die veroordeeld is tot ontruiming van de woning. De verhuurder wil de woning op de 25ste van de maand laten ontruimen en de (ex-)huurder stelt per de eerste van de volgende maand elders woonruimte te hebben gevonden en op die dag vrijwillig te zullen vertrekken. Allereerst zou ontruiming op de 25ste betekenen dat de ex-huurder zijn bezittingen enkele dagen moet opslaan en dat hij een tijdelijk onderkomen moet vinden, daarnaast is een vrijwillige ontruiming kostenbesparend. Anderzijds is er een ontruimingsvonnis. In dit geval zal de rechter in uitstel van enkele dagen bewilligen, maar hoe te oordelen als de (ex-)huurder pas over twee of drie maanden vervangende woonruimte verkrijgt? Zie ook: Van der Pol 2002, p. 48-53.

29 Een volwaardig kort geding volgde op de weigering een ontruimingsvonnis ouder dan één jaar te executeren en leidde tot Rb. Den Bosch 24 juni 1993/27 juli 1993, *KG* 1993/305.

In het hiervoor aangehaalde artikel van Velthuis verwijst hij naar publicaties van oud-gerechtsdeurwaarder Legel te Nijmegen³⁰ en de Belgische gerechtsdeurwaarder Briers te Antwerpen,³¹ waarin zij suggesties doen voor een regeling die een zelfstandige toegang tot de rechter mogelijk moet maken. In België is dat verwezenlijkt in de figuur van de beslagrechter, in Nederland heeft dat gestalte gekregen in het hiervoor al genoemde artikel 438 lid 4 Rv. In de toelichting op die bepaling wijst de wetgever erop dat de regeling van het toenmalige artikel 13 lid 3 niet bevredigend was.³² Er is toen aansluiting gezocht bij de regeling van artikel 444a lid 5 Rv oud³³ dat de gerechtsdeurwaarder de mogelijkheid gaf zich tot de rechter te wenden in geval van een geschil over de verplichting van een derde om aan een beslag op een safeloket mee te werken. Het verschil tussen die oude regeling en het huidige artikel 438 lid 4 is dat de gerechtsdeurwaarder geen partij is in het geschil: het wordt formeel gevoerd tussen de partijen. De gerechtsdeurwaarder is met het door hem opgemaakte proces-verbaal slechts de initiator.³⁴

In de toelichting worden als voorbeelden echte executiegeschillen ten gronde genoemd, maar ook gevallen waarin bij een ontruiming gezien de aard van de te ontruimen persoon bijzondere voorzieningen nodig zijn waarvan de executant niets wil weten. De regeling is beperkt: het moet om executiegeschillen gaan, maar als het om het niet verlenen van het ministerie gaat, zal dat het merendeel van de zaken betreffen.

Het zal ook niet altijd duidelijk zijn wat precies het motief van de gerechtsdeurwaarder is om zijn ministerie niet te verlenen dan wel een geschil ex artikel 438 lid 4 te beginnen. Het kan een puur nuchtere redenering zijn dat het om misbruik van bevoegdheid gaat en dus een door hem gesignaleerde schending van regels van moraal en fatsoen zijn, maar ook dat de schuldeiser (het andere uiterste) een bijna asociaal gedrag vertoont in zijn verlangen dat de executie wordt voltooid.

Heden ten dage lijken gerechtsdeurwaarders bereid de ministerieplicht te nuanceren. Dat blijkt uit een bijdrage voor *Justitiële Verkenningen* waarin een gesprek met stagiaires van de beroepsopleiding tot kandidaat-gerechtsdeurwaarders over ethische dilemma's wordt beschreven.³⁵ Er was eenstemmigheid over de vraag of speelgoed en/of medische hulpmiddelen in beslag mochten worden genomen: dit moest een uiterste middel zijn, omdat kinderen niet de dupe mogen worden van de financiële problemen van hun ouders die ook zwaar kunnen worden getroffen als hen die hulpmiddelen/medicijnen worden onttrokken. De bespiegelingen zijn interessant, omdat de betrokkenen het beslag niet direct uitsluiten, zij zien het als een

30 H. Legel 1972, p. 57-65.

31 Briers 1970, p. 119-130.

32 *Kamerstukken II* 1980/81, 16593, nr. 3, p. 31 (MvT).

33 Art. 444a lid 4 Rv oud luidde: "Bij geschil over eenige gehoudenheid van eenen derde, zal de deurwaarder zich, ten einde te vernemen hoe hij kan handelen, onverwijld wenden tot den President der Arrondissements-regtbank, onverminderd de bevoegdheid van den arrestant en den derde eene uitspraak van den regter, al dan niet in kort geding, te vragen."

34 Ten onrechte anders: Rb. Dordrecht 27 juni 2012, *LJN* BX1135.

35 Jongbloed 2005, p. 64-76.

uiterste drukmiddel.³⁶ Het principe van de ministerieplicht werd door hen gehandhaafd, maar er klinkt duidelijk door dat nuancering mogelijk moet zijn. Daarbij speelt uiteraard het leerstuk van misbruik van bevoegdheid³⁷ een grote rol: een executie die uitsluitend tot doel heeft de schuldenaar te treffen, moet op een rechterlijk verbod stuiten.

Ook de deelnemers aan de in hoofdstuk 6 genoemde vraaggesprekken of degenen die de eerder in dit hoofdstuk besproken enquête invulden, slaan die weg in. Het blijkt dat de gerechtsdeurwaarder niet de wet ‘rechttoe, rechtaan’ moet toepassen, maar oog moet hebben voor nuances. Waar de uitzondering van artikel 11 sub a Gdw met name ziet op de persoonlijke omstandigheden van de gerechtsdeurwaarder die maken dat het verrichten van de ambtshandeling redelijkerwijs niet van hem kan worden verlangd, wordt nu een breder kader geschetst: de omstandigheden van het geval maken dat de gerechtsdeurwaarder niet in actie wil komen. Het volgende voorbeeld illustreert dat.

Er werd een kort geding aangespannen tegen twee Haagse gerechtsdeurwaarders³⁸ toen zij weigerden in een zaak beslag op roerende zaken te leggen, omdat er een wanverhouding tussen kosten en opbrengst dreigde en terwijl er wel een reëel uitzicht was op afdoening binnen een redelijke termijn.

De eiseres stelde dat gedaagden in strijd met hun in artikel 11 Gdw neergelegde ministerieplicht handelden door hun weigering ministerie te verlenen ter uitvoering van de aan hen opgedragen ambtshandelingen. De voorzieningenrechter zag de ministerieplicht als een vrijwel absoluut gegeven: “De uitzonderingen daarop zijn in de wet opgenomen. Gelet op de wetsgeschiedenis vormen overwegingen van moraal en fatsoen al dan niet in het kader van de (sociale) omstandigheden van betrokkenen geen grond om het verlenen van ministerie te weigeren. Eiseres heeft ook een legitiem belang bij de uitvoering van de ministerieplicht.”

De gerechtsdeurwaarders bestreden de stelling van de eiseres niet, maar verweerden zich met de stelling dat de executant misbruik maakte van zijn bevoegdheid tot tenuitvoerlegging van de titel. De voorzieningenrechter ging daarin mee, omdat de persoonlijke omstandigheden van de schuldenaar (een alleenstaande inwonende man met een minimuminkomen) gespiegeld aan het belang van de executant bij een snelle tenuitvoerlegging voor moesten gaan. Er werd dus wel geëxecuteerd, maar op een voor de schuldenaar – gezien de omstandigheden – minder bezwarende manier.

36 Terzijde diende dat hulpmiddelen die aan het lichaam gedragen/gebruikt worden bezwaarlijk kunnen worden beslagen, tenzij deze apart aanwezig zijn: de bril in een etui. Medicijnen die zijn voorgeschreven zijn technisch nog wel zaken, maar feitelijk niet vatbaar voor executie als het medicijnen zijn die uitsluitend op voorschrift verkrijgbaar zijn. Die mogen immers alleen op recept worden geleverd en dan uitsluitend nog door een apotheker. Die zal medicijnen die onder een patiënt zijn geweest nooit verkopen gezien de gezondheidsrisico's: daarmee kan worden gesteld dat ze feitelijk onverkoopbaar zijn, zodat beslag gevolgd door verkoping een onbegaanbare weg oplevert. Bovendien dient de vraag zich aan of de arts een nieuw recept zal uitschrijven en de apotheker vervolgens nieuwe medicijnen zal verstrekken. Zou dat het geval zijn, dan zal in de huidige situatie als beslag is gelegd op medicijnen eerder beslag zijn gelegd op de bankrekening van betrokkene en dat betekent dat de zorgverzekeraar de eventueel verschuldigde eigen bijdrage niet kan incasseren. Dat is het probleem verschuiven en vergroten.

37 Art. 3:13 BW.

38 Rb. Den Haag 15 april 2009, *NJF* 2009, 339.

7.7.4 Ministerieplicht versus beslagverbod

Bij de invulling van de ministerieplicht bij toepassing van de beslagregels zal de gerechtsdeurwaarder het vooral met de wet moeten doen. Dat moet zelfs omdat enkele zaken vrij zijn van beslag: dat betreft objectief toetsbare criteria. Anders ligt het als het de persoon van de schuldenaar zelf betreft.

Het is verleidelijk om meer sympathie te voelen voor een schuldenaar die zich vriendelijk en bescheiden opstelt in tegenstelling tot een schuldenaar die agressief en/of onheus is. Het mag niets uitmaken, maar het gebeurt in de praktijk wel. De gerechtsdeurwaarder is evenmin als Vrouwe Justitia blind.

De confrontatie met een meer dan eens wanhopige en/of agressieve schuldenaar is vaak geen eenvoudige en iedere gerechtsdeurwaarder stelt zich weer anders op en daarbij is de houding van de schuldenaar, vaak gekoppeld aan de oorzaak van de schuld, van groot belang. Het rapport *Paritas Passé* maakt een duidelijk onderscheid tussen willige en onwillige schuldenaren.³⁹ Vooral voor de eerste groep zullen veel gerechtsdeurwaarders sympathie kunnen opbrengen en dan mogelijk ook ruimhartiger zijn met zaken die buiten het beslag worden gelaten. In ieder geval kan men zich voorstellen dat als een schuldenaar van goede wil is, maar geen mogelijkheden heeft om te presteren, de gerechtsdeurwaarder nadenkt over alternatieve mogelijkheden. Dat zal minder snel het geval zijn als het een schuldenaar betreft die wel kan betalen, maar dat uit onwil niet doet. In het laatste geval moet de schuldenaar de gevolgen van zijn opstelling maar ondervinden.

Over beslagen op roerende zaken wordt veel gepraat, maar er waren weinig 'harde gegevens' over de aanpak binnen de beroepsgroep bekend. Hoe past(e) men het beslagverbod toe? Waar niets is, verliest de keizer zijn recht; van een kale kikker kun je geen veren plukken: er zijn veel varianten op hetzelfde thema. De regels lijken duidelijk: beslag leggen en daarbij het beslagverbod strak toepassen. De enquête spreekt een andere, modernere taal. De gerechtsdeurwaarder wil geloofwaardig blijven, zaken moeten waarde vertegenwoordigen, wat moet iemand zonder computer, een koelkast mag toch niet in een huishouden ontbreken?

In de enquête wordt een veelheid aan argumenten gebruikt om het handelen toe te lichten. Het merendeel van de gerechtsdeurwaarders richt zich op de waardevolle zaken en gebruikt het beslagverbod niet als scheidslijn tussen de zaken die wel of niet mogen worden beslagen. De auto, de meubels en apparatuur die waarde vertegenwoordigen zullen worden beslagen. Opmerkelijk is de focus voor zaken van inwonende kinderen (de spelcomputer) waarbij vaak eigendomsverhoudingen uit het oog dreigen te worden verloren. Kinderen kunnen ook eigenaar van zaken zijn en als zij geen schuldenaar zijn, moeten hun zaken buiten het beslag worden gelaten.⁴⁰

39 Jungmann e.a. 2012, p. 29 en 30.

40 Het wordt anders als duidelijk is dat kinderen de eigendom hebben verkregen om de zaken buiten het beslag bereik te brengen. Overigens gaat het ook niet aan om bij inwonende kinderen beslag te leggen op goederen van de ouders als het een schuld van een kind betreft; Hof Amsterdam 4 oktober 2011, LjN BT6870.

De gerechtsdeurwaarder hecht aan zijn geloofwaardigheid. Humaniteit is een belangrijke drijfveer bij het handelen naast kostenbewust denken. Waarom zaken beslaan die toch geen waarde vertegenwoordigen? Met strikt persoonlijke zaken is dat misschien nog te verdedigen, maar het is altijd moeilijk te voorspellen wat zaken op een veiling zullen opbrengen.

De uitkomsten van de enquête zijn opmerkelijk, omdat in individuele gesprekken met gerechtsdeurwaarders vaak een harde(re) toon doorklinkt. Een kleine tien jaar geleden kreeg de Leidse gerechtsdeurwaarder Buik in zijn pleidooi voor een verder gaande uitbreiding van het beslagverbod nauwelijks bijval.⁴¹ Vanwaar dit ruimhartiger standpunt?

Het antwoord is mogelijk dat de samenleving ingrijpend is gewijzigd. De inrichting van de woning van de individuele burger is aanzienlijk veranderd en de wetgever is daar in meegegaan door in de Wsnp het begrip 'bovenmatige inboedel' te introduceren. De minister van Justitie heeft bij de invoering van de Wsnp vermeden een lijstje te produceren: hij ging ervan uit dat rechters dit zouden invullen. Lijstjes zijn immers statisch, dat hebben rechterlijke uitspraken op basis van de artikelen 447 en 448 Rv wel bewezen en zowel gerechtsdeurwaarders als stakeholders zijn verklaard tegenstanders van lijsten van zaken die wel of niet mogen worden beslagen.

Werd vroeger over schuldhulpverlening nog weleens meewarig gedaan, het is tegenwoordig een serieus bedrijf dat heeft geleid tot de invoering van de Wet Gemeentelijke Schuldhulpverlening per 1 juli 2012 en de professionele hulpverleners zijn allang serieuze gesprekspartners geworden.⁴²

Een tenuitvoerlegging moet een redelijk doel dienen: uitwinnen om het uitwinnen is onrechtmatig. De belastingdienst verkoopt voertuigen met een begrijpelijk doel: het voorkomen dat nieuwe aanslagen ontstaan. De gerechtsdeurwaarder die moet uitwinnen loopt tegen verhaalsgrenzen aan en dat is ook de weg die te volgen is als een schuldeiser ondanks de niet of nauwelijks bestaande verhaalsmogelijkheden toch tenuitvoerlegging wenst.

Uit de enquête komt ook de wijze van verkoop als knelpunt naar voren. De manier van verkoop en vooral de daaraan verbonden kosten zijn vaak een reden om helemaal niet tot beslag over te gaan. Het is redelijk te veronderstellen dat een verkoop die via internet zou lopen mogelijk leidt tot meer beslagen en verkopen.

Er moet genuanceerd worden aangaande de houding/persoon van de schuldenaar in de persoon van de niet-willers en de niet-kunners. Sinds de invoering van de Wsnp en met name de verscherping daarvan per 1 januari 2008 wordt doorslaggevende betekenis gehecht aan de goede trouw⁴³ van de schuldenaar bij het maken van schulden. Voorkomen moet worden

41 Zie het interview met hem in *Jupeca Magazine* 2012, nr. 2, p. 4 en 5.

42 Waarbij erop valt te wijzen dat diverse (oud-)kandidaat-gerechtsdeurwaarders als bewindvoerder optreden.

43 Kort gezegd: wie moedwillig schulden heeft gemaakt, komt niet in aanmerking voor toelating tot de schuldsaneringsregeling, maar wel degene die geen buitensporige uitgaven heeft gedaan en wordt geconfronteerd met een plotselinge inkomsterugval.

dat schuldenaren door een verruiming van het beslagverbod onvatbaar worden voor tenuitvoerlegging. Het is daarom zaak om bij een aanpassing van de regeling acht te slaan op het gegeven of de schuldenaar wel of niet in aanmerking komt voor schuldhulpverlening door een professionele hulpverlener. Een schuldenaar die niet te goeder trouw schulden maakt, verdient een minder ruimhartige benadering dan een schuldenaar die wel te goeder trouw handelt en daarom – als hij in de Wsnp zou komen – een beroep op een ruimhartig beslagverbod kan doen.

Een dergelijk onderscheid kan goed in een wettelijke regeling worden ingebed en doet recht aan deze tijd: er is schuldhulp en als de schuldenaar een beroep kan doen op de Wsnp betekent dat feitelijk het einde van de uitwinningmogelijkheden van de schuldeiser.

7.7.5 Hoe verder?

Een belangrijke uitkomst van de enquête is dat de artikelen 447 en 448 zo verouderd zijn dat ze juridisch nauwelijks nog houvast bieden. In de praktijk vult iedere gerechtsdeurwaarder de bepalingen op eigen wijze in: de een meer extensief dan de ander, wat rechtsongelijkheid tot gevolg heeft. Gerechtsdeurwaarders blijken te worstelen met de vraag welke zaken wel en niet onder het beslagverbod vallen. In de regel kan met kantoorgenoten worden overlegd, maar ook dan geldt dat het ene kantoor de regeling ruimer c.q. enger zal opvatten als een ander kantoor en dat rechtsongelijkheid bestaat.

De vraag kan worden gesteld of de KBvG een leidraad zou moeten opstellen. Voordeel daarvan zou zijn dat circa veertig personen⁴⁴ zich over het probleem hebben gebogen en tot enigerlei mate van consensus zijn gekomen. Nadeel blijft dat de democratische legitimiteit gering is: hebben schuldeisers enige inspraak bij de totstandkoming van een regeling? De bezwaren tegen rechtshandelingen⁴⁵ gelden ook voor deurwaardersregelingen. Verder geldt dat de praktijk weerbarstiger is dan de theorie. Er kan een lange lijst worden opgesteld van zaken die niet in beslag genomen zullen worden, maar zonder twijfel dient zich al snel een situatie aan die niet uitdrukkelijk onder de regeling valt. Wachten op een beslissing van KBvG-bestuur en Ledenraad is geen optie vanwege de tijdsdruk die in een concreet wordt gevoeld. Zou er dan een commissie moeten worden gevormd zodat snel besloten kan worden? Of kan de beslissing toch aan de instrumenterende gerechtsdeurwaarder worden gelaten? In het laatste geval houdt de gerechtsdeurwaarder de afweging in eigen hand en kan heel snel worden besloten, maar zou kunnen worden betoogd dat rechtsongelijkheid dreigt.

Met al de hier opgeworpen vragen wordt duidelijk dat het opstellen van een KBvG-leidraad niet de meest aangewezen weg is. Nee, het zal de wetgever moeten zijn die in navolging van zijn buitenlandse evenknieën 'kleur bekent' en tot een wetwijziging komt. De wetgever kan zich daarbij wel laten inspireren door de KBvG en haar leden. Net zoals A-G Timmerman zich in antwoord op vragen van de KBvG, waaraan in hoofdstuk 5 aandacht is besteed, een voorstander van een moderne interpretatie van het beslagverbod toont, zo spreekt ook een

44 Namelijk dertig leden van de Ledenraad en het bestuur.

45 Vgl. Teuben 2005.

grote meerderheid van de beroepsgroep die zich voor een herziening uit. Daarmee is duidelijk dat een 'eigentijdse' interpretatie gewenst is. Verder kan worden bedacht dat het beslag op roerende zaken in de praktijk hoofdzakelijk als drukmiddel wordt gebruikt, terwijl het oorspronkelijke doel van de regeling uitwinning was. Het beslag op roerende zaken zou daarom een ultimatum remedium karakter moeten hebben. Uitgangspunt zou verder moeten zijn dat een dergelijke beslaglegging in beginsel kostendekkend moet zijn (wat door modernisering van de wijze van verkoop eenvoudig valt te bewerkstelligen), omdat de schuld anders slechts wordt vergroot. Ook kan acht worden geslagen op het ontstaan van de schuld(en): zijn die te goeder trouw ontstaan of niet?⁴⁶

Het beslag op de roerende zaken van een schuldenaar wordt vaak toegepast als een derdenbeslag faalt dan wel feitelijk onmogelijk is. Beslag op roerende zaken leidt zelden tot een executie, laat staan een batige opbrengst. Dat zou tot de conclusie kunnen leiden dat de gerechtsdeurwaarder zijn ministerie niet zou moeten verlenen, omdat hij in strijd met de Verordening beroeps- en gedragsregels gerechtsdeurwaarders onnodige kosten maakt. Dat levert wel een bijzonder spanningsveld op omdat de gerechtsdeurwaarder altijd een schatting moet maken van de opbrengst en op die grond zijn standpunt in moet nemen. Het beslag levert vaak wel een reactie op van de schuldenaar en leidt tot afdoening, dan wel een regeling, zoals uit de enquête naar voren kwam.

In hoeverre is druk toelaatbaar? Die vraag is niet eenduidig te beantwoorden. Druk is inherent aan een beslag. Na beslag op roerende zaken heeft de schuldenaar nog (ten minste) vier weken om te betalen waarna verkoop kan volgen. De vaststelling dat de zaken bij verkoop veel minder opbrengen dan de werkelijke waarde, dat de verkoop leidt tot aanmerkelijk leed voor de schuldenaar en mogelijk tot het einde van een onderneming is geen reden de druk als onrechtmatig aan te merken. Alle vermogensbestanddelen – behoudens enkele – zijn immers beschikbaar voor uitwinning, dat ligt besloten in artikel 3:276 BW. Het is vaak de perceptie bij de buitenwereld die anders is: een schuldenaar die een maand geen inkomen heeft omdat de fiscus een bankvordering toepast (een ingrijpende maatregel voor iemand die een uitkering krachtens de Wet Werk en Bijstand geniet), zal toch minder op medelijden kunnen rekenen als de schuldenaar die tot op het bed en beddengoed wordt uitverkocht terwijl het feitelijk om dezelfde vermogensverarming gaat. Uitsluitend de bij voorbaat kansloze beslaglegging die slechts wordt toepast met de kennelijke bedoeling de schuldenaar te treffen, zowel financieel als emotioneel, mag zonder meer in de ban worden gedaan. Bij andere beslagleggingen zal het altijd van geval tot geval bekeken moeten worden.

Los van het voorgaande moet wel duidelijk zijn dat de maatregel proportioneel moet zijn. Er zijn gevallen bekend waarbij gerechtsdeurwaarders bij naar verhouding kleine vorderingen veel executie maatregelen tegelijk nemen met het kennelijke doel daarmee omzet te genereren. Een dergelijk handelen is onrechtmatig en klachtwaardig.

46 Dit onderscheid ligt in het verlengde van dat in de Wsnp. Degene die lichtvaardig schulden heeft gemaakt onder het motto 'kijken waar het schip strandt' hoeft niet gelijk behandeld te worden aan degene die buiten zijn schuld te maken kreeg met een forse inkomsterugval en daardoor nota's niet kon voldoen.

Er zou door de wetgever een open norm kunnen worden geformuleerd waarin de wetgever de hoofddoelstelling formuleert. Daarna zou door KBvG-bestuur en Ledenraad in overleg met stakeholders een lijst kunnen worden opgesteld van situaties waarin beslag op roerende zaken wel en wanneer dat niet zou zijn toegestaan. Daarmee heeft de individuele gerechtsdeurwaarder een aanknopingspunt voor de genuanceerde beoordeling van het concrete geval. Zonder twijfel zullen (geringe) verschillen ontstaan, maar in de praktijk zal al snel sprake zijn van best practices en uiteindelijk kan de tuchtrechter in sprekende gevallen een oordeel uitspreken over de vraag of ten onrechte al dan niet beslag is gelegd. Deze oplossing ligt ook in het verlengde van de opvattingen van de in hoofdstuk 6 geïnterviewde stakeholders. Bovendien kan op die wijze met de nodige voortvarendheid worden ingespeeld op gewijzigde inzichten – bijvoorbeeld blijkende uit tuchtuitspraken – waar de wetgever dat niet kan.

De vraag of een dergelijke oplossing aanvaardbaar is, kan – mogelijk na enige aarzeling – bevestigend worden beantwoord. De ministerieplicht biedt de gerechtsdeurwaarder enige ruimte tot het maken van een eigen afweging. Weliswaar niet veel – handelend optreden op verzoek van de opdrachtgever staat voorop –, maar de praktijk heeft er behoefte aan dat oog bestaat voor de omstandigheden van het geval. Zou uitgegaan worden van vaste bedragen (alleen zaken met een waarde van meer dan € xxx worden in beslag genomen), dan ontstaat een schijnzekerheid, omdat die waarde geschat moet worden en in de regel die waarde niet tot op de euro nauwkeurig te becijferen valt.

Juist omdat de speelruimte voor de gerechtsdeurwaarder gering is, kan worden voorkomen dat beslissingen die de gerechtsdeurwaarder in het kader van de executie neemt voer worden voor al te veel discussie en dat hij uitgroeit tot de kop van jut. De gerechtsdeurwaarder is uitvoerder en het is de wetgever die de grenzen moet stellen. Maar de gerechtsdeurwaarder is overheidsfunctionaris en dat brengt mee dat de gerechtsdeurwaarder oog moet hebben voor (een oplossing van) de problemen van de schuldenaar. Eenieder wordt geacht de wet te kennen: ‘nemo censetur ignorare legem’. Maar dat is theorie, want in de praktijk bestaan zoveel regelingen dat die elkaar soms ook tegenspreken. En juist de personen die de wettelijke bescherming het meest nodig hebben, zijn vaak niet op de hoogte van de regels die in hun voordeel kunnen uitpakken. De gerechtsdeurwaarder heeft een voorlichtende taak gekregen bij het uitbrengen van dagvaardingen en de betekening van rechterlijke uitspraken: wat betekent dat, welke stappen moeten/kunnen worden gezet? De wetgever heeft het belangrijk geacht dat de gerechtsdeurwaarder informatie kan verstrekken, want anders zou destijds de voorkeur zijn gegeven aan postale verwerking.

Verder moet worden bedacht dat de ministerieplicht nu al mede vorm wordt gegeven door de door de minister goedgekeurde Verordening beroeps- en gedragsregels gerechtsdeurwaarders (met name art. 8 biedt een waarborg) en de tuchtrechter. Eigen aan het executie- en beslagrecht en met name ook het beslag op roerende zaken is dat druk wordt uitgeoefend. Enige druk is geoorloofd, maar de druk mag niet buitensporig zijn. Vooralsnog lijkt het huidige artikel 8 van de Verordening beroeps- en gedragsregels gerechtsdeurwaarders voldoende waarborg te bieden. Maar zo nodig kan een stap verder worden gegaan en met een te formuleren norm gevolgd door een concretisering in overleg met de stakeholders, wordt die uit te oefenen

druk ‘tastbaar’ en kan men zich beter voorstellen wat wel en wat niet geoorloofd is. Dat zou een belangrijke stap voorwaarts zijn in vergelijking met de huidige situatie waarin een verouderd juridisch kader de gerechtsdeurwaarder in relatie tot de ministerieplicht voor moeilijke dilemma’s plaatst, omdat hij geacht wordt zowel rekening te houden met de belangen van de schuldeiser als met die van de schuldenaar, terwijl de artikelen 447 en 448 Rv nauwelijks speelruimte lijken te bieden.

7.8 Conclusie

Uit de reacties blijkt dat ongeveer de helft van de beroepsgroep per definitie geen beslag legt op categorieën zaken die niet door de wetgever van beslag zijn uitgezonderd. Zij zouden op deze zaken wel beslag mogen leggen, maar doen dat niet. De voornaamste reden daarvoor is dat het in een dergelijk geval gaat om zaken waarvan zij vinden dat een schuldenaar daarover vanuit humanitair oogpunt moet kunnen beschikken of omdat die zaken geen reële waarde vertegenwoordigen. Zou een top 5 worden samengesteld van zaken waarop stelselmatig geen beslag wordt gelegd, dan luidt die als volgt:

- 1 Gezelschapsdieren;
- 2 Kinderspeelgoed;
- 3 Zaken van persoonlijke aard;
- 4 Potten, pannen, keukengerief en serviesgoed;
- 5 Zaken bestemd voor zorg.

Deze zaken leveren in de regel bij een verkoop weinig op en er valt vanuit menselijk oogpunt wel iets voor te zeggen dat de schuldenaar ze mag behouden.

Opmerkelijk is dat de andere helft (in omvang net iets kleiner) geen categorieën zaken per definitie van beslag uitsluit. Zij wijzen er op dat dit geen zin heeft, omdat pas op het moment van beslaglegging bepaald kan worden welke zaken enige waarde vertegenwoordigen. Zo zal de opbrengst van in beslag genomen bestek vaak gering zijn, maar het kan gaan om zilveren bestek en dan volgt een substantiële opbrengst. Ook wordt er op gewezen dat het beslagverbod geldend recht is en dat het niet aan de gerechtsdeurwaarder is om de grenzen op te rekken die de wetgever heeft gesteld en kennelijk niet wenst te verruimen.

Uit het onderzoek blijkt dat sommigen geen beslag leggen op zaken van kinderen, omdat dit ‘ziefelig is’ en kinderen er niets aan kunnen doen dat hun ouders schulden hebben, terwijl anderen zich op het standpunt stellen dat alles (ook kinderspeelgoed, etc.) in de woning van de ouders in beslag wordt genomen totdat blijkt dat een derde eigenaar is. Daarbij wordt er overheen gestapt dat zaken die kinderen hebben gekregen, bijvoorbeeld voor hun verjaardag, of zelf hebben gekocht, hun eigendom zijn. De leeftijd van het kind speelt voor de eigendomsvraag geen rol!

Een groot deel van de 389 respondenten – circa 70% – vindt dat de artikelen 447 en 448 Rv bij de tijd moeten worden gebracht. In het verlengde daarvan wordt ook aangegeven dat het prettig zou zijn indien een modernisering van het beslagverbod ertoe zou leiden dat meer duidelijkheid komt over de vraag welke zaken wel en niet van beslag zijn uitgezonderd. Regelmatig wordt daarbij gesteld dat beslag op een normale inboedel niet meer van deze tijd is en

dat slechts 'bovenmatige zaken' in beslag genomen zouden moeten worden.

Degenen die een herziening van het beslagverbod niet nodig vinden voeren daarvoor diverse argumenten aan. Allereerst zou met een uitbreiding van het beslagverbod een voor de praktijk belangrijk drukmiddel wegvallen. Daarnaast bestaat de angst dat een herziening tot gevolg zal hebben dat de enkele zaken die in de praktijk nog iets opleveren van beslag (zoals elektronica) worden uitgezonderd en dat een herziening al snel tot een steeds verder gaande inperking zal leiden. Maar ook wordt betoogd dat het niet nodig is om het beslagverbod te herzien, omdat gerechtsdeurwaarders integer genoeg zijn om een eigen afweging te maken, waarbij zij zowel rekening houden met de belangen van de schuldeiser als met die van de schuldenaar.

Interessant is de uitkomst dat maar een kleine minderheid (circa 15%) vindt dat zaken tot een bepaalde waarde vrijgesteld moeten worden van beslag. Een grote meerderheid (circa 85%) oordeelt anders en daarvoor worden drie argumenten aangevoerd. Het meest gebruikte argument is dat het voor een gerechtsdeurwaarder moeilijk is op voorhand de waarde van in beslag genomen zaken te bepalen.

Op grond van de resultaten van de enquête is het mogelijk de opvattingen van de beroepsgroep te schetsen en te toetsen of voorstellen tot wijziging op voldoende draagvlak kunnen rekenen. Zoals vermeld bestaat er nu een zekere spanning tussen wettelijke regeling en rechtspraak, maar wordt de wet gewijzigd, dan dient die spanning te verdwijnen.

8

Mogelijkheden tot herziening en aanbeveling

Hoofdstuk 8

Mogelijkheden tot herziening en aanbeveling

F.R. Salomons

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk¹ wordt voortgebouwd op de basis die is gelegd door de voorafgaande hoofdstukken. Juridische preadviezen beperken zich nogal eens tot een bespreking van het onderwerp, waarbij dan een kritische analyse van wetgeving en jurisprudentie centraal staat. Vaak, maar lang niet altijd, mondt het betoog uit in één of meer aanbevelingen aan de rechter of aan de wetgever. In het laatste geval worden de aanbevelingen echter zelden kracht bijgezet met een uitgewerkt conceptwetsvoorstel. Dit preadvies mondt wel uit in een conceptwetsvoorstel. De proof of the pudding is immers in the eating.

Het preadvies is erop gericht om de lezer een beeld voor te houden van de mogelijkheden die er zijn om het beslagverbod van de artikelen 447 en 448 Rv te herzien. De eigenaardigheden en bezwaren van de huidige regeling zijn in de voorgaande hoofdstukken aan de orde gekomen. Bij de besprekingen die aan het schrijven van het preadvies zijn voorafgegaan, is nadrukkelijk aan de orde geweest op welke wijze het beslagverbod gewijzigd zou moeten worden. Dat heeft ertoe geleid dat vier varianten zijn ontwikkeld, die zijn aangereikt aan de auteur van dit hoofdstuk, met het verzoek op basis daarvan een uitwerking in de vorm van een wetsvoorstel te maken. Het hoofdstuk zou zich moeten laten lezen als een wetenschappelijke verkenning naar de mogelijkheden om het beslagverbod te herzien. De vraag die daarbij allereerst beantwoord zou moeten worden, is op welke manieren het beslagverbod kan worden aangepast. Voorts zou aan de orde moeten komen wat de voor- en nadelen van elke mogelijkheid zijn. Ten slotte zou geconcludeerd moeten worden met het antwoord op de vraag welke mogelijkheid aan de wetgever wordt aanbevolen.

Nu is het niet zo dat wetenschap uitwijst wat de wetgever moet doen. De verkenning in dit hoofdstuk heeft dan ook niet de pretentie te 'bewijzen' dat en hoe het beslagverbod het beste kan worden aangepast. Maar het hoofdstuk heeft wel een stevige basis in de voorgaande hoofdstukken. Waar in dit hoofdstuk wordt voorgesteld in het beslagverbod zaken op te nemen die in de bestaande regeling ontbreken, wordt voortgebouwd op hoofdstuk 3 en het overzicht van buitenlandse regelingen in hoofdstuk 4. Het laatstgenoemde hoofdstuk heeft ook inspiratie geleverd voor het uitdenken van de vier gepresenteerde varianten. Uit de met stakeholders gevoerde gesprekken – waarvan verslag werd gedaan in hoofdstuk 6 – komt naar voren dat

¹ Het format van dit hoofdstuk wijkt enigszins af van dat van de voorgaande hoofdstukken, omdat dit hoofdstuk, dat een conceptwetsvoorstel en een memorie van toelichting bevat, is geschreven overeenkomstig de Aanwijzingen voor de regelgeving.

gehecht wordt aan de mogelijkheid dat gerechtsdeurwaarders een afweging ter plaatse kunnen maken, hetgeen in alle varianten aan de orde is. Verder bepleiten de stakeholders aansluiting bij artikel 295, vierde lid, onder b, Fw, hetgeen terug te vinden is in drie van de vier varianten. Uit hoofdstuk 7 komt naar voren dat de grote meerderheid van de gerechtsdeurwaarders die op de enquête hebben gereageerd, zich op hetzelfde standpunt stellen als de stakeholders. Gelet op dit alles mag de aan de wetgever aan te bevelen keuze wetenschappelijk verantwoord worden genoemd. Uiteindelijk blijft het echter een keuze, en daarbij spelen behalve juridisch-wetenschappelijke ook rechtspolitieke overwegingen een rol.

Bij de uitwerking van de varianten in een conceptwetsvoorstel zijn de hiervoor genoemde notities tot uitgangspunt genomen. Bij de uitwerking is de auteur van dit hoofdstuk evenwel de vrijheid gelaten om daarin wijziging aan te brengen, waar zulks wenselijk bleek. Van die wenselijkheid bleek in elk geval op één belangrijk onderdeel. In de tweede variant is uiteindelijk, in overleg met de andere auteurs, gekozen voor een uitwerking van het beslagverbod waarbij de reikwijdte mede ervan afhangt of de schuldenaar deelneemt aan een behoorlijk schuldhulpverleningstraject. Rechtspolitieke overwegingen zijn daaraan uiteraard niet vreemd. Dat is geen bezwaar, integendeel: het beslagrecht is geen geïsoleerd stuk recht, maar vormt een geïntegreerd bestanddeel van het juridische en institutionele kader waarbinnen de onderlinge verhoudingen tussen schuldenaren en schuldeisers worden gevormd. In de ogen van de schrijvers van het preadvies heeft niet alleen de schuldhulpverlener, maar ook de gerechtsdeurwaarder een maatschappelijke verantwoordelijkheid om bij te dragen aan het oplossen van de problemen van de schuldenaar (mits die daarvoor openstaat).²

In paragraaf 8.2 wordt eerst een korte aanduiding gegeven van de vier varianten. Vervolgens is in paragraaf 8.3 een ontwerp voor een Wet modernisering beslagverbod roerende zaken geformuleerd, met een memorie van toelichting. Anders dan in een 'echt' wetsvoorstel het geval zou zijn, wordt daarin nog geen keuze gemaakt voor een van de gepresenteerde varianten. Dat gebeurt wel in de afsluitende beschouwing in paragraaf 8.4.

8.2 Korte aanduiding van de vier varianten

De eerste variant behelst een grondige actualisering van de artikelen 447 en 448 Rv, waarbij het limitatieve karakter van de buiten beslag te laten zaken is gehandhaafd. Deze actualisering heeft ertoe geleid dat meer zaken dan thans buiten beslag blijven, zoals kinderspeelgoed en zaken voor de persoonlijke (waaronder medische) verzorging. Verder wordt een algemene omschrijving gegeven van buiten beslag te laten zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor de verwerving van het noodzakelijke inkomen van de schuldenaar en zijn gezin. Hetzelfde geldt voor zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor scholing of studie. Zaken die als bovenmatig zijn aan te merken, kunnen wél in beslag worden genomen. Zo nodig krijgt de schuldenaar gelegenheid een bovenmatig goed door een soberder goed te vervangen. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld over wat als bovenmatig heeft te gelden en kunnen andere categorieën zaken worden aangewezen die buiten beslag moeten blijven.

2 Jungmann e.a. 2012, p. 29 en 30.

De tweede variant bevat niet alleen de vernieuwingen van de eerste variant, maar ook de regel dat als de schuldenaar deelneemt aan een behoorlijk schuldhulpverleningstraject, het beslagverbod zich mede uitstrekt tot zijn hele inboedel, voor zover niet bovenmatig. Dit sluit aan bij wat geldt indien op de schuldenaar de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen van toepassing is en kan worden gezien als een bijdrage aan de versterking van het zogenoemde ‘minnelijke traject’.

De derde variant bevat een minder gedetailleerde omschrijving van het beslagverbod. In plaats daarvan is gekozen voor een generieke omschrijving van het verbod. Voorts kent deze variant een vereenvoudigde procedure voor executiegeschillen: de schuldenaar kan zich daarvoor in een verzoekschriftprocedure tot de kantonrechter wenden.

De vierde variant komt, wat de reikwijdte van het beslagverbod betreft, overeen met die van de tweede variant, maar zonder dat het uitmaakt of de schuldenaar wordt begeleid door een schuldhulpverlener. Verder voorziet deze variant in een procedure waarmee de schuldenaar zijn bezwaren tegen het beslag kenbaar kan maken aan de deurwaarder, waarna de deurwaarder daarover het oordeel van de kantonrechter inroept. Anders dan in de derde variant is het dus niet de schuldenaar die de procedure bij de rechter entameert, maar de gerechtsdeurwaarder.

8.3 Concept voor een voorstel van wet (met memorie van toelichting)

Wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in verband met de modernisering van de regels voor beslag op roerende zaken (Wet modernisering beslagverbod roerende zaken)

Voorstel van wet

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die dezen zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is om in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering de regels voor beslag op roerende zaken, niet-registergoederen, te moderniseren;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

ARIKEL I

Het Tweede Boek van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering wordt als volgt gewijzigd:

Variant I

A.

Artikel 447 komt te luiden:

Artikel 447

1. Geen beslag mag worden gelegd op de volgende zaken:
 - a. het nodige bed en beddengoed van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten;
 - b. de nodige kleding van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten;
 - c. de aanwezige voorraad levensmiddelen, voor zover redelijkerwijs nodig voor één maand, alsmede voor de bewaring en bereiding daarvan noodzakelijke keukenapparatuur en keukengerei;
 - d. zaken, redelijkerwijs benodigd voor de persoonlijke verzorging en de algemene dagelijkse levensbehoeften van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten;
 - e. kinderspeelgoed;
 - f. gezelschapsdieren en de aanwezige voorraad voedsel en andere voor de verzorging daarvan dienende zaken, voor zover redelijkerwijs nodig voor één maand;
 - g. zaken van hoogstpersoonlijke aard;
 - h. gereedschappen, apparatuur, boeken en andere zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor de verwerving van de noodzakelijke middelen van bestaan van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten, dan wel voor hun scholing of studie.
2. In afwijking van het eerste lid is beslag wel toegestaan op zaken die in de gegeven omstandigheden bovenmatig zijn. Bij algemene maatregel van bestuur kan nader worden geregeld welke zaken, hetzij afzonderlijk, hetzij door de aanwezigheid van andere, al dan niet soortgelijke zaken, als bovenmatig in de zin van de eerste zin aan te merken zijn. Daarbij kan voor bepaalde zaken of categorieën van zaken worden bepaald tot welke waarde bovenmatigheid niet wordt aangenomen.
3. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen andere dan de in het eerste lid bedoelde zaken worden aangewezen waarop geen beslag mag worden gelegd.

B.

Artikel 448 komt te luiden:

Artikel 448

1. Bij de beslissing op welke zaken ingevolge artikel 447 geen beslag wordt gelegd, houdt de executant naar redelijkheid rekening met door de geëxecuteerde geuite voorkeuren.
2. Wordt beslag gelegd op een als bovenmatig aan te merken zaak als bedoeld in artikel 447, tweede lid, die de geëxecuteerde of een tot zijn gezin behorende huisgenoot redelijkerwijs niet kan missen, dan stelt de executant de geëxecuteerde in de gelegenheid om deze te vervangen door een niet als bovenmatig aan te merken zaak.
3. De in artikel 447, eerste lid, onder h, bedoelde zaken kunnen wel in beslag worden genomen voor vorderingen ter zake van de vervaardiging of het herstel van deze zaken of de verkoop daarvan aan de geëxecuteerde.

Variant II

A.

Artikel 447 komt te luiden:

Artikel 447

1. Geen beslag mag worden gelegd op de volgende zaken:
 - a. het nodige bed en beddengoed van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten;
 - b. de nodige kleding van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten;
 - c. de aanwezige voorraad levensmiddelen, voor zover redelijkerwijs nodig voor één maand, alsmede voor de bewaring en bereiding daarvan noodzakelijke keukenapparatuur en keukengerei;
 - d. zaken, redelijkerwijs benodigd voor de persoonlijke verzorging en de algemene dagelijkse levensbehoeften van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten;
 - e. kinderspeelgoed;
 - f. gezelschapsdieren en de aanwezige voorraad voedsel en andere voor de verzorging daarvan dienende zaken, voor zover redelijkerwijs nodig voor één maand;
 - g. zaken van hoogstpersoonlijke aard;
 - h. gereedschappen, apparatuur, boeken en andere zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor de verwerving van de noodzakelijke middelen van bestaan van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten, dan wel voor hun scholing of studie.
2. Indien de geëxecuteerde zich voor schuldhulpverlening doet bijstaan door een daartoe op grond van artikel 48 van de Wet op het consumentenkrediet bevoegde persoon of instelling, mag ook geen beslag worden gelegd op zaken die behoren tot de inboedel, bedoeld in artikel 5 van Boek 3 van het Burgerlijk Wetboek, van de door de geëxecuteerde bewoonde woning.
3. In afwijking van het eerste lid en het tweede lid is beslag wel toegestaan op zaken die in de gegeven omstandigheden bovenmatig zijn. Bij algemene maatregel van bestuur kan nader worden geregeld welke zaken, hetzij afzonderlijk, hetzij door de aanwezigheid van andere, al dan niet soortgelijke zaken, als bovenmatig in de zin van de eerste zin aan te merken zijn. Daarbij kan voor bepaalde zaken of categorieën van zaken worden bepaald tot welke waarde bovenmatigheid niet wordt aangenomen.
4. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen andere dan de in het eerste lid en het tweede lid bedoelde zaken worden aangewezen waarop geen beslag mag worden gelegd.

B.

Artikel 448 komt te luiden:

Artikel 448

1. Bij de beslissing op welke zaken ingevolge artikel 447 geen beslag wordt gelegd, houdt de executant naar redelijkheid rekening met door de geëxecuteerde geuite voorkeuren.
2. Wordt beslag gelegd op een als bovenmatig aan te merken zaak als bedoeld in artikel 447, derde lid, die de geëxecuteerde of een tot zijn gezin behorende huisgenoot redelijkerwijs niet kan missen, dan stelt de executant de geëxecuteerde in de gelegenheid om deze te vervangen door een niet als bovenmatig aan te merken zaak.
3. De in artikel 447, eerste lid, onder h, bedoelde zaken kunnen wel in beslag worden genomen voor vorderingen ter zake van de vervaardiging of het herstel van deze zaken of de verkoop daarvan aan de geëxecuteerde.

Variant III

A.

Artikel 447 komt te luiden:

Artikel 447

1. Geen beslag mag worden gelegd op zaken die de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten redelijkerwijs nodig hebben voor hun persoonlijke verzorging en algemene dagelijkse levensbehoeften, alsmede voor het voeren van een niet-bovenmatige huishouding. Evenmin mag beslag worden gelegd op zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor de verwerving van de noodzakelijke middelen van bestaan van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten, dan wel voor hun scholing of studie.
2. Indien een beslag in strijd komt met het eerste lid, kan de kantonrechter van de in artikel 438, eerste lid, bedoelde rechtbank op verzoek van de geëxecuteerde het beslag opheffen, dan wel enige andere in de omstandigheden van het geval passende voorziening treffen. Tegen de beslissing van de kantonrechter is geen hogere voorziening toegelaten.
3. Het tweede lid laat de mogelijkheid van toepassing van artikel 438 onverlet. De in artikel 438, tweede, derde en vierde lid, bedoelde bevoegdheden van de voorzieningenrechter komen mede toe aan de kantonrechter, tenzij het geschil of bezwaar waarvoor een voorziening bij voorraad wordt verlangd, geen verband houdt met het eerste lid. Verwijst de kantonrechter de zaak op de voet van artikel 438, derde lid, naar de rechtbank, dan kan hij daarbij bepalen dat de zaak verder wordt behandeld door de kantonrechter op de voet van het tweede lid overeenkomstig de regels voor de verzoekschriftprocedure.

B.

Artikel 448 komt te luiden:

Artikel 448

De in artikel 447, eerste lid, tweede zin, bedoelde zaken kunnen wel in beslag worden genomen voor vorderingen ter zake van de vervaardiging of het herstel van deze zaken of de verkoop daarvan aan de geëxecuteerde.

Variant IV

A.

Artikel 447 komt te luiden:

Artikel 447

1. Geen beslag mag worden gelegd op de volgende zaken:
 - a. zaken die behoren tot de inboedel, bedoeld in artikel 5 van Boek 3 van het Burgerlijk Wetboek, van de door de geëxecuteerde bewoonde woning;
 - b. de nodige kleding van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten;
 - c. de aanwezige voorraad levensmiddelen, voor zover redelijkerwijs nodig voor één maand;
- d. zaken, redelijkerwijs benodigd voor de persoonlijke verzorging en de algemene dagelijkse levensbehoeften van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten;
- e. kinderspeelgoed;
- f. gezelschapsdieren en de aanwezige voorraad voedsel en andere voor de verzorging daarvan dienende zaken, voor zover redelijkerwijs nodig voor één maand;

8 Mogelijkheden tot herziening en aanbeveling

- g. zaken van hoogstpersoonlijke aard;
 - h. gereedschappen, apparatuur, boeken en andere zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor de verwerving van de noodzakelijke middelen van bestaan van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten, dan wel voor hun scholing of studie.
2. In afwijking van het eerste lid is beslag wel toegestaan op zaken die in de gegeven omstandigheden bovenmatig zijn. Bij algemene maatregel van bestuur kan nader worden geregeld welke zaken, hetzij afzonderlijk, hetzij door de aanwezigheid van andere, al dan niet soortgelijke zaken, als bovenmatig in de zin van het eerste lid aan te merken zijn. Daarbij kan voor bepaalde zaken of categorieën van zaken worden bepaald tot welke waarde bovenmatigheid niet wordt aangenomen.
 3. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen andere dan de in het eerste lid bedoelde zaken worden aangewezen waarop geen beslag mag worden gelegd.
 4. De in het eerste lid, onder h, bedoelde zaken kunnen wel in beslag worden genomen voor vorderingen ter zake van de vervaardiging of het herstel van deze zaken of de verkoop daarvan aan de geëxecuteerde.

B.

Artikel 448 komt te luiden:

Artikel 448

1. De deurwaarder stelt de geëxecuteerde in de gelegenheid om, indien hij van oordeel is dat op een of meer zaken in verband met artikel 447 geen beslag is toegelaten, zijn bezwaren ter gelegenheid van de beslaglegging of binnen acht dagen daarna aan hem op te geven. Daarbij informeert de deurwaarder de geëxecuteerde dat over diens bezwaren de beslissing van de kantonrechter zal worden verzocht en dat de kantonrechter de geëxecuteerde in de kosten kan veroordelen, indien hij de bezwaren ongegrond acht.
2. Indien de geëxecuteerde van de in het eerste lid bedoelde mogelijkheid gebruik maakt, maakt de deurwaarder daarvan onverwijld een proces-verbaal op en verzoekt hij de kantonrechter onverwijld om een beslissing op de bezwaren. De kantonrechter beslist na verhoor of behoorlijke oproeping van de executant, de geëxecuteerde en de deurwaarder.
3. Tegen de beslissing van de kantonrechter is geen hogere voorziening toegelaten.
4. De verkoop van de in beslag genomen zaken vindt niet plaats voordat de in het eerste lid bedoelde termijn is verstreken en, zo de geëxecuteerde bezwaren heeft opgegeven, daarop is beslist.

ARTIKEL II

Het Derde Boek van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering wordt als volgt gewijzigd:
Aan artikel 642c wordt een lid toegevoegd, luidende:

9. Op ingevolge het tweede lid, onder a, in de consignatiekas gestorte bedragen kan geen beslag worden gelegd.

ARTIKEL III

Deze wet is niet van toepassing op beslagen, gelegd voor het tijdstip van inwerkingtreding van deze wet.

ARTIKEL IV

Deze wet wordt aangehaald als: Wet modernisering beslagverbod roerende zaken.

ARTIKEL V

Deze wet treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

[De Minister van Veiligheid en Justitie,]

MEMORIE VAN TOELICHTING

Algemeen

De verdiensten van de huidige regeling voor het leggen van beslag tot verhaal op roerende zaken, niet-registergoederen – meer in het bijzonder de wijze waarop deze beslagvorm is beperkt in de artikelen 447 en 448 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (hierna: Rv) – is al vaak en door velen in twijfel getrokken, ook binnen de beroepsgroep van gerechtsdeurwaarders. De huidige, verouderde, regeling zondert van de mogelijkheid van beslag uit die zaken, waarvan de wetgever het in 1838 noodzakelijk achtte dat de schuldenaar ('geëxecuteerde') daarover te allen tijde kan blijven beschikken. Kennelijk meende de wetgever dat voor de geëxecuteerde zonder de beschikking over die zaken ieder normaal functioneren onmogelijk zou zijn. Dit 'minimumpakket' omvat sindsdien een bed en beddengoed, (enige) kleding, alsmede voedsel voor een maand. Daarnaast behoren daartoe – voor 'ambachtslieden en werklieden' – de gereedschappen die tot hun 'persoonlijk bedrijf' behoren (art. 447 Rv) en – voor personen van hogere stand – de voor hun beroep benodigde boeken en de 'werktuigen en gereedschappen, dienend tot enig onderwijs of de beoefening van kunsten of wetenschappen' (art. 448, eerste lid, Rv). De in artikel 448, eerste lid, Rv bedoelde zaken kunnen voor bepaalde bijzondere vorderingen wél in beslag worden genomen (art. 448, tweede lid, Rv). Tot 1992 moest ook enig vee vrij van beslag blijven: 1 koe of 2 varkens of 2 geiten of 4 schapen, ter keuze van degene tegen wie het beslag gedaan werd, met het benodigde stro en voer voor een maand. Sommigen vragen zich af of het geen aanbeveling verdient deze vorm van verhaalsbeslag geheel te schrappen. Anderen zijn van mening dat het beter zou zijn om de mogelijkheid van beslag op roerende zaken te beperken tot specifieke objecten, en dus in plaats van het huidige beslagverbod voor bepaalde zaken te komen tot een limitatieve opsomming van roerende zaken die wél in beslag kunnen worden genomen (een 'positieve lijst'). Ook aan een dergelijke limitatieve opsomming kleven echter voor de hand liggende bezwaren. Lijsten gaan een eigen

leven leiden, zoals dat al vele jaren het geval is met de huidige beslagverboden. Alleen al aan het begrip ‘werklieden’ in artikel 447 Rv zijn talloze beschouwingen gewijd, overigens zonder dat het begrip daaraan thans nog overtuigingskracht kan ontleen. Wil men dan ook komen tot een betere regeling, dan moet deze vooral worden gezocht in een menselijker benadering, waarbij de schuldenaar en zijn gezin zich beschermd zien in elementaire waarden: de voortzetting van een normale, zij het sobere, huishouding en het behoud van mogelijkheden om zich (het nodige) inkomen te verwerven.

Veel schuldenaren verkeren in een moeilijke, soms zelfs uitzichtloze positie. De schuldsaneringsregeling natuurlijke personen van artikel 284 e.v. Faillissementswet (hierna: Fw) biedt niet altijd een uitweg en het komt niet zelden voor dat de ene na de andere schuldeiser de roerende zaken beslaat, louter om de schuldenaar onder druk te houden. Regelmatig doen schuldenaren aflossingen onder de druk van een beslag op hun roerende zaken. Het komt vermoedelijk meer dan incidenteel voor dat dergelijke beslagen gelegd zijn alleen omdat beslag op een uitkering niet mogelijk is of niet effectief is. Het beslag op roerende zaken vormt dan indirect een inbreuk op het stelsel van de beslagvrije voet (art. 475b e.v. Rv). Het komt vermoedelijk ook voor dat een dergelijk beslag de schuldenaar ertoe brengt om fraude te plegen, louter om geld in handen te krijgen waarmee executie kan worden voorkomen.

Er dient een goede balans te bestaan tussen de verhaalsrechten die een schuldeiser op grond van artikel 3:276 e.v. Burgerlijk Wetboek (hierna: BW) kan uitoefenen en de bescherming van hetgeen de schuldenaar vanuit maatschappelijk oogpunt minimaal moet kunnen behouden. Indien de schuldeiser zijn verhaalsrechten louter inzet als drukmiddel, kan dat betekenen dat hij van die rechten misbruik maakt. Uitwinning van roerende zaken is in feite een zeldzaamheid geworden. Als zij voorkomt, beperkt zij zich vaak tot specifieke objecten van waarde, zoals motorvoertuigen, die bijvoorbeeld door de belastingdienst vaak vooral uitgewonnen lijken te worden om het ontstaan van nieuwe belastingschulden te ontmoedigen. Het komt geregeld voor dat de schuldenaar uitwinning weet af te wenden door een beroep te doen op de regel dat een recht – ook een verhaalsrecht – niet mag worden misbruikt (art. 3:13 BW). Het enkele feit dat een zaak (te) weinig zal opbrengen, is veelal evenwel voldoende om executie tegen te houden.³

Een bestaansniveau dat in Nederland breed wordt gedragen, mag ook aan schuldenaren niet worden ontnegd. Daarbij mag niet ter zake doen of de schuldenaar ter zake van zijn schulden een verwijt treft. Het minimum van de beslagvrije voet is niet zonder reden gekozen en schuldeisers zullen, hoe pijnlijk dat in individuele gevallen ook kan zijn, genoegen moeten nemen met het feit dat er grenzen zijn aan de bevoegdheid tot tenuitvoerlegging. Tot 1991 gold voor beslag voor alimentatieschulden geen enkele beslagbeperking (art. 479c Rv oud). Een beslagvrije voet is toen ingevoerd vanuit de gedachte dat iedereen een bepaald minimum moet kunnen blijven behouden.

Het behoort in beginsel derhalve niet mogelijk te zijn dat het huis van de schuldenaar, op bed en beddengoed na, volledig kan worden ‘leeggehaald’. Een schuldenaar moet aanspraak hebben op behoud van een zekere inrichting, vanzelfsprekend wel op een sober niveau. Roerende zaken moeten vatbaar zijn voor beslag, maar niet in zodanige mate dat het voeren van een huishouding in feite onmogelijk wordt gemaakt. Daarbij behoren ook gezelschapsdie-

³ Vergelijk bijvoorbeeld HR 11 februari 2011, RvdW 2011, 261.

ren en zaken als kinderspeelgoed en zaken die bestemd zijn voor de persoonlijke verzorging (inclusief medicamenten en medische hulpmiddelen) en hoogstpersoonlijke zaken, zoals een trouwboekje, niet ten prooi te vallen aan veelal als drukmiddel bedoelde verhaalsmaatregelen van schuldeisers. Wel kan een rol spelen of de schuldenaar bereid is zich in te spannen om met zijn schuldeisers tot een regeling van zijn schulden te komen. Is dat het geval, dan kan daarin een grond worden gevonden om de schuldenaar boven het voor eenieder geldende minimum enige extra ruimte te laten.

De wetgever zal de juiste grenzen moeten trekken. Dat is in het belang van schuldenaren, zonder dat dit op verhaalsrechten van schuldeisers een onevenredige inbreuk maakt. Voor deurwaarders kunnen betere regels zorgen voor meer helderheid in dit onderdeel van hun beroepsuitoefening.

Vier varianten

In het wetsvoorstel is de herziening van het beslagverbod roerende zaken uitgewerkt in vier varianten.⁴ Deze kunnen achtereenvolgens als volgt worden gekarakteriseerd.

De eerste variant (*variant I*) houdt een grondige actualisering van de artikelen 447 en 448 Rv in, onder handhaving van het limitatieve karakter van de opsomming van zaken waarop geen beslag mag worden gelegd. Wel zijn enkele categorieën toegevoegd van zaken die op grond van hun bijzondere karakter buiten beslag moeten blijven, zoals kinderspeelgoed, en zaken voor de persoonlijke (waaronder medische) verzorging. In deze variant wordt (evenals in de andere varianten) het onderscheid losgelaten dat de huidige regeling maakt tussen handwerkswerk en hogere standen. In plaats daarvan wordt een algemene omschrijving gegeven van buiten beslag te laten zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor de verwerving van het noodzakelijke inkomen van de schuldenaar en zijn gezin. Hetzelfde geldt voor zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor scholing of studie. Omdat er geen reden is de schuldenaar bescherming te bieden waar zijn zaken een duidelijk luxueus karakter hebben, wordt bepaald dat zaken die als bovenmatig zijn aan te merken wél in beslag kunnen worden genomen. Zo nodig moet hij in de gelegenheid worden gesteld een soberder vervangend goed te verwerven. Ten slotte houdt deze variant in dat bij algemene maatregel van bestuur nadere regels kunnen worden gesteld over hetgeen als bovenmatig heeft te gelden en dat andere categorieën zaken kunnen worden aangewezen die buiten beslag moeten blijven; aldus is het op eenvoudige wijze mogelijk de regeling bij de tijd te houden.

De tweede variant (*variant II*) bevat ten opzichte van de bestaande regeling dezelfde wijzigingen als de eerste variant. In aanvulling daarop bevat de tweede variant één belangrijke extra vernieuwing. Indien blijkt dat de schuldenaar deelneemt aan een behoorlijk schuldhulpverleningstraject, wordt het beslagverbod in zekere mate versoepeld, in die zin dat de gehele inboedel, voor zover niet bovenmatig, vrij blijft van beslag. Dit sluit rechtstreeks aan bij wat er geldt indien op de schuldenaar de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen van toepassing is en kan derhalve worden gezien als een bijdrage aan de versterking van het zogenoemde 'minnelijke traject'. Aldus komt ook tot uitdrukking dat niet alleen op de schuldhulpverlener,

⁴ Het wetsvoorstel beperkt zich tot hetgeen in de artikelen 447 en 448 Rv is geregeld. Verwijzingen elders in de wetgeving naar deze bepalingen zijn niet aangepast (art. 712 Rv, art. 734, eerste lid, Rv, art. 21, onder 1°, Fw, art. 6 Tribunaalbesluit).

maar ook op de gerechtsdeurwaarder een maatschappelijke verantwoordelijkheid rust om bij te dragen aan het oplossen van de problemen van de schuldenaar. De schuldenaar moet daarvoor wel openstaan. Is dat niet het geval, dan geldt de soberder – maar in vergelijking met thans nog altijd ruimere – bescherming als in variant I.

De derde variant (*variant III*) gaat er evenals de andere varianten van uit dat de huidige regeling verouderd is. Verder is deze variant ontwikkeld vanuit de gedachte dat de executieopbrengst van roerende zaken van natuurlijke personen sinds 1838 verhoudingsgewijs sterk is gedaald. Tegelijkertijd zijn roerende zaken veel eenvoudiger dan vroeger te vervangen. Aanvankelijk werd daarom voor deze variant gezocht naar een beperking van het beslagverbod, vanuit de gedachte dat beslag op roerende zaken minder dan voorheen als daadwerkelijk knellend wordt ervaren. Bij de uitwerking van deze variant is echter gebleken dat de wet ook in deze variant toch minimumnormen moet inhouden voor hetgeen vrij van beslag moet blijven. Daartoe is gekozen voor een generieke omschrijving, die zich van de andere varianten onderscheidt door haar open karakter. Tevens voorziet deze variant in een vereenvoudigde procedure voor executiegeschillen ('piepsysteem'): de schuldenaar hoeft daarvoor geen kort geding te voeren, maar kan zich daarvoor in een verzoekschriftprocedure tot de kantonrechter wenden.

De vierde variant (*variant IV*) houdt net als de eerste en de tweede variant een limitatieve omschrijving in van zaken waarop geen beslag mag worden gelegd. De (maximale) reikwijdte van het beslagverbod komt in deze variant overeen met die van de tweede variant, maar zonder dat het daarbij uitmaakt of de schuldenaar wordt begeleid door een schuldhulpverlener. Verder onderscheidt deze variant zich van de andere varianten doordat in artikel 448 is voorzien in een procedure waarmee de schuldenaar zijn bezwaren tegen het beslag kenbaar kan maken aan de deurwaarder, waarna de deurwaarder daarover het oordeel van de kantonrechter inroept. Anders dan in de derde variant is het dus niet de schuldenaar die de procedure bij de rechter entameert, maar de deurwaarder bij wijze van renvooi (vgl. art. 438, vierde lid, Rv). Indien men de bovenstaande varianten onderling vergelijkt om mogelijke voor- en nadelen van elke variant te overzien en te waarderen, dan valt het volgende te noteren. Gemeenschappelijk hebben de varianten uiteraard dat zij elk een modernere regeling inhouden, die beter dan de bestaande regeling recht doen aan de maatschappelijke omstandigheden en verhoudingen van de eenentwintigste eeuw.

Voor variant I kunnen als specifieke voordelen worden genoemd dat de regeling zo precies mogelijk omschrijft welke zaken buiten beslag blijven en dat daarbij grotere soberheid geldt dan in variant II. Verder kan als voordeel worden genoemd dat het beslagverbod bij algemene maatregel van bestuur kan worden verfijnd en zo nodig uitgebreid, zodat veroudering van de regeling kan worden voorkomen. Daartegenover zou men het risico kunnen stellen dat het gebruik maken van de mogelijkheden van een algemene maatregel van bestuur zal leiden tot extra regels, terwijl de wetgever daarmee juist zuinig zou moeten zijn. Een ander bezwaar tegen variant I zou kunnen zijn dat de variant niet de hele inboedel van de schuldenaar buiten beslag laat en in dat opzicht strenger is dan de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen. Indien de schuldenaar door mee te werken aan schuldhulpverlening, kan bewerkstelligen dat zijn inboedel buiten beslag blijft, zou dat een welkome ondersteuning van het 'minnelijke traject' kunnen opleveren.

Variant II heeft in vergelijking met variant I als bijzonderheid dat als de schuldenaar meewerkt aan schuldhulpverlening, in beginsel zijn hele inboedel buiten beslag blijft. Het belang-

rijke voordeel daarvan is, zoals zojuist vermeld, dat dit het minnelijk traject ondersteunt en voorts, dat daarin een zekere 'beloning' wordt geboden aan de 'goedwillende' schuldenaar. Dat voordeel brengt wel mee dat deze variant in feite twee regimes herbergt en in die zin wat minder eenvoudig is dan de andere varianten.

Als voordelen van variant III kan zijn beknoptheid worden genoemd, die het gevolg is van het werken met (meer) open normen. Een ander voordeel is dat deze variant voorziet in een vereenvoudigde executieprocedure, waarvoor partijen niet verplicht zijn zich van rechtsbijstand te voorzien. Daartegenover kan als mogelijk bezwaar worden genoemd dat de regeling door haar beknoptheid bij de praktische toepassing vragen van uitleg zal oproepen, vragen waarvoor in eerste instantie de deurwaarder wordt gesteld maar die vervolgens ook bij de rechter terecht kunnen komen.

Variant IV ten slotte combineert de precisie van de varianten I en II in één regime, waarbij de inboedel, voor zover niet bovenmatig, steeds buiten beslag blijft. Hij is daarmee iets royaler dan variant II, in die zin dat ook de schuldenaar die niet meewerkt aan schuldhulpverlening de beschikking blijft houden over zijn inboedel. Men kan dit verschillend beoordelen, maar in elk geval kan niet als voordeel worden genoteerd dat deze variant het minnelijk traject ondersteunt. Wel een voordeel is de, aan het Belgische recht ontleende, bijzondere executieprocedure, waarbij de last van het procesinitiatief niet ligt bij de schuldenaar maar bij de deurwaarder. Net als in variant III is deze procedure snel (geen rechtsmiddelen) en eenvoudig (geen verplichte rechtsbijstand).

Artikelen

Voor het gemak van de lezer wordt in de volgende toelichting op de afzonderlijke artikelen elke variant volledig toegelicht. Waar een bepaling overeenkomt met een bepaling in een eerdere variant, of daarvan slechts op ondergeschikte punten verschilt, is de toelichting op die bepaling in een kleiner lettertype gezet. Daardoor is steeds zichtbaar waar de toelichting geheel of grotendeels een herhaling vormt.

Artikel I

Variant I

Artikel 447 Rv

In deze variant wordt uitgegaan van een grondige actualisering van de artikelen 447 en 448 Rv, waarbij evenwel het limitatieve karakter behouden blijft van de opsomming van zaken waarop geen beslag mag worden gelegd. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen regels worden gesteld waardoor de regeling ook bij gewijzigde omstandigheden bij de tijd kan worden gehouden. In het navolgende worden de wijzigingen ten opzichte van de huidige regeling nader besproken. Het voorgestelde eerste lid houdt een opsomming in van zaken waarop geen beslag mag worden gelegd. Uit de plaatsing van artikel 447 in de eerste afdeling van de tweede titel van het tweede Boek van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering blijkt reeds dat de bepaling alleen betrekking heeft op roerende zaken die geen registergoederen zijn. Om die reden zijn in de aanhef de woorden 'roerende zaken' die thans in de aanhef van artikel 447 voorkomen, weggelaten. Ook in de algemene maatregel van bestuur op grond van het derde lid, waarbij

andere zaken kunnen worden aangewezen waarop geen beslag mag worden gelegd, kunnen derhalve alleen roerende zaken, niet-registergoederen, worden aangewezen.

Ten opzichte van de aanhef van het huidige artikel 447 zijn ook de woorden 'uit welken hoofde ook' weggelaten, omdat zij in de nieuwe opzet niet geheel juist zouden zijn. Op de in het eerste lid, onder h, bedoelde zaken kan namelijk wel beslag worden gelegd voor vorderingen als bedoeld in artikel 448, derde lid.

Een beslag dat is gelegd in strijd met het beslagverbod, is niet van rechtswege nietig. Dat op bepaalde zaken geen beslag 'mag worden gelegd', brengt slechts mee dat opheffing van het beslag kan worden gevorderd. Dit houdt geen verandering in ten opzichte van hetgeen naar huidig recht het geval is.

Opmerking verdient dat de artikelen 447 en 448 slechts betrekking hebben op zaken van degene ten laste van wie het beslag wordt gelegd: de beslagene of geëxecuteerde. Dat zal in vrijwel alle gevallen de schuldenaar zijn tegen wie de schuldeiser een veroordelend vonnis heeft verkregen. Het spreekt dan ook vanzelf dat evenmin beslag mag worden gelegd op zaken die niet toebehoren aan de geëxecuteerde maar aan een van zijn huisgenoten. Denkbaar is wel dat het gaat om zaken van de echtgenote van de schuldenaar, die op grond van het huwelijksvermogensrecht voor bepaalde schulden medeaansprakelijk is (huishoudschulden, art. 1:84 BW). Ook dan is echter geen beslag op de zaken van de echtgenote mogelijk indien de schuldeiser niet beschikt over een titel om ook te haren laste beslag te leggen.

Net als de bestaande regeling houdt het voorgestelde artikel 447 niet slechts rekening met de omstandigheid dat de schuldenaar/geëxecuteerde zelf over het allernoodzakelijkste moet kunnen blijven beschikken. De bescherming strekt zich ook uit tot hetgeen de tot zijn gezin behorende huisgenoten niet kunnen missen. Zo verbiedt artikel 447 dus niet alleen beslag op het bed van de schuldenaar zelf, maar ook beslag op de bedden van zijn inwonende kinderen (voor zover beslag daarop al niet is uitgesloten doordat zij niet toebehoren aan de schuldenaar). De woorden 'de tot zijn gezin behorende huisgenoten' sluiten aan bij de terminologie van de Wet werk en bijstand. Geen inhoudelijke verandering is beoogd ten opzichte van de woorden 'de inwonende leden van zijn gezin' in het huidige artikel 447.

Onderdeel a van het eerste lid verbiedt beslag op 'het nodige bed en beddengoed' van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten, geheel overeenkomstig het huidige artikel 447, onder 1°. Onderdeel b verbiedt beslag op 'de nodige kleding' van dezelfde personen, waar artikel 447, onder 1°, thans spreekt van de kleren 'waarmee zij gekleed en gedekt zijn'. De nieuwe redactie laat beter uitkomen dat beslag niet slechts is uitgesloten op de feitelijk op het moment van beslaglegging gedragen kleding, maar ook op de nodige verschoningen e.d. Hetgeen boven 'het nodige' uitgaat, zal wel in beslag mogen worden genomen. Datzelfde ligt overigens ook besloten in het tweede lid, eerste zin, dat beslag toelaat op zaken die in de gegeven omstandigheden bovenmatig zijn.

Onderdeel c van het eerste lid komt materieel overeen met artikel 447, onder 3°; het begrip 'levensmiddelen' omvat hier derhalve zowel eten als drinken. Een belangrijke uitbreiding is gelegen in de toevoeging dat buiten beslag ook blijven 'voor de bewaring en bereiding daarvan noodzakelijke keukenapparatuur en keukengerei'. Deze woorden voorkomen dat de schuldenaar wel zijn diepvriesproducten mag houden, maar niet de koelkast of zijn gasfornuis, en evenmin borden en bestek. Beslag op deze zaken vormt in de tegenwoordige omstandigheden een onevenredige hardheid en dient derhalve te worden uitgesloten. In het kader van dit

onderdeel van de regeling is overwogen om van beslag ook uit te sluiten stook- en brandstoffen voor een maand. Dat zou aansluiten bij regelingen in enkele andere landen. Aangezien echter in de praktijk beslag op hout, steenkolen of andere stookmaterialen niet lijkt voor te komen, is een regeling achterwege gelaten. Zou zich in de praktijk op dit punt toch een keer een probleem voordoen, dan zal zo nodig in een executiegeschil een redelijke oplossing gevonden moeten worden.

De beperkingen van de huidige artikelen 447 en 448 springen sterk in het oog als het gaat om allerlei ‘persoonlijke’ zaken. In de eerste plaats kan gedacht worden aan normale toiletartikelen, een scheerapparaat of een föhn. Het is onwenselijk dat op dergelijke zaken beslag wordt gelegd, omdat daardoor de persoonlijke verzorging van de geëxecuteerde en zijn gezinsleden in het gedrang zou komen. Voorts kan gedacht worden aan medicijnen, waarop beslag eveneens uitgesloten dient te zijn. Min of meer in dezelfde sfeer liggen hulpmiddelen als een wandelstok, een rollator of een traplift – voor zover die laatste geen bestanddeel van de woning (en dus onroerend) is geworden. Omdat het van dergelijke zaken wellicht minder voor de hand ligt om te zeggen dat zij redelijkerwijs nodig zijn voor ‘de persoonlijke verzorging’, strekt onderdeel d zich ook uit tot zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor ‘de algemene dagelijkse levensbehoeften’. Die categorie heeft derhalve betrekking op de zojuist genoemde hulpmiddelen, maar ook kan gedacht worden aan de fiets waarmee de boodschappen worden gedaan. Van wat andere aard, maar toch ook persoonlijk, zijn kinderspeelgoed en gezelschapsdieren (onderdelen e en f). Beslag op deze zaken treft het gezin van de geëxecuteerde hard, omdat zij vaak een belangrijke immateriële waarde vertegenwoordigen. Niet in het algemeen kan worden gezegd dat de executant door beslag op deze zaken misbruik maakt van zijn recht, aangezien daarin behalve immateriële ook een niet te verwaarlozen materiële waarde gelegen kan zijn. Niettemin behoort beslag op kinderspeelgoed en gezelschapsdieren achterwege te blijven, behoudens in uitzonderlijke gevallen dat sprake is van bovenmatigheid (tweede lid). Ook bij (andere) zaken van hoogstpersoonlijke aard behoort de daarin gelegen immateriële waarde in de weg te staan aan beslag. De uitsluiting van onderdeel g heeft bijvoorbeeld betrekking op familiepapieren, foto’s, een trouwring, een trouwboekje of de urn met as van een overledene.

Onderdeel h van het eerste lid vervangt het huidige artikel 447, onder 2°, en artikel 448, eerste lid. Hiervoor kwam al aan de orde dat het verouderde standsverschil tussen enerzijds ambachtslieden en werklieden en anderzijds de hogere standen in de nieuwe regeling geen rol meer speelt. Het komt verantwoord voor om in plaats daarvan met één algemene norm te werken: buiten beslag dienen te blijven gereedschappen, apparatuur, boeken en andere zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor de verwerving van de noodzakelijke middelen van bestaan. Bij ‘noodzakelijke middelen van bestaan’ kan veelal worden gedacht aan: een gezinsinkomen op basisniveau. Voor een universitair docent letterkunde zal het bijvoorbeeld redelijkerwijs nodig zijn dat hij de beschikking heeft over bepaalde wetenschappelijke werken, zodat daarop geen beslag kan worden gelegd; dat geldt echter niet voor een verzameling oude drukken die hij vooral uit liefhebberij heeft aangelegd. Voor veel werkenden zal het werk gebruik van een computer met internetaansluiting thuis redelijkerwijs nodig maken en hetzelfde geldt uiteraard voor personen die solliciteren. Er zij overigens op gewezen dat met de voorgestelde regeling niet beoogd is om beslag toe te laten als de geëxecuteerde ook door ander werk een minimuminkomen zou kunnen verdienen.

Tot de in onderdeel h van het eerste lid bedoelde zaken zal in beginsel niet een auto of ander motorvoertuig behoren. Veelal zal de geëxecuteerde voor het verwerven van zijn inkomen redelijkerwijs ook gebruik kunnen maken van ander vervoer en dient bij deze zaken het belang van de executant voorrang te krijgen. Uitzonderingen zijn niet geheel ondenkbaar, zoals misschien in het geval van een zelfstandige taxichauffeur, maar terughoudendheid is op haar plaats en in elk geval dient steeds gewaakt te worden tegen bovenmatigheid.

Onderdeel h van het eerste lid stelt van beslag ook vrij zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor scholing of studie van de geëxecuteerde of zijn gezinsleden. In de meeste gevallen zal het gaan om de tot het gezin behorende kinderen. Te denken valt aan studieboeken, maar het kan ook gaan om een computer. Weliswaar is het gezin voor de noodzakelijke middelen van bestaan niet direct afhankelijk van studiemiddelen, maar het belang bij scholing en opleiding is zodanig dat dit niet behoort te worden doorkruist door beslag op deze zaken. Hieraan doet niet af dat er vele uiteenlopende opleidingen en studies zijn en het volgen daarvan ook niet steeds noodzakelijk geacht moet worden om inkomsten te verwerven. Niet uitgesloten is evenwel dat onder omstandigheden, bijvoorbeeld als het niet gaat om de kinderen maar om een aanvullende, uit hobbyoverwegingen gevolgde, opleiding van de geëxecuteerde zelf, geoordeeld wordt dat de daarvoor gebruikte zaken bovenmatig zijn.

In onderdeel h van het eerste lid wordt anders dan in het huidige artikel 448, eerste lid, niet gerefereerd aan zaken die dienen 'tot enig onderwijs of de beoefening van kunsten of wetenschappen'. Voor zover het gaat om zaken waarmee de geëxecuteerde in zijn levensonderhoud voorziet, vallen zij onder de algemene formule van onderdeel h. Dat geldt ook voor zaken die nodig zijn voor een wetenschappelijke studie. Zaken die slechts benut worden voor recreatieve kunstbeoefening, zoals vaak muziekinstrumenten, kunnen op grond van de voorgestelde regeling wel in beslag worden genomen.

De opsomming van het eerste lid betekent een uitbreiding van het beslagverbod roerende zaken. De eerste zin van het tweede lid houdt daarop een belangrijke beperking in: beslag is wel toegestaan op zaken die in de gegeven omstandigheden bovenmatig zijn. Het begrip 'bovenmatig' wordt ook elders in de wetgeving gebruikt (art. 295, vierde lid, onder b, Fw; art. 1:88, eerste lid, onder b, BW). In artikel 447, tweede lid, wordt door gebruik van het begrip 'bovenmatig' tot uitdrukking gebracht dat beslag op de in dit artikel bedoelde zaken slechts achterwege dient te blijven voor zover deze zaken in de gegeven omstandigheden noodzakelijk zijn om te voorkomen dat de levensomstandigheden van de geëxecuteerde en zijn gezin door het beslag onder een aanvaardbaar niveau zakken. Anders gezegd: artikel 447 Rv strekt tot soberheid: wat daarbovenuit gaat, is te beschouwen als bovenmatig. Het tweede lid bevat voorts een grondslag om bij algemene maatregel van bestuur nadere regels te geven over de vraag wanneer zaken als bovenmatig aan te merken zijn. Rekening wordt gehouden met de mogelijkheid dat een bepaalde zaak niet afzonderlijk maar wel door de aanwezigheid van andere zaken als bovenmatig moet worden aangemerkt. Gedacht zou kunnen worden aan de aanwezigheid van verschillende televisietoestellen. Daarbij hoeft het niet steeds te gaan om gelijksoortige zaken: bovenmatigheid kan zich ook voordoen door aanwezigheid van combinaties van zaken. Zo kan de aanwezigheid van een oven meebrengen dat daarnaast een magnetron als bovenmatig wordt aangemerkt. In de algemene maatregel van bestuur kunnen ook bedragen worden opgenomen aan de hand waarvan bovenmatigheid kan worden vastgesteld. Dit kunnen bedragen voor afzonderlijke zaken zijn, maar denkbaar is ook dat een totaalbedrag

wordt vastgesteld voor de waarde van hetgeen op grond van artikel 447 Rv buiten beslag blijft (vgl. het huidige art. 448, eerste lid, slot, Rv).

Het voorgestelde derde lid van artikel 447 maakt mogelijk dat bij algemene maatregel van bestuur andere (roerende) zaken worden aangewezen dan die welke reeds onder het eerste lid vallen, waarop geen beslag mag worden gelegd. Deze bepaling is van belang omdat zij het mogelijk maakt om de regeling, aan de hand van daarmee in de praktijk opgedane ervaringen, op relatief eenvoudige wijze aan te passen. Gedacht zou bijvoorbeeld kunnen worden aan een mobiel telefoontoestel.

Artikel 448 Rv

Het kan zich voordoen dat de executant komt te staan voor een keuze op welke zaken wel en op welke zaken geen beslag zal worden gelegd. Bij de beoordeling welke kleding 'nodig' is, zal beslist moeten worden wat er van de garderobe vrij van beslag zal blijven. Ook als er meer gereedschappen of boeken aanwezig zijn dan noodzakelijk voor de verwerving van een basisinkomen ('de noodzakelijke middelen van bestaan') zal de executant – althans de deurwaarder die voor hem optreedt – moeten beslissen welk deel hij zal beslaan en welk deel hij vrij van beslag zal laten. Ingevolge het eerste lid dient de deurwaarder daarbij naar redelijkheid rekening te houden met de voorkeuren van de geëxecuteerde, voor zover deze hem bekend zijn (gemaakt). De bepaling verplicht niet om daarover steeds de zienswijze van de geëxecuteerde in te winnen; dat zou ook niet praktisch zijn als deze bijvoorbeeld niet aanwezig is. In geval van verschil van inzicht zal de deurwaarder zijn keuze maken, welke uiteraard ter toetsing kan worden voorgelegd aan de rechter op de voet van artikel 438 Rv. Daarmee is het uitgangspunt enigszins anders dan het huidige artikel 448, eerste lid, slot Rv, dat de keuze volledig aan de geëxecuteerde laat.

Het voorgestelde tweede lid van artikel 448 heeft betrekking op de situatie dat de geëxecuteerde een zaak heeft die als bovenmatig wordt aangemerkt (bijvoorbeeld een luxueuze koelkast), en waarop derhalve in beginsel beslag mogelijk is, maar de geëxecuteerde redelijkerwijs wel een zaak van die categorie (een koelkast) nodig heeft. De executant zal de geëxecuteerde dan de mogelijkheid moeten bieden om zich een eenvoudiger type koelkast te verwerven. Het is afhankelijk van de omstandigheden van het geval op welke wijze hieraan concreet gestalte moet worden gegeven. Het meest voor de hand ligt dat de executant na de beslaglegging de geëxecuteerde enige tijd biedt om een vervangende zaak aan te schaffen. Indien duidelijk is dat de geëxecuteerde niet beschikt over de daarvoor benodigde gelden, is ook denkbaar dat de executant met hem overeenkomt dat de geëxecuteerde daarvoor een deel van de opbrengst van de beslagen zaak zal ontvangen. In geval van geschil staat de weg van artikel 438 Rv open. In het voorgestelde artikel 448, derde lid, Rv is het huidige tweede lid, onder 2°, van artikel 448 Rv overgenomen. Het eerste onderdeel van artikel 448, tweede lid, Rv is niet overgenomen. Geen uitzondering op het beslagverbod zal derhalve gelden voor vorderingen wegens aan de geëxecuteerde en zijn inwonende gezinsleden verstrekte 'levensbehoeften'. Niet alleen kan gemakkelijk discussie ontstaan over de reikwijdte van het begrip 'levensbehoeften' (bijvoorbeeld over de vraag of dit behalve levensmiddelen ook nutsvoorzieningen omvat), maar ook valt niet in te zien waarom voor deze vorderingen wel toegelaten zou moeten worden dat de geëxecuteerde door uitwinning aangewezen zou kunnen raken op bijstand ten laste van gemeenschapsmiddelen. Voor de wel gehandhaafde vorderingen wegens aanschaf, reparat-

tie of onderhoud van zaken waarmee de geëxecuteerde in zijn onderhoud voorziet, bestaat geen reden om de executant de mogelijkheid van uitwinning te ontzeggen. Het is immers te danken aan de (onbetaald gelaten) inspanningen van de executant dat de geëxecuteerde de beschikking over de hier bedoelde zaken heeft.

Variant II

Artikel 447 Rv

In variant II wordt net als in de eerste variant uitgegaan van een grondige actualisering van de artikelen 447 en 448 Rv. Ook hier blijft het limitatieve karakter behouden van de opsomming van zaken waarop geen beslag mag worden gelegd, en kunnen bij algemene maatregel van bestuur regels worden gesteld waardoor de regeling ook bij gewijzigde omstandigheden bij de tijd kan worden gehouden. Het specifieke van variant II is gelegen in artikel 447, tweede lid, Rv. Indien blijkt dat de schuldenaar deelneemt aan een behoorlijk schuldhulpverlenings-traject, blijft zijn hele inboedel, voor zover althans niet bovenmatig, vrij van beslag. De tekst van het voorgestelde eerste lid van artikel 447 Rv komt overeen met die in variant I. Hetzelfde geldt voor het derde lid en het vierde lid, die overeenkomen – afgezien van een verwijzing naar het in de tweede variant toegevoegde tweede lid – met het tweede respectievelijk het derde lid van variant I.

Het voorgestelde eerste lid houdt een opsomming in van zaken waarop geen beslag mag worden gelegd. Uit de plaatsing van artikel 447 in de eerste afdeling van de tweede titel van het tweede Boek van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering blijkt reeds dat de bepaling alleen betrekking heeft op roerende zaken die geen registergoederen zijn. Om die reden zijn in de aanhef de woorden ‘roerende zaken’ die thans in de aanhef van artikel 447 voorkomen, weggeleten. Ook in de algemene maatregel van bestuur op grond van het vierde lid, waarbij andere zaken kunnen worden aangewezen waarop geen beslag mag worden gelegd, kunnen derhalve alleen roerende zaken, niet-registergoederen, worden aangewezen.

Ten opzichte van de aanhef van het huidige artikel 447 zijn ook de woorden ‘uit welken hoofde ook’ weggeleten, omdat zij in de nieuwe opzet niet geheel juist zouden zijn. Op de in het eerste lid, onder h, bedoelde zaken kan namelijk wel beslag worden gelegd voor vorderingen als bedoeld in artikel 448, derde lid.

Een beslag dat is gelegd in strijd met het beslagverbod, is niet van rechtswege nietig. Dat op bepaalde zaken geen beslag ‘mag worden gelegd’, brengt slechts mee dat opheffing van het beslag kan worden gevorderd. Dit houdt geen verandering in ten opzichte van hetgeen naar huidig recht het geval is.

Opmerking verdient dat de artikelen 447 en 448 slechts betrekking hebben op zaken van degenen ten laste van wie het beslag wordt gelegd: de beslagene of geëxecuteerde. Dat zal in vrijwel alle gevallen de schuldenaar zijn tegen wie de schuldeiser een veroordelend vonnis heeft verkregen. Het spreekt dan ook vanzelf dat evenmin beslag mag worden gelegd op zaken die niet toebehoren aan de geëxecuteerde maar aan een van zijn huisgenoten. Denkbaar is wel dat het gaat om zaken van de echtgenote van de schuldenaar, die op grond van het huwelijksvermogensrecht voor bepaalde schulden medeaansprakelijk is (huishoudschulden, art. 1:84 BW). Ook dan is echter geen beslag op de zaken van de echtgenote mogelijk indien de schuldeiser niet beschikt over een titel om ook te haren laste beslag te leggen.

Net als de bestaande regeling, houdt het voorgestelde artikel 447 niet slechts rekening met de omstandigheid dat de schuldenaar/geëxecuteerde zelf over het allernoodzakelijkste moet kunnen blijven beschikken. De bescherming strekt zich ook uit tot hetgeen de tot zijn gezin behorende huisgenoten niet kunnen missen. Zo verbiedt artikel 447 dus niet alleen beslag op het bed van de schuldenaar zelf, maar ook beslag op de bedden van zijn inwonende kinderen (voor zover beslag daarop al niet is uitgesloten doordat zij niet toebehoren aan de schuldenaar). De woorden 'de tot zijn gezin behorende huisgenoten' sluiten aan bij de terminologie van de Wet werk en bijstand. Geen inhoudelijke verandering is beoogd ten opzichte van de woorden 'de inwonende leden van zijn gezin' in het huidige artikel 447.

Onderdeel a van het eerste lid verbiedt beslag op 'het nodige bed en beddengoed' van de geëxecuteerde en de tot zijn gezin behorende huisgenoten, geheel overeenkomstig het huidige artikel 447, onder 1°. Onderdeel b verbiedt beslag op 'de nodige kleding' van dezelfde personen, waar artikel 447, onder 1°, thans spreekt van de kleren 'waarmee zij gekleed en gedekt zijn'. De nieuwe redactie laat beter uitkomen dat beslag niet slechts is uitgesloten op de feitelijk op het moment van beslaglegging gedragen kleding, maar ook op de nodige verschoningen e.d. Wat boven 'het nodige' uitgaat, zal wel in beslag mogen worden genomen. Datzelfde ligt overigens ook besloten in het tweede lid, eerste zin, dat beslag toelaat op zaken die in de gegeven omstandigheden bovenmatig zijn.

Onderdeel c van het eerste lid komt materieel overeen met artikel 447, onder 3°; het begrip 'levensmiddelen' omvat hier derhalve zowel eten als drinken. Een belangrijke uitbreiding is gelegen in de toevoeging dat buiten beslag ook blijven 'voor de bewaring en bereiding daarvan noodzakelijke keukenapparatuur en keukengerie'. Deze woorden voorkomen dat de schuldenaar wel zijn diepvriesproducten mag houden, maar niet de koelkast of zijn gasfornuis, en evenmin borden en bestek. Beslag op deze zaken vormt in de tegenwoordige omstandigheden een onevenredige hardheid en dient derhalve te worden uitgesloten. In het kader van dit onderdeel van de regeling is overwogen om van beslag ook uit te sluiten stook- en brandstoffen voor een maand. Dat zou aansluiten bij regelingen in enkele andere landen. Aangezien echter in de praktijk beslag op hout, steenkolen of andere stookmaterialen niet lijkt voor te komen, is een regeling achterwege gelaten. Zou zich in de praktijk op dit punt toch een keer een probleem voordoen, dan zal zo nodig in een executiegeschil een redelijke oplossing gevonden moeten worden.

De beperkingen van de huidige artikelen 447 en 448 springen sterk in het oog als het gaat om allerlei 'persoonlijke' zaken. In de eerste plaats kan gedacht worden aan normale toiletartikelen, een scheerapparaat of een föhn. Het is onwenselijk dat op dergelijke zaken beslag wordt gelegd, omdat daardoor de persoonlijke verzorging van de geëxecuteerde en zijn gezinsleden in het gedrang zou komen. Voorts kan gedacht worden aan medicijnen, waarop beslag eveneens uitgesloten dient te zijn. Min of meer in dezelfde sfeer liggen hulpmiddelen als een wandelstok, een rollator of een traplift – voor zover die laatste geen bestanddeel van de woning (en dus onroerend) is geworden. Omdat het van dergelijke zaken wellicht minder voor de hand ligt om te zeggen dat zij redelijkerwijs nodig zijn voor 'de persoonlijke verzorging', strekt onderdeel d zich ook uit tot zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor 'de algemene dagelijkse levensbehoeften'. Die categorie heeft derhalve betrekking op de zojuist genoemde hulpmiddelen, maar ook kan gedacht worden aan de fiets waarmee de boodschappen worden gedaan.

Van wat andere aard, maar toch ook persoonlijk, zijn kinderspeelgoed en gezelschapsdieren (onderdelen e en f). Beslag op deze zaken treft het gezin van de geëxecuteerde hard, omdat zij

vaak een belangrijke immateriële waarde vertegenwoordigen. Niet in het algemeen kan worden gezegd dat de executant door beslag op deze zaken misbruik maakt van zijn recht, aangezien daarin behalve immateriële ook een niet te verwaarlozen materiële waarde gelegen kan zijn. Niettemin behoort beslag op kinderspeelgoed en gezelschapsdieren achterwege te blijven, behoudens in uitzonderlijke gevallen dat sprake is van bovenmatigheid (tweede lid).

Ook bij (andere) zaken van hoogstpersoonlijke aard behoort de daarin gelegen immateriële waarde in de weg te staan aan beslag. De uitsluiting van onderdeel g heeft bijvoorbeeld betrekking op familiepapieren, foto's, een trouwring, een trouwboekje of de urn met as van een overledene.

Onderdeel h van het eerste lid vervangt het huidige artikel 447, onder 2°, en artikel 448, eerste lid. Hiervoor kwam al aan de orde dat het verouderde standverschil tussen enerzijds ambachtslieden en werklieden en anderzijds de hogere standen in de nieuwe regeling geen rol meer speelt. Het komt verantwoord voor om in plaats daarvan met één algemene norm te werken: buiten beslag dienen te blijven gereedschappen, apparatuur, boeken en andere zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor de verwerving van de noodzakelijke middelen van bestaan. Bij 'noodzakelijke middelen van bestaan' kan veelal worden gedacht aan: een gezinsinkomen op basisniveau. Voor een universitair docent letterkunde zal het bijvoorbeeld redelijkerwijs nodig zijn dat hij de beschikking heeft over bepaalde wetenschappelijke werken, zodat daarop geen beslag kan worden gelegd; dat geldt echter niet voor een verzameling oude drukken die hij vooral uit liefhebberij heeft aangelegd. Voor veel werkenden zal het werk gebruik van een computer met internetaansluiting thuis redelijkerwijs nodig maken en hetzelfde geldt uiteraard voor personen die solliciteren. Er zij overigens op gewezen dat met de voorgestelde regeling niet beoogd is om beslag toe te laten als de geëxecuteerde ook door ander werk een minimuminkomen zou kunnen verdienen.

Tot de in onderdeel h van het eerste lid bedoelde zaken zal in beginsel niet een auto of ander motorvoertuig behoren. Veelal zal de geëxecuteerde voor het verwerven van zijn inkomen redelijkerwijs ook gebruik kunnen maken van ander vervoer en dient bij deze zaken het belang van de executant voorrang te krijgen. Uitzonderingen zijn niet geheel ondenkbaar, zoals misschien in het geval van een zelfstandige taxichauffeur, maar terughoudendheid is op haar plaats en in elk geval dient steeds gewaakt te worden tegen bovenmatigheid.

Onderdeel h van het eerste lid stelt van beslag ook vrij zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor scholing of studie van de geëxecuteerde of zijn gezinsleden. In de meeste gevallen zal het gaan om de tot het gezin behorende kinderen. Te denken valt aan studieboeken, maar het kan ook gaan om een computer. Weliswaar is het gezin voor de noodzakelijke middelen van bestaan niet direct afhankelijk van studiemiddelen, maar het belang bij scholing en opleiding is zodanig dat dit niet behoort te worden doorkruist door beslag op deze zaken. Hieraan doet niet af dat er vele uiteenlopende opleidingen en studies zijn en het volgen daarvan ook niet steeds noodzakelijk geacht moet worden om inkomsten te verwerven. Niet uitgesloten is echter dat onder omstandigheden, bijvoorbeeld als het niet gaat om de kinderen maar om een aanvullende, uit hobbyoverwegingen gevolgde, opleiding van de geëxecuteerde zelf, geoordeeld wordt dat de daarvoor gebruikte zaken bovenmatig zijn.

In onderdeel h van het eerste lid wordt anders dan in het huidige artikel 448, eerste lid, niet gerefereerd aan zaken die dienen 'tot enig onderwijs of de beoefening van kunsten of wetenschappen'. Voor zover het gaat om zaken waarmee de geëxecuteerde in zijn levensonderhoud

voorziet, vallen zij onder de algemene formule van onderdeel h. Dat geldt ook voor zaken die nodig zijn voor een wetenschappelijke studie. Zaken die slechts benut worden voor recreatieve kunstbeoefening, zoals vaak muziekinstrumenten, kunnen op grond van de voorgestelde regeling wel in beslag worden genomen.

Door het voorgestelde tweede lid van artikel 447 Rv wordt een brug geslagen tussen het beslagrecht en de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen in de Faillissementswet. De schuldsaneringsregeling gaat uit van de gedachte dat schuldenaren maatschappelijk gezien een tweede kans kunnen krijgen (een schone lei), indien zij aan bepaalde voorwaarden voldoen. De regeling is dus niet slechts gericht op uitwinning van het vermogen van de schuldenaar, maar ook op het leveren van een maximale inspanning ten behoeve van de schuldeisers gedurende een zekere periode, waarna de overgebleven schulden worden omgezet in natuurlijke verbintenissen. Gedurende die periode houdt de schuldenaar de beschikking over zijn inboedel, voor zover deze niet bovenmatig is (art. 295, vierde lid, onder b, Fw). Opmerking verdient dat de wet daarmee de schuldenaar minder beperkt dan het geval is in faillissement. Buiten de faillissementsboedel blijven immers slechts de zaken, bedoeld in artikel 447, nrs. 1-3, Rv (art. 21, onder 1°, Fw). Er is veel voor te zeggen om dit verschil tussen het strenge faillissementsregime en het iets minder strenge schuldsaneringsregime door te trekken naar het minnelijke traject. Het is immers ongerijmd en in elk geval onwenselijk dat de beslaglegger altijd ruimere mogelijkheden zou hebben om beslag op inboedelgoederen te leggen dan hetgeen buiten de boedel blijft in de situatie dat op de schuldenaar de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen van toepassing is verklaard. Wanneer de schuldenaar zich naar behoren inspannt om met zijn schuldeisers tot een regeling van zijn schulden te komen, is er alle reden om hem iets meer ruimte te laten in de beschikking over zijn roerende zaken. Aldus wordt een prikkel voor de schuldenaar weggenomen om een schuldsaneringsverzoek te doen en levert het wetsvoorstel derhalve ook een bijdrage aan de versterking van het zogenoemde 'minnelijke traject'. Men kan hierin een aanmoediging zien voor de goedwillende schuldenaar. Omgekeerd geldt dan voor de schuldenaar die zich niet laat begeleiden door een schuldhulpverlener een soberder regeling – die overigens nog altijd ruimer is dan de thans geldende regeling. Met dit onderscheid tussen een sober en een iets minder sober beslagregime blijft van beslaglegging voor de 'onwillige' schuldenaar een prikkel uitgaan om te voldoen aan zijn financiële verplichtingen.

In het tweede lid worden, in aanvulling op het eerste lid, ook van beslag vrijgesteld alle zaken die behoren tot de inboedel in de zin van artikel 3:5 BW (het derde lid begrenst dit tot hetgeen niet bovenmatig is). Voorwaarde voor toepasselijkheid van dit ruimere beslagverbod is dat de schuldenaar wordt begeleid door een schuldhulpverlener. De verwijzing naar artikel 48 van de Wet op het consumentenkrediet maakt duidelijk dat het moet gaan om een schuldhulpverlener die bevoegd is tot schuldbemiddeling. Onder inboedel wordt verstaan: het geheel van tot huisraad en tot stoffering en meubilering van een woning dienende roerende zaken, met uitzondering van boekerijen en verzamelingen van voorwerpen van kunst, wetenschap of geschiedkundige aard. Door deze wijziging ziet de bepaling derhalve ook op meubels en keukeninventaris e.d. Indien de geëxecuteerde beschikt over meer dan één woning, kan slechts één daarvan gelden als 'de door de geëxecuteerde bewoonde woning'. Dit zal in beginsel de woning zijn waar de geëxecuteerde zijn hoofdverblijf heeft, in de regel de woning waar hij staat ingeschreven.

Indien de schuldenaar zich eerst na het leggen van het beslag wendt tot een schuldhulpverlener, laat dat de rechtmatigheid van op zijn inboedelgoederen gelegde beslagen als zodanig onverlet. Wel kan hij er aanspraak op maken dat het beslag op die zaken alsnog wordt opgeheven. Een en ander ligt zo voor de hand, dat het niet nodig is geacht om dit met zoveel woorden in de voorgestelde regeling tot uitdrukking te brengen.

De opsomming van het eerste lid en het tweede lid houden een uitbreiding in van het beslagverbod roerende zaken. De eerste zin van het derde lid houdt daarop een belangrijke beperking in: beslag is wel toegestaan op zaken die in de gegeven omstandigheden 'bovenmatig' zijn. Het begrip 'bovenmatig' wordt ook elders in de wetgeving gebruikt (art. 295, vierde lid, onder b, Fw; art. 1:88, eerste lid, onder b, BW). In artikel 447, derde lid, wordt door gebruik van het begrip 'bovenmatig' tot uitdrukking gebracht dat beslag op de in dit artikel bedoelde zaken slechts achterwege dient te blijven voor zover deze zaken in de gegeven omstandigheden noodzakelijk zijn om te voorkomen dat de levensomstandigheden van de geëxecuteerde en zijn gezin door het beslag onder een aanvaardbaar niveau zakken. Anders gezegd: artikel 447 Rv strekt tot soberheid: wat daarbovenuit gaat, is te beschouwen als bovenmatig. Het derde lid bevat voorts een grondslag om bij algemene maatregel van bestuur nadere regels te geven over de vraag wanneer zaken als bovenmatig aan te merken zijn. Rekening wordt gehouden met de mogelijkheid dat een bepaalde zaak niet afzonderlijk, maar wel door de aanwezigheid van andere zaken als bovenmatig moet worden aangemerkt. Gedacht zou kunnen worden aan de aanwezigheid van verschillende televisietoestellen. Daarbij hoeft het niet te steeds gaan om gelijksoortige zaken: bovenmatigheid kan zich ook voordoen door aanwezigheid van combinaties van zaken. Zo kan de aanwezigheid van een oven meebrengen dat daarnaast een magnetron als bovenmatig wordt aangemerkt. In de algemene maatregel van bestuur kunnen ook bedragen worden opgenomen aan de hand waarvan bovenmatigheid kan worden vastgesteld. Dit kunnen bedragen voor afzonderlijke zaken zijn, maar denkbaar is ook dat een totaalbedrag wordt vastgesteld voor de waarde van hetgeen op grond van artikel 447 Rv buiten beslag blijft (vgl. het huidige art. 448, eerste lid, slot, Rv).

Het voorgestelde vierde lid van artikel 447 maakt mogelijk dat bij algemene maatregel van bestuur andere (roerende) zaken worden aangewezen dan die welke reeds onder het eerste lid en het tweede lid vallen, waarop geen beslag mag worden gelegd. Deze bepaling is van belang omdat zij het mogelijk maakt om de regeling, aan de hand van daarmee in de praktijk opgedane ervaringen, op relatief eenvoudige wijze aan te passen. Gedacht zou bijvoorbeeld kunnen worden aan een mobiel telefoontoestel.

Artikel 448

De tekst van het voorgestelde artikel 448 Rv komt overeen met de voorgestelde tekst in variant I, met dien verstande dat de toevoeging in variant II van artikel 447, tweede lid, heeft geleid tot aanpassing van de verwijzing in artikel 448, tweede lid.

Het kan zich voordoen dat de executant komt te staan voor een keuze op welke zaken wel en op welke zaken geen beslag zal worden gelegd. Bij de beoordeling welke kleding 'nodig' is, zal beslist moeten worden wat er van de garderobe vrij van beslag zal blijven. Ook als er meer gereedschappen of boeken aanwezig zijn dan noodzakelijk voor de verwerving van een basisinkomen ('de

noodzakelijke middelen van bestaan'), zal de executant – althans de deurwaarder die voor hem optreedt – moeten beslissen welk deel hij zal beslaan en welk deel hij vrij van beslag zal laten. Ingevolge het eerste lid dient de deurwaarder daarbij naar redelijkheid rekening te houden met de voorkeuren van de geëxecuteerde, voor zover deze hem bekend zijn (gemaakt). De bepaling verplicht niet om daarover steeds de zienswijze van de geëxecuteerde in te winnen; dat zou ook niet praktisch zijn als deze bijvoorbeeld niet aanwezig is. In geval van verschil van inzicht zal de deurwaarder zijn keuze maken, welke uiteraard ter toetsing kan worden voorgelegd aan de rechter op de voet van artikel 438 Rv. Daarmee is het uitgangspunt enigszins anders dan het huidige artikel 448, eerste lid, slot Rv, dat de keuze volledig aan de geëxecuteerde laat.

Het voorgestelde tweede lid van artikel 448 heeft betrekking op de situatie dat de geëxecuteerde een zaak heeft die als bovenmatig wordt aangemerkt (bijvoorbeeld een luxeueze koelkast), en waarop derhalve in beginsel beslag mogelijk is, maar de geëxecuteerde redelijkerwijs wel een zaak van die categorie (een koelkast) nodig heeft. De executant zal de geëxecuteerde dan de mogelijkheid moeten bieden om zich een eenvoudiger type koelkast te verwerven. Het is afhankelijk van de omstandigheden van het geval op welke wijze hieraan concreet gestalte moet worden gegeven. Het meest voor de hand ligt dat de executant na de beslaglegging de geëxecuteerde enige tijd biedt om een vervangende zaak aan te schaffen. Indien duidelijk is dat de geëxecuteerde niet beschikt over de daarvoor benodigde gelden, is ook denkbaar dat de executant met hem overeenkomt dat de geëxecuteerde daarvoor een deel van de opbrengst van de beslagen zaak zal ontvangen. In geval van geschil staat de weg van artikel 438 Rv open.

In het voorgestelde artikel 448, derde lid, Rv is het huidige tweede lid, onder 2°, van artikel 448 Rv overgenomen. Het eerste onderdeel van artikel 448, tweede lid, Rv is niet overgenomen. Geen uitzondering op het beslagverbod zal derhalve gelden voor vorderingen wegens aan de geëxecuteerde en zijn inwonende gezinsleden verstrekte 'levensbehoeften'. Niet alleen kan gemakkelijk discussie ontstaan over de reikwijdte van het begrip 'levensbehoeften' (bijvoorbeeld over de vraag of dit behalve levensmiddelen ook nutsvoorzieningen omvat), maar ook valt niet in te zien waarom voor deze vorderingen wel toegelaten zou moeten worden dat de geëxecuteerde door uitwinning aangewezen zou kunnen raken op bijstand ten laste van gemeenschapsmiddelen. Voor de wel gehandhaafde vorderingen wegens aanschaf, reparatie of onderhoud van zaken waarmee de geëxecuteerde in zijn onderhoud voorziet, bestaat geen reden om de executant de mogelijkheid van uitwinning te ontzeggen. Het is immers te danken aan de (onbetaald gelaten) inspanningen van de executant dat de geëxecuteerde de beschikking over de hier bedoelde zaken heeft.

Variant III

Artikel 447 Rv

Zoals hiervoor reeds is aangegeven, was de derde variant aanvankelijk gericht op beperking van de opsomming van onder het beslagverbod vallende zaken. Bij de uitwerking is ervoor gekozen om algemeen geformuleerde minimumnormen te formuleren voor hetgeen vrij van beslag behoort te blijven. Deze omschrijving onderscheidt zich van de andere varianten door haar open karakter. In aanvulling daarop voorziet variant III in een vereenvoudigde procedure voor executiegeschillen, waarbij de schuldenaar geen kort geding hoeft te voeren maar zich in een verzoekschriftprocedure tot de kantonrechter kan wenden.

De eerste zin van het eerste lid komt neer op een combinatie van artikel 447, eerste lid, onder

d, zoals voorgesteld in de varianten I en II, en van artikel 447, tweede lid en derde lid, eerste zin, zoals voorgesteld in variant II. De tweede zin van het eerste lid komt inhoudelijk overeen met artikel 447, eerste lid, onder h, zoals voorgesteld in de varianten I en II.

In de eerste plaats zondert het eerste lid van de mogelijkheid van beslag uit: zaken die de geëxecuteerde en zijn gezinsleden redelijkerwijs nodig hebben voor hun persoonlijke verzorging en algemene dagelijkse levensbehoeften.

De beperkingen van de huidige artikelen 447 en 448 springen sterk in het oog als het gaat om allerlei ‘persoonlijke’ zaken. In de eerste plaats kan gedacht worden aan normale toiletartikelen, een scheerapparaat of een föhn. Het is onwenselijk dat op dergelijke zaken beslag wordt gelegd, omdat daardoor de persoonlijke verzorging van de geëxecuteerde en zijn gezinsleden in het gedrang zou komen. Voorts kan gedacht worden aan medicijnen, waarop beslag eveneens uitgesloten dient te zijn. Min of meer in dezelfde sfeer liggen hulpmiddelen als een wandelstok, een rollator of een traplift – voor zover die laatste geen bestanddeel van de woning (en dus onroerend) is geworden. Omdat het van dergelijke zaken wellicht minder voor de hand ligt om te zeggen dat zij redelijkerwijs nodig zijn voor ‘de persoonlijke verzorging’, strekt onderdeel d zich ook uit tot zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor ‘de algemene dagelijkse levensbehoeften’. Die categorie heeft derhalve betrekking op de zojuist genoemde hulpmiddelen, maar ook kan gedacht worden aan de fiets waarmee de boodschappen worden gedaan.

Het eerste lid zondert voorts van beslag uit hetgeen redelijkerwijs nodig is voor het voeren van een niet-bovenmatige huishouding. Dit omvat in elk geval ook de nodige kleding, die in de varianten I en II afzonderlijk is genoemd. Daarnaast is voor het voeren van een huishouding nodig dat de geëxecuteerde de beschikking blijft houden over zijn inboedel, voor zover deze niet bovenmatig is (vgl. art. 295, vierde lid, Fw). Anders dan in de tweede variant is hier niet de voorwaarde gesteld dat de geëxecuteerde wordt begeleid door een schuldhulpverlener. Zou men dat wel willen, dan zou voor het geval dat de geëxecuteerde geen schuldhulpverlening heeft, een ander algemeen criterium geformuleerd moeten worden ter aanduiding van hetgeen buiten beslag dient te blijven. Het valt te betwijfelen of dan voldoende duidelijkheid kan worden bereikt over de reikwijdte van beide criteria.

Het begrip ‘bovenmatig’ wordt ook elders in de wetgeving gebruikt (art. 295, vierde lid, onder b, Fw; art. 1:88, eerste lid, onder b, BW). In de tweede zin van artikel 447, eerste lid, wordt door gebruik van het begrip ‘niet-bovenmatig’ tot uitdrukking gebracht dat beslag op de hier bedoelde zaken slechts achterwege dient te blijven voor zover deze zaken in de gegeven omstandigheden noodzakelijk zijn om te voorkomen dat de levensomstandigheden van de geëxecuteerde en zijn gezin door het beslag onder een aanvaardbaar niveau zakken. Artikel 447 Rv strekt, anders gezegd, tot soberheid: wat daarbovenuit gaat, is te beschouwen als bovenmatig.

In de soberder opzet van variant III vallen zaken als kinderspeelgoed en gezelschapsdieren als zodanig niet onder het beslagverbod. In deze variant is voorts niet voorzien in een algemene maatregel van bestuur om een nadere uitwerking te geven aan het begrip ‘bovenmatigheid’ en evenmin in de mogelijkheid om bij algemene maatregel van bestuur ook andere zaken aan te wijzen waarop geen beslag mag worden gelegd.

Vanzelfsprekend moet de schuldenaar kunnen opkomen tegen onrechtmatige of al te omvangrijke beslagen. Hoewel daarin is voorzien met de procedure voor het executiegeschil van artikel 438 Rv, wordt in artikel 447, tweede lid, voorgesteld een laagdrempeliger procedure in te voeren. Dit is juist in de globaal geformuleerde variant III van belang. Als bevoegde rechter wordt aangewezen de kantonrechter van de in artikel 438, eerste lid, Rv bedoelde rechtbank. Een procedure bij de kantonrechter is in het beslagrecht niet onbekend. Gedacht wordt aan de procedure van artikel 475e Rv voor het bepalen van een beslagvrije voet voor schuldenaren zonder woonplaats of vaste verblijfplaats in Nederland. Een verzoekschriftprocedure bij de kantonrechter is voor de schuldenaar eenvoudiger en goedkoper dan het 'gewone' executiegeschil (waarvoor een dagvaarding én tussenkomst van een advocaat noodzakelijk zijn). Aan de eenvoud van de procedure draagt ook bij dat tegen de beslissing van de kantonrechter geen hogere voorziening is toegelaten. Deze uitsluiting van rechtsmiddelen wordt gerechtvaardigd door de noodzaak van een snelle en definitieve beslissing op de bezwaren.

Om het systeem goed te laten werken, moeten aan de rechter meer mogelijkheden worden geboden dan alleen het wel of niet opheffen van het beslag. Denk bijvoorbeeld aan de situatie dat de schuldenaar een auto nodig heeft, maar voldoende heeft aan een goedkoper exemplaar dan hij op dat moment bezit. In plaats van het beslag op te heffen moet de rechter dan de mogelijkheid hebben om de schuldeiser, zo deze de executie wil vervolgen, bijvoorbeeld te verplichten een bedrag uit te keren aan de schuldenaar om een goedkopere auto aan te schaffen. Doordat het aan de schuldenaar wordt overgelaten op te komen tegen een te verregaand beslag, kan men spreken van een 'piepsysteem'. Dit sluit in zekere zin beter aan bij het grondbeginsel dat de schuldenaar met al zijn goederen blootstaat aan verhaal (art. 3:276 BW), dan een systeem dat zaken bij voorbaat uitsluit van beslag. De schuldenaar zal moeten verantwoorden waarom in het specifieke geval een uitzondering gerechtvaardigd is op de hoofdregel dat hij met zijn hele vermogen instaat voor zijn schulden. Voor de beoordeling van variant III is natuurlijk van belang of het voorgestelde systeem zal leiden tot meer en vooral bezwarender beslagleggingen en tot een stijging van het aantal executiegeschillen. Voor het één noch het ander hoeft te worden gevreesd. Schuldeiser noch gerechtsdeurwaarder heeft belang bij een executieprocedure, zodat bezwaren tegen de beslaglegging in de meeste gevallen minnelijk zullen worden voorkomen of opgelost: hetzij door bepaalde zaken, al dan niet geleid door de jurisprudentie op dit gebied, reeds op voorhand buiten beslag te laten, hetzij beslag op bepaalde zaken na bezwaar van de schuldenaar op te heffen, hetzij door het treffen van een betalingsregeling, waardoor verdere executie achterwege blijft.

Het voorgestelde derde lid van artikel 447 Rv maakt duidelijk dat de procedure van het tweede lid niet in de plaats komt van bestaande mogelijkheden maar daarop een aanvulling vormt. Derhalve kan ook een executiegeschil op de voet van artikel 438 Rv worden gevoerd, hetgeen dan vrijwel altijd zal geschieden in kort geding (art. 438, tweede lid, Rv). Voorgesteld wordt om ook in die gevallen steeds de kantonrechter (aanvullend) bevoegd te maken, uiteraard voor zover het gaat om een executiegeschil dat verband houdt met het beslagverbod. Ook hier is die bevoegdheid voor de kantonrechter in kort geding niet geheel nieuw: afhankelijk van de omstandigheden zal ook in een procedure op de voet van artikel 438 Rv, tweede lid, Rv de kantonrechter reeds bevoegd kunnen zijn, naar blijkt uit artikel 254 Rv.

Indien de kantonrechter in kort geding wordt benaderd op grond van het voorgestelde artikel 447, derde lid, in verbinding met artikel 438, tweede lid, dan heeft hij onder omstandigheden

de mogelijkheid om de zaak te verwijzen naar de bodemrechter (zie art. 438, derde lid, Rv). Die bodemrechter is de rechtbank, waarbij de verwijzing ingevolge de huidige regels eventueel zal moeten plaatsvinden naar de kantonrechter als bodemrechter (afhankelijk van het belang dat de vordering vertegenwoordigt: zie art. 93, onder b, Rv). Het voorgestelde artikel 447, derde lid, voorziet in de mogelijkheid dat de kantonrechter de zaak ongeacht de omvang van het belang naar zichzelf verwijst als bodemrechter, om de zaak op de voet van het tweede lid – en derhalve ook zonder mogelijkheid van een hogere voorziening – overeenkomstig de regels van de verzoekschriftprocedure te behandelen.

Artikel 448 Rv

Het voorgestelde artikel 448 Rv komt, met aanpassing van de verwijzing, overeen met artikel 448, derde lid, Rv zoals voorgesteld in de varianten I en II.

In het voorgestelde artikel 448 Rv is het huidige tweede lid, onder 2°, van artikel 448 Rv overgenomen. Het eerste onderdeel van artikel 448, tweede lid, Rv is niet overgenomen. Geen uitzondering op het beslagverbod zal derhalve gelden voor vorderingen wegens aan de geëxecuteerde en zijn inwonende gezinsleden verstrekte 'levensbehoeften'. Niet alleen kan gemakkelijk discussie ontstaan over de reikwijdte van het begrip 'levensbehoeften' (bijvoorbeeld over de vraag of dit behalve levensmiddelen ook nutsvoorzieningen omvat), maar ook valt niet in te zien waarom voor deze vorderingen wel toegelaten zou moeten worden dat de geëxecuteerde door uitwinning aangewezen zou kunnen raken op bijstand ten laste van gemeenschapsmiddelen. Voor de wel gehandhaafde vorderingen wegens aanschaf, reparatie of onderhoud van zaken waarmee de geëxecuteerde in zijn onderhoud voorziet, bestaat geen reden om de executant de mogelijkheid van uitwinning te ontzeggen. Het is immers te danken aan de (onbetaald gelaten) inspanningen van de executant dat de geëxecuteerde de beschikking over de hier bedoelde zaken heeft.

Variant IV

Artikel 447

Het voorgestelde artikel 447 Rv houdt net als in de varianten I en II een limitatieve omschrijving in van zaken waarop geen beslag mag worden gelegd. Buiten beslag blijven alle zaken die ook in variant II worden genoemd, met dit verschil dat de inboedel buiten beslag blijft ongeacht of de schuldenaar wordt begeleid door een schuldhulpverlener. Het voorgestelde tweede en derde lid komen overeen met dezelfde bepalingen in variant I (en met het derde en vierde lid in variant II). Het voorgestelde vierde lid komt ook in de andere varianten voor (zie art. 448, derde lid, in de varianten I en II; art. 448 in variant III).

Het voorgestelde eerste lid houdt een opsomming in van zaken waarop geen beslag mag worden gelegd. Uit de plaatsing van artikel 447 in de eerste afdeling van de tweede titel van het tweede Boek van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering blijkt reeds dat de bepaling alleen betrekking heeft op roerende zaken die geen registergoederen zijn. Om die reden zijn in de aanhef de woorden 'roerende zaken' die thans in de aanhef van artikel 447 voorkomen, weggelaten. Ook in de algemene maatregel van bestuur op grond van het vierde lid, waarbij andere zaken kunnen worden aangewezen waarop geen beslag mag worden gelegd, kunnen derhalve alleen roerende zaken, niet-registergoederen, worden aangewezen.

Ten opzichte van de aanhef van het huidige artikel 447 zijn ook de woorden 'uit welken hoofde ook' weggelaten, omdat zij in de nieuwe opzet niet geheel juist zouden zijn. Op de in het eerste lid, onder h, bedoelde zaken kan namelijk wel beslag worden gelegd voor vorderingen als bedoeld in artikel 448, derde lid.

Een beslag dat is gelegd in strijd met het beslagverbod, is niet van rechtswege nietig. Dat op bepaalde zaken geen beslag 'mag worden gelegd', brengt slechts mee dat opheffing van het beslag kan worden gevorderd. Dit houdt geen verandering in ten opzichte van hetgeen naar huidig recht het geval is.

Opmerking verdient dat de artikelen 447 en 448 slechts betrekking hebben op zaken van degenen ten laste van wie het beslag wordt gelegd: de beslagene of geëxecuteerde. Dat zal in vrijwel alle gevallen de schuldenaar zijn tegen wie de schuldeiser een veroordelend vonnis heeft verkregen. Het spreekt dan ook vanzelf dat evenmin beslag mag worden gelegd op zaken die niet toebehoren aan de geëxecuteerde maar aan een van zijn huisgenoten. Denkbaar is wel dat het gaat om zaken van de echtgenote van de schuldenaar, die op grond van het huwelijksvermogensrecht voor bepaalde schulden medeaansprakelijk is (huishoudschulden, art. 1:84 BW). Ook dan is echter geen beslag op de zaken van de echtgenote mogelijk indien de schuldeiser niet beschikt over een titel om ook te haren laste beslag te leggen.

Net als de bestaande regeling houdt het voorgestelde artikel 447 niet slechts rekening met de omstandigheid dat de schuldenaar/geëxecuteerde zelf over het allernoodzakelijkste moet kunnen blijven beschikken. De bescherming strekt zich ook uit tot hetgeen de tot zijn gezin behorende huisgenoten niet kunnen missen. Zo verbiedt artikel 447 dus niet alleen beslag op het bed van de schuldenaar zelf, maar ook beslag op de bedden van zijn inwonende kinderen (voor zover beslag daarop al niet is uitgesloten doordat zij niet toebehoren aan de schuldenaar). De woorden 'de tot zijn gezin behorende huisgenoten' sluiten aan bij de terminologie van de Wet werk en bijstand. Geen inhoudelijke verandering is beoogd ten opzichte van de woorden 'de inwonende leden van zijn gezin' in het huidige artikel 447.

Onderdeel a stelt van beslag vrij alle zaken die behoren tot de inboedel in de zin van artikel 3:5 BW (het tweede lid begrenst dit tot hetgeen niet bovenmatig is). Onder inboedel wordt verstaan: het geheel van tot huisraad en tot stoffering en meubilering van een woning dienende roerende zaken, met uitzondering van boekerijen en verzamelingen van voorwerpen van kunst, wetenschap of geschiedkundige aard. Door deze wijziging ziet de bepaling derhalve ook op meubels en keukeninventaris e.d. Indien de geëxecuteerde beschikt over meer dan één woning, kan slechts één daarvan gelden als 'de door de geëxecuteerde bewoonde woning'. Dit zal in beginsel de woning zijn waar de geëxecuteerde zijn hoofdverblijf heeft, in de regel de woning waar hij staat ingeschreven. Evenmin als in variant III geldt als voorwaarde voor het buiten beslag blijven van de inboedel dat de schuldenaar wordt begeleid door een schuldhulpverlener.⁵

Onderdeel b verbiedt beslag op 'de nodige kleding' van dezelfde personen, waar artikel 447, onder 1°, thans spreekt van de kleren 'waarmee zij gekleed en gedekt zijn'. De nieuwe redactie laat beter uitkomen dat beslag niet slechts is uitgesloten op de feitelijk op het moment van beslaglegging gedragen kleding, maar ook op de nodige verschoningen e.d. Hetgeen boven 'het nodige' uitgaat, zal wel in beslag mogen worden genomen. Datzelfde ligt overigens ook beslo-

5 Indien gekozen wordt voor variant IV, ligt het voor de hand dat artikel 21 Fw zodanig wordt aangepast, dat de inboedel van de schuldenaar (voor zover niet bovenmatig) buiten de faillissementsboedel blijft.

ten in het tweede lid, eerste zin, dat beslag toelaat op zaken die in de gegeven omstandigheden bovenmatig zijn.

Onderdeel c van het eerste lid komt materieel overeen met het bestaande artikel 447, onder 3°; het begrip ‘levensmiddelen’ omvat hier derhalve zowel eten als drinken. Doordat in onderdeel a de inboedel is genoemd, hoeft in onderdeel c (anders dan in de varianten I en II) geen afzonderlijke vermelding plaats te vinden voor de bewaring en bereiding van de levensmiddelen noodzakelijke keukenapparatuur en keukengerei.

De beperkingen van de huidige artikelen 447 en 448 springen sterk in het oog als het gaat om allerlei ‘persoonlijke’ zaken. In de eerste plaats kan gedacht worden aan normale toiletartikelen, een scheerapparaat of een föhn. Het is onwenselijk dat op dergelijke zaken beslag wordt gelegd, omdat daardoor de persoonlijke verzorging van de geëxecuteerde en zijn gezinsleden in het gedrang zou komen. Voorts kan gedacht worden aan medicijnen, waarop beslag eveneens uitgesloten dient te zijn. Min of meer in dezelfde sfeer liggen hulpmiddelen als een wandelstok, een rollator of een traplift – voor zover die laatste geen bestanddeel van de woning (en dus onroerend) is geworden. Omdat het van dergelijke zaken wellicht minder voor de hand ligt om te zeggen dat zij redelijkerwijs nodig zijn voor ‘de persoonlijke verzorging’, strekt onderdeel d zich ook uit tot zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor ‘de algemene dagelijkse levensbehoeften’. Die categorie heeft derhalve betrekking op de zojuist genoemde hulpmiddelen, maar ook kan gedacht worden aan de fiets waarmee de boodschappen worden gedaan.

Van wat andere aard, maar toch ook persoonlijk, zijn kinderspeelgoed en gezelschapsdieren (onderdelen e en f). Beslag op deze zaken treft het gezin van de geëxecuteerde hard, omdat zij vaak een belangrijke immateriële waarde vertegenwoordigen. Niet in het algemeen kan worden gezegd dat de executant door beslag op deze zaken misbruik maakt van zijn recht, aangezien daarin behalve immateriële ook een niet te verwaarlozen materiële waarde gelegen kan zijn. Niettemin behoort beslag op kinderspeelgoed en gezelschapsdieren achterwege te blijven, behoudens in uitzonderlijke gevallen dat sprake is van bovenmatigheid (tweede lid).

Ook bij (andere) zaken van hoogstpersoonlijke aard behoort de daarin gelegen immateriële waarde in de weg te staan aan beslag. De uitsluiting van onderdeel g heeft bijvoorbeeld betrekking op familiepapieren, foto's, een trouwring, een trouwboekje of de urn met as van een overledene. Onderdeel h van het eerste lid vervangt het huidige artikel 447, onder 2°, en artikel 448, eerste lid. Hiervoor kwam al aan de orde dat het verouderde standsverschil tussen enerzijds ambachtslieden en werklieden en anderzijds de hogere standen in de nieuwe regeling geen rol meer speelt. Het komt verantwoord voor om in plaats daarvan met één algemene norm te werken: buiten beslag dienen te blijven gereedschappen, apparatuur, boeken en andere zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor de verwerving van de noodzakelijke middelen van bestaan. Bij ‘noodzakelijke middelen van bestaan’ kan veelal worden gedacht aan een gezinsinkomen op basisniveau. Voor een universitair docent letterkunde zal het bijvoorbeeld redelijkerwijs nodig zijn dat hij de beschikking heeft over bepaalde wetenschappelijke werken, zodat daarop geen beslag kan worden gelegd; dat geldt echter niet voor een verzameling oude drukken die hij vooral uit liefhebberij heeft aangelegd. Voor veel werkenden zal het werk gebruik van een computer met internetaansluiting thuis redelijkerwijs nodig maken en hetzelfde geldt uiteraard voor personen die solliciteren. Er zij overigens op gewezen dat met de voorgestelde regeling niet beoogd is om beslag toe te laten als de geëxecuteerde ook door ander werk een minimuminkomen zou kunnen verdienen.

Tot de in onderdeel h van het eerste lid bedoelde zaken zal in beginsel niet een auto of ander motorvoertuig behoren. Veelal zal de geëxecuteerde voor het verwerven van zijn inkomen redelijkerwijs ook gebruik kunnen maken van ander vervoer en dient bij deze zaken het belang van de executant voorrang te krijgen. Uitzonderingen zijn niet geheel ondenkbaar, zoals misschien in het geval van een zelfstandige taxichauffeur, maar terughoudendheid is op haar plaats en in elk geval dient steeds gewaakt te worden tegen bovenmatigheid.

Onderdeel h van het eerste lid stelt van beslag ook vrij zaken die redelijkerwijs nodig zijn voor scholing of studie van de geëxecuteerde of zijn gezinsleden. In de meeste gevallen zal het gaan om de tot het gezin behorende kinderen. Te denken valt aan studieboeken, maar het kan ook gaan om een computer. Weliswaar is het gezin voor de noodzakelijke middelen van bestaan niet direct afhankelijk van studiemiddelen, maar het belang bij scholing en opleiding is zodanig dat dit niet behoort te worden doorkruist door beslag op deze zaken. Hieraan doet niet af dat er vele uiteenlopende opleidingen en studies zijn en het volgen daarvan ook niet steeds noodzakelijk geacht moet worden om inkomsten te verwerven. Niet uitgesloten is echter dat onder omstandigheden, bijvoorbeeld als het niet gaat om de kinderen maar om een aanvullende, uit hobbyoverwegingen gevolgde, opleiding van de geëxecuteerde zelf, geoordeeld wordt dat de daarvoor gebruikte zaken bovenmatig zijn.

In onderdeel h van het eerste lid wordt anders dan in het huidige artikel 448, eerste lid, niet gerefereerd aan zaken die dienen 'tot enig onderwijs of de beoefening van kunsten of wetenschappen'. Voor zover het gaat om zaken waarmee de geëxecuteerde in zijn levensonderhoud voorziet, vallen zij onder de algemene formule van onderdeel h. Dat geldt ook voor zaken die nodig zijn voor een wetenschappelijke studie. Zaken die slechts benut worden voor recreatieve kunstbeoefening, zoals vaak muziekinstrumenten, kunnen op grond van de voorgestelde regeling wel in beslag worden genomen.

De opsomming van het eerste lid betekent een uitbreiding van het beslagverbod voor roerende zaken. De eerste zin van het tweede lid houdt daarop een belangrijke beperking in: beslag is wel toegestaan op zaken die in de gegeven omstandigheden 'bovenmatig' zijn. Het begrip 'bovenmatig' wordt ook elders in de wetgeving gebruikt (art. 295, vierde lid, onder b, Fw; art. 1:88, eerste lid, onder b, BW). In artikel 447, tweede lid, wordt door gebruik van het begrip 'bovenmatig' tot uitdrukking gebracht dat beslag op de in dit artikel bedoelde zaken slechts achterwege dient te blijven voor zover deze zaken in de gegeven omstandigheden noodzakelijk zijn om te voorkomen dat de levensomstandigheden van de geëxecuteerde en zijn gezin door het beslag onder een aanvaardbaar niveau zakken. Anders gezegd: artikel 447 Rv strekt tot soberheid: wat daarbovenuit gaat, is te beschouwen als bovenmatig. Het tweede lid bevat voorts een grondslag om bij algemene maatregel van bestuur nadere regels te geven over de vraag wanneer zaken als bovenmatig aan te merken zijn. Rekening wordt gehouden met de mogelijkheid dat een bepaalde zaak niet afzonderlijk, maar wel door de aanwezigheid van andere zaken als bovenmatig moet worden aangemerkt. Gedacht zou kunnen worden aan de aanwezigheid van verschillende televisietoestellen. Daarbij hoeft het niet steeds te gaan om gelijksoortige zaken, maar kan bovenmatigheid zich ook voordoen door aanwezigheid van combinaties van zaken. Zo kan de aanwezigheid van een oven meebrengen dat daarnaast een magnetron als bovenmatig wordt aangemerkt. In de algemene maatregel van bestuur kunnen ook bedragen worden opgenomen aan de hand waarvan bovenmatigheid kan worden vastgesteld. Dit kunnen bedragen voor afzonderlijke zaken zijn, maar denkbaar is ook dat een totaalbedrag wordt vastgesteld voor de

waarde van hetgeen op grond van artikel 447 Rv buiten beslag blijft (vgl. het huidige art. 448, eerste lid, slot, Rv).

Het voorgestelde derde lid van artikel 447 maakt mogelijk dat bij algemene maatregel van bestuur andere (roerende) zaken worden aangewezen dan die welke reeds onder het eerste lid vallen, waarop geen beslag mag worden gelegd. Deze bepaling is van belang omdat zij het mogelijk maakt om de regeling, aan de hand van daarmee in de praktijk opgedane ervaringen, op relatief eenvoudige wijze aan te passen. Gedacht zou bijvoorbeeld kunnen worden aan een mobiel telefoontoestel.

In het voorgestelde artikel 447, vierde lid, Rv is het huidige tweede lid, onder 2°, van artikel 448 Rv overgenomen. Het eerste onderdeel van artikel 448, tweede lid, Rv is niet overgenomen. Geen uitzondering op het beslagverbod zal derhalve gelden voor vorderingen wegens aan de geëxecuteerde en zijn inwonende gezinsleden verstrekte 'levensbehoeften'. Niet alleen kan gemakkelijk discussie ontstaan over de reikwijdte van het begrip 'levensbehoeften' (bijvoorbeeld over de vraag of dit behalve levensmiddelen ook nutsvoorzieningen omvat), maar ook valt niet in te zien waarom voor deze vorderingen wel toegelaten zou moeten worden dat de geëxecuteerde door uitwinning aangewezen zou kunnen raken op bijstand ten laste van gemeenschapsmiddelen. Voor de wel gehandhaafde vorderingen wegens aanschaf, reparatie of onderhoud van zaken waarmee de geëxecuteerde in zijn onderhoud voorziet, bestaat geen reden om de executant de mogelijkheid van uitwinning te ontzeggen. Het is immers te danken aan de (onbetaald gelaten) inspanningen van de executant dat de geëxecuteerde de beschikking over de hier bedoelde zaken heeft.

Artikel 448 Rv

Onderscheidend voor variant IV is de wijze waarop bezwaren tegen de beslaglegging worden afgewikkeld. Daarvoor is erin voorzien dat de schuldenaar zijn bezwaren tegen het beslag kenbaar kan maken aan de deurwaarder, waarna de deurwaarder daarover het oordeel van de kantonrechter inroept. Daarbij is het – anders dan in variant III – niet de schuldenaar die de procedure bij de rechter entameert, maar de deurwaarder (vgl. art. 438, vierde lid, Rv). Voor deze regeling is inspiratie gevonden in artikel 1408 van het Belgisch Gerechtelijk Wetboek.

Het voorgestelde eerste lid brengt mee dat de deurwaarder in alle gevallen de geëxecuteerde erop dient te wijzen dat hij zijn eventuele bezwaren tegen het beslag aan de deurwaarder kan kenbaar maken. Dit kan de geëxecuteerde direct mondeling doen of op andere wijze, maar uiterlijk binnen acht dagen na het leggen van het beslag. Tevens dient de deurwaarder de geëxecuteerde erop te wijzen hoe er met de bezwaren zal worden omgegaan, te weten dat de deurwaarder deze aan de kantonrechter zal voorleggen en dat de kantonrechter daarover een beslissing zal nemen. Ook dient de geëxecuteerde te worden gewaarschuwd dat de kantonrechter hem in de kosten van de bezwaarprocedure zal kunnen veroordelen, indien de bezwaren tegen de beslaglegging ongegrond worden bevonden.

Indien de geëxecuteerde bezwaren kenbaar maakt, dient de deurwaarder daarvan onverwijld een proces-verbaal op te maken, dat hij aan de kantonrechter voorlegt met het verzoek op de bezwaren te beslissen. De kantonrechter kan een zodanige beslissing nemen als hem in de gegeven omstandigheden juist voorkomt. Uiteraard dienen voorafgaand aan de beslissing de geëxecuteerde, de executant en de deurwaarder in de gelegenheid te worden gesteld om zich over de bezwaren ter zitting te doen horen (vgl. art. 451, eerste lid, Rv).

Tegen de beslissing van de kantonrechter is geen hogere voorziening toegelaten (vgl. art. 451, tweede lid, Rv). Deze uitsluiting van rechtsmiddelen wordt gerechtvaardigd door de noodzaak van een snelle en definitieve beslissing op de bezwaren. Opmerking verdient nog dat de kantonrechter alleen kan beslissen over de vraag of op bepaalde zaken in verband met artikel 447 geen beslag is toegelaten. Betreffen de bezwaren van de geëxecuteerde andere kwesties, dan zijn partijen daarvoor aangewezen op een gewoon executiegeschil.

Als sluitstuk van de voorgestelde regeling is voorgeschreven dat de verkoop van de in beslag genomen zaken niet mag plaatsvinden zolang daartegen nog bezwaar op grond van artikel 448 kan worden gemaakt en zolang daarop nog niet is beslist. Deze opschorting van de verkoop is nodig om zeker te stellen dat de beslissing van de kantonrechter niet komt als de spreekwoordelijke mosterd na de maaltijd.

Artikel II

Artikel 642c

Het voorgestelde negende lid van artikel 642c Rv komt inhoudelijk overeen met artikel 447, aanhef en onder 4°, Rv. De verplaatsing is ingegeven door de overweging dat de bepaling geen betrekking heeft op beslag op roerende zaken en dus niet op zijn plaats is in artikel 447 Rv, dat immers betrekking heeft op beslag op roerende zaken die geen registergoederen zijn. De bepaling zou ook geplaatst kunnen worden bij de bepalingen over executoriaal beslag onder derden (art. 475 e.v. Rv), maar het komt overzichtelijker voor haar aan artikel 642c Rv toe te voegen.

Artikel III

Het artikel bevat een regel van overgangsrecht. Op ten tijde van de inwerkingtreding van het wetsvoorstel reeds gelegde beslagen zijn de nieuwe wettelijke regels niet van toepassing, maar blijft het voordien geldende recht van toepassing. De reden hiervoor is dat directe werking tot complicaties kan leiden, in verband met de aan beslaglegging verbonden rechtsgevolgen in de sfeer van beschikkingsbevoegdheid, die in beginsel mede jegens derden kunnen worden ingeroepen. Deze eerbiedigende werking betreft niet slechts de voorgestelde regels betreffende de reikwijdte van het beslagverbod, maar ook de in de varianten III en IV voorgestelde procedurele voorschriften. Soms wordt op zaken meer dan eens beslag gelegd, zodat niet uitgesloten kan worden dat deze beslagen deels voor en deels na de inwerkingtreding van het wetsvoorstel plaatsvinden. Tot bijzondere moeilijkheden lijkt dit niet te kunnen leiden.

Artikel IV

Het artikel voorziet in een citeertitel voor het wetsvoorstel.

Artikel V

Het artikel regelt de inwerkingtreding van het wetsvoorstel.

[De Minister van Veiligheid en Justitie,]

8.4 Conclusie

Nu is het tijd voor de beantwoording van de in paragraaf 8.1 geformuleerde vragen.

- Op welke manieren kan het beslagverbod roerende zaken worden herzien?
- Wat zijn de voor- en nadelen van de elke mogelijkheid?
- Welke variant heeft de voorkeur van de auteurs van het preadvies?

Wat de eerste vraag betreft, mag erop worden gewezen dat in het ontwerp-Wet modernisering beslagverbod roerende zaken slechts vier varianten zijn uitgewerkt. De onderscheiden elementen van deze varianten (zoals: wel of geen speciale procedure voor executiegeschillen, wel of niet rekening houden met begeleiding door een schuldhulpverlener) hadden ook op andere wijze gecombineerd kunnen worden. Het was ook niet moeilijk geweest om in plaats van vier varianten bijvoorbeeld acht of nog meer varianten uit te werken. Voor een behoorlijk overzicht van de mogelijkheden zijn de gepresenteerde varianten echter voldoende, zeker als die worden gezien tegen de achtergrond van het in dit preadvies verstrekte rechtsvergelijkende materiaal. Zeer kort samengevat komen de vier varianten op het volgende neer.

- Variant I houdt een grondige actualisering in van het beslagverbod, waarbij specifiek wordt aangewezen welke roerende zaken niet in beslag mogen worden genomen, zodat het de schuldenaar en zijn gezinsleden niet onmogelijk wordt gemaakt hun leven op een menswaardige manier voort te zetten. Zaken die nodig zijn voor het verwerven van de noodzakelijke inkomsten of voor scholing en studie, blijven buiten beslag. Zaken met een ‘bovenmatig’ karakter kunnen wel in beslag worden genomen. Precisering en actualisering van de regeling kan plaatsvinden bij algemene maatregel van bestuur.
- Variant II bevat behalve de vernieuwingen van variant I ook de regel dat als de schuldenaar deelneemt aan een behoorlijk schuldhulpverleningstraject, het beslagverbod zich mede uitstrekt tot zijn hele inboedel, voor zover niet bovenmatig. Dit sluit aan bij wat geldt als de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen van toepassing is en kan worden gezien als een bijdrage aan de versterking van het ‘minnelijke traject’.
- Variant III gaat uit van een globalere, meer open geformuleerde, omschrijving van het beslagverbod. Daarnaast is voorzien in een vereenvoudigde procedure voor executiegeschillen.
- Variant IV komt wat de reikwijdte van het beslagverbod betreft overeen met die van variant II, maar zonder dat het uitmaakt of de schuldenaar wordt begeleid door een schuldhulpverlener. Daarnaast kent deze variant een procedure waarmee de schuldenaar zijn bezwaren tegen het beslag kenbaar kan maken aan de deurwaarder, waarna de deurwaarder daarover het oordeel van de kantonrechter inroept.
- Is de bovengenoemde opsomming niet inconsistent met de daaraan voorafgaande opsomming?

Elk van de varianten houdt een moderne regeling in die beter dan de huidige regeling recht doet aan de maatschappelijke omstandigheden en verhoudingen van de eenentwintigste eeuw. Terecht worden in alle varianten de grenzen minder eng getrokken dan in de bestaande regeling, terwijl in alle varianten – eveneens terecht – kan worden voorkomen dat een vrijstelling bovenmatig uitvalt.

Wat zijn de belangrijkste voor- en nadelen van elke variant?

Een belangrijk voordeel van variant I is dat de regeling met precisie omschrijft welke zaken buiten beslag blijven. Daarbij gaat de regeling uit van grotere soberheid voor de schuldenaar dan variant II. Verder is in de memorie van toelichting als voordeel genoemd dat het beslagverbod bij algemene maatregel van bestuur kan worden verfijnd en zo nodig uitgebreid, zodat veroudering van de regeling kan worden voorkomen. Dit geldt evenzeer voor de varianten II en IV. Variant II heeft in vergelijking met variant I als bijzonderheid dat als de schuldenaar meewerkt aan schuldhulpverlening, zijn inboedel buiten beslag blijft. Dit heeft als belangrijk voordeel dat het een ondersteuning vormt voor het minnelijk traject en voorts dat daarin een zekere ‘beloning’ is gelegen voor de ‘goedwillende’ schuldenaar. Omgekeerd blijft van beslaglegging voor de ‘onwillige’ schuldenaar een prikkel uitgaan om te voldoen aan zijn financiële verplichtingen en wordt voorkomen dat hij minder ‘vatbaar’ wordt voor beslag. Variant III omschrijft het beslagverbod met open normen en dat heeft als voordeel: beknoptheid van de wettekst. Verder voorziet deze variant in een vereenvoudigde executieprocedure, waarvoor partijen niet verplicht zijn zich van rechtsbijstand te voorzien. Variant IV ten slotte combineert de precisie van de varianten I en II in één regime, waarbij de inboedel, voor zover niet bovenmatig, steeds buiten beslag blijft. Positief is ook hier de bijzondere executieprocedure, waarbij de last van het procesinitiatief niet ligt bij de schuldenaar maar bij de deurwaarder. Net zoals in variant III is deze procedure snel en eenvoudig, doordat zij geen rechtsmiddelen kent, noch verplichte rechtsbijstand.

In de sfeer van de nadelen valt te wijzen op het volgende. In de varianten I, II en IV bestaat het risico dat de mogelijkheden van een algemene maatregel van bestuur leiden tot extra regels, terwijl de wetgever daarmee juist zuinig zou moeten zijn. Voor variant II zou men als nadeel kunnen aanvoeren dat deze variant in feite twee regimes herbergt, hetgeen de toepassing wat minder eenvoudig zou kunnen maken dan de andere varianten. Variant III kan door de beknoptheid van de wettekst bij de praktische toepassing vragen van uitleg oproepen, vragen waarop in eerste instantie de deurwaarder een antwoord moet geven maar die vervolgens ook kunnen leiden tot extra procedures.

Bij afweging van de diverse voor- en nadelen, valt variant III het eerste af. Het voordeel van een beknopte wettekst weegt niet op tegen het risico dat door de toepassing ervan nogal eens vragen zullen rijzen, met onzekerheden en mogelijke procedures tot gevolg. Dat daarvoor een snelle rechtsgang is voorzien, doet de afweging niet anders uitvallen.

De varianten I, II en IV onderscheiden zich vooral van elkaar in de reikwijdte van het beslagverbod, in het bijzonder de vraag of het verbod in beginsel ook betrekking heeft op de hele inboedel van de schuldenaar. Een bezwaar van variant I zien wij hierin dat de schuldenaar door beslaglegging verregaander wordt beperkt dan bij toepassing van de wettelijke schuldsaneringsregeling. Dit kan tot gevolg hebben dat de schuldenaar zijn toevlucht zoekt tot een schuldsaneringsverzoek. Dat verdraagt zich minder goed met de wens van de wetgever om de buitengerechtigde (‘minnelijke’) schuldenregeling waar mogelijk te stimuleren. Ook variant I valt derhalve af.

Welke keuze moet gemaakt worden bij afweging van variant II en variant IV?

De verdienste van variant II is dat het uitgaat van een strikt geformuleerd beslagverbod, maar de schuldenaar extra ruimte biedt zodra hij zich onder begeleiding van een schuldhulpverlener stelt. Daarmee wordt een redelijk evenwicht gevonden tussen enerzijds het beginsel dat de schuldenaar met zijn hele vermogen instaat voor zijn schulden en anderzijds het aan de schuldsaneringsregeling ten grondslag liggende beginsel dat de 'goedwillende' schuldenaar ruimte moet worden geboden om te werken aan een oplossing voor zijn schulden, zodat hij weer volwaardig kan deelnemen aan het maatschappelijk leven. Dat evenwicht is er minder in variant IV, omdat in die variant de inboedel steeds buiten beslag blijft. Dat kan 'onwillige' schuldenaren ook minder 'vatbaar' maken voor beslag. Dat in variant II sprake is van twee regimes, zou onder omstandigheden nog wel aanleiding kunnen geven tot juridische vragen, maar dit doet, gelet op de voordelen van variant II, aan de aantrekkingskracht van deze variant weinig af. Omgekeerd wordt het bezwaar dat de reikwijdte van het beslagverbod in variant IV ons niet optimaal voorkomt, niet weggenomen doordat deze variant ook een aantrekkelijke procedure voor executiegeschillen introduceert. Uiteindelijk moet hier toch de reikwijdte van het beslagverbod de doorslag geven en vormt de uitwerking daarvan in het procesrecht slechts een ondersteuning.

Op grond van deze overwegingen is de conclusie dat variant II de voorkeur verdient.

Afronding

Zoals uiteengezet in de onderzoeksopzet heeft dit preadvies twee doeleinden. Allereerst het verkrijgen van inzicht in de opzet en werking van het beslagverbod roerende zaken zoals dat sinds 1838 in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is geregeld. Daarnaast moest het een wetenschappelijke verkenning worden naar de mogelijkheden om het beslagverbod te herzien. Een en ander zou zo mogelijk moeten uitmonden in een aanbeveling aan de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. De volgende hoofdvraag werd geformuleerd: moet het beslagverbod roerende worden herzien en zo ja, op welke manier? Om tot een beantwoording van de hoofdvraag te komen, zijn in de diverse hoofdstukken deelvragen geformuleerd en vervolgens beantwoord.

- 1 Welke ontwikkeling kent het beslagverbod?
- 2 Hoe heeft de levensstandaard zich ontwikkeld vanaf de negentiende tot het begin van de eenentwintigste eeuw en wat betekent dit voor het beslagverbod?
- 3 Hoe steekt het beslagverbod in andere Europese landen inhoudelijk in elkaar en wat kan Nederland daarvan leren?
- 4 Wat zijn de belangrijkste beslagbeperkingen op de hoofdregel van de artikelen 3:276 BW en 435 lid 1 Rv en hoe verhouden deze zich tot het beslagverbod?
- 5 Hoe steekt het beslagverbod inhoudelijk in elkaar?
- 6 Welke beperkingen kent het faillissementsrecht?
- 7 Hoe kijken voor de KBvG belangrijke stakeholders aan tegen een modernisering van het beslagverbod?
- 8 Hoe wordt het beslagverbod in de praktijk toegepast en hoe verhoudt dit zich tot de ministerieplicht?
- 9 Hoe kijkt de beroepsgroep aan tegen een modernisering van het beslagverbod?
- 10 Op welke manieren kan het beslagverbod roerende zaken worden herzien, wat zijn de voor- en nadelen van elke mogelijkheid en welke variant heeft de voorkeur van de auteurs van het preadvies?

In *hoofdstuk 2* is gebleken dat het beslagverbod in twee eeuwen tijd nauwelijks ontwikkelingen heeft doorgemaakt. In de op instigatie van Napoleon tot stand gekomen Code de procédure civile werden in de artikelen 592 en 593 een aantal beslagvrije zaken genoemd die als basis hebben gediend voor ons huidige beslagverbod. Bij de invoering van de Nederlandse wetgeving in 1838 werden die bepalingen in feite in vertaalde vorm opgenomen. Nadien is er weinig veranderd. Bij de invoering van de Boeken 3 c.s. BW in 1992 is artikel 448 onder 3° (dat geen beslag kon worden gelegd op 1 koe, of 2 zwijnen, of 2 geiten of 4 schapen, ter keuze van degene tegen wie het beslag gedaan wordt, met het benodigde stroo en voeder voor dat vee gedurende een maand) geschrapt, omdat het als waarborg voor het bestaansminimum zijn nut had verloren nu de maatschappij minder agrarisch was geworden.

Hetzelfde is gebeurd met het in artikel 447 onder 3° vermelde (geen beslag op de toerusting van personen in krijgsdienst), omdat dit een overlapping is met het beslagverbod van artikel

436 Rv (aangaande goederen bestemd voor de openbare dienst). Hoewel ook toen al sprake was van een verouderde opsomming, werd het verbod gehandhaafd beslag te leggen op bed en bedengoed, kleding, gereedschappen, eten en drinken voor een maand, boeken die de betrokkene nodig heeft voor zijn werk en werktuigen en gereedschappen, dienende tot onderwijs of ter beoefening van kunsten en wetenschappen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat, zoals verder in het tweede hoofdstuk naar voren is gekomen, meermalen stemmen opgingen om te komen tot een meer eigentijdse regeling. Dat heeft ook alles te maken met de toegenomen welvaart.

In *hoofdstuk 3* is beschreven hoe de omvang van het beslagverbod bij invoering moet worden gezien in relatie tot de levensstandaard en het bestaansminimum destijds. Inmiddels hebben technische ontwikkelingen de maatschappij in het algemeen en de huishoudens meer in het bijzonder veranderd. De hiervoor genoemde schrapping van artikel 448 onder 3°, omdat de maatschappij veel minder agrarisch was geworden, illustreert dat. Die verandering vloeit ook voort uit de aanmerkelijke stijging c.q. invoering van lonen en sociale voorzieningen. Ook heeft de verandering in de minimumbestaansvoorwaarden gevolgen gehad voor het denken over de sociale grondrechten en de daaraan ten grondslag liggende basisgedachte: het recht op een leven in menselijke waardigheid. Daardoor 'gunnen' we onze schuldenaren zaken waar we zelf ook niet meer zonder zouden kunnen leven, zoals een koelkast, een wasmachine, een televisie en een stofzuiger.

In het rechtsvergelijkende *hoofdstuk 4* blijkt dat voor veel landen de Franse regeling van twee eeuwen geleden uitgangspunt is geweest, maar ook dat vaak aansluiting is gezocht bij de toegenomen maatschappelijke welvaart, wat wetwijzigingen met een beslag uitbreidende werking tot gevolg heeft gehad. In veel landen blijkt ervoor gekozen te zijn de schuldenaar in het bezit te laten van wat tegenwoordig als de essentiële levensbehoeften worden gezien.

Daarbij valt te denken aan lonen, uitkeringen en pensioenen die ertoe strekken in het levensonderhoud te voorzien, maar ook aan de roerende zaken die nodig zijn voor het bestaan en het werk van de beslagene en zijn familie alsook de zaken die onmisbaar zijn voor gehandicapten of voor de verzorging van zieken. Daarnaast kunnen soms ook zaken niet in beslag genomen worden die een testateur of schenker niet vatbaar voor beslag heeft verklaard.

Maar er bestaan nog steeds grenzen, zoals in *hoofdstuk 5* bleek. Uitgangspunt in het verhaalsrecht is (nog steeds) dat een schuldeiser zich kan verhalen op alle goederen van zijn schuldenaar (art. 3:276 BW) en dat de schuldeiser deze bevoegdheid mag uitoefenen op alle goederen tegelijkertijd. Het staat hem immers vrij tegelijkertijd beslag te leggen op alle voor verhaal vatbare goederen (art. 435 lid 1 Rv). De wet blijkt slechts in een afwijking van die regels te voorzien als hierdoor een groter belang gediend is dan het belang van de individuele schuldeiser om zijn vordering te verhalen. Die afwijkingen zijn terug te voeren op de eerste levensbehoeften van de schuldenaar, op het openbaar belang c.q. de openbare dienst en op het leerstuk van misbruik van bevoegdheid, dat zorgt voor een correctie van onwenselijke gevolgen van executie.

Ook is duidelijk geworden dat het faillissementrecht met het verhaalsrecht vergelijkbare bepalingen kent. Artikel 20 Fw geeft aan wat gerekend moet worden tot het uitwinbare vermogen

van de schuldenaar en bevat daarmee een uitwerking van artikel 3:276 BW. Artikel 21 Fw noemt enkele uitzonderingen op deze strenge, in artikel 20 Fw neergelegde regel. De ratio achter deze bepaling is dat de wetgever het noch met de belangen van de schuldeisers, noch met die van de maatschappij vond stroken om de gefailleerde van alles te beroven. In artikel 21 onder 1° maakt hij een koppeling met het beslagverbod. De Wsnp kent een ruimere regeling. Artikel 295 lid 4 onder b Fw verklaart voor schuldenaren te goeder trouw – een voorwaarde om tot de wettelijke schuldsanering te worden toegelaten – alleen de bovenmatige inboedel vatbaar voor beslag. Wat onder dit criterium moet worden verstaan, valt niet in zijn algemeenheid te zeggen, maar moet worden bepaald van geval tot geval, waarbij verschillende factoren een rol spelen, zoals gezinssamenstelling, de werksituatie en de vraag wat in het algemeen tot een normale inboedel behoort.

Dit preadvies richt zich in het bijzonder op het beslagverbod roerende zaken, zoals neergelegd in de artikelen 447 en 448. Deze artikelen zijn daarom in het vijfde hoofdstuk uitvoerig besproken. Gebleken is dat de ratio van het beslagverbod nog altijd overeind staat, zeker in een tijd waarin de positie van schuldenaren onder druk staat door een toenemend aantal schuldeisers met bijzondere bevoegdheden, maar ook dat de van beslag uitgezonderde zaken (voor een groot deel) een enigszins ouderwets karakter hebben en niet goed meer aansluiten bij het huidige tijdsgewricht, waarin elektronische apparaten onmisbaar zijn geworden.

De wetgever heeft tot op heden afgezien van wijziging van het beslagverbod met als argument dat in de huidige praktijk niet van zodanige problemen is gebleken dat een geheel nieuwe regeling van de materie urgent is. Dat is opvallend omdat vergelijkbare regelingen in het buitenland veelal wel bij de tijd zijn gebracht. Daarom is in *hoofdstuk 6* aan voor de KBvG belangrijke stakeholders uit de politiek, praktijk en wetenschap gevraagd hoe zij denken over een mogelijke herziening van het beslagverbod. De geïnterviewden vinden het voorstel tot herziening van de artikelen 447 en 448 een goed initiatief, al betwijfelt een enkeling of het beslagverbod in de praktijk daadwerkelijk voor problemen zorgt. Opvallend eensgezind tonen zij zich echter over de wijze waarop het beslagverbod gemoderniseerd zou moeten worden. De meesten pleiten voor een open norm, waarbij de gerechtsdeurwaarder de vrijheid heeft om naar eigen inzicht te handelen binnen de door wet- en regelgeving gestelde grenzen. Daarbij kan aansluiting worden gevonden bij het in artikel 295 lid 4 onder b Fw genoemde ‘niet-bovenmatigheids criterium’, maar dat kan ook bij de regeling van de Franse beslagvrije voet of die van artikel 475e Rv. Ook wordt geoordeeld dat een onwillige schuldenaar strenger moet kunnen worden behandeld dan zijn goedwillende evenknie. Omdat betwijfeld wordt of de wetgever in staat is een daarop betrekking hebbend criterium te formuleren, zou het aan de discretie van de gerechtsdeurwaarder moeten worden overgelaten hoe strikt een beslag de facto wordt uitgevoerd. Het is immers de gerechtsdeurwaarder die het contact met de schuldenaar onderhoudt en op grond van zijn praktijkervaring een verantwoorde keuze kan maken. Uiteraard blijft de rechter degene die uiteindelijk toetst.

In *hoofdstuk 7* is aan de hand van de onder (kandidaat-)gerechtsdeurwaarders afgenomen enquête over de praktische toepassing van het beslagverbod roerende zaken duidelijk geworden dat het verouderde juridisch kader van de artikelen 447 en 448 Rv de gerechtsdeurwaarder in relatie tot de ministerieplicht voor moeilijke dilemma's plaatst, omdat hij geacht wordt

zowel rekening te houden met de belangen van de schuldeiser als met die van de schuldenaar, terwijl artikel 11 Gdw daartoe nauwelijks speelruimte lijkt te bieden. In de praktijk blijkt er echter een zekere marge te bestaan en kan een gerechtsdeurwaarder een beperkte afweging van belangen maken. Ondanks de stellige formulering van de ministerieplicht in de Gerechtsdeurwaarderswet, onderkent dezelfde wetgever in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering dat er redenen kunnen bestaan om die ministerieplicht te nuanceren. De renvooiprocedure van artikel 438 lid 4 Rv is bij uitstek een bepaling die de gerechtsdeurwaarder ruimte biedt de rechter te adiëren, hoewel de focus vooral gericht is op het beschermen van de belangen van de schuldenaar die dat mogelijk niet zou kunnen doen.

Verder bleek dat een groot deel van de 389 respondenten – circa 70% – het met de stakeholders eens is en vindt dat de artikelen 447 en 448 bij de tijd moeten worden gebracht. In het verlengde daarvan wordt ook aangegeven dat het prettig zou zijn dat een modernisering van het beslagverbod tot meer duidelijkheid leidt over de vraag welke zaken wel en niet van beslag zijn uitgezonderd. Regelmatig wordt daarbij gesteld dat beslag op een normale inboedel niet meer van deze tijd is en dat slechts ‘bovenmatige zaken’ in beslag genomen zouden moeten worden.

Degenen die een herziening van het beslagverbod niet nodig vinden, voeren daarvoor diverse argumenten aan. Allereerst zou met een uitbreiding van het beslagverbod een voor de praktijk belangrijk drukmiddel wegvallen. Daarnaast bestaat de angst dat een herziening tot gevolg zal hebben dat de enkele zaken die in de praktijk nog iets opleveren (zoals elektronica) van beslag worden uitgezonderd en dat een herziening al snel tot een steeds verdergaande inperking zal leiden. Maar ook wordt betoogd dat het niet nodig is om het beslagverbod te herzien, omdat gerechtsdeurwaarders integer genoeg zijn om een eigen afweging te maken, waarbij zij zowel rekening houden met de belangen van de schuldeiser als met die van de schuldenaar.

In *hoofdstuk 8* mondt het preadvies uit in een conceptwetsvoorstel met memorie van toelichting. Vaak worden in abstracto aanbevelingen gedaan aan wetgever en/of rechter en de ervaring leert dat het daarbij dan vaak blijft. Vier varianten passeren de revue waarvan een ‘als beste uit de test’ van beroepsgroep en geïnterviewde stakeholders komt. Het blijkt dat gehecht wordt aan de mogelijkheid dat gerechtsdeurwaarders ter plaatse een eigen afweging kunnen maken en dat aansluiting wordt gevonden bij het bepaalde in artikel 295 lid 4 onder b Fw. Gekozen is voor een strikt geformuleerd beslagverbod waarbij de schuldenaar extra ruimte wordt geboden zodra hij zich onder begeleiding van een schuldhulpverlener stelt. Daarmee wordt een redelijk evenwicht gevonden tussen enerzijds het beginsel dat de schuldenaar met zijn gehele vermogen instaat voor zijn schulden en anderzijds het aan de schuldsaneringsregeling ten grondslag liggende beginsel dat de ‘goedwillende’ schuldenaar ruimte moet worden geboden om te werken aan een oplossing voor zijn schulden zodat hij weer volwaardig kan deelnemen aan het maatschappelijk leven.

Het blijft echter een keuze waarbij behalve juridisch-wetenschappelijke ook rechtspolitieke overwegingen een rol spelen.

De KBvG meent met dit preadvies duidelijk te hebben gemaakt dat de huidige regeling van de artikelen 447 en 448 Rv verouderd is en aanpassing behoeft. Er wordt een mogelijkheid aangedragen om tot een wijziging te komen zodat de Nederlandse wetgeving op dit punt meer in de pas loopt met de buitenlandse wetgeving. Zoals vermeld spelen rechtspolitieke overwegingen een rol, maar met dit preadvies wordt in ieder geval een aanzet tot de discussie gegeven en in het preadvies kunnen argumenten worden gevonden voor die discussie. Het is nu aan de wetgever en/of de rechterlijke macht om een vervolg te geven aan dit preadvies.

Literatuurlijst

Achterhuis 2008

H. Achterhuis, *Het rijk van de schaarste – van Hobbes tot Foucault*, Amsterdam: Ambo 2008.

Asser/Hartkamp & Sieburgh 2008 (6-1*)

A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Asser's handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk recht, Verbintenissenrecht, Deel I, De verbintenis in het algemeen, Eerste deel*, Deventer: Kluwer 2008.

Beccaria 1829

C. Beccaria, *Dei delitti e delle pene*, Pisa: N. Capurro 1829.

Beliën e.a. 1996

H.M. Beliën, *Nederlanders van het eerste uur. Het ontstaan van het moderne Nederland, 1780-1830*, Amsterdam: Bert Bakker 1996.

Van den Berg 1995

P.A.J. van den Berg, 'De Franse Code Civil (1804) en de Cahiers de Doleances', *Groninger Opmerkingen* 1995, p. 2-19.

Bodewes 2009

T.J.J. Bodewes, *Bewijsbeslag, grondslag en rechtsgevolgen van het conservatoir beslag tot afgifte van bescheiden*, Tilburg: Celsus 2009.

Boels 2011

H. Boels, 'Van Statenbond naar eenheidsstaat: de groei van een natie (1795-1880)', in: P. Wagenaar, T. Kerkhoff & M. Rutgers (red.), *Duizend jaar openbaar bestuur in Nederland*, Bussum: Uitgeverij Coutinho 2011.

Boh 1956

M. Boh, 'Executoriale verkoop van inboedels en sociale zorg', *Justitia* 1956, p. 29-40.

De Bosch Kemper 1838

J. de Bosch Kemper, *Gedachten over de beoefening en toepassing der aanstaande Nederlandsche wetgeving, voornamelijk in betrekking tot de tegenwoordige Fransche regtsgeleerdheid*, Amsterdam: Ten Brink & De Vries 1838.

Briers 1970

M. Briers, 'De gerechtsdeurwaarder, zijn taak en sociale rol in de samenleving', *de Gerechtsdeurwaarder* 1970, p. 119-130.

Broekveldt 2003

L.P. Broekveldt, *Derdenbeslag* (diss. Leiden UL), Deventer: Kluwer 2003.

Broekveldt (art. 436)

L.P. Broekveldt, *Groene Serie Burgerlijke Rechtsvordering*, in: P. Vlas & T.F.E. Tjong Tjin Tai (red.), Deventer: Kluwer (losbl.).

Brugmans 1961

I.J. Brugmans, *Paardenkracht en mensenkracht*, Den Haag: Martinus Nijhoff 1961.

Van Buchem-Spapens & Pouw 2008

A.M.J. van Buchem-Spapens en Th.A. Pouw, *Faillissement, surseance van betaling en schuldsanering*, Deventer: Kluwer 2008.

Buik 1999

A. Buik, 'Schuldsituaties bij armlastige personen; naar een ruimer beslagverbod', *Justitiële verkenningen: De gerechtsdeurwaarder* 1999-3, p. 59-65.

Buik 2012

A. Buik, *Jupeca Magazine* 2012 (interview), nr. 2, p. 4 en 5.

Van Buuren & Borman (red.) 2009

P.J.J. van Buuren & T.C. Borman (red.), *Algemene wet bestuursrecht. Tekst & Commentaar*, Deventer: Kluwer 2009.

Cornelis 1956

J.H. Cornelis, 'Nogmaals: executoriale verkoop van inboedels en sociale zorg', *NJB* 1956, p. 911-913.

Dirix, Tilleman & Van Orshoven (red.) 2001

E. Dirix, B. Tilleman & P. van Orshoven (red.), *De Valks Juridisch Woordenboek*, Antwerpen: Intersentia 2001.

Van Eijl, Heersma van Vos & De Rooy 2001

C. van Eijl, L. Heersma van Vos & P. de Rooy, *Sociaal Nederland. Contouren van de twintigste eeuw*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2001.

Van Emden 1905

D.S. van Emden, *Practische Handleiding tot het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering opgehelderd door formulieren*, Utrecht: Firma J.L. Beijers 1905.

Van der Feltz 1896

W.G. Baron van der Feltz, *De geschiedenis van de Wet op het faillissement en de surséance van betaling*, Haarlem: De erven P. Bohn. 1896 (dl 1).

Fesevur 1992

J.E. Fesevur, *Voorrechten en retentierecht*, Deventer: Kluwer 1992.

Fortuijn 1839

C.J. Fortuijn, *Wetten en besluiten van Franschen oorsprong*, Amsterdam: Johannes Müller 1839 (3 dl).

Fruin 1892

Th.A. Fruin, *Het deel van het vermogen dat niet voor executie vatbaar is* (diss. Utrecht UU), Utrecht: J.L. Beyers 1892.

Fukkink 1948

H. Fukkink, *De armenwet 1912 in tekst en uitleg*, IJmuiden: Vermande Zonen 1948.

Geerts & Heestermans 1992

G. Geerts & H. Heestermans, *Groot woordenboek der Nederlandse taal*, Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie 1992.

De Gerechtsdeurwaarder 2012

De Gerechtsdeurwaarder 2012, nr. 5.

Staatscommissie-Gratama 1920

Ontwerp tot vaststelling van een wetboek van burgerlijke regtsvordering (met toelichting). Der Koningin aangeboden door de staatscommissie voor de herziening van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 4 november 1911, nr. 40.

De Greve 2009

T.R.B. de Greve, 'De blokkerende werking van een beslag en de gevolgen van onttrekking aan beslag', *TvI* 2009, p. 42-52.

Groen 2007

L.C. Groen, 'Staatsregeling voor het Bataafsche volk (1798)', in: H. Battjes & B.P. Vermeulen (red.), *Constitutionele klassiekers*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2007.

Harreman 2007

M.M.L. Harreman, *Conservatoire beslagen tot afgifte en levering. Een studie naar de werking en problematiek van het 730 Rv-beslag, mede in rechtshistorisch perspectief* (diss. Rotterdam EUR), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2007.

Hoogenboom 2004

M.J.M. Hoogenboom, *Standenstrijd en zekerheid. Een geschiedenis van oude orde en sociale zorg in Nederland (ca. 1880-1940)* (diss. Amsterdam UvA), Amsterdam: Boom 2004.

Jansen 1990

F.M.J. Jansen, *Executie- en beslagrecht*, Deventer: Kluwer 1990.

De Jong 1969

L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag: Staatsdrukkerij 1969.

De Jonge 1976

J.A. de Jonge, *De industrialisatie in Nederland tussen 1850 en 1914*, Nijmegen: Sun Reprint 1976.

Jongbloed 2003

A.W. Jongbloed, *Bijzondere beslagen* (oratie Utrecht), Deventer: Kluwer 2003.

Jongbloed 2005

A.W. Jongbloed, 'De gerechtsdeurwaarder, zakenman of functionaris?', *Justitiële verkenningen: Beroepsethiek en marktwerking* 2005-3, p. 64-77.

Jongbloed 2009

A.W. Jongbloed, 'Executoriale titels: eenheid in verscheidenheid', in: NED Faber e.a. (red.), *Knelpunten bij beslag en executie*, Deventer: Kluwer 2009.

Jongbloed 2011

A.W. Jongbloed, *Executierecht*, Deventer: Kluwer 2011.

Jongbloed & Ernes (red.) 2011

A.W. Jongbloed & A.L.H. Ernes (red.), *Burgerlijk Procesrecht Praktisch Belicht*, Deventer: Kluwer 2011.

Jungmann e.a. 2012

N. Jungmann e.a., *Paritas Passé. Debiteuren en crediteuren in de knel door ongelijke incassovoegdheden*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2012.

Klemann 2007

H.A.M. Klemann, *Mooie jaarcijfers... Enige onderzoeksresultaten betreffende de Nederlandse economische ontwikkeling tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Utrechtse historische Cahiers, jaargang 18 (1997). nr. 4.

Knigge & Hoekstra 2009

A. Knigge & T. Hoekstra, 'Beslag op alle goederen van de beslagdebiteur 'in Nederland'', in: N.E.D. Faber e.a. (red.), *Knelpunten bij beslag en executie*, Deventer: Kluwer 2009.

Kooy 1957

G.A. Kooy, *Het veranderend gezin in Nederland*, Assen: Van Gorcum & Comp 1957.

Kossmann 1986

E.H. Kossmann, *De Lage Landen 1780/1980. Twee eeuwen Nederland en België*, Amsterdam/Brussel: Elsevier (2dl.).

Van der Kwaak 2009

D.J. van der Kwaak, 'Beschikkingsbevoegdheid, zaaksgevolg en relatieve nietigheid als mogelijke rechtsgevolgen van beslag', *TCR* 2009, p. 132-139.

Lammers (art. 295)

H.H. Lammers, *Groene Serie Faillissementswet*, in: G.C. van Daal e.a. (red.), Deventer: Kluwer (losbl.).

Langbroek & Van Wijngaarden-Gooijer 2011

H.J.S.M. Langbroek & L.M.A. van Wijngaarden-Gooijer, 'Het beslagverbod op voor de openbare dienst bestemde goederen: een inventarisatie', *BER* 2011, nr. 1, p. 25-29.

H. Legel 1972

H. Legel, 'Wat is de ordepolitie?', *De Gerechtsdeurwaarder* 1972, p. 57-65.

Van Lindenberg 2008

H. van Lindenberg, *Individualisering in Nederland en West-Europa* (masterscriptie Utrecht UU), 2008.

Lintsen e.a. 2005

H.C.M.I. Lintsen, *Made in Holland. Een techniekgeschiedenis van Nederland (1800-2000)*, Zutphen: Walburgers 2005.

Lipman 1841

S.P. Lipman, *Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, vergeleken met het Romeinsche en Fransche regt*, Amsterdam: Warnars en Van Kesteren 1841.

Lokin, Milo & Van Rhee (red.) 2010

J.H.A. Lokin, J.M. Milo & C.H. van Rhee (red.), *Tweehonderd jaren codificatie van het privaatrecht in Nederland. Opstellen over (de geschiedenis van) het privaatrecht naar aanleiding van het tweede eeuwfeest van het Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland*, Groningen: Stichting Het Groningsch Rechtshistorisch Fonds 2010.

Lokin & Zwolve 1986

J.H.A. Lokin & W.J. Zwolve, *Hoofdstukken uit de Europese codificatiegeschiedenis*, Groningen: Wolters-Noordhoff/Forsten 1986.

Marx 1936

A.J. Marx, 'Uitwassen van het beslag in en buiten faillissement', *NJB* 1936, p. 445.

De Meere 1982

J.M.M. de Meere, *Economische ontwikkeling en levensstandaard in Nederland gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw. Aspecten en trends*, Den Haag: Martinus Nijhoff 1982.

Van Meerkerk 2009

E. van Meerkerk, *Willem V en Wilhelmina van Pruisen. De laatste stadhouders*, Amsterdam: Atlas 2009.

Meijssen & Jongbloed 2010

M. Meijssen & A.W. Jongbloed, *Conservatoir beslag in Nederland. Zekerheid en pressiemiddel*, Research Memoranda Raad voor de Rechtspraak, nr. 2, 2010, jaargang 6.

Ter Meulen 2004

H.J. ter Meulen, 'Hennepkweek', *WR* 2004, p. 310-328.

Ter Meulen 2007

H.J. ter Meulen, 'Hennepkweek, de stand van zaken', *WR* 2007, p. 1-10.

Van Mierlo, Van Nispen & Polak (red.) 2010

A.I.M. van Mierlo, C.J.J.C. van Nispen & M.V. Polak (red.), *Burgerlijke rechtsvordering. Tekst & Commentaar*, Deventer: Kluwer 2010.

Mijnssen & Van Mierlo 2009

F.H.J. Mijnssen & A.I.M. van Mierlo, *Materieel beslagrecht*, Deventer: Kluwer 2009.

MOgroep/LOSR 2008

Mensen met schulden in de knel! Misstanden bij de invordering van schulden (rapport van 12 maart 2008), Utrecht: MoGroep/LOSR 2008.

Molengraaff/Star Busmann 1951

W.L.P.A. Molengraaff/C.W. Star Busmann (bew.), *De faillissementswet verklaard door mr. W.L.P.A. Molengraaff*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1951.

Neve 1979

P.A. Neve, 'Beslag roerende zaken', *de Gerechtsdeurwaarder* 1979, p. 296-298.

Nieuwenhuis, Stolker & Valk (red.) 2011

J.H. Nieuwenhuis, C.J.J.M. Stolker & W.L. Valk (red.), *Burgerlijke Rechtsvordering. Tekst & Commentaar*, Deventer: Kluwer 2011.

Noordziek 1885

J.J.F. Noordziek, *Geschiedenis der beraadslagingen gevoerd in de Kamers der Staten-Generaal over het ontwerp van Wetboek van Burgerlijke Regtspleging*, Den Haag: Martinus Nijhoff 1885.

Oudelaar 2000

H. Oudelaar, *Recht halen. Inleiding in het executie- en beslagrecht*, Deventer: Kluwer 2000.

Oudelaar (red.) 2001

H. Oudelaar (red.), *Vademecum Burgerlijk Procesrecht. Executie en beslag*, Deventer: Gouda Quint 2001.

Pitlo/Reehuis e.a. 2006

W.H.M. Reehuis e.a., *Pitlo. Het Nederlands burgerlijk recht. Deel 3. Goederenrecht*, Deventer: Kluwer 2006.

De Pinto 1857

A. de Pinto, *Handleiding tot het wetboek van burgerlijke regtsvordering*, Utrecht: Van der Post 1857 (2 dl.).

Van der Pol 2002

J.M. van der Pol, '(Gewijzigde) Ministerieplicht en Deurwaarderskortgeding', *Executief* 2002, nr. 3, p. 48-53.

Van Poppel e.a. 2005

F. van Poppel e.a., *Hoe lang leefden wij? Historische veranderingen in de levensduur en het doodsoorzakenpatroon*, CBS: Bevolkingstrends 3^e kwartaal 2005.

Redactie Executief 2002

Redactie Executief, 'Een waardig bestaan', *Executief* 2002, p. 155.

Reehuis & Slob 1992

W.H.M. Reehuis & E.E. Slob (m.m.v. J.B. Rijpkema), *Invoering Boeken 3, 5 en 6. Wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, de Wet op de rechterlijke organisatie en de Faillissementswet. Aanpassing van de overige wetten*, Deventer: Kluwer 1992.

Van Rhee 2000

C.H. van Rhee, 'Ons tegenwoordig sukkelproces. Nederlandse opvattingen over de toekomst van het burgerlijk procesrecht rond 1920', *TRG* 2000, p. 331-346.

Roebroek & Hertogh 1998

J.M. Roebroek & M. Hertogh, *De beschavende invloed des tijds. Twee eeuwen politiek, verzorgingsstaat en sociale zekerheid in Nederland*, Den Haag: VUGA uitgeverij 1998.

Rosendaal 2005

J. Rosendaal, *Staatsregeling voor het Bataafsche Volk, 1798*, Nijmegen: Vantilt 2005.

Van Rossem/Cleveringa 1972

R.P. Cleveringa, *Mr. W. van Rossem's Verklaring van het Nederlands Wetboek van burgerlijke rechtsvordering*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1972 (2 dl.).

Van Sas 2004

N.C.F. van Sas, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2004.

Sassen 1987

P.E.M.S. Sassen, 'De arbeidsenquête van 1887', in: *Schetsen voor Bakels*, Deventer: Kluwer 1987.

Scheele 2011

T.F. Scheele, *Beslagen ten ijs. Over de noodzaak van aanpassing van wetgeving van beslag- en executierecht en het faillissementsrecht* (HBO scriptie Groningen Hanzehogeschool), 2011.

Schöffler (red.) 1988

I. Schöffler (red.), *De Lage Landen van 1500 tot 1780*, Amsterdam: Agon 1988.

SCP/Nibud 2009

S. Hoff e.a., *Genoeg om van te leven. Focusgroepen in discussie over de minimale kosten van levensonderhoud*, Den Haag: SCP 2009.

Schuyt & Taverne 2000

C.J.M. Schuyt & E. Taverne, *Welvaart in zwart-wit*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2000.

Schwitters 1991

J.S. Schwitters, *De risico's van de arbeid. Het ontstaan van de ongevalwet 1901 in sociologisch perspectief*, Groningen: Wolters-Noordhoff 1991.

Sen 1985

A. Sen, *The standard of living*, Cambridge: Cambridge University Press 1985.

Van Sint Truiden & Verstijlen (red.) 2010

M.Ph van Sint Truiden & F.M.J. Verstijlen (red.), *Insolventierecht. Tekst & Commentaar*, Deventer: Kluwer 2010.

Sneller & Bakker 1943

Z.W. Sneller en J.P. Bakker, *Geschiedenis van den Nederlandschen Landbouw 1795-1940*, Groningen/Batavia: J.B. Wolters 1943.

Tjittes-Groot 2008

E.E. Tjittes-Groot, *Insolventierecht*, Deventer: Kluwer 2008.

Teuben 2005

K. Teuben, *Rechtersregelingen in het burgerlijk (proces)recht* (diss. Leiden UL), Leiden: Kluwer 2005.

Trommel & Van der Veen 1999

W. Trommel & R. van der Veen, *De herverdeelde samenleving*, Amsterdam: Amsterdam University Press 1999.

Velthuis 1973

P. Velthuis, 'Op zoek naar nieuwe wegen', *De Gerechtsdeurwaarder* 1973, p. 105-109.

Venema 1956

P. Venema, 'Executoriale verkoop van inboedels en sociale zorg', *NJB* 1956, p. 745-750.

Veraghtert & Widdershoven 2002

K.F.E. Veraghtert & B.E.M. Widdershoven, *Twee eeuwen solidariteit. De Nederlandse, Belgische en Duitse ziekenfondsen tijdens de negentiende en de twintigste eeuw*, Amsterdam/Zeist: Aksant 2002.

Van Vollenhoven 1913

C. van Vollenhoven, *De eendracht van het land*, Den Haag: Marinus Nijhoff 1913.

De Vries 1955

C.W. de Vries (m.m.v. M.J.H. van Veen), *Bestaansonzekerheid*, Alphen aan den Rijn: N. Samson N.V. 1955.

Commissie-Van der Winkel 2009

Noblesse Oblige. Commissie evaluatie Koninklijke beroepsorganisatie van gerechtsdeurwaarders (Artikel 85 Gerechtsdeurwaarderswet), ingesteld bij instellingsbesluit van 11 juli 2007, gepubliceerd in Staatscourant 25 juli 2007-141.

Wim Drees Stichting 2010

C.A. de Kam & A.P. Ros, *Jaarboek Overheidsfinanciën 2010*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2010.

Wisseborn & Weisfelt 2009

J.M. Wisseborn & K.M. Weisfelt, *de Gerechtsdeurwaarder* 2009 (interview), nr. 1, p. 5-7.

Van der Woud 2010

A. van der Woud, *Een Koninkrijk van sloppen. Achterbuurten en vuil in de negentiende eeuw*, Amsterdam: Bert Bakker 2010.

Ydema 2006

O.J.M. Ydema, 'De belastinghervorming van Alexander Gogel uit 1806', *WFR* 2006/900, p. 39

Van Zanden & Griffiths 1989

J.L. van Zanden & R.T. Griffiths, *Economische geschiedenis van Nederland in de twintigste eeuw*, Utrecht: Het Spectrum 1989.

Van Zanten 2011

M.R. van Zanten, 'Misbruik van beslagrecht, steeds vaker gebruikt', *BER* 2011, nr. 1, p. 20-24.

Van Zeven, Du Pon & Olthof 1990

C.J. van Zeven, J.W. du Pon & M.M. Olthof, *Parlementaire geschiedenis Nieuw Burgerlijk Wetboek. Boek 3 vermogensrecht in het algemeen*, Deventer: Kluwer 1990.

Van Zeven, Reehuis & Slob 1993

C.J. van Zeven, W.H.M. Reehuis & E.E. Slob, *Parlementaire geschiedenis van het Nieuwe Burgerlijk Wetboek. Invoering van de Boeken 3, 5 en 6*, Deventer: Kluwer 1993.

Jurisprudentieoverzicht

Jurisprudentie beslagverbod roerende zaken

- HR 27 augustus 1900, *W* 7487
- HR 14 juni 1991, *NJ* 1991, 631 (*Csánky/Staat*)
- HR 28 maart 1997, *NJ* 1997, 453 (*Blaauw/Ontvanger*)
- HR 29 juni 2007, *RvdW* 2007, 642 (*X c.s./Mr. Nguyen q.q.*)
- Hof Den Haag 26 juni 1933, *NJ* 1934, 72L (*Stuyfzand/Staat*)
- Hof Leeuwarden 20 april 2010, *LJN* BM2233
- Rb. Arnhem 19 december 2011, *LJN* BV1580
- Rb. Assen 14 mei 2009, *LJN* BV1670
- Rb. Den Haag 4 mei 1897, *W* 7027
- Rb. Den Haag 12 november 1931, *NJ* 1932, 452
- Rb. Den Haag 29 november 2010, *LJN* BO9260
- Rb. Haarlem 14 september 1945, *NJ* 1946, 749
- Rb. Haarlem 3 november 1988, *KG* 1988, 462 (*Ontvanger/X*)
- Rb. Haarlem 21 juli 1995, *KG* 1995, 360 (*Blaauw/Ontvanger*)
- Rb. Middelburg 11 juli 2006, *LJN* AZ0497 (*Tak/Ontvanger*)
- Rb. Roermond 11 oktober 2006, *LJN* AZ1031 (*X/Ontvanger*)
- Rb. Utrecht 12 mei 1938, *NJ* 1938, 967 (*Philips/Jacobse*)
- Rb. Zutphen 16 augustus 2007, 87248/*KG* ZA 07-191
- Rb. Zwolle 20 november 1963, *NJ* 1964, 247 (*HDM/Staat*)
- Rb. Zwolle 1 september 1999, *V-N* 2000, 5.28
- N.o. 7 september 2004, 2004/352

Overige jurisprudentie

- BenGH 9 april 1981, *NJ* 1982, 190 (*Geens/Scholten*)
- BenGH 25 september 1986, *NJ* 1987, 909 (*Van der Graaf/Agio*)
- BenGH 25 mei 1999, *NJ* 2000, 14 (*Greenib/Aaltink*)
- BenGH 24 mei 2004, *NJ* 2004, 566 (*Commerzbank/Sabena Interservice Center*)
- BenGH 29 april 2008, *NJ* 2008, 309 (*Pet Center/Schouten*)
- HR 13 januari 1888, *W* 5506
- HR 7 juni 1929, *NJ* 1929, 1285 (*Postgiro-arrest*)
- HR 25 februari 1932, *NJ* 1932, 301 (*Loonbeslag-arrest*)
- HR 9 september 1949, *NJ* 1950, 595 (*Houtappel Hoofdgroep 'Verzekering'*)
- HR 30 januari 1981, *NJ* 1982, 56 (*Baarns beslag*)
- HR 22 april 1983, *NJ* 1984, 145 (*Ritzen/Hoekstra*)
- HR 16 november 1984, *NJ* 1985, 547 (*Ciba-Geigy/Voorbraak*)
- HR 3 mei 1985, *NJ* 1985, 646
- HR 31 oktober 1986, *NJ* 1987, 173 (*Zusters van Sint Walburga*)
- HR 22 december 1989, *NJ* 1990, 434 (*Kempkes/Samson*)
- HR 13 januari 1995, *NJ* 1997, 366 (*Ontvanger/Bos*)
- HR 17 februari 1995, *NJ* 1996, 471 (*Mr. Mulder q.q./CLBN*)

Herziening van het beslagverbod roerende zaken

- HR 24 november 1995, NJ 1996, 161 (*Tromp/Recency*)
- HR 26 februari 1999, NJ 1999, 717 (*Ajax/Reule*)
- HR 21 mei 1999, NJ 2000, 13 (*Pleasure/Delray*)
- HR 30 november 2001, NJ 2002, 419 (*De Jong/Carnifour*)
- HR 22 november 2002, NJ 2003, 32.
- HR 11 april 2003, NJ 2003, 440 (*Hoda/Mondi*)
- HR 3 oktober 2003, NJ 2004, 557 (*Ontvanger Almelo/Heemhorst BV*)
- HR 30 juni 2006, NJ 2007, 583 (*Bijl/Van Baalen*)
- HR 24 november 2006, NJ 2007, 540, 1104 (*Stichting Nederland FIC/Van Lieshout*)
- HR 5 september 2008, NJ 2009, 154 (*Forward/Huber*)
- HR 20 februari 2009, NJ 2009, 376 (*Ontvanger/De Jong*)
- HR 27 november 2009, NJ 2009, 597
- HR 29 januari 2010, RvdW 2010, 227
- HR 19 februari 2010, NJ 2010, 295 (*afwikkeling nalatenschap notaris Postma*)
- HR 24 september 2010, NJ 2010, 507
- HR 11 februari 2011, RvdW 2011, 261
- HR 25 maart 2011, LJN BO9675
- ABRvS 8 augustus 2001, AB 2002, 51, JB 2001, 216
- Hof Amsterdam 28 juni 2007, NJF 2007, 424 (*Hilber/Holland Casino*)
- Hof Amsterdam 7 juni 2011, LJN BQ8689
- Hof Amsterdam 4 oktober 2011, LJN BT6870
- Hof Den Bosch 21 januari 1999, NJ 1999, 744 (*Plomp-Derneer/Kruiderink*)
- Hof Den Bosch 11 maart 2009, LJN BH5998
- Hof Den Haag 21 april 1998, V-N 1998, 2562
- Hof Leeuwarden 4 augustus 2009, LJN BJ4901
- Rb. Almelo 13 december 2011, LJN BU8431
- Rb. Amsterdam 16 november 2009, LJN BK3544
- Rb. Amsterdam 7 april 2011, LJN BQ3375
- Rb. Arnhem 20 oktober 2004, NJF 2005, 57
- Rb. Den Bosch 24 juni 1993, KG 1993, 305
- Rb. Den Bosch 27 juli 1993, KG 1993, 305
- Rb. Den Bosch 25 september 2007, LJN BB4653
- Rb. Breda 13 augustus 2009, LJN BR2701
- Rb. Dordrecht 27 juni 2012, LJN BX1135
- Rb. Den Haag 12 januari 2005, LJN AS3470
- Rb. Den Haag 15 april 2009, NJF 2009, 339
- Rb. Haarlem 19 januari 2007, NJF 2007, 112 (*X/Stichting Casonospelen*)
- Rb. Haarlem 18 maart 2011, LJN BQ0131
- Rb. Leeuwarden 27 mei 2009, LJN BI5222
- Rb. Leeuwarden 6 april 2012, LJN BW4207
- Rb. Rotterdam 17 november 2011, LJN BV0437
- Rb. Utrecht 3 augustus 2012, LJN BX3391
- Rb. Zwolle 27 maart 2000, KG 2000, 163
- Kamer voor Gerechtsdeurwaarders 26 juni 2012, LJN YB0851

Trefwoordenregister

A

Albanië	164
Algemene Bijstandswet	116
Alimentatielijfswang	41
Ambachtslieden	178
Ambachtsman, gereedschap	209
Arbitraal vonnis	31
Armenwet	101, 109
Armoede, acceptabele	121
Armoede, relatieve achterstand	118
Armoedegrens	92
Art. 447 Rv	176
Art. 448 Rv	176

B

Baltische staten	155
Bankbeslag	185
Bed, beddengoed en kleding	178
België	142
Beslag op roerende zaken, principe en effect	202
Beslag op roerende zaken, ultimum remedium	204
Beslag, beperkingen	173
Beslag, beschikkingsbevoegd	32
Beslag, categorieën	33
Beslag, conservatoir	28, 30, 35, 36
Beslag, conservatoir – tot afgifte	27
Beslag, doel	31
Beslag, executoriaal	28, 35, 36
Beslag, fasen	34
Beslag, functie	31
Beslag, gehoord worden	37
Beslag, grijs	38
Beslag, maritaal	45
Beslag, overbetekening	34
Beslag, vexatoir	32
Beslag, zaken aan een - onttrekken	33
Beslag, zwart	38
Beslagbeperkingen	174
Beslag, beperkingen	174

Beslagbeperkingen, bed en beddengoed en kleding	178
Beslagbeperkingen, gereedschappen	178
Beslagbeperkingen, spijs en drank	179
Beslagbeperkingen, voorwerpen voor kunst en wetenschappen	180
Beslaglegging, proportioneel	240
Beslagrechter	133, 237
Beslagverbod, herzien	205
Beslagverbod, herziening	66
Beslagverbod, ratio	57
Beslagverbod, roerende zaken	176
Beslagverbod, Romeins	60
Beslagvrije voet	183
Bestaansminimum	96, 224
Bestuursorgaan, gerechtsdeurwaarder	209
Betalingsachterstand, aantal huishoudens	122
Betekening van de executoriale titel	34
Bevoegdheid, misbruik van -	188, 208
Bosnië	164
Bovenmatige inboedel	240
Bulgarije	157
Bureaubeslag	35

C

Code Civil	130
Code commerce	53
Code d'instruction criminelle	53
Code de procédure civile	53, 55, 59, 131
Code Napoleon	53
Code pénal	53
Concurrente crediteuren	28
Condemnatoire uitspraken	29
Conservatoir beslag	28, 30, 35, 36
Conservatoir beslag tot afgifte	29
Conservatoir bewijsbeslag	36
Consignatiekas	180
Constitutieve uitspraken	29
Contractuele onbeslagbaarheid	145

D

Declaratoire uitspraken	29
Denemarken	153
Derde-beslagene	40
Derden te goeder trouw	31
Derdenhypotheek	173
Derdenpandrecht	173
Derdenverhaalsbeding	173
Détournement de pouvoir, verbod van -	72, 208
Drukmiddel	190, 207, 224, 240, 243
Duitsland	137
Dwangbevelen	31
Dwangsom	42
Dwangsom, opschorten	44
Dwangsom, verjaring	44
Dwangsom, verminderen	44
Dwangvertegenwoordiger	27

E

Eerste levensbehoeften	120, 204
Eigenbeslag	191
Eigendom	220
Eigenrichting	28, 31, 46
Eis in de hoofdzaak	34
Engeland	139
Estland	155
Executie	30, 31
Executie, directe	30
Executie, indirecte	30
Executie, parate	30
Executie, reële	30
Executie, tot verhaal	30
Executiegeschillen	39, 237
Executieverkoop	227, 228
Executoriaal beslag	28, 33, 35, 36
Executoriale titel	31
Exequatur	31

F

Faillissement	193
Finland	154
Frankrijk	130

G

Gedwongen ontruiming	46
Georgië	157
Gerechtelijk Wetboek	142
Gereedschap, ambachtsman en werkmans	209
Geschillenbewind	45
Gezondheid 1800-1900	98
Gezondheid 1900-1945	107
Gezondheid 1945-1980	114
Gezondheid 1980-heden	122
Gijzeling	40
Goederen, definitie	33
Goederen, onttrekken aan beslag	211
Goederen, openbare dienst	174, 186
Grijs beslag	38
Grosse	31

H

Herzegovina	164
Hongarije	159
huishoudens, betalingsachterstand aantal -	120

I

Inboedel, bovenmatig	247, 251
Inboedel, definitie	196
Inboedel, niet-bovenmatig	196, 205, 265
Italië	162

K

Kosovo	166
Kroatië	164

L

Laag inkomen, aantal huishoudens	121
Letland	156
Lijfswang	40
Litouwen	156
Loonontwikkeling 1800-1900	96
Loonontwikkeling 1900-1945	105
Loonontwikkeling 1945-1980	112
Loonontwikkeling 1980-heden	119
Luxemburg	147

M			
Macedonië	165		
Maritaal beslag	45		
Midden-europa	157		
Minimumbestaansvoorwaarden	126		
Ministerieplicht	230, 233, 237, 239		
Ministerieplicht, strekking	231		
Misbruik van bevoegdheid	188, 208		
Moldavië	159		
Montenegro	165		
N			
Nachtwakerstaat	93		
Nationale ombudsman	193		
Niet-bovenmatige inboedel	205, 265		
Niet-bovenmatigheid, criterium	212, 224		
Nieuw Burgerlijk Wetboek	63		
Noblesse Oblige	73, 232		
Noorwegen	152		
O			
Ontruiming, gedwongen	46		
Oost-europa	157		
Oostenrijk	161		
Openbare registers	35		
Ordannance civile	60		
Overbetekening	34, 40		
P			
Paritas Passé	74, 239		
Persoonlijk bedrijf	179		
Polen	157		
Portugal	163		
Proces-verbaal van constatering	36		
Proportionaliteit	193		
R			
Rapport Meijsen-Jongbloed	189, 207		
Registergoederen	33		
Risicoansprakelijkheid	39		
Roerende zaken, online veilen	230		
Roerende zaken, wijze van verkoop	229		
Rusland	161		
S			
Scandinavië	152		
Schotland	148		
Schuldhulpverlening	259		
Schuldhulpverleningstraject	265		
Servië	166		
Slovenië	166		
Socialezekerheidswetgeving	113, 121, 123		
Socialezekerheidswetgeving			
1800-1900	100		
Socialezekerheidswetgeving			
1900-1945	108		
Socialezekerheidswetgeving			
1945-1980	115		
Socialezekerheidswetgeving			
1980-heden	123		
Spanje	163		
Staatscommissie-Gratama	61		
Subsidiariteit	108, 193		
Substantiëringsplicht	207		
T			
Te goeder trouw	210, 240, 242		
Te kwader trouw	210		
Technologische ontwikkeling			
1800-1900	93		
Technologische ontwikkeling			
1900-1945	104		
Technologische ontwikkeling			
1945-1980	111		
Technologische ontwikkeling			
1980-heden	118		
Toekomstige goederen	35		
Tsjechië	160		
U			
Uitvoerbaar bij voorraad	39, 44, 192		
Ultimum remedium	202		
V			
Verhaalsbeslag, samenloop	45		
Verhaalsrechten, beperken	173		
Verordening beroep- en gedragsregels	73, 208,		

Herziening van het beslagverbod roerende zaken

gerechtsdeurwaarders	209, 242, 243
Vexatoir beslag	32
Voorwerpen voor kunst en wetenschappen	178
Vreemdelingenbeslag	45
Vrees voor verduistering	34
Vrijgestelde zaken, tot een bepaald bedrag	225

W

Wanprestatie	27
Welstandsbegrip	91
Welvaartspiramide	122, 125
Werklieden	178
Werkman	207
Werkman, gereedschap	209
Wet op het consumentenkrediet	268
Wetboek Napoleon	52
Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering	54
Wetswijzigingen, overzicht	66
Wsnp	70, 196, 240

Z

Zaken, defintie	33
Zuid-Europa	161
Zwart beslag	38
Zweden	152

Over de auteurs

Mr. M.I. Cazemier is freelance-onderzoeker.

Mr. B.T.M. Duivenvoorden is toegevoegd kandidaat-gerechtsdeurwaarder.

Mr. J. Feikema is toegevoegd kandidaat-gerechtsdeurwaarder.

Prof. mr. A.W. Jongbloed is hoogleraar executie- en beslagrecht aan de Faculteit Recht, Economie, Bestuur en Organisatie van de Universiteit Utrecht.

J. Nijenhuis is bestuurslid van de KBvG met als portefeuille Ambtsuitoefening en gerechtsdeurwaarder te Roermond.

Mr. J. Rijsdijk is juridisch medewerker bij het Bureau van de KBvG.

Mr. J.H. Rutten is toegevoegd kandidaat-gerechtsdeurwaarder.

Prof. mr. F.R. Salomons is hoogleraar privaatrecht aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam.

A.C.C.M. Uitdehaag is bestuurslid van de KBvG met als portefeuille Internationaal en gerechtsdeurwaarder te Etten-Leur.

